

శ్రీ

ఆంధ్రకవితరంగిణి

రెండవ సంపుటము

రచయిత:

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము
కపిలేశ్వరపురము (తూర్పుగోదావరిజిల్లా)

శ్రీ

ఆంధ్రకవితరంగిణి

రెండవ సంపుటము

రచయిత:

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము
కపిలేశ్వరపురము (తూర్పుగోదావరిజిల్లా)

ద్వితీయ మాసము

1956

వె ర

పి-కి-0-0

7

శ్రీ ఆనందతీర్థ ప్రెస్:
రామచంద్రపురం

విషయసూచిక

9.	జయదేవకవి	...	1
10.	వాదీంద్రమాడామణి	...	4
11.	రేచు	...	7
12.	జూయాదిత్యుడు	...	11
13.	గోవిందుడు	...	12
14.	శ్రీపతి పండితుడు	...	16
15.	దేవదాసుడు	...	23
16.	మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	28
17.	రుద్రదేవమహారాజు	...	47
18.	మంత్రభాస్కరుడు	...	75
(అ)	ఇతడు కవియో?	...	76
(ఆ)	ఇతడు భాస్కరరామాయణకర్తయో?	...	78
(ఇ)	ఇతడు రామాయణమును రచించెనని పూర్వకపు లెవ్వరైన చెప్పియుండిరా? }		79
(ఈ)	ఉక్కిన పూర్వరామాయణమును రచింపక యుత్తరరామాయణము నేలవ్రాసెను? }		80
(ఉ)	భాస్కరరామాయణమును చేరెట్లువచ్చినది ...		84
(ఊ)	మంత్రభాస్కరుని కర్తృత్వమును స్థిరపరచెడి యాధారములు గ్రంథమునందేమైవకలవా? }		87
(బు)	అరణ్యకాండ గద్యము	...	87
(బూ)	అరణ్యకాండాశ్వాస విభజనము	...	88
(౮)	అరణ్యకాండ కృతిపతియెవ్వరు?	...	89
(౯)	భాస్కరరామాయణములోని పాఠభేదములు		97
(ఎ)	పాఠభేదముల ఫలితము	...	110
(ఏ)	అరణ్యకాండమున నీమార్పులకుఁ గారణములు		118
(ఐ)	అరణ్యకాండకర్త లిరువ్వరైనచో వారెవ్వరు?		116
(ఒ)	మంత్రభాస్కరుఁడే యారణ్యకాండ ప్రభుమకవి		118

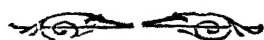
(ట)	హరియొక భాస్కరుడెల కామాడదు? ...	118
(క)	మంత్రభాస్కరుడయోధ్యాకాండమునుగూడ } చదియించెనా? }	121
(క)	కుమారకుడదేవుడు గ్రంథహార్యమొనర్చినా?	126
(ఖ)	అరణ్యకాండ ద్వితీయకవి యెవ్వరు? ...	126
(గ)	బాలకాండమున మంత్రభాస్కరుని కవిత్వముండెనా?	128
(ఘ)	భాస్కరరామాయణమున సవతాళకలేదేమి?	131
(చ)	కిష్కింధ సుందర కాండములలో మంత్ర భాస్కరుని కవిత్వమున్నదా? }	132
(ఛ)	బాల, కిష్కింధ సుందరకాండములయందు భాస్కరుని కవిత్వమున్నచో నది యేల బయటపడలేదు? }	136
(జ)	భాస్కరరామాయణ పీఠికాకారుల యభిప్రాయము	137
(ఝ)	భాస్కరోదంతము	142
(ట)	మంత్రభాస్కరునికాలము ...	144
(ఠ)	భాస్కరరామాయణ వశోధనము ...	144
19.	కేతనవ్రద్ధ	147
20.	తిక్కనసోమయాజి ...	152
(అ)	ఇతనిపూర్వల ప్రశంస ...	152
(ఆ)	ఇతని వంశవృక్షము ...	153
(ఇ)	తిక్కనసోమయాజి తననుగూర్చి చెప్పిన విషయములు }	160
(ఈ)	ఇతని గృహనామము; నివాసము ...	162
(ఉ)	దశకుమార చరిత్రమునందలి తిక్కనవ్రశంస	163
(ఊ)	హరిహరనాథుని ప్రశంస ...	166
(ఋ)	తిక్కన యజ్ఞకథ ...	169
(ౠ)	తిక్కనతరువాత నాతని వంశము ...	172
(ౡ)	ఆంధ్రరాజ కీర్తనోన్నత పేన ...	174

(అ)	ఇతని కవిత్వగుణము	...	178
(ఎ)	ఈతని యాంధ్రీకరణ విధానము	...	181
(ఏ)	తిక్కనమహాకవి రచించిన కావ్యములు	...	189
(1)	నిర్వచనోత్తరరామాయణము	...	189
(2)	శ్రీ మహాభారతము	...	191
(ఐ)	తిక్కన పద్యరచనము	...	193
(ఒ)	తిక్కన రచించిన యితర కావ్యములు	...	199
(1)	విజయసేనము	...	19
(2)	కవిసార్వభౌమ చంద్రస్సు	...	205
(ఊ)	కృష్ణశతకము	...	208
(ఓ)	తిక్కనను నుతించిన కవులు	...	209
(ఔ)	భగవద్గీతలనుఁ దిక్కన యేల తెలుఁగు సేయలేదు	}	210
(క)	భారతరచనాకాలము తిక్కనవయసు	...	215
(ఖ)	తిక్కనసోమయాజి నిర్యాణము	...	216
(గ)	ఇతఁడరణ్యపర్వము నేలపూర్తిచేయలేదు?		217
(ఘ)	తిక్కన యాన్నత్యము	...	219
(చ)	తిక్కన కాలము		220
(ఛ)	తాతమనుషసిద్ధి		224
(జ)	తిక్కరాజు	225
(ఝ)	తిక్కరాజు జయించిన సోమేశ్వరుఁ డెవరు?		227
(ట)	తిక్కరాజుజయించిన కాడవపతియెవరు?		232
(త)	తిక్కరాజు జయించిన యితరరాజులు		234
(ద)	తిక్కరాజు శాసనములు	234
(ధ)	తిక్కరాజుమంత్రులు		237

(క)	కృతిపతి మనుచు సిద్ధి	239
(త)	మనుచు సిద్ధి రాజ్యప్రప్తజగుట తిక్కన రాజ్యము తిరిగి నెపాదించుట	240
(థ)	గణపతిదేవుడు మన్మథసిద్ధికి సాహాయ్యము సేయుట	245
(ద)	గణపతిజయించిన మూడవ కులొత్తుంగుఁ డెవఁడు	248
(ధ)	రక్కెసంగం గన గంగయసాహిణులు భిన్నులా?	255
(న)	మనుచు సిద్ధి జయించిన సారంగరాజు	66
(ప)	మనుచు సిద్ధి జయించిన విజయశ్లేఢీశుఁడు	268
(ఫ)	మనుచు సిద్ధి మహారాజు శాసనము	270
(బ)	శిక్షతెచ్చిన వృత్తాంతము	273
(భ)	మనుచు సిద్ధి నిర్మాణము	281

ఆంధ్రకవితరంగిణి

రెండవభాగము

9. జయదేవకవి

ఈ కవివిగూర్చిన చారిత్రాంశములేమియుఁ దెలియవు. లక్షణ పేత్రలు కొండలు జయదేవఘండమును ఛందోగ్రంథమునుండి తమ లక్షణగ్రంథములలోఁ గొన్ని యాంధ్రపద్యముల నుదాహరించి యుండుటచే నీతనిపేరు తెలియవచ్చినది. కవిజనాశ్రయమునం దీతనిపేరుదాహరింపఁబడి యుండుటచే నీతఁడు పదుమూడవ శతాబ్దికి పూర్వఁడని యాహింప నగుచున్నది. ఈక్రిందిపద్యము జయదేవఘండములోనిదని యానందరంగరాట్ఛండమునందు కస్తూరిరంగకవి యుదాహరించి యున్నాఁడు.

గీ. రహిగ లళలకు లడలకు బాసయతు లొ

నరుప నవి యభేదప్రాసవిరతు లగును

గళల విలసిల్లు నీనిండునెల యనంగ

తాడ నేసె రాముఁడు సప్తతాళములన.

అప్పకవి యీ జయదేవఘండమును జేర్చినలేదు.

కవిజనాశ్రయమున

క. జయదేవాదిచ్ఛందో

నయమువ సంక్షేపరూపునం జెలుపుగ మ

ల్లియరేదన సుకవిజనా

శ్రయఁడిఘంటుఁ జెప్పెజనులకుఁ దెలియక.

అని చెప్పియుండుటచే నీతఁడు కవిజనాశ్రయకర్తకుఁ జూర్వఁడనుటకు సంశయములేదు. ఈ జయదేవుఁ డెవ్వరో, యెచ్చటివాఁడో తెలియలేదు. సంస్కృతభాషలోఁ గృతులను రచించిన జయదేవులు మువ్వురున్నారు.

౧. ప్రసన్నరాఘవ మను నాటకమును చంద్రాలోకమును నలంకార కాస్తమును సంస్కృతభాషలో రచించిన యాతఁడొక జయదేవుఁడు. ఇతఁడు వంగదేశీయుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు; కాండన్యగోత్రుఁడు. సుమిత్రామహాదేవుల తనయుఁడు. ఇతఁడు పదునాఱవ శతాబ్దివాఁడని శివరామ్మహాదేవపరంగిపాయ ది. ఏ. గాడును, అక్కిరాజు ఉమా కాస్తము గారుచెప్పాసియున్నారు. క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతమువాఁడని మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగా రభిప్రాయపడియుండిరి.

౨. సంస్కృతమున గీతగోవిందమును రచించిన ఓంకొకజయదేవుడు ఇతఁడుత్కలదేశీయుఁడు; భోజదేవునకును రాధాదేవికిని జనియించిన వాఁడు. క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౨౦ సంవత్సరముల నాటి వాఁడు.

౩. రాధామాధవమును సంస్కృతకావ్యమును రచించిన జయదేవుఁడు మఱియొకఁడు. ఇతనిని, చింతలపూడి యెల్లయకవి తన యాంధ్ర రాధామాధవమున నిల్లు నులించియున్నాఁడు.

క సుతీయంతు వాగ్విశేష

స్థితి రాధామాధనంబు చెప్పినవిద్యా

చతురానను నీలాచల

పతికీతు జయదేవు సుకవి పంచద్రవదున్.

రాధామాధవకర్తయు గీతగోవిందకర్తయు నొక్కడే యని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారును, వీరువురును భిన్నులని, నవకుమటి పీఠరాజు పంతులుగారును, ఆక్కరాజు ఉమాకాంతయుగారును వ్రాసి యున్నారు.

ఛందోగ్రంథమును వ్రాసిన జయదేవుఁ డీయవ్వురిలో నొక్కఁ డో, జేటొక్కఁడో చెప్పఁజాలము. ఉత్కలవంగదేశీయు లాంధ్రమున ఛందస్సును వ్రాసిరని తగినయాధారము లుండినఁగాని విశ్వసింపఁ జాలము. రాధామాధవకర్తయైన జయదేవుఁ డెప్పటివాఁడో ఎచ్చటి వాఁడో తెలియలేదు. ఈతఁడే ఛందోగ్రంథమును రచించినవాడని తొఁచుచున్నది. శృంగారమాధవీయమును సంస్కృత కావ్యమును రచించిన జయదేవుఁ డింకొకఁడుండెనని కొందఱు అచుచున్నారు. శృంగారమాధవీయమే, రాధామాధవముని కొండఱి యభిప్రాయము.

గంగేశపండితుని తత్త్వచింతామణి యను తర్కశాస్త్రమున కాలోకమును రచించిన జయదేవుఁడు వైనఁ జేర్కొనబడిన వారిలో నొకఁడో, భిన్నుఁడో తెలియదు.

ఎల్లయినను, నాంధ్రమునఁ యుండస్సును రచియించిన జయదేవు ని గూర్చి యింకను దెలిసికొనవలసియున్నది.

10. వాదీంద్రచూడామణి

ఇతఁడు తైత్తిరీయసమయమునాడు. కవిజనాశ్రయకర్త యని యనుకొనుచున్న రేచనకు గురువు ఇతనినామము వాగీంద్రచూడామణియని కొండఱుచున్నారు. ఇతఁడాంధ్రమున నొక లక్షణగ్రంథమును రచించెనని చెప్పుదురు ఆగ్రంథనామము కవినామము నొక్కటియే అప్పకవి యాచేరును దళగ్రంథాదిని ఆంధ్రలక్షణ గ్రంథములలోఁ జేర్చియున్నాఁడు కాని యందలిపద్యముల నుదాహరించి యుండలేదు కర్తారంగకవి తన యానందరంగరాట్టండమున మల్లిన పాదాంగచూడామణి" యని యొక లక్షణగ్రంథమును బేర్కొని యందలిపద్యములను లక్ష్యములుగాఁ జూపియున్నాఁడు. అదియు వీవాదీంద్రచూడామణియు నొక్కటి గాదనుకొనియెడను. ఈతనిని గూర్చి యింక నేమియుఁదెలియదు. ఇతనిని, "రేచనకాలమువారిలో జేర్చుట సమంజసమని యట్లు చేయుచున్నాఁడను.

కవికర్పటిక యను నొక చిత్రకావ్యమును సంస్కృతభాషలో రచించిన వాదీంద్రచూడామణి యొకఁడు కలఁడు అతఁడే యీతఁడేమో! అతనినిగూర్చి సంస్కృత వాఙ్మయమునందెట్లు చరిత్రము వ్రాసి యున్నారు.

"కవికర్పటిక — ఆన నొక చిత్రకావ్యము కలదు. దీనికర్త వాదీంద్రకవి. దీని దేశకాలములు తెలియవు కాని, ఇది యర్వాచీనమే: దీనిప్రయోజనము కవియిట్లు తెలిపియున్నాఁడు.

శ్లో. యత్నాదిమాం కంఠగతాం విధాయ

శ్రోతోపదేశా ద్విదితోపదేశః ।

అజ్ఞాతశబ్దారవినిశ్చయోఽపి

శ్లోకం కరోజ్యేన సభాసు శీఘ్రమ్.

ఈ గ్రంథములో జూపిన పదవాక్యములను వల్లించియున్నచో ఆయా ఘంకములలో త్లోకము చెప్పవచ్చును. ఆపదవాక్యములక్రమము ప్రతియందునుకొన్నది కాదు. ఇందుకుఁ జుట్టవలయు వర్ణనకు నల్లించ వలసినిది. వివక్షరముల పదములు. కర్పూరపూరి - డిండి - పిండి - నిజనీకర ఇత్యాదులు. వీని తరువాత జేర్చినగిన్నె వల్లించవలసిన మూడక్షరములపదములు - సీతాశమ్ - సంకాశమ్ - ఇత్యాదులు. ఇపుడు, కర్పూరపూరిసీతాశమ్ అని యనుష్టుప్ఘంకములలో నొకపాదము వచ్చి నది. ఇట్లే నాలుగుపాదములకుఁ దగిన పదములపట్టిక లిండుఁ గలవు. ఈ విధముగా శార్దూల ఓకోడితాది వృత్తములకునుగలవు. “విఖ్యాత” గుణశాలినాం విద్వాన్యం రాజతే” ఇత్యాదులు.

వాగ్గీంద్రమాధామణికవి, ఘంకోగ్రంథమునే కాకుండ అది పురాణమునుగూడ వాగ్గ్రంథమన రచియించెనని, శ్రీ చిలుకూరి వీర బద్రిరావుగారు వ్రాసియున్నారు అప్పకవి పికల్పయతి కుదాహరణ ముగా నాదిపురాణములోనిది “ఒకనాఁడిందుధకుండు” అనుపద్యము చిచ్చియున్నాఁడు. ఆపద్యము నాచననాముని యుత్తర హాళంశము లోనిది. ఈపద్య మూదిపురాణములోనిది కాకపోయినను అప్పకవి యాదిపురాణము నెఱింగియున్నాఁడనుట ని శ్చయము. కాని యాతఁడెఱిగిన యాదిపురాణము వాగ్గీంద్రమాధామణి దగ్గనో కాదో చెప్పట కవకాశము లేదు. తెనాలి రామకృష్ణకవి అదిపురాణమును రచించెనని యొకప్రతీతికలదు. ఏయాదిపురాణమును నిప్పుడు కచ్చించుట లేదు. వాగ్గీంద్రమాధామణి యు ఘంకోగ్రంథమును విపుడు కన్నకకపోవుటచే నీకవినిగూర్చి వ్రాయుటకైన నెమియులేదు. ఈవినిగూర్చి తెలిసికొనుటకింకను ప్రయత్నము జరుగవలసి యున్నది. ఇతనికాలము వేఱునిగమున స్థిరపడువఱకును పండ్లండవ శతాబ్ది ప్రథమార్థమని యనుకొండము.

కస్తూరింగకవి యుదాహరించిన సాదాంగచూడామణియు
సీవాదీంద్రమాదావణియు నొకటి కాదనితోచినను భావపరిశోధకుల
కొఱకు రంగకవి యుదాహరించిన నైసిమిపిపస్వముల సీక్రింద నిచ్చు
చున్నాడను.

చ. పరిగ ధాధివైవరము పవ్వరికాంతియు శూద్రజాతియా
నిరయ బుధుండు తద్గోహము హోలకవర్ణమతండు తస్మిలం
బుదితు న మెన్నఁగా హరిణయోనియు వృశ్చికరాశి నిర్జలే
శ్చేదమతొరైత్సృగసంగమున్) మామగణంబు శంకరా!

చ. నిల మధివైవరము రితితనన్నిభ కాంతి కులంబు విప్రుడున్
ఫలము భనంబు తద్గోహము భృచ్చత్రాతనవిర్ణ మెన్నఁగాఁ
దెలుపు నలంబు తొరకము తెల్లమిగా ధనురాశి యోనియున్
(తారయును తెల్లమిగా ధనురాశి రాశియున్)
బలిమఖ మాగణంబు నృగణంబున్ యగణాప కీర్వరా
(బలిమఖయోనియున్ నరగణంబును న నృగణంబు శంకరా)

చ. జ్వలిమండధీశుడున్ గులము క్షత్రియమున్ బవడంపుగాంతింబు
పలగు గ్రహంబు భూతనయుఁ డాతడు రక్షపువన్నె పావకా
ఖ్యలెరితొరైత్సృగ మయ్యజయోనియు మేషరాశియున్
ఫలము భయప్రసింబు రగణంబుననున్ ద్రివశేంద్రవందితా!

చ. అనిలఁ డిధీశుడున్ గులయంబులకాంతి కులంబు హీనమున్
జనగ్రహ మాశి నైశ్చరుఁడు చాలఁగ నొగువన్నె తొలయాఁ
దనినఁగ రాశి స్వాతియగుఁ డాఃఫలంబు క్రియంబు దానవం
బొసర గణంబు నామహిషయోనియగున్ నగణాన కీర్వరా!

చ. నెఱయ నిభంబు వైవరము సీలపుఁగాంతియు విప్రజాతి గీ
ర్వరుఁడుగ్రహంబుఁ గాంచనపువర్ణ మతండు ఫలంబు చెప్పనై

శ్లోచిమును వాకప్రవ్యమియు వాలినఃకృటరాశి మేపజూ
సిరవిగుయోని దేవగణ మితగణంబున కిండు శేఖరా!

చ. రవియధిపైవముఖబరింగ రాట్కులమున్ గురువిందకాంతియున్
దివిగ్రహ మెన్నఁగా నతఁడు రక్తప్రవర్ణము సీహరాశియు
శ్చవ వగు రోగమాఫలము తారకయు తరధేనుయోని మీ
నవగణమున్ దలంప జగణంబునకున్ ద్రివశేంద్రవందితా!

ఉ. చంద్రుఁ డధీశ్వరుం డిన్మాతేసారము కాంతియు నిల్కులంబు త
చ్చంద్రముఁడె గ్రహంబులెసిచాచుయుఁదెల్పు వృషంబురాశిభో
గీంద్రసుయోవపైవగణ మీప్పిలిసౌఖ్యము తల్ఫలం బిలన్
జంద్రసితార యెన్నఁగను జంద్రధరా భగజాన కెన్నఁగన్!

చ. గుణముల కెల్ల నాకరము కోరి కృతీంద్రునిడాసి యున్నదు
ర్గుణగణదోషముల్ చెఱుచుఁ గోరినవస్తు విసూత్నరత్నభూ
షణముల సిచ్చుఁగావున లెసత్కవిశేఖరు లెంచు పర్వల
క్షణములు గల్గియొప్పు బుధసన్నతిమై నగణంబు శంకరా!

11. రేచన

కవిజనాశ్రయ మునియు, భీషణభండస్సు, అనియు పిలువఁబడి
యెడి లక్షణగ్రంథమును రేచన యనియెడు కవి రచించెనని
గ్రంథాంతపర్యగద్యాదులవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కాని యది
పేములవాడ కీమకవి కృతమని ప్రతీతి యుండుటచే నావిషయమును

గూర్చి భీమకవిచారిత్రమున విపులముగాఁ జర్చించి యీగ్రంథము వేములవాడ భీమకవిశాసము కావని నిర్ణయించియుంటిని. వేములవాడ భీమకవిగాక వఱియొకభీమన దీనిని రచించియుండువచ్చు నని యూహ కలుగుచున్నది. కాని యాభీమన యెవ్వరో తెలియకపోవుటచేఁ జ్రోధీకవియైనను, రేచనగుగూర్చి వ్రాసినచో భావిహాశోధకుల కనుకూలముగ నుండునని యీచరిత్ర వ్రాసెనని. భీమకవిచారిత్రమున నుదాహరించిన పద్యగద్యములనుబట్టి యితఁడు జైసవైశ్యుఁడనియు, వాదించుచుఁగాఁగామణి శిష్యుఁడనియు, కవిజనాశ్రయ శ్రావకాధిశాంకు బిరుదుములను వహించివచ్చాడనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతనినివాసము, నిజామరాష్ట్రము.

శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పఠులుగాను కాకతీయాంధ్ర రాజయుగచరిత్రములో "భీమనరసమండైన గోకన్ఠుఁడు వాగ్గేంద్ర చూడామణియను జైనసమయచార్యుని శిష్యుడు. వృద్ధమానవురాధీశ్వరుఁడు. ఇతఁడు భీమకవికిఁ గర్తృత్వ మారోపింపఁబడిన కవిజనాశ్రయ మను ఛందోగ్రంథమును రచించి, కల్హణపురాధీశ్వరుండైన చాళుక్య విగదేశమల్లునకు సేనాపతియగు రేచభూపాలున కంకితముచేసెను. ఈరేచనకుఁ గవిజనాశ్రయుఁడనియు, గోకన్ఠునకు శ్రావకాధిశాంకుఁడనియు బిరుదనామములు కలవు. కవిజనాశ్రయములో నాయ గాశ్వాసములునుజైనకావ్యకృతులు ననుసరించివాదైవతాస్త్రోతోబ్రారంభింపఁబడినవి. వేములవాడ భీమకవి రచించినది నృసింహపురాణము గాని కవిజనాశ్రయము కాదు" అని వ్రాసియున్నారు. వీరభద్రరావుగారి యభిప్రాయము ననుసరించి కవిజనాశ్రయకర్త గోకన్ఠుఁడనియు, రేచనకృతిపతియనియుఁ దేలుచున్నది. దీనినిబట్టి రేచన, కృతిపతియేగాని ప్రణీతకవి కాఁడనియు, రేచన రచించినట్లు కన్పట్టుచున్న గద్యపద్య

ము లన్నియుఁ బ్రక్షిప్తము లని వీరభద్రరావుగా రూహించివట్లు తోచుచున్నది. గర్భయంతరి శ్రావకాధరణాంకచిరునము గోకర్ణునిదని వారియూహ, కాని యదిసత్యము కాదు. కవిజనాశ్రయ శ్రావకాధరణాంకచిరునము లొక్కవృత్తికే సంబంధించినట్లు గన్పడుపద్యము లచేకము లున్నవి. అందువే వీరభద్రరావుగారి యూహలు సరియైనవి కావు. ఈ రేచన జగదేకమల్లుని సేనాపతి యనుట కాయన కెట్టి యాధారము లభించెనో తెలియదు. కవిజనాశ్రయమున రేచనను సంబోధించిన విశేషణములలో సేనాధిపతి యని యర్థమిచ్చు పద మొక్కటియును లేదు కావున నీతనిని సేనాధిపతియని చెప్పరాదు. సేనాధిపతి రేచన, యీరేచనకంటె భిన్నుడై యుండును. కవి జనాశ్రయకర్త గోకర్ణుడనుటయు వాస్తవము కాదు. కస్తూరి రంగకవి గోకర్ణుని ఛందస్సనియు, భీమన ఛందస్సనియు, వేణువేణుగావ్రాసి వేణువేణు పద్యముల నుదాహరించి యున్నాడు. అప్పకవికూడ గోకర్ణఛందంబును, కవిజనాశ్రయంబునని వేణువేణుగా నుదాహరించి యున్నాడు. గోకర్ణుడు రెండు ఛందోగ్రంథములను వ్రాయుట యసంభవము. కావున కవిజనాశ్రయకర్త గోకర్ణుడు గాఁడనుట నిశ్చయము.

కవిజనాశ్రయ రచనాకాలమును నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు. కవిజనాశ్రయకర్త వేములవాడ భీమకవి కాఁడనియు రేచన జగదేకమల్లుని సేనాపతి కాఁడనియు నిర్ణయించినప్పు డీకవి రేచన కాలమును జెప్పట సుస్సాధ్యమైనది. అయినను సాధనాంతరము లభించువఱకును, రేచనను భీమకవి కాలమువాఁడని ప్రస్తుత మూహించుట మంచిదని యట్లుచేయుచున్నాఁడను.

(బహుశః) వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పట్టాభిషేక పంచిక యందు “నన్నియకుఁ బూర్వము ఛందస్సు” అను వ్యాసమున నిటు వ్రాసియున్నారు.

“దానికభాషగా ‘యాప్యిరంగలమ్’ అను ప్రయోగంథము పదునొకండవ శతాబ్ది కలదు అందు సుస్పృత కణ్ణాటాధిభండస్సు లిప్తిప్రావస మున్నది. “వాంచీయార్ శైలుదవడముచందవుం” అని యందున్నది. అనగా వాంచీయ రచించిన తెలుగు ఛందమును జూచి తానాగ్రంథమును రచించినట్లు గ్రంథకర్త చెప్పకొనుటలో గలదు. ద్రావిడసింఘులు కార్యాలయమున విద్వాంసులుగా నున్న శ్రీమూ. రాఘవయ్యంగా రిదిగుర్తించిరి. శ్రీరంగసామి సరస్వతగారి వలన నిదివిని శ్రీగాఢవయ్యంగారిని గలిసికొని సరిగా విచారించితిని. వాంచీయ యను నాంధ్రభండః ప్రణీత మనకుఁ దెలియరాకున్నాఁడు. ప్రాచీనప్రతుల లిపిరీతిని బరిశీలించినవారు “వాంచీయార్” అనుపదము “రేచీయార్”గా మండవగు ననిరి. కొన్నిసంస్కృత శబ్దములు గూడ నందిట్లే వికృతిని బొందియున్నవి. రేచీయార్ అని యగురేచి యాగ్రంథము రేచీయ (రేచవ) రచియించిన కవిజనాశ్రయ మగును. అద్రవిడ గ్రంథకర్త జైనుఁడు. ఈరేచీయమును జైనుఁడే ఇది యొకపాండిక యగును. ఇట్లుగనెని కవిజనాశ్రయము పదునొకండవ శతాబ్దికి దర్వాతది కాకపోవును...” శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసిన పై విషయము ధృవపడునని (రేచనకృతమగు) కవిజనాశ్రయము నన్నియకు మున్ను పుట్టినదే యగును”

(భారతి సం ౧౧. భా ౧ పుట ౩౫౬-౩౫౭)

ఈవిషయమున సింకను బరిశోధన మావశ్యకమై యున్నది “యాప్యిరంగలమ్” అను ద్రావిడగ్రంథమును, అనాటి కణ్ణాటకగ్రంథమును గవినాశ్రయమును బరిశీలించి చూచినచోగాని యతమిథ్యమని నిర్ణయింపలేము.

కవిజనాశ్రయమున “మల్లియరేచా” యను సభోధనము పలు తావుల నుండుటచే రేచనతండ్రి మల్లియ యనుట నిశ్చయము. కాని

యీనల్లియ యుదంతమును దెలియలేదు. కవిజనాశ్రయము, విష్ణు కోట పెద్దన్నకృత కావ్యాంకార చూడామణికిఁ దరువాతిదియనియు, దీనికిఁ జేములవాడ భీమకవియే యై యుండుననియు నిది పనునాల్గవ శతాబ్దియందు జన్మించి యుండుననియు, బ్ర. ప. చిససీత రామకాస్తులు గారు భారతి పత్రికలో వ్యాసీయున్నారు. కాని వారిలో నే నేకీధ వింపజాలకున్నాఁడను.

కవిజనాశ్రయము పుట్టినదిపుట్టినట్లుగా లేదనియు, నందు తరు వాతివారి పక్షములు కొన్ని కలసి వనియు, నప్పకవి చెప్పియున్నాఁడు. కొంతవఱ కీవిషయమున బ్ర. జయంతి రాయయ్య పంతులుగారు పరిశోధించియున్నారు. వారి పరిశోధనాఫలితమే యిప్పు డాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన కవిజనాశ్రయము. ఈగ్రంథమునగూర్చి యు నీకవి శాచననుగూర్చియు నింకను బరిశోధన మావశ్యకమై యున్నది. ద్రస్తుతమున నీకవినిగూర్చి యంతకంటె నెమియు వ్రాయఁ జాలను.

12. ఉ ద యా ది త్యుఁ డు

ఇతఁడుదయాదిత్యాంకార - మను గ్రంథమును రచించె నట. ఇది కన్నడిగ్రంథమో, ఆంధ్రగ్రంథమో తెలియదని గోలకొండ కవుల సంచికలో వ్యాసీయున్నారు. గ్రంథము లభింపకపోవుటచే నీతని యుదంత మేమియుఁ దెలియుటలేదు. ఇతఁడు సితామరాష్ట్రముందలి వర్ధమానపురమును బరిపాలించిన రాజునియు, ఇతనికి భీమచోడుఁడు, గోకర్ణచోడుఁడు నను నెరువును తనయులు గలరనియు నీగోకర్ణుఁడే

గోకర్ణఛందస్సు అను లక్షణగ్రంథమును రచించుచున్నందున జగితకారులు చెప్పుచున్నారు. గోకర్ణవిగూర్చి వేటొకచో వ్రాసియుంటిని. ఉదయాదిత్యుడును పేరుగలవా నిరువురో ముప్పురో యున్నారు. అదీతఁ డెన్నఁడో తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఈతఁడు రచించిన దాండ్రగ్రంథమో, కన్నడ గ్రంథమో తెలియనపు డీతనివిగూర్చి పెంచివ్రాయుటవలన నుపయోగపడుదని యంతటిలోవిడచివైచితిని. ఉదయాదిత్యుడు భీమ, గోకర్ణుల కగ్రజుడనియు, మైలాంబి కుమారుడనియు నొకశాసనమునం దున్నది. (హై శా. సం. సంఖ్య 3౬)

—*—

13. గోకర్ణుడు

“గోకర్ణఛందస్సు” అని పిలువబడియెడి లక్షణగ్రంథమున కీతఁడుకర్త. ఆగ్రంథమున చెప్పటను గన్పట్టుట లేదు. ఆపుకవి తన యప్పకవీయమున, గోకర్ణఛందస్సును స్మరించి యున్నాఁడు. కాని యందుండి పద్యములను లక్ష్యములుగా నీయలేదు. కస్తూరిరంగవితన యాపందరింగరాట్ఛందమున గోకర్ణఛందస్సులోనివని కొన్ని పద్యములను లక్ష్యములుగాఁ జూపినాఁడు. గ్రంథము లభింపకపోవుటచే నీతఁ డెప్పటివాడో, ఏకులమువాడో, ఎచ్చటివాడో, తెలుపుట కవకాశములేదు. ఇతఁడుజైనఁడని కొందఱనుచున్నారు. కొంతతఁడు సూర్య సంకప్రభృత్రీయుఁ డనఁచున్నారు. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారును చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును, వేములవాడ భీమకవినించి రేచన పేరుపెట్టెనని చెప్పబడియెడి కవిజవాళియయను లక్షణగ్రంథమే గోకర్ణ ఛందస్సునియు, దాని నీగోకర్ణుడే రచింపఁచెననియు వ్రాసియున్నారు.

కాని యది పశ్యమై నట్లు కన్పట్టదు. ఈవిషయమును భీమకవి చారిత్రమునను, 'అచనచారిత్రమునను' విపులముగాఁ జర్పించియున్నాఁడను.

ఈగో-ర్ణుడు నిజముగాఁబట్టి ముందలి వర్ణమానవురమును బరిపాలించిన సూర్యవంశపు క్షత్రియుఁడనియు నితనికిఁగఁద్రో యుదయావసీశుఁడనియు, భీమచోడుఁ డగ్రజుఁడనియు, నీశుడు కాకతి దుద్రదేవుని కాలములో నున్నవాఁడనియు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు కాకతీయాంధ్రరాజముగచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. శ్రీరామకృష్ణకవిగాఁను అట్లే యభిప్రాయపడిరి. ఆకాలమున గోకర్ణచోడుఁడున్న మాల వాస్తవమే కాని, యాతఁడు ఛందోగింధమును రచించెననుట కాధారములను వారు చూపలేదు. అట్టి యాధారములు లభించు వఱకును గోకర్ణచందస్సును రచించినవాఁడు, వర్ణమానవుఁపాలకుఁడగు గోకర్ణుఁడని తలంపవలెను. ఈ క్షత్రియగోకర్ణుడు వాగింద్రచూడామణి యను జైనసమయాచార్యుని శిష్యుఁడని వీరభద్రరావుగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యందులకును నాధారములేదు. ఆధార రహితమునైన యట్టి సిద్ధాంతములనుబట్టి ఛందస్సును రచించిన గోకర్ణుని కులగోత్రకాలముల నిర్ణయింప వలదు కాదు. కాలము తెలియకపోయినను, రేచనతోను, వాగింద్రచూడామణితోను సంబంధించిన కథయొకటి చెప్పబడియుండుటవలనను, గోకర్ణచోడుఁడు పడ్రెండవ శతాబ్దివాఁడగుటను నీతనిని పడ్రెండవ శతాబ్దియందుఁ జేర్చితిని. ఆనందరంగరాఘండమున మదాహరింపఁ బడిన గోకర్ణఛందస్సుకందలి పద్యముల నీక్రింద మదాహరించు చున్నాఁడను.

రుద్రదేవుని హనుమకొండ శాసనమున గోకర్ణచోడుని మేదాహరింపబడినది. కాని యాతఁడు పండితుఁడనిగాని, కవియనిగాని యందుఁ జెప్పఁబడలేదు. గోకర్ణచోడుని తల్లియైన మైలాంబ వ్రాయించిన పానగల్లుశాసనము (హై. శా. సం. నెం 3౬౫) లో గోకర్ణ

చోడునిపేగులద. ఇతఁడు కవియని యాహించటకు దగిన యాధారము లందును లేవు. గోకన్జయోడుఁ డిరువురు బ్రాహ్మణులకు దన మొసంగి వ్రాయించిన శాసనము (హై. శా. సం. నెం 32 రు) లో గూడఁ దాను పండితుఁడనని చెప్పకొనలేదు. ఇతఁడు కోడూరి శాసనమునందును సీతశంసలేదు. ఈ శాసనములచే గోకన్జయందున్ను రచించినకవి గోకన్జయోడుఁ డని నిశ్చయింపలేకున్నాము. సుప్రసిద్ధచరిత్రకారులగు శ్రీరామకృష్ణ కవిగారును, వీరభద్రరావుగారును. ఛందస్సును రచియించిన దీగోకన్జయోడుఁడే యని చెప్పియుండుటచే వారి మాటలను కాదనరాకని తోచుచున్నను, దగినయాధారములు లభింపకుండుటచే, నాతఁడే యీకాండని నిర్ణయించుట కవకాశము లేకపోయినది. ఈ యిరువురు నొకవ్యక్తియే యని నిర్ణయమగునెడల వీరిని చారిత్రమున వ్రాయవలసిన యంశము లింకనుజాలగలవు. వీరిరువురును భిన్నవ్యక్తులను నూహచే నావిషయములనిటఁ బ్రస్తావించలేదు.

క. * సయలం జెప్పిన శుభ మగు

జయలం జెప్పినను బిలేకి జయకీర్తులగుక

రయలం జెప్పిన నెంతయుఁ

బ్రయ మగు మఱి మయలం జెప్పఁ బెంపొనరించుక.

క. పరితారకుఁ బద్యములు

స్థితతారకమునకుఁ జెలిమి తెలియక జడుఁడై

కృతీయొండెఁ బద్యమొండెను

విదితంబుగఁ జెప్పనలేదు వీరిఁడికాఁడే.

* కవిజవాళియనువండు "సయలం జెప్పిన శుభమగు జయలం జెప్పినను బిలేకి జయకీర్తులగుక మయలం జెప్పిన సౌఖ్యము రయలం జెప్పినను జెప్ప రయమున వచ్చుక" అనియున్నది.

గీ తగ ఋకారాన్నిసెంబు ద్విత్వంబు గాఁగ
బరగు నచ్చవున్ద్రలోఁ గ్రాసమైత్రీ
యక్కపాపాపి హరిగని మొక్కె ననఁగ
సంధితాత్రతం దతయ శోజ్జృభి యనఁగ.

గీ. * యరెవశషహవః ము లాదిలి దు
యుగములై మవగ్గ విగామయుక్తి నలగు
మారుతాత్మజుఁ డరిది సంయమి యనంగ
వదనజనకు డు దితిజసంహరుఁడనఁగ

క. వెలయఁగ వగువృత్త శషసలు
గలసిన సరిసవడి గుండ్రు కవివరులెల్లకా
కలికావస్తువు డెల్లోఁ
గలవంఁగు పల్లకల్ల కందర్పనిబొఁ

క. ** మొదల నడుమరిట లభువులు
వదలవు యోతలను వాని వసుసనె ఛజపల్
విశితంబులు గురువులు తుగ
మొదల నడుమ మనల తెసఁగు మొగి గురులఘువుల్

వావిల్భవాను ప్రకటించిన సులక్షణసారమున నీక్రిందిపద్యము గోక
చందములొని దని చెప్పబడినది

క. కూరగ్రహము క్రము లగు
తారలు నిగ్గములు భూమిలంబులు వానికా
జేరి యెదురెదుర నున్నవి
కూరిగతంబు లని యెఱిగెఁగొను జ్జ్వలితంబుల్

* ఈపద్యము అనంతని చందమున అనంతని దని యున్నది.
అప్పకవియు ననంతనిదే యనినాఁడు. పెద్దిరాజుదని సులక్షణసార
కర్త యనినాఁడు.

** ఇది రంగయ సర్వలక్షణసారములో సుదాహరింపబడినదని
తంజావూరునందలి భాండాగార పట్టికలో నున్నది.

14. శ్రీ పతి పండితుడు

(శైవమతవ్యాప్తికొఱకు పాటపడిన పండితత్వములో నీతఁడు మొదటివాఁడు.) శైవమతమును బోధించుచు నీతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ గొన్ని గ్రంథములను రచించెనని ప్రసిద్ధికలదు. ఈతని యాంధ్రగ్రంథము లేవియు గాఢమైనవిగాక, కాని ముందెప్పుడైన నీతని గ్రంథములు బయలుపడునో నా యవియు, భాషాభిమాను లీతని గ్రంథములపై ప్రయత్నింతురనియుఁ దలంచి యాతనిచరిత్రము నిందుఁ జేర్చితిని. ఇతఁ డారాధ్యనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు ఈతని నివాసము కృష్ణానదం మండలి బెడవాడ ఇతఁడు వేదవేదాంగములను జదివి పండితుడై, సపత్నాలియై, శైవమతాభిమానియై యుండెడివాఁడు. ఒకనాఁడాయన కృష్ణానదికేగి స్నానముచేసి వచ్చుచుండగా నొక యేనుఁగెనురయ్యెను. ఏనుఁగు వెడలిపోయినపిదపఁ బోవచ్చునని యాయన యాప్రక్కనున్న యింటియగుపై కెక్కెను. ఆయిల్లోక గొడగరిది. (గొడగరి-గొడారి; మాదిగవాఁడు) ఇంతలో నాగొడగరి లోపలినుండివచ్చి “అయ్యా! నేను ప్రతిదినము నాల్గురు శిష్యులకు భోజనమిడువాడను, నేడయిదుగురు మాత్రమే వచ్చియున్నారు. కావున మీరీవాఁడు నాయింటిభుజించి, నాప్రతిభంగము కాకుండఁ గాపాడ వలయును.” అనిప్రాంఘవ వల్లెయని యాపండితుఁడు వారి యింట భుజించెను. అదిచూచి బ్రాహ్మణుఁ డశ్రీపతిపండితుని శిష్యుడైన యనంతభూపాలుని యొద్దకేగి యావృత్తాంతమును జెప్పి బ్రాహ్మణు లందఱును పండితుని వెలివైది యాతనికి నగ్ని నీయవైరి. పండితుఁడూరు వెలుపల నున్న శమీపృథ్వియ నొకబ్బయి ముడివైది బెజాదయందున్న యగ్ని యంతయునందుండునట్లు శాసించెను. బెజ వాడయం దగ్ని కడవయ్యెను. అతని మాహాస్మ్యమున కచ్చెనువంది

ప్రజలసంతపాల సహితముగ వచ్చి యాతనిఁ బ్రార్థించి వినమితులై
క్షమాపణలు చెప్పకొని యాపచ్చడమునుండి యగ్నినిగైకొని చనిరి.
ఈకథను పాలకురిక నామనాథుఁడును మల్లాభాష్టక పండితారాధ్యులు
నీకీర్తింది పద్యగద్యములలోఁ గీర్తించి యున్నారు.

“ఒత్తుండు శ్రీపతిపండితుం డీశు
భక్తుని కేలఁ గోటిబ్రాహ్మణులైన
నెనియన్న నాలుక నేఁ గోపివైతు
ఎనుచు నసంతపాలుని సభాస్థలిని
నెక్కువఁగాఁ జంద్రనిప్పులుగాదె
చక్కన పొత్తిపచ్చడ మన ముడిచె”

బసవపురాణము.

క ఒక్కఁడె దైవము శివుఁడని
నిక్కము సేయుటకు ముడిచె నిప్పులు పీఠన్
సుగ్రిక్కక శ్రీపతిపండితుఁ
డక్కజముగ విజయవాస నం జమ్మి శివా

క. అతులిత శివధక్తునితోఁ
బ్రతిసేయఁగ రాదు కోటిబ్రాహ్మణులని శ్రీ
పతిపండితయ్య నిప్పులఁ
గుతుకమ్మతి నూటకట్టెఁ గొంగునను శివా

శివతత్వధారము

ఈ శ్రీపతిపండిత వంశమున, కాళినాథుఁడను నొకమహా పురు
షుఁడు జన్మించి ఖ్యాతిగాంచుటచే నప్పటినుండియు నీవంశమువారు
కాళినాథునివారై. ధర్మాభ్యుదయధద్రాయుక్పరిశ్రములను రచించిన
కాళినాథుని వీరారాధ్యుఁ డీశ్రీపతివంశములోనివాఁడే ఈ శ్రీపతి
పండితుని కథను వీరారాధ్యుఁడు తన ధర్మగుప్తాభ్యుదయమున నీక్రింది
పద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

గీ. అయ్యఁ నన్నుండి తేనెద్రవజాంతభూతి
భవలు శ్రీపతి ముంచెన పండితులును
మల్లిఖార్జునపండితుఁ డెల్లజనులు
వినతులొసరింప జేసి నుర్వీతలమున!

గీ. వారు భువి వీలైవ ప్రవర్తించు
బ్రాహ్మణాచారి మగునంచు బిశ్వమాన
వేదవేదాంత సిద్ధాంతశాస్త్రముగఁ
దెలయఁ జేయుచు విలసిల్లి రలఘుమహిమ!

క. ధీమండు శ్రీపతిపండితుఁ
దాయఁ బాచినదేశికాహ్వాయుండు మహా
దాశివాద్వయమార్గ
స్ఫూరధుఁ ధరుండు లోకపావనుఁ డెన్నఁ.

క. ఆగురుండు విజయవాటిని
భోగోజ్జ్వలమండిరమున బుధయుతుఁడై శై
వాగమనైగనిబోధా
యోగమునఁ జరింపుచుండి యొకనాడనియె.

క. శివుఁడై దైవము ధరిలో
శివభక్తులె సత్కులీనసిద్ధాంతముల్
శివమంత్రమె మనుగాజము
శివునిప్రసాదంబై భోగశేఖర మరయె.

మ. అని శివభంబుగాఁ బలుకుచు ననంతపాలదండనాయక మహీధ
వాది కివ్యతతిసేవాయత్త చిత్తంబులం బ్రవర్తింపుచుండఁ బరవాది
కోలాహలంబై జయవాటిపురంబున విజయధ్వజంబై త్రి మహోత్తర
శైవాచార్యుండనఁ జెలంగుచుండి యొక్కనాడు.

శ్రీ. సరసిఁ గృష్ణానదీస్థానఁబు గావించి
 : స్యోమ్యస్యంబులు నెఱయఁదీర్చి
 వచ్చుచోఁ బుగవీధి వసుధేశుమదగజు
 : రుదేశరదొఁగుచు నచట నొక్క
 గొడగరివాకిలిఁగడు జొచ్చి నిలచిన
 వంతఁ దగ్గఱహమేధి యరుగుదెంచి
 శరణ్ణా గురురాయ! సతతంబు నావ్రతం
 బార్చ్య రయ్యలకు శివార్పనంబుఁ

వగ సలుపుచుంట నొకయయ తక్కువయ్యె
 నెఁడు లింగైక్య మిఁక నాకు నిక్కమనిన
 మంచినని వానివ్రత మొనరించి వేడ్క
 వచ్చుదేశిఁగని పరవాదులుదరి.

క ఓహో, బ్రాహ్మణుఁడంట యితఁ
 డొహోయగ్గొడగరింట నారోగిణ మి
 క్లేహి యొసరిచి వచ్చెను
 దోహంబని చుట్టుకొనిరి దుర్మతులగుచున్.

గీ. పరగ నీరీతిఁ బరవాదు బరవడించు
 గతికిఁ దామున్ను జేసినకడుఁ బ్రీతిజ్ఞ
 నిగచునవ్మతి రూఢిగా నెఱవఁ దలఁచి
 వారు గొనిపోవ నృపసభఁజేరె గురుఁడు.

వ. ఇట్లుపరవాదు లప్పండితేంద్రు ననంతపాలదండనాయక భూప
 రాష్ట్రానంబునకుఁ గొనిపోయి యుల్లనిరి.

క. గొడగరి మల్లయ యింటను
 గడుపారఁగఁ గుడిచి రాఁగ గాంచితి మితఁడే

ర్పడ మీగురువెల్లగు నని

కడుఁ దోచక యుంటి మిపుడు కలఁగుచు నధిపాః

సీ అని యిట్లు విప్రులొడిన నిలంకుచు సభ్యు

లా పండితునిఁ జూచి యనఘచరిత

యిది యెట్టిగునని ముడలింపఁ జిఱునవు

సెలవుల వైవాటి చెలుపు దినర

నింతయు నిజము మేమొనయ మున్నొనరించు

ప్రతి న యిట్టిది యసత్రాజ్ఞులార

మొనసి యాత్మదైవితమున శివాదైవితము

ననఁ జెందువారలఁ గినిసి జాతి

భేదమొంచఁగరాదని పృథులకాస్త్ర

రీతులుచు మానివర్గము నితరెలియఁ

డరసి జాబాలశతదుద్యోయదులందుఁ

బలుకుపలుకులు వినుఁడు విభ్రమము మాని.

సీ. వేదవేదాంతార్థనిధులచే సాధింప

గా లేక మూర్ఖులై కదిసి మీర

లగ్నిమాకిడమని యార్పుల లదిమాకుఁ

గలిగియుండినఁగదా కడమమాట

అని కోపశిఖిపీఠజాగ్రప్రచారియై

గరిగొని విస్ఫులింగములఁ దనువ

బొవలు గంటిడ ధరాభ్రమణంబుచే దిశల్

కుమ్మరిసారె చందమ్మ నెజవ

గగనభాగంబునం దిరుల్ గ్రమ్ముకొనిఁగ

సర్వజీవామమును సభాపదులు మూర్ఖు

నొంద నప్పుండితెంద్రుఁ డత్యుగ్రవేగ

సరణి లఘించెఁ దన్మహాస్థానినిధి.

వ. అప్పుండిలేదుదు జయవాటికాపుర మల్లిఖార్జునాగ్నేయభాగం
బున నన్న శ్రీమికాభాసమిహంబునకు నరిగి యద్దేవుని కభివృద్ధిసంబు
ను ప్రమథగగన్తోతరును గావించి పీఠహోత్రు నాకన్షిపుమఁ దన
మిఁది సట్టపచ్చడంబునంట్టి యట్లసియె.

మ. వినుమి పావక! శైవగేహులలో చిత్రాంతికకృత బురం
బున నెందుక వసియుంప కీ కుఁనవిసూర్ణస్వస్వంబుక హరిం
పు నగేంద్రులయునాజ్ఞ కప్పి గురయంబున్ మిఱివక పీఠ
ద్రునిచే నీకగుణన్నముక దెలియుఁగా దొడ్డాడ నింకేటికిక.

ఏడుదినములు గడచిసేపిదప అనంతసాలాది సంకనాథులతోఁగూడ
వచ్చి ప్రజలు శరణి వేడఁగా పండితుఁడాయగ్నిని విడిచిపుచ్చె
నట!

ఇతఁడు బ్రహ్మసూత్రములకు శివవరముగా నొక వ్యాఖ్యను
వ్రాసి దానికి శ్రీకరభాష్యముని పేరిడియెను. ఈతఁడింకను గొన్ని
సంస్కృతగ్రంథములను రచించెనని చెప్పుదురు. శ్రీకరభాష్యమునకు
శివదీపికయని పేరుపెట్టెనని కొందఱుదురు. శివదీపిక యనుగ్రంథము
నాంధ్రమున వ్రాసెనని కొందఱునుచున్నారు. యుద్ధనల్లుని బెజవాడ
కాసనము నందున్న మధ్యాహ్నంబుల నీతఁడే రచించెనని కొందఱు చెప్పు
చున్నారు. ఆయంకాలలోఁ గొన్నిటి నిటనుదాహరించుచున్నాడను.

౧. స్వస్తిసృపాఁకుశాశ్వంతవత్సల సత్యత్రితేత్ర
విస్తర శ్రీయుద్ధమల్లు డనవన్మవిఖ్యాతకీర్తి
ప్రస్తుతరాజాశ్రయండు త్రిభువనధరిణుండు సకల
వస్తుసమేతుండు రాజస్కీర్ణావల్లభుం డధి.

౨. పరగంగ బెజవాడ కొమరుస్వామికి భక్తుడై గుడియు
నిరుపమమతి నృపధాము డెత్తిచ్చె నెగిదీర్చె మతము

గొరగల్గొ గొరు లిందవిడిసి బ్లింబు గొని యుండువారు
పరిగాక యెల్లానాసివచ్చిన పాపంబు గొండు.

3. వెలయంగ నియ్యెట్టు డప్పి మలినులై విడిసిన బోల
గతానంతలును రాజు వట్టుము గట్టిసపటియు
నలయం ఓయ్యారల నెల్లొందిన నళ్లమేధంబు
ఫల ముపేక్షించి నాలింగదసిన పాపంబు దహతు.

౪. జనవత చేబోలునుండి బెటవాడ బాత్రకువచ్చి
త్రణయగుతుఁడొండుచోల మెచ్చక తివిరి యిన్నెలవ
యనఁకుండు చేకొని యందు ప్రత్యక్షమైయున్న నచ్చ
గని మల్ల డెత్తించె గుడియు మతమును గార్తికేయునకు.

౫. ముగిలో బెటవాడ కెల్లవెడగును రక్షయగాను
దమతాత మల్లపరాజు పేర్లేలు దాను గట్టించె
గ్రమమున దాని కలకమిడ్లుగా మొగమాడు
నమరంగ శ్రీయద్ధమల్లుడెత్తించె నమితలేజుండు.

ఈయక్కలు శ్రీపతిపండితకృతము లైనచో, నీశాసనము పదియవ
శతాబ్దిలో వ్రాయఁబడినది. కావున నీపండితుఁడు నన్నయకుఁబూర్వుఁ
డనఁ చెప్పవలసివచ్చును. కాని యందు సత్యములేనని తోచుచున్న
ది. నైనచెప్పిన యగ్నిహోత్రమును బట్టియందు కట్టిన కథ సత్య
మయ్యేనేని యీతిఁ దనంతపాలుని కాలమువాఁడగును. అనంత
పాలుఁడు పశ్చిమచాళుక్య వంశములోనివాఁడైన యాజవ విక్రమా
దిత్యుని దండధిపతియై కొండపల్లిరాజ్యమును పాలించిన యుత్తమ
బ్రాహ్మణుఁడు. ఆజవ విక్రమాదిత్యుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౭౫-౧౧౨౬
వదమ రాజ్యము చేసినవాఁడు. అనంతపాలుని శాసనము చేబోలులో
నున్నది. అనంతపాలుని యల్లుడు చక్రరాజుడందనాయకుని శాసన

మొకటి ద్రాక్షరాను యాలయమునందున్నది. (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౨౫౫-౧౩౧౧) ఇది చాళుక్య విక్రమసంవత్సరములు ౪౭ - క్రీ.శ ౧౧౨౨ నాటిది అసంతపాలుని కాలమును నిర్ణయించు శాసనము లింకను చాలఁగలవు (ద. హిం. రా. సం. ౯ భా. ౧) వీనినిబట్టి శ్రీపతి పండితుఁడు కీర్తిస్తానమున పదునొకండవ శతాబ్ది తుది పాదమునను పండ్రెండవ శతాబ్ది నాదిపాదమునను నున్నవాడని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. కావునఁ బైనఁజెప్పిన యక్కర లీతనిని కావు.

పోతరాజు పిరకని తన విభూతి రుద్రాక్ష మాహాత్మ్యమును ఈ శ్రీపతిపండితున కుక్తితముచేసెను. కాని యందుమూలమున వీరిరువురును సమకాలికులని తలంపరాదు. పండితుని యందుఁగల భక్తిచే పిరకని తన గ్రంథము నీశనికన్పించియుండెనని తలంపవలసియున్నది.

ఈ శ్రీపతి పండితుఁడవలెయు తామఃతంపరయై బహుముఖముల వ్యాపించియున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నావంశవృత్తి మిటసియలేదు.

—*—

15. దే స టి పం డ (డు

ఇతనిశండ్రి భీమనృపాలుఁడు తల్లి ఎరియాంబ; తాతపండఁడు టూరను పితామహి; గండఁడు ప్రపితామహుఁడు; మేడను ప్రపితామహి.

ఈకవి గుంటూరుమండలములోని చేబోలునందున్న కుమారి స్వామికి, అఖండదీపదానము చేసి యాంధ్రపద్యాత్మకమైన యొక శిలాశాసనమును వ్రాయించెను. దానినిబట్టి యీతఁడు కవిత్వము

జెప్పగలవాడని తెలియుచున్నది. ఈతడు రచించిన గ్రంథము లేవియో తెలియలేదు. ఆశాసనము నీకింద వాడయియున్నాడను ఐపుటి పాతకుల సౌక్యముకొఱకు శాసనము మంజులి యుచ్చాపించు గొంత సవరించితిని.

కా. శ్రీవారిపతి నాభిమకజభవ శ్రీసాజ్ఞానోదయ
 యేనాధాబుజభాస్కరుండు నిజవంశంబెల్ల దీపింపగా
 దీనానాథ కవీంద్రగాయకులు గీర్తి పంగఁ గీర్తి పుండై
 భూనాథగణి బుద్ధవంశ ప్రభులౌ బుట్టెన్నహాశౌభ్యుండై గా
 ప్రగ్ధర. శ్రీరమ్యత్యైకధూకాం

చికి నెన యగు కాంచీపురీనాథు నుగ్రా

కాదక లాలాటసైత్రుక

గవిజహిత ముక్కుంటి కాడెన్జిఁ బుజ్య

చారున్ కడుబుద్ధవ క్షే

శ్చగుండ గొలిచి మనుశాసనం బొండఁ గన్గొ

దాడం డొంగేరుమార్గ

త్రయము వహసె నాతొరచంద్రాంబులీలక. ౨.

ఉ. ఆవిభుజస్వయంబున గుశౌభ్యుండు గండండు పుట్టె వానికికా
 దేవమహిజదాని యగు దేవటిపండఁడు పుట్టి పల్కునా
 స్రావని నీవెఁ దత్సతుఁ డునగుండు విల్లపభీముఁ దండ్రల
 స్త్రీవనితేనుచే బడసెఁ జెల్వగుపంచికిఁజుట్టు వృత్తిగాక. ౩

ఉ. ఆతని కుడ్చుచి చె నెధిపాగ్రణి గండండు వానికికా గుల
 స్త్రీతీరికంబు మేడమకు ధీరుండు పండండు పుట్టెవానికిన్
 కీతకరావ్య బూరమకు సింధురవైరి బలుండు రాజమాం
 భాతుండు పుట్టెభీముండు వవాన్యుండధన్యుండుపూర్ణమూర్తియై.

చ.

.....దీక్షితి శివ వ రేజ్యులుగ్నో

హంయనఁ జెంపుఁగన్న యెఱి ముంబకు నున్న మయ్యె భావనీ
నిలయుఁడనుగఁ బండ్లధిజీవితీ సర్వకలా ప్రవీణుడై. ౫

చ. తలపు సవర్ణభావమునఁ దగ్గఱపూవులఁగూడ జ్ఞానలో

గొలుసుగొనంగఁ బ్రావడులు గోరినభంగిన వచ్చి ముట్టుగో
మలగతి దేసిమార్గములు మ్మవకం గలునంబులొప్పు నా
ద్యులక్రియఁ జెప్ప నె ర్పెవృషధూఃపిభేయమండఁడి య్రుహాకాండ

మ. స్వరతర్కాబరచంద్రసాఖ్యఁ జనుతచ్చా కాబ్ధచైత్రామరే

తరువఁచాదశసౌరి వాసరసముద్య సైషసంకాంతి సు

స్థిరతం బొచ్చుమయూర వాహునికుం జేబోలఁ బెట్టి చె భా
స్వరదీపం బతిభక్తిఁ బండనృపుఁడొచ్చదాంకతారంబుగాన్. 6

స్వస్తి శకవర్షంబు ౧౦౬౭ గు నేటి చైత్రబహుళ పంచమియు

శనైశ్చరవారమున శ్రీకుమారస్వామిదేవకు మహామండలేశ్వర పండయ
దమతండ్రి భీమరాజునకు ధర్మార్థముగా నఖండదీపమున కిచ్చిన ఎఱ్ఱ
౫౫. వీనింజేకొని నల్లంగాలయబోయుని కొడుకు కొండబోయుండు
దన వ్రతానైపాతిక మాచంద్రార్కము మహాసేనమున నిత్యం
మానెడునెయి వోయంగలవాఁడు శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఈశాసనము ద. హి. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౧౦౩ గా పోక

టింపఁబడినది. పైపద్యములలోని ౬ వ పద్యమునుబట్టి యీకవి దేసి
మార్గములు రెండింటియందును జక్కని కవిత్వము చెప్పఁగలవాఁడని
తెలియుచున్నది. ఇతఁడంద్రమున నేమేని గ్రంథములు వ్రాసియుండు
నని యూహింపవగును. పైపద్యము లీతనివే యైయుండును. రెండవ
పద్యములోని “దేసటి” యీతనయింటిపే రైవల్లూహించి యీతనిని

దేవతాంకాడని పేర్కొన్నాడను. మొదటిపద్యమును బట్టి యితఁడు కూడ ఁడని నిశ్చయము. కొండవీటి రెడ్డిప్రభువుల గాఁటిపేరు కూడ దేవతావారే. కాని యంతమాత్రముచే వితని రెడ్డికులఁడని నిశ్చయింపలేము. “దేవత” యను గ్రామమునుబట్టి యా యుభయు లకునుగూడ “దేవత” యను గృహనామ మేర్పడిన నేర్పడియుండును. కైశాసమునుబట్టి యీకవి క్రి. శ. పండ్రెండవ శతాబ్ది మధ్యభాగము వాడని యెఱియుచున్నది. ఈ కాలమున నే వెలవాఁటికొంకవహిపతికి మేనమామయగు పండఁడొక్కఁడన్నాడు ఆతఁ డీతఁడేమోయని సంశయించితినిగాని విమర్శించినిహించుట నీయిరువురు నొక్కరు గారని తేలిచింది. ఆపంపనినామ ముదాహరింపఁబడిన శాసనములు పెక్కులున్నవి. వానియందాతనిని కవియని చెప్పలేదు. ఆతనితల్లి మల్లాంబ. మనకవి పండఁడతల్లి యెరియాంబ.

ఈకవి పండనివంశమునకు మూలపురుషుఁడు బుద్ధవర్మయైనట్లును, ఆతఁడు ముక్కుంటి కాడెట్టిని సేవించి, ఒంగేసుమార్గత్రయము నాతని వలనఁ బడసిస్లును కైవడ్యములలోని మొదటి రెండుపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ ముక్కుంటి కాడెట్టి కాంచీపుర నాథుడనియు లలాటమఁడు నేత్రము గలవాడనియు ౨ వపద్యములో నున్నది. కొండరు చరిత్రకారు లీముక్కుంటి కాడెట్టియే త్రిలోచనపల్లవుడని నిశ్చయించి యున్నారు. త్రిలోచనపల్లవుఁ డాఱవ శతాబ్దివాడని చెప్పవచ్చును. కొండపడమటిరాజుల మూలపురుషుఁడయిన బుద్ధవర్మ యొక్కఁడున్నట్లును నతఁడు తూర్పుచాళుక్యుల వంశకర్త యైన కజ్జవిష్ణు వర్ధనునికడ సేవకుఁడైనట్లును కొన్ని శాసనముల వలనఁ దెలియుచున్నది. (ద. హి. శా. సం. ౪ సం. ౧౮౩) ఈ బుద్ధవర్మకూడఁకూడఁడుడే. కవిపండనివంశకర్త యైన బుద్ధవర్మయు, కొండపడమటిరాజుల మూల

పురుషుడైన బుద్ధవర్మయు నొక్కరుగాకపోయినను, నీవంశములో బుద్ధవర్మలు పెక్కురుడుటచే, నీరురువురి వంశములు నొకబుద్ధవర్మ నుండి యుత్పన్నములైన శాఖలేమోయని తోచుచున్నది.

మన కవిపండనికిఁ బితౌమహుడైన పండని ప్రపితౌమహుడు "ఆఱువేలనాడును దేశమును బరిపాలించినట్లు శివ పద్యమువలన తెలియుచున్నది. చరిత్రకారు లీతనిని గుర్తించినట్లుగపడదు. ఇతని కాలము క్రీ. శ. ౯౫౦—౯౯౦ ప్రాంతమగును. ఈవిషయమున సరికను బరిశోధనము కావలసియున్నది.

ఈ పండనికమారుడైన విల్లినభీముడు "పంచవిక్కుట్టు" అను గ్రామము నాంధ్రదేశాధీశ్వరునిచేబడిసినట్లు ప్రేషద్యముగా నె యున్నది ఈ గ్రామమెచ్చటిదో, ఈయాంధ్రేశ్వరుడెవ్వడో తెలియలేదు. ఈ విల్లినభీముని కాలము క్రీ. శ. ౧౦౦౦ ప్రాంతమగును. ఆకాలమున నాంధ్రదేశాధీశ్వరులని చెప్పదగినవారు చాళుక్యులును గాకతీయులు నై యున్నారు. క్రీ. శ. ౧౦౦౦ నాటికిఁ గాకతీయులు స్వలిత్ర వంశులుగా లేరు. కావునఁ బశ్చిమచాళుక్యులుగాని తూర్పుచాళుక్యులుగాని పంచవిక్కుట్టు నిచ్చియుండురు: పంచవిక్కుట్టును గుర్తింపఁ గలిగిన యెడల దాతయెవ్వరో తెలిసికొన వీలుగలుగును ఈ భీముని తండ్రియైన పండడు, ఆఱువేలనాడునకుఁ బరిపాలకుడై యుండఁగా సీభీముఁ డాపాలకత్వమును బోగొట్టుటని యొగ్రామమునువృత్తిగాఁ బడియవలసినస్థితి లోని కేలవచ్చెనో తెలియకున్నది.

కవిపండనివంశమునకు మూలకర్తయైన బుద్ధవర్మ ముక్కుంటి కాడైట్టిచే ఒంగేరుమాన్త్రయమును బడిసెనని ప్రేస్తగ్రరావృత్తము నందున్నది. "ఒంగేరుమాన్త్ర" శబ్దము మఱికొన్ని శాసనములయందును గందు. ఇది యొక దేశముయొక్కనామము.

ప్రేశాసనమునుబట్టి యీకవిపండడు క్రీ. శ. ౧౧౪౫ వ సంవత్సరమున నున్నాడనుట స్పష్టము.

16. మల్లికార్జున పండితార్థాలు

శైవమగవ్యాప్తికై తమ జీవితములను ధారపోసిన పండితశ్రయముగా పండితార్థము లిక్కిలవారు శివపండితుడును మంచనిపండితుడును, ఈ శైవమత మనునది పీఠితోఁ గ్రొత్తగా వచ్చినది కాదు. ఆర్య లీఁచిగారేమునకు వచ్చినప్పు డనాగ్యులు శైవమత విప్రులై యుండిరినియు, నెన్నికథములఁ బోయిచ్చించినను వారామతమును విడిచి నాడలేదు. నప్పుడాగ్యులు శైవమతము లొకమతముగా నంగీకరించి యనాగ్యులను నమ్రోఁ గలుపుకొనిరినియు నొకప్రశీలికాదు. బసవనాగార్థుడు శైవమతకర్తయని కొందఱును కాని యిహవాస్తవము కాదు. శివుడు త్రిమూర్తులలో నొకఁడు. ఈశ్వరగూర్పున వాక్యములు వేదములందును గలవు. శైవశైవకథలు సంస్కృతిపురాణములలో ననేకములున్నవి వేదవికాశిధర్మములను వివరింపఁగల శివుడే నైవమని, శివుడే యైశ్వర్య ప్రదుడని నమ్మి ప్రత్యేకముగ శివునారాధించినవారు శైవులు. అట్లే విష్ణునారాధించినవారు వైష్ణవులు. ఈ మతవిశ్వాసము హెచ్చిరకొలదిని బరమశివేశ్వరమును బెరుగఁ జొచ్చినది. ఈశైవులును గొలఁదిగనే యుండును. ప్రజాసామాన్యము శివశేషపులయందు సమానభక్తిగలవారై యున్నారు.

ఓహుదేశత్వమును విడిచి బ్రహ్మమొకటియే సత్యవనియు ఒకత్తయివనియు, నాబ్రహ్మనే దానని యనుకొనుట, ప్రతిమాన పునకును విద్యోక్తధర్మమనియు, బోధించు నుపదేశమును గొరివించు వారే నేకు లున్నారు. యక్షయాగాది విహితకర్మల నాచరించుచు జన్మ సాఫల్యము గావించుకొనుట ధర్మమని వాదించు కర్మవాదులును గలరు. కాలక్రమమున నీమతము లన్నిటిలోను నంతర్భేదము లేర్పడినవి. శైవులలో, పాశుపతులు, కాలాముఖులు, కాపాలికులు, భైరవులు

శాస్త్రేయులు ననుభేదము లేబడినవి. ఇట్లే వైష్ణవులలోను గొన్ని యంత్ర ఛేదములు వచ్చినవి. పీరు తమలోఁదాము గలహించుచుఁ దిరిగి ఈమతవివాదము ల్లింగింపఁగా నాకాలమున నీచేశమున జైనబౌద్ధ మతములు బయలుపెడలినవి. ఇవి వేదమతమునకు విరుద్ధములైనవి. జైనయులుచ బౌద్ధులును నా స్తికులు; భగవంతుని మునికి వంగీకరింపరు. వజ్రాక్రమచారిధర్మముల నొప్పుకొనరు. సర్వజనసమానమును బోధించుచుఁడుటచే నీమతము లతిసులభముగాఁ బ్రజాసామాన్యమున నలుముకొన సాగినవి. పరిస్థిర వైషమ్యములతో నున్న శైవ వైష్ణవాదిమతము లీకాలమునఁ దమ ప్రాబల్యమును గోల్పోయినవి. జైవ బౌద్ధమతముల దాడినుండి సంక్షీంచుకొనవలసిన భారము శైవవైష్ణవ మతావలంబుల కావశ్యక మయ్యెను. అందులకుఁ గావలసిన మహాపురుషు లప్పు డున్నవి చిరి. శైవమతోద్ధారణమునకై బసవనారాధ్యుఁడును, బండితత్రయము నుద్భవించిరి. ఇందులోఁ బసవన మత సంస్కర్త. పండితులు మువ్వురును మత వ్యాపకులు.

బసవన యాంధ్రభాషయందుఁ గావ్యరచనము చేయులేదు. అందుచే నాతనిచారిత్రమును వేఱుగా వ్రాయుటకు నాకావశ్యకములేక పోయినది. కాని యాతనిచారిత్రముతో సంబంధించిన గ్రంథములను రచించిన వారిలో నాంధ్రకవులు కొంగఱుండుటచే నీ బసవఁడెవ్వరో తెలిపినఁగాని, యాకవులచరిత్రములలో నీతనిని గూర్చి వ్రాసిన వాక్యములు సులభముగా బోధపడవు. అందుచే బసవని చారిత్రమును క్లుప్తముగా నిట వ్రాయుచున్నాఁడను. ఇతనినిగూర్చి విశేషముగాఁ దెలిసికొనఁ దలంచినవారు పాలకునికి సోమనారాధ్యకృత బసవపురాణమును, శ్రీనాగేశ్వరరావుగారు శ్రీవర్ణాకరశాస్త్ర గారను రచించిన కీర్తికలతో నున్నదానిని జూడవలయును.

బసవన మండగిమూదిరాజును బ్రాహ్మణుల కమానుడు. ఇతని తల్లి మానమ్మ, పీరినివాసము కట్టటచేక మండలి హింగుళేశ్వరభాగ వాటియను సగ్రహారము. ఇది శ్రీకైలమునకుఁ బశ్చిమభాగమున నన్నది. నందీశ్వరుని యంశచే నీబసవన జనించెనని యప్పటివారి విశ్వాసము. కూడలిసంగమేశ్వరుఁ డీతని జననకాలమునఁ దపసిరూప మున నాగార్జునుము వచ్చి యీశ్వరినివేదనముగాని పదార్థమేమియు నాశిశువున కీయరాదని తల్లితోఁ జెప్పినఁట! తలిదండ్రులొకరికి బసవేశ్వరుఁడని నామకరణము చేసిరి. గంగాభిష్టము వత్సరమున నాతని కుపనయ నము గావింపఁ జరిగెనఁట! ప్రయత్నించిరి. బసవన యందులకఁగి కరింపలేదు. శివునిపై భక్తిగలవానికిఁ గన్గొతోఁ బనిలేదనియు, శివ భక్తియే మోక్షదాయక మనియుఁ జెప్పి యుపనయనము చేసికొన లేదు. సరికదా! వట్టాళ్ళనుభక్తములను ద్యుతింది, వట్టలేరులైన శివ భక్తులతో సహభోజనాదులను జేయవారంభించి, తలిదండ్రులను వీడి నాగాంబునును సహోదరీ సహితుడై తనమేన మామయున్న కల్యాణ కటకమునకు వచ్చెను. ఈ కల్యాణకటక మంతకపూర్వము వచ్చిను చాళుక్యుల రాజధాని. వారినిజయించి కాలచుర్యులు కల్యాణకటకము నాక్రమించుకొనిరి. బసవన యక్కడకు వచ్చునప్పటి కాపట్టామును బరిపాలించుచున్నది. కాలచుర్య వంశజుఁడగు బిట్టలుఁడు. బసవన మేనమాను యగు బల్లదేవ దండనాయకుఁ డాబిట్టలునికడ దండనాయ కుఁడుగ నుండెను. ఈబలదేవుఁడకూడ శివభక్తుఁడు. ఆతనికి గంగాం బును నొకతనయగఁడు. ఆమెను భివనకీయనని యాతఁడు ప్రతిన పూనియుండెను. భివనకుఁగా వీరితైవుఁడు కానివాడు. ఇంతలోఁ దపమేనల్లుడే తనయొద్దకు రాఁగా వీరితైవుఁడయిన యాతఁడికి దన కుమార్తెనిచ్చి వివాహముచేసెను. తరువాతఁ గొన్నాళ్ళకు బలదేవ దండనాయకుఁడు చనిపోయెను. బిట్టలుఁడు బలదేవుని స్థానమును బస వన కొసంగెను. బసవన ఆధికారిములోనికి వచ్చినపిదప తైవనుత

వ్యాప్తికై విశేషప్రయత్నములు చేయఁజూచెను. ఆరాజ్యమున నది
పఱకు జైనమతవ్యాప్తి యధికముగ నుండెను. బసవన జైనమతనందఱిని
బాధిపెట్టుచుండెను. ఆబాధలకు భయపడి జైనమతమున నెవ్వరును
జేరలేదు సఃకారాః అదిపఱకు జైనమతమును స్వీకరించినవారుకూడ
లింగధారణ మొనర్చి వీరశైవ మతమును గైకొన నారంభించిరి. రాజ
భాండాలుముసంపత్తి వ్యవస్థమును యధేచ్ఛముగా జంగముల కొసంగుచు
వీరశైవ మతము నభివృద్ధి చేయుచుండెను. వీరశైవమతమునకు
లింగధారణము ముఖ్యము. అదిపఱకున్న శైవమతమునకు లింగధారణ
మావశ్యకముకాదు. బ్రాహ్మణాధ్యక్షులును విడువకుండగనే శైవులుగా
నుండుట కర్హతను కలిగియుండెడిది. బసవన శైవమతమును సంస్కరించి
నూతన విలువలును నెర్పరచినాడు. అనియనుములలోఁ బ్రథా
న మునునవి రెండు. మొదటిది లింగధారణము వీరశైవమతమును
గైకొనిన ప్రత్యక్షక్రియు లింగధారణ మొనర్చి తీరవలయును. రెండవ
ది వర్ణాశ్రమాచార పరిత్యాగము. లింగధారణమొనర్చి వీరశైవమత
మును గైకొన్నవాఁడు చండాలుడైనను బ్రాహ్మణులలో సహవాస
సహపంక్తుల కర్హుఁడు. కర్ణాటదేశమున ననతికాలములోనే యీ
మతము విశేషముగా వ్యాప్తమయ్యెను. బసవన సహాయ్య ముండుటచే
మతముపేరిట శత్రుచారుములు జరిగినను వినువారు లేకపోవుచుండిరి.
లిజ్జలుఁడు శైవజైనమతములగుండు సమానాదరము చూపువాఁడు.
అతఁడు శైవమతాని కొందఱునుచున్నారని, యతడు శివాలయముల
కొసంగిన ధర్మములను బట్టి చూచినచో శివమతదేవీ కాండనియు,
వీరశైవులదే జైనమతమును హింసించు స్వభావము కలవాఁడు కాండనియు
లేరుచున్నది. శైవమతానింద యొనర్చువారిని వీరశైవులకు ద్రోహ
మొనర్చువారిని జంపివేయుటకుఁ గూడ బసవన యంగీకార మొసంగి
యుండెను. వీరశైవ మతధర్మములలో నది యొకటిగా నాకాలమున

బరిగి జీవబలుచుండెను. ఇట్లుండగా బిజ్జలు డోసానాడు వీరవైపులును బసవసమతములోఁ జేరినవారునగు యల్లయ, చిధువయ్య యనువారల కండ్లు కారణము తెలుపకుండగనే పెరికించెనట! ఇందుపై బసవకు బాలగోపము వచ్చెను. శివద్రోహము పెరిగిపోవునున్న యాఁకాకా పురమునని దుంక నిష్ఠములేనివాడై యనుచరులతోఁగూడ నాగ్రామమును విడిచి వెడలిపోవుచు బిజ్జలుని శిక్షించుటకుఁ దగిన యేర్పాటులను గావించి మఱిపోయెను. జగదేవుడను బిజ్జలుని దండనాయకుడు బసవనచేఁ బ్రేరితుడై బసవన యనుచరుల సిగుపుర సాహాయ్యముగా గొని యర్ధరాత్రుమనఁ గోటలోఁకి కేగి బిజ్జలుని పొడిచిచంపెను. బిజ్జలుని కుమారులు పగఁబూచి బసవనాగ్రాముని నొక సంవత్సరము దాటకుండ వధించిరిని కొందఱుందురు. బిజ్జలుని కుమారులు వచ్చుచున్నారనివిని యొకతలాకములోఁ బడి యాత్మగళిగ్గ గవించుకొనెనని కొందఱుందురు. కొందఱాతఁడు స్వాభావికముగానే లింగైక్యము జెందెనని చెప్పుచున్నారు ఇంకఁ గొందఱు శ్రీ శ ౧౨౧౭ అటకు జీవించియుండె నందుకు. కాని యది విశ్వసింప నగినది కాదు. బసవన జన్మస్థానము బొంబాయి రాష్ట్రమున బీజాపూరు మండల హొంలి మునగోలి గ్రామమై యుండెననియు నాగ్రామమొలి శ్రీ. శ ౧౧౬౧ నాటి యొకశాసనములోఁ బసవన యనునాఁడొక యాలనమును నిర్మించెననియు, హరితగోత్రుడైన మాదిరాఁసు నాతఁడాగ్రామమునకుఁ బ్రభువనియు వ్రాసియున్నదనియు ప్రభునామమును దనువాలి వారు తండ్రినామముగా భావించి యుందుననియు డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు పండిత రాధ్య చరిత్రకీర్తికలో వ్రాసియున్నారు.

“దానిగొ(అశాసనములో) ఆలయనిర్మాత ఆయన బసవని గురించి ఉన్న వృత్తాంతమిది:- మురిగవల్లి ఏనూఁగో కళ్ళపగోత్రాబ్ధి చంద్రుడయిన గోవర్ధనుఁ డుండేవాఁడు ఆతనికొడుకు లేవదాసు. లేవదాసుకు నలుగురుకొడుకులు. వారిలో కడపటివాఁడు మహాప్రభాకరి వహించిన

చంద్రవసుడ. ఆతని కొడుకు బసవడు అతడు సాటిలేని మహేశ్వర భక్తుడు; ఈ బసవభాస్కరునివల్ల మనిగవల్లిగోపనూరు గ్రామాణుల హక్కుయల్లములను విడిచిపెట్టి ప్రపంచముంతా అతనికి తక్కి ఆ ఘోషములను విడిచిపెట్టి నవస్మరించడముచేత అతడు లోపితమైనాడ. మూడవముల సారముతడే. ఆద్యంత హేతుడతడే. జ్యోతిర్లింగస్వరూపు డిందే" అని అందున్న జయపెట్టుతూ ఉండగా మనిగవల్లికి కీర్తిప్రశస్థులను తెచ్చినాడు"

పండితారాధ్య చరిత్రపీఠిక ౬౪.

చరిత్రకారులు వ్రాసిన యంశములనుబట్టి బసవనారాధ్యుని క్లప్తచరిత్రమిది. "బండారు బసవన్న" యని బసవపురాణాని గ్రంథముల యందీతనిని వాచియున్నారు. 'బండారు' అనునది బసవన యింటి పేరు కాదు. బిజ్జె రాజవొద్ద కోశాధ్యక్షుడుగా నుండుటచే నీతని నట్లు పిలువఁజొచ్చిరి. బండారుగా రాధిపతిని 'బండారు' అని పిలుచెడివారు. బండారువే క్రియముగా 'బండారు' అయినది యేది యెట్లున్న బసవఁడు వీరశైవ మతవాదప్రకారము జీవితమునంతయు ధారపోసిన ప్రతిభాశాలి. ఇతఁడు గొప్ప సంస్కర్త. ఈతఁడమూలమున, నిజము రాష్ట్రమునందను కర్ణాటకమునందును లింగాయతమతమేర్పడి యాకాలమునఁ గొంతగాభివృద్ధి చెందినది. కాని తరువాత నది యంతగా వ్యాప్తము కాలేదు.

బసవన కాలముగా నే మనముల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడును శైవ మతవాదప్రకారము జీవితమును ధారపోసినవాఁడు. కాని, బసవనారాధ్యుఁడు మల్లికార్జునారాధ్యుఁడను, ఒక్క విషయమున భిన్నాభిప్రాయము కలదు. బసవనారాధ్యుఁడు పవనయనము చేసుకొనక బ్రాహ్మణత్వమును విడనాడి వర్ణాశ్రమాచార ధర్మములను దృఢించి వీరశైవమతమును గైకొనియుండెను. మల్లికార్జునారాధ్యుఁడు శైవ

వతమునఁ దెచ్చువ నమ్మకము కలవాడై లోకమున కైవమతముదప్ప
 వేఱున తమండరాదను నాన కలవాడే కాని వట్లాశమాచార ధర్మ
 ములను శ్రోంపట కిష్టపానివాడ. “ధర్మక్రియాదివలపు బ్రాహ్మణ్యంబు
 తో వొత్తు బాహు లేను నెఱ కనకలింగ” యని యాతఁడు చెప్పినని
 యుందిరు.

ఈని జన్మదేశకాలాదులను దెలుపునాధారములులేవు కాని
 యొక చిన్నపుస్తకమున కీతఁడు గోపవరిమండల మండలి దత్తరామ
 వాసుదేవయు నంటి భీమేశ్వరస్వామి పూజారియగు భీమ , యీతని
 తండ్రియనియు కోటిపల్లి యారాధ్యుని కీతఁడు శిష్యుడనియు వ్రాయఁ
 బడి యున్నదట. పండితాధ్యచరిత్రమునఁ గూడ నట్లే యున్నది.

“నొసఁగెడ వేంగీమహర్షి స్థలమున
 నసమాసలీల దత్తరామమొస
 నప్పురంబున కముద్యన్మహానహిను
 వొప్పు శ్రీభీమేశ్వరొరులింగంబు
 రూఢిఁ దదేవు పునోహితశ్రేష్ఠఁ
 డీడిత విద్యన్మహిమండు వీర
 ధర్మక్రమండు సప్రబ్రహ్మణోత్తమండు
 వ్యక్తవాసవంకవర్తనకరుండు
 వాత్సుండు భీమన పండితేంద్రుండు
 పుత్రార్పిత ముమ్మ భువి భజింపుచును
 సన్నిధి నొకపురశ్చరణ గావించు
 చున్న వాడతనికి నుదయంపునుండు
 నమరక్తి సాష్టాంగుడై యేగుదెంచి
 జనియించె భీమాఖ్యు సాధ్వి గౌరాంబ
 వల్లికార్జుదేవు మహావీయనామ

వగుటఁ జెందినవాని కామండనఁగ
యనఘండఁ గోటి పల్లారాధ్యదేవ
దేవుని సత్కుసాద్యగ్విలాచన సు
ధావార్ధి చుట్టగతికీడవలన

ఈ గ్రంథము పండితునితరువాతఁ గొలఁది కాలములోనే సోమ
నాథుఁడు వాసియుండుటచే నింకలివిషయములు సశ్యములని తలంప
వచ్చును పూజాగ్రంథ ప్రరోహితు డుగా నిందుఁ జెప్పియుండవచ్చును.
ఈదేశమున శివాలయములలో సామాన్యముగా “శివార్చన” అనుతెగ
వారు పూజారులుగా నుండరు, ద్రాక్షరామ భీమేశ్వరస్వామికిఁ
బూజ్యమునండియు వెలనాటి బ్రాహ్మణులు పూజారులుగానున్నారు.
కావున నీ మల్లికార్జునారాధ్యులు వెలనాటి బ్రాహ్మణులై యుండునని
యూహకము గుచున్నది. ఆంధ్రదేశమున వెలనాటి బ్రాహ్మణులలో శివ
భక్తిగలవారు పెక్కురున్నారు కాని యారాధ్యులమనిపించుకొని పరమత
దేవ్యమును గలిగియున్నవారు గన్పడరు. అందుచేతఁడేశాఖా బ్రాహ్మ
ణుఁడో నిశ్చయంపలేము ఈ పండితారాధ్యుని వంశములోని వారమని
చెప్పకొనెడివారిప్పు డారాధ్యునియొగి బ్రాహ్మణులలో నున్నా

ఈ మల్లికార్జునారాధ్యు లాంధ్రీయున “శివతత్వసార” మను
సౌకగ్రంథమును రచించెను. గ్రంథముంతయుఁ గండ పద్యములు
ఎన్ని పద్యముల నీతఁడు రచించెనో తెలియదు. ఆంధ్రసాహిత్య పరి
షత్తువారు ప్రకటించిన ప్రతిలో ౪౯౦ పద్యములున్నవి. ఈ పుస్తకము
నకు బ్ర. శ్రీ. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణగారు పంతులుగా విపులమగుపీఠికను
వ్రాసియున్నారు. ఈ గ్రంథము నీతఁడు రచించెననుట కీక్రిందిపద్య
మాధారము.

క. బండేయి వల్లికాక్షున
పండితుఁ డన సుండు కంపెఁ బ్రహులులలో నె
న్నెఁ దొకా నీయాజ్ఞాపిత
నుండఁగఁగాఁతు ను కొనుచుండదు రద్రా

ఈ కవచాశ్రమమున, పాలకుని సామనాధుఁడు “పండిత రాధ్య
చరిత్ర” మను మొద్దిపదకావ్యముగా చియించెను. అంపీశుఁడు శివ
తత్త్వపారిమును రచించె నని యాక్రింది ద్విపదలలో జెప్పి
యున్నాఁడు.

ఈక్షిలఁ డన పూర్వపక్షసిద్ధాంత
పక్షమల్ తత్కృతభాగైః పూర్వ
పక్షేనాజ్ఞానపక్షసిద్ధాంత
పక్షవేదాంతోపపాదితమ
తైవాన్మికాచాస సిద్ధిశ్చ
కేవల రక్షిదాభవనోపితి
హిమాహ్నరాచామగ్ధాను
సామైవ కేవలత్వసాత్కృతేని
గాదె కేవలక్షిలఁ బ్రతిష్ఠించి
యాదిలఁ దానును వల్లె వ్రేంచు
చున్నవాఁడని వెండియుఁ బ్రశంసించ
మన్నని జెల్లిన మల్లికార్జునుఁడు

ఈ మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని సామన్యాదులను పాలకునికి
సామనాధు డిక్కింది పద్యములలో ననుభవ సామునఁజెప్పియున్నాఁడు

సీ. శ్రుతి ఏక ఏవ రుద్రో నద్వితీయాయ
తస్య యనట యదార్థంబు దలఁప
నవల స తోరణీయ్యాన్మహారోమహా
య్యానన నదియె యనునవివరము

రహి నయేవాగ్గోచరం బయి అవ్యాప్త
 మనసాసహ య్యాయమాట నిజము
 యేదియిఁగా దనియెడి పరిమేశుఁడే
 యెంతయు నని యెక్కి యెఱుఁగ సనక
 యెట్టులనుచు సంశయింపక శివతత్త్వ
 సారగద్యవద్యసమితి శివుని
 మహిమఁ దెలిసినట్టి మల్లికార్జునపండి
 తయ్యగారి దలఁతు ననుదినంబు.

పండితయ్య రచించిన శివతత్త్వ సాగము గద్య పద్యాశ్లోకమని
 యీ పద్యమునఁ జెప్పఁబడినది. కాని యాగ్రంథమున పద్యములే కాని
 గద్యలులేవు.

సీ, వేదముల్ ధరసర్వవేదేష్వథితోభవ
 యనఁగ బరగు లింగమతేశయల్లు
 నెఱి శ్వపచోపి ముసశ్రేష్ఠ సమోస్తు లిం
 గార్ప సేరత యన నల్లు సమ్మి
 ప్రితి సరుద్రైవభూతలేయనితత్ర
 సన్నిహితశ్శివయన్న యదియొ
 తగ సచపూజ్యోయధావ్యహంబనె సని
 సైత్రాంగవిక్రయాపాత్ర మగుచు

జాగమంబు గాంచి చని లింగపరవశ
 భాతి మభయలింగభక్తి యుక్తి
 మహిమఁ దనరి నట్టి మల్లికార్జునపండి
 తయ్యగారి దలఁతు ననుదినంబు.

సీ. ఆదిరుద్రేశాస్త్రమశ్నంతి రుద్రేణ

పితం పితౄః ప్రఖ్యాతీశ్రుతులు

తస్మిగమాంతార్థమతీర్థివంశ్యాన

సర్వితం బసయు సిద్ధాంతమలను

అవికల సిద్ధాంత నివహోక్తిభాన్న

ధానియై నను శివధర్మమును

శివధర్మేశాస్త్రదృష్టిప్రసాదమేవభో

క్షత్య మనువురాణకౌండములను

సిద్ధ మనుచు వేదసిద్ధాంతేశాస్త్రపు

రాగతతుల మలహానప్రసాద

మహిమఁ దెలిపిసట్టి మల్లికార్జునపండి

తయ్యగారిఁ దలఁతు ననుదినంబు

బోవడు బ్రాహ్మ్యధర్మమును విడిచి వీరశైవ్యతయును నైకొనుమని
మల్లికార్జునపండితునకు బసవన వర్తమానహంపెనఁట! అందుపైని పండి
తుఁడు పైనివ్రాసిరి. “భక్తిమీఁదివలపు బ్రాహ్మ్యంబుతో బొత్తు
బాయలేను నేను బసవలింగ” యని ప్రశ్నితముపి, బసవనతోఁ
జర్పించి, యాతని నెట్లయినను దసమార్గమునకుఁ ద్రిపువలయు నను
నుద్దేశముతో బసవనను దర్శించుటకై పరమమై వెల్లెనఁట. పండితా
రాధ్యుఁ డినురావతితో నుండఁగా బసవేంద్రుఁడతనికి భిక్షుమనంపెను,
అచ్చటనే యాతఁడు కర్ణాటమునఁ గవిత్వము చెప్పి మొదలిడెనఁట.
పండితారాధ్యులవారి మాహాస్మృతిమును దెలుపు పెక్కుకథలను శైవులు
చెప్పుచుండరు. వాని నిట చెప్పుటకు దొంగొంటి నేని యదియెంతయో
గ్రంథమగును. అందులకు పండితారాధ్యచరిత్రము మొదలగు గ్రంథము
లున్నవి. అందుచే నాకథలను విడిచి, ౪) కొవ్వట్టాజు లక్ష్మణరావు

పంతులుగారు శివతత్త్వసార కీర్తికలో వ్రాసిన యొకటిరెండు కథలను వాఁమాటలలో నిట నుదాహరించెడిను.

“సనదహోలు (చందహోలు) అను గ్రామమునందు వెలనాటి చోడుఁ డను రాజు రాజ్యము చేయుచుండెను. చందహో లిష్టుడు గుంటూరుజిల్లా తనాలితాలూకాలో నున్నది పూర్వము వెలనాటి రాజుల రాజధాని. దనదపురముని దానికి నామాంతరము. పండితా రాధ్యుఁ డా గ్రామమునకుఁ బోయి తమతమను బోధింపసాగెను. అచ్చటి రాజగురువు బౌద్ధుడు. అతనిపేరు బౌద్ధపరపదాచార్యుడు. ఈతఁడు బ్రహ్మవంశజుఁడట! తాను రాజునకు గురువుగా నుండఁగా నన్యవత్తుఁ డారాజధానిలో వలబోధచేయుటచూచి సహింపనోపక యాబౌద్ధుడు రాజుతోఁ జెప్పి యొక గొప్ప సభచేయించి మల్లికార్జున పండితా రాధ్యు నానభకు రప్పించెను. అసభకు నద్వైతము జైనులు సా ఖులు చాగ్యాకాడి నానామతములవారు వచ్చియుండిరి. పండి తుఁడు బౌద్ధమతము నితరమతములను దనపాండిత్యమహిమచే ఖండించి తనమతమును స్థాపించెను. ఇతియతాక శివుఁడు శ్రేష్ఠుఁ డనుటకుఁ దనతల యిచ్చెననియు, ముటలో దుమికెనననియుఁ జెప్పి శివుని కఁబె నెక్కుడు దైవముకలఁడని యెవరైనను జెప్పినయెడల, వారితల తనకాలితోఁ దన్నెదనని సత్తిజ్ఞచేసి తన సిద్ధాంతమును నిలుపుకొనుట కై ‘దుద్రమహిమ’ యను కృతిని రచించెను. అంత బౌద్ధుఁడేమియు బ్రత్యక్షతర మీయఁజాలక పండితుని నిందించెను. అందఱును వెడలి పోయిరి.

కాని బౌద్ధుఁడు పండితుని నిందించినందున నాతనిశిష్యులకు మిక్కిలి కోపమువచ్చెను. ‘అట్టి నిందకుని జంపకున్నయెడల నతఁడు దోహితాఁడు; తామే దోహుల మగుదుమని వారుతలంచిరి. పండి తుని శిష్యులలో రేమయ్య దేవయ్య లనువా రివరికిఁ బూనుకొనిరి.

సమద్రములోని యొకలంకలో (సముద్రము చందవోలున కుఁదొమ్మిది మైళ్ళ మీఁదనున్నది.) నొకబౌద్ధులయ ముండెను. ఆచ్చటి శాస్త్రాధ్యక్షుఁడు ప్రతిదిన మొక్కఁడు వెల్లి వచ్చుచుండను. అసంగతి తెలిసివారు గావున నొకనాఁడుదగుముననె లేచియిది దేవయ్య లాలంకకు నెవరికిఁ దెలియకుండఁ బోయి దేవుని మఱుగున దాగియుండి బౌద్ధుఁడు వచ్చి బుద్ధ విగ్రహమునకు బాఁగిలి మొక్కుకొన్నాడు వానిని జంపి, వికృతరూపునిఁజేసి పెడలిపోయిరి. ఈసంగతి తెలిసి రాజుమిక్కిలి కోపించి పండితయ్యను బిలిపించి యడుగఁగా నతఁడు 'నేనే చేయించి యించితిని నేనే చంపించితి' నని వోషమఁతయుఁ దనమీఁద మోపుకొనియెను. అంత రాజు పండితుని కనులు తీయింపఁగా నతఁడు రాజునకు శాపముపెట్టి యచ్చటనుండి శిష్యయుక్తిముగా నమరావతికి పెడలిపోయెను.

చందవోలులో నున్నప్పుడే యీతఁడు "లింగోద్భవగళ్య" యచ్చటి దేవునిపైఁ జెప్పెను. (లింగోద్భవుని దేవాలయ విష్వజిని చందవోలులో నున్నది.) "చందలోలు కైఫీయతు" అను పుస్తకము నందు నీకథయే యిట్లున్నది. పండితా రాధ్యుఁడు శ్రీశైలమునకుఁ బోవుచు చందవోలునకు వెల్లి పొండిశ్వరస్వామి గుడిలోఁ దిగెను. కొండ పడమటి బుద్ధరాజునకు గుఱవైన బౌద్ధుఁడు బుద్ధాం అను గ్రామ ముండెను. వాఁడు పండితుని మహిమనుజూచి యోర్వలేకపోయెను. పండితుని ప్రతిదినశివపూజలోఁ గావలసిన యొక పూజాపాత్రను బౌద్ధుని శిష్యుఁడైన చెజుఁడనువాఁ డెత్తుకొనిపోయెను. పండితుని శిష్యులు వానిని బిడ్డకొని చంపిరి. ఈసమాచారము వారు తమ గురువువకుఁ జెప్పలేదు. అంత బుద్ధరాజు పండితునివద్దకు మనుష్యులను దింపి నరపాంతకున కేమిశిక్ష శాస్త్రీయ మని యడుగఁగాఁ గనులు తియుటయే తగినశిక్ష యని పండితుఁడు చెప్పెనట దానిపై బుద్ధ

రాజు పండితుని కనులు తీయించెను. పండితు డాతనికి శాసనిచ్చి యిఁమిఁద తై పులెవరును చందవోలులో తీర్థము పుచ్చుకొనఁగూడ దని నియమించి వెడలిపోయెను.

అమరావతి చేరగ నే పండితుఁడు చోమనూరి భాషించిన పాపము పోషింపకును శివలింగ నిన్న పాపముపోషింపకును శివభక్తుల సహస్ర నామగణపాతిక పఠించెను. అమరేశ్వరాష్టకముఁ జెప్పెను.

కన్నడభాష తనకు రావలయునన్న కోర్కెతో నీసఁడు కల్యాణమునకు బసవేశ్వరుని యొద్దకు వరమూసమంచెను. అంత నాతఁడు భప్పు మంచెను దానిని ధరింపగ నే పండితుఁడు గన్నడభాష వచ్చెను. అతఁడాభాషలోఁ గొన్నిగీతములను చెప్పెను. తరువాతఁ బండితుఁడు బసవేశ్వరుని జూకవలయునని కల్యాణపురమునకు బయలుదేరెను. త్రోవలో సారంగేశ్వరుఁడు దేవుఁడు గాఁగల నిడుగుయు లనుచోట (1) తనముఖ్య శిష్యుఁడగు దోంయ్యగారికి నన్న యైన వీరచాకి రాజయ్యగారిచే గౌరవింపఁబడి పానుగంటికిఁ (2) బోయెను. అప్పటి నుదయుఁడను రాజువొద్ద నున్న పింగలి గోవిందప్రధాని పండితుని

(1) 'నిడుగుడుములు అననది యిప్పుడు కృష్ణాజిల్లా నందిగామతాలూకా మన గాల జమిందారీలోని ముఖ్యగ్రామముగు 'నడిగూడెము' అని వాతార్థగ్యము. మదమున నిడుగుడుములకు నేతెంచి సదమలాత్ముఁడు వీరచాకిరాజయ్య (ప్రవృత్తిభక్తిసారంగేశునందు (మహిమ, పుట ౨౯౭) అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇప్పుడు నడిగూడెము అనఁబడు గ్రామమునకు 'నడిగూడుములు' అని పూర్వము లెక్కిలలోఁ బేరుగలదు. ఇప్పటిదేవుఁడు సారంగేశ్వరఁడు. ఇది గుమరావతినందు పానుగంటికి బోవు తోవలోనున్నది.

(2) నైజాము రాజ్యమునందు రెండు పానగల్లులున్నవి. ఒకటి నల్లనొండజిల్లాలోను నేటికొకటి మహబూబ్ నగరుజిల్లా వాగర్ కిర్నూలు తాలూకాలో ను కలదు. ఉదయవోడుని స్థలమునుబట్టి వాగర్ కిర్నూలుతాలూకాలోని దే పండితుఁడు వెల్లిపానగల్లిని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇంకొక పానగల్లి (హానగల్లి) బొంబాయిరాజధానియందు ధార్వారుజిల్లాలో గలదు.

భక్తుడు. కావున వాతనిని మిక్కిలి మర్యాదతో నెదుర్కొని తన యింటికి దోడ్కొనిపోయెను. అచ్చట భజేశునామచర్య యను భక్తుడు కలడు. ఇతడు రాజునొద్ద స్వంతసేవకుడు (ఖాసా) వండి తుండ్రాగ్రామమునకు వచ్చినపుటి నుండియు వాని భజనలొనండి రాజు సేవ సరిగఁ జేయఁజెడచు. అంత రాజునకుఁ గోపమువచ్చి యాననిని బిలిపించి కోపపడఁగా దేహముమాత్రము మీదిగాని ఆత్మ మీదికాదు. మీదేహమును మీరు తీసికొండని గుడిశిఖరము మీదికి కెక్కి యుక్కెట్టుకొని చెప్పెను. అంతఁ బండితుఁ డారాజునకు శాపము పెట్టి వెడలిపోయెను.

వసిపురిముఠా శంకరియ్య యను భక్తుని సవ్యంగిగొని కల్యాణ మునకు బయలుదేఱగా నందికుఁబూర్వ మెఱచిది దినములక్రింద బస వేశ్వరుఁడు లింగైక్యముఁజెందె నన్న సమాచారము త్రోవఁగఁ దెలిసి పండితున కవిత్తభేదము కలిగి యాతఁడు బసవనిఁ బొగడుచుఁ బ్రలాపించెను.

అంత బండితుఁడు శ్రీశైలవర్చసమునకుఁ బోయెను. వెల్లటూరు (1) వొద్దికువచ్చి తానచటనే యుండి తనప్రియశిష్యుడైన దోనయ్య ను గిరి ప్రదక్షిణము చేసి శివగాత్రినఱకు శ్రీశైలము పైకిఁబోయి తన పోతమును బూర్తిచేయుమని చెప్పి యతఁకి వర్చసవర్ణనము నుడివెను. అతఁడు గిరిప్రదక్షిణము చేసినవచ్చిన తరువాతఁ బండితుఁడు తానువచ్చి నవని యైనదియు, బసవేశ్వరుఁడును బోయెను గనుక దానుండనక్కఱ లేదనియు, నీశ్వరుని బ్రార్థనచేసి భార్యాపుత్రులతో వెల్లటూరు లోనే లింగైక్యముఁ జెందెను.

- (1) గుంటూరుజిల్లాలో గెండు వెల్లటూళ్ళుగలవు. ఒకటి శంభులెతాలాకాలోను, ఇంకొకటి వినకొండ తాలూకాలోను, నైజామురాజ్యమున పల్లకొండజిల్లాలోఁ గూడ నొక వెల్లటూరుకలదు. కాని శ్రీశైలమునకు సంబంధించినది వినకొండ తాలూకాలో నదియే. ఇది వినకొండనుండి శ్రీశైలమునకుఁబోవు తొమ్మిదవ కాయపైళ్ళు ప్రక్కగ నుండును.

పండితేంద్రుడు ముగించుచున్నాడు కృష్ణదైత్యులు మనము కలగవచ్చును.....పండితుని మరణము బి. వేర్వేరుని తరువాత ద్వారానే తలపట్టి చెవరి మన మెంచినయెడల, శ్రీ శ. గిరిం ప్రాంత మునది మరణ కాలముని నిర్ణయించుకొనవచ్చును. అప్పటి కాలము లిం పొగ్గవాడని యెంచినయెడల శ్రీ శ. గిరిం ప్రాంతమాతని జన్మ కాల మగును. ఇట్లేతేడు మొదటి వెలనాటిచోమని కాలమునను, రెండవ వెలనాటిచోమని కాలమున పండితుడవచ్చును."

క్రమమల్లికార్జున పండితు లాజ్ఞాంతమును బ్రాహ్మణుడు గనే యుండెను. కాని జంగముడు కాలేమ శిఖాయజ్ఞోపవీతములను విసర్జింపలేదు. వాసిని విశిష్టములు యాతని కిష్టములే నట్లాతేడు రచియించిన శివతత్వసామునందే యన్నది. పండితారాధ్య చరిత్రమును గన్నడమున నీలక తకవియు, సంస్కృతమున గుగురాజకవియు రచియించియున్నవారలు, శ్రీనాథమహావి పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపద కావ్యమున బట్టి యాంధ్రమున బసవ కావ్యముగా బండితారాధ్య చరిత్రమును రచియించెను. కాని యది గుప్పడు లభ్యమగుట లేదు. మల్లికార్జునపండితుల వంశముగాని వారముని చెప్పుకొను వారాంధ దేశమున గొందఱున్నారు. వాళ్ళు డారాధ్య సియోగి బ్రాహ్మణులని పిలువఁ బడియెను. వారు లింగధారణ మొనర్చెను పండితారాధ్యులు లింగధారణ మొనర్చినట్లుకన్పట్టదు. ఈవంశీయులు శిఖాయజ్ఞోపవీతములనుంచుకొని వేదబ్రాహ్మణులు కాక బ్రాహ్మణులుగనే యుండి, కై వాచారముల ననుష్ఠింపఁగలరు, లింగధారణ మొనర్చు చున్నారు.

మల్లికార్జున పండితులు 'వాసి' గృహనామము వానియు ఋగ్వేదమునందు చందవోలు శైలియనునందున్నది. వీరిది గౌతమ గోత్రమందురు. కాని నిశ్చయముగా జెప్పలేము. ఈతనియంటి పేరు వాసి యని పండితారాధ్య చరిత్రమునఁగలదు. మడిసింగన

కవి కృత పశ్య పురాణమును గృతినందిన కంఠనమంత్రీ యింటి పేరు కూడ వాననవారి. కాని వారిది కాశ్యపగోత్రము. రాజరాజుచేత నందంపూడి యగ్రహారమును బడసిన నాగారాజభట్టు గృహవాసము కూడ "వానన" యే అతనిది హరితసగోత్రము. వాననవారిలో నస్థిగోత్రులుకూడఁ గలరు.

ఈ మహాపండితుఁ డాంధ్రమునను, సంస్కృతమునను కన్నడము ననుగూడఁ గొన్ని గ్రంథములను రచించియు చెను. శ్రీమత్కవిగద్యము, హాస లీల, లింగోద్భవుదేవుఁగద్యము, అయశ్వరాష్టకము, పర్వతవృక్షము, గణపఃప్రీతిమాల, హరిమహిమ, బసవమహిమ పథులింగస్తోత్రము నను కృతులను రచించివేటి పండితాగ్రాధ్య చరిత్రమువలనఁ బెలియు చున్నది ఇది చిన్నచిన్న గ్రంథములని లోచించుచున, ది. ఈతని రచనములింకను గలవని కొందఱు అనుచున్నారు కాని నావి లభింప లేదు. ఇందు బసవగీత పథులింగస్తోత్రము కన్నడ గ్రంథములు. శివశత్రుచార శైలి చూపుటకై కొన్ని సృష్టముల నిలువాయుచున్నాఁ డను.

క. వేదోక్తమార్గమున న

త్యాగదరమున నిన్నుఁ గొలిచి యవృశువులు నీ

చే దేహపాశబంధ

చ్చేదంబున ముకు లగుట సిద్ధమురుద్రాః

క. జీవునకు బంధమోక్ష ద

కావధులు గలవు నీకు నవి లేవగులకా

జీవునకు నీకు నైశ్యము

భావించుట మఖ్యవృత్తి బాధకము శివా

క. అనయము రుద్రాక్షవిభా

తినెయుక్తులయింద్లదిక్కు దెసఁజూపకుఁడో

యని చాటిచును గాలుడు

తనవుని శివశాసనండు ధన్వంతరుని.

మల్లికార్జునపండితారాధ్యులవలంబించిన శైవమత పర్వతనిగూర్చి వ్రస్తముగాఁడైన వాసియింటిని. ఆతని యభిప్రాయములను, ఆకాల మనాటి యితరమత ధర్మములును నెను పండితారాధ్యులు గావించి యత్నించిన సంస్కరణములను విపులముగాఁ దెలిపికొనఁ గోరువారు శివతత్వపారమును పరిశీలనాబుద్ధిలోఁ జదివవలసియున్నది. పండితుని కాలమున శైవచార్యాక బౌద్ధమతములు బ్రబలియున్నట్లును వానిని ద్వజించి యీతఁడు శైవమతమును జేపట్టెననియు సీక్రిందిపద్యమువలన దెలియుచున్నది.

క. శ్రుతబాహ్యంబులు కావున

సతతంబును జైనవౌద్ధాచార్యులకు

ర్మతములు పట్టక పట్టితి

శ్రుతిపారధవస్థతంబు సుమతి మహేశా!

క. ప్రాజ్ఞులు దేవజ్ఞులు లో

కజ్ఞులు చేకొండె గతశిఖాగాయత్రీ

యజ్ఞోపవీతనాస్తికు

లజ్ఞులు చేకొండె గాక యద్వైతమజ్ఞా!

పండితారాధ్యునకు జ్ఞానమార్గ మంగీకారమేకాని యద్వైత మంగీకరింపడు. జ్ఞానమార్గమున కంటె భక్తి మార్గమే శ్రేయస్కరమని యాశించి యభిప్రాయము.

బసవనారాధ్యుఁడు కీ. శ. ౧౧౬౧ ప్రాంతమున లింగైక్యము నందెనని చరిత్రకారు లేకగ్రీవముగా నుడివియున్నారు. ఆతని యనంతరమున నీపండితారాధ్యులు సంవత్సరములు జీవించియుండి

గంగాం పార్శ్వమున మణించియుండునని శ్రీలక్ష్మణగార్తవ్యములు గారును గంగిం పార్శ్వముననే లింగైక్యము నొందియుండునని వఱి కొందఱును వ్రాసియున్నారు. కాని యాతఁడు క్రీ. శ. ౧౧౮౦ వఱకును జీవించియుండునని నాయభిప్రాయము. అప్పటి కీశానికి ౭౦ సంవత్సరముల వయసుండునని చరిత్రకారులందఱు సంగీకరించుచున్నారు.

వెలనాటి చోడులలో మొదటి యాతఁడు కీ. శ. ౧౧౧౫ మొదలు ౧౧౩౬ వఱకును రెండవయాతఁడు ౧౧౬౩ నుండి ౧౧౮౦ దనుకము రాజ్యము చేసియుండుటచే పండితారాధ్యులు వాకమున నొడించినది రెండవ వెలనాటిచోడుని యాస్థానముననున్న బౌద్ధులనే యసినశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఈతఁడు రచించిన శివరత్నస్థానమును శతకమునియెనను. కాని సామాన్య శతకలక్షణము లిందులేవు. శతకములయందు సామాన్యముగాఁ బ్రతిపద్యమునను సంఖ్యను నొకపదమో కొన్నిపదములొ నియమముగా వచ్చుచుండును. దాని నాశతకమునకు మకుటమందును. ఈ శతకమున నట్టి నియమము లేదు. 'అజా' "శివా" ఇత్యాది పదములలో శివుని సంఖ్యధన ముండును. కొన్నిపద్యములలో నట్టి సంఖ్యధనమును లేదు. అయినను దీనిని శతకమునియే పాల్కురికి సోమనారాధ్యుఁడు-

“శతకంబు శివరత్నస్థానంబు దీప

శశికమహానాటకము నుదాహరణ”

అని పండితారాధ్య చరిత్రమున వాడియున్నాఁడు. అని కొందఱును చున్నారు. కాని “శతకంబు” అనుపదమును శివరత్నస్థానమునకు విశేషణముగాఁ జేయరాదనియు వల్లికార్జున పండితారాధ్యులు శ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము నొకదానిని వ్రాసియున్నారనియు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారు భారతిలో వ్రాసియున్నారు. అదినత్యమే. అశతక మిప్పు డెచ్చటను గానరాదు.

పండితారాధ్యుల తనయులగు గూర్పియు మనుమలగు గూర్పియు పాలకునికి సోపనారాధ్యుని చరిత్రమున వ్రాసెను. పండితారాధ్యులకు విభూతి గౌరవ్యమును శిష్యుడొక డుండెనట. అతనిశాసనములు కొన్ని యున్నవి.

(A.R. 315 of 1930-31:-A.R.P. 116.117 (1925-26). ఇతఁడు వరంగల్లునకు సమీపమున నున్న మాచిరాజుపల్లె వాస్తవ్యుడు. పండితారాధ్యులవారియొద్ద శ్రీగిరివర్మతిముఖిఁడ వారియంటి సేవకుఁడుగా నున్నట్లు, ఆశాసనమువలన దెలియుచున్నది. ఆశాసనములలో గల మాయలేదు. దీనినిబట్టి యారాధ్యులవారు శ్రీశైలమునందే గావురమండినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

17. రుద్రదేవ మహారాజు

ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించిన కాకతీయరాజులలో నీతఁడొకఁడు. ఈ కాకతీయులు సామ్రాజ్యవంశపు క్షత్రియులమని చెప్పుకొనుచు వచ్చిరి. కొంతకాలముట్లు శాసనములలోఁగూడ వ్రాసికొని యున్నారు. కాని చరిత్రకారులు పరిశోధనచేసి వీరు కూమ్రులని యిప్పుడు నిశ్చయించిరి. కాకతి యను దేవతాప్రసాదముచే నీవంశమున మూలపురుషుడొక గుమ్మడితీగెకు బుట్టినవాడగుట వీరు కాకతీయులైరిని యొక కథయు, శత్రురాజుల భీతిచే నొకశిశువును గుమ్మడిపండులోఁ బెట్టికొనిదాటి.చి యావలకుఁ బంపుటమూలమున దక్షింపఁబడిన వాఁడు మూలపురుషుఁ డగుటచే నీవంశమువారు కాకతీయులైరిని

యొక కథయు నిట్లే వేణువేణు కథలు పీఠ పూర్వచారిత్రమునుగూర్చి ప్రవాచనముగా నున్నవి. వీరు మొట్టమొదట పశ్చిమచాళుక్యులకు సామంతులైనను, కర్ణాటకమునకు స్వతంత్రులై యిందుమించుగ మూడువందల సవత్సరములు క్రీ. శ. ౧౦౦౦ వ సంవత్సరము మొదలు ౧౩౩౦ వ సంవత్సర ప్రాంతము వఱకును ఆంధ్రనేళమును బరిపాలించి యున్నారు. ఆవక ప్రరాజ్యముచే నాంధ్రదేశమునె శాకుంధ కర్ణాట, కళింగ, ద్రావిడాది దేశములలోగూడ గొంతకాలము కాకతీయులు తమరాజ్యమును విస్తరింపజేసి యుండిరి వారి చరిత్రలను వ్రాయుటకిట తావులేదు. శ్రీ చిలుకూరి పిరభరణిరావు పంతులుగారు కాకతీయాంధ్రరాజ్యముగ చరిత్రమును దాదాపు ౬౦౦ పేజీల గ్రంథముగా వ్రాసియున్నారు. ఈ కాకతీయులను గూర్చి యొక న నెక గ్రంథములున్నవి. వీరు మొదటినుండియుఁ దా మాంధ్రులనుంచి చెప్పకొనుచు వారి శాసనములలో నాంధ్రులమని యుదాహరించుకొని యున్నారు.

ఈ రుద్రదేవయోరాజు తండ్రి పోలరాజు. తల్లి ముప్పనుదేవి. ఇతఁడు నిజాం రాష్ట్రమునందలి యోరుగల్లు రాజధానిగా నాంధ్రరాష్ట్రమును వహణశకము ౧౧౪౦ మొదలు ౧౧౮౫ వఱకును పరిపాలించుచు బరాక్రమవంతుడై రాజుల ననేకులను జయించి కీర్తిపడసినవాఁడు. ఇతనిని ప్రతాపరుద్ర మహారాజునిగూడ వాడుచుదురు. కాకతీయ ప్రభువులలో క్రీ. శ. ౧౨౮౫ మొదలు ౧౩౨౬ వఱకు రాజ్యమును జేసిన యొకవొక ప్రతాపరుద్రుఁ డుండుటచే నీరుద్రదేవ మహారాజును మొదటి ప్రతాపరుద్రుఁ డనియు నాప్రతాపరుద్రుని ద్వితీయ ప్రతాప రుద్రుఁడనియు జరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు. ఈ మొదటి ప్రతాపరుద్ర మహారాజు కవివంశిత పోషకుఁడయి యొకప్పు నార్జించుటయే గాక ప్రియముగ గావ్యరచనము చేసినవాఁ

డని చెప్పెను. ఇతఁడు సంస్కృతమున నీతిసార మను గ్రంథమును చేసిన ట్లిండిపద్యము వలనఁ దెలియుచున్నది.

చ. పరువడి నాంధ్రభాషఁ గల బద్ధైసతీయు సంస్కృతఃకుఁ
బరఁగఁ బ్రతాపరుద్ర నరపాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా
నగవసు నీతిసారము విశం జదువం గడుచుచింతఁజె
చ్చెరఁ గవి నీతిపద్ధతులు చేసె వినోదము బాలబోధకున్.

ఈ రుద్రదేవమహారాజు సంస్కృతమున నే కాకుండ నాంధ్రము నఁగూడ నీతిసారమును రచించెనని మానవల్లి రామకృష్ణవిగారు బద్ధైసకృతమైన నీతిశాస్త్ర ముక్తావలిషీతిలో వ్యాసీయున్నారు. మఱికి సింగనకవి తన సకలనీతిస్మృతమున నీతి సారములోన వని కొన్నిపద్యముల నుదాహరించి యున్నాఁడు కాని నీతిసార కృతికర్త యెవ్వరో యతఁడు చెప్పలేదు. ఆంధ్రకావ్యకర్త తనయను మీరుద్రదేవుని డను గ్రంథములలో స్మరించి యుండలేదు. అయిన నాంధ్రనీతిసారకృతికర్త తనైన నేర్పడువఱకు నాకర్తృత్వ విారనిపైన నుంచవచ్చును. ఈ రుద్రదేవమహారాజు సంస్కృతమున మఱికొన్ని గ్రంథములను రచియించి యుండెనని చెప్పుదురు. అవి గన్పడుటలేదు. నీతిసారము నందలి కొన్నిపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించు చున్నాఁడను.

గీ. ఆజ్ఞలేచిసృష్టఁడు నరయ జిత్రరువులో
మన్న రాజుఁజూడ నొక్కరూప
యానఁద్రోయు సుతునినైనను దండింప
ఁగన్న రాజ్యమేలనుండుఁ జెడక.

క. దండము లేకున్ననుఁ బ్రజ
లొందొరువుల నాకృమింతు రుచితస్థితిన్
మండవు కర్ణాశ్రమములు
వండింపని భూమివనికి ధర యేర్పడునే.

క. భూపతి పరస్మ్యునిగతిఁ

దనభూప్రజఁ బోవవలయుఁ దగఁబోవఁడయ్యె

దనుఁబాసిపోవు నాప్రజ

ఘననీసనకసిఁ బాయు ఖగములభంగిన్.

క. అపదలఁ జెందుప్రజలను

భూపతి మొదలించి మగుడఁ బోవఁగఁ జనుఁదాఁ

జేపట్టి విడువవలవదు

భూపతికిఁ గుంఠమనఁగ భూమియకాదే.

గీ. కీడు సేయువానికిచి మేలు సేయుట

మునులగుణము గాక జనులనెల్లఁ

బోచువాఁడు కల్లరుల నాజ్ఞ వెట్టుట

యాగ విశుచిభంబు నట్లకాదే

గీ ఎంతవొలయున్న నెంతకములు జీలు

గులును దారుకృష్ణములకు నగునె

యితరు లెందఁజైన నెరిక కధికులై

చేయుపములు పూని చేయఁగలరె

క. జూరమును బిన్నిదంబును

వాడును బతిరోడఁ దేవవలవదు కడుఁ బో

రా దయ్యెనేని భృత్యులు

భేదముగాకుండు గెలుపు పెనుపఁగవలయున్.

క. ధనమును బాత్రశౌచము

వనితానయావసంబు పండినయన్నం

బును గడుమూర్ఖస్నేహం

బును నిల నిని యల్పకాలభోగ్యము లరయన్.

క. చూరము వ్యవసాయకులకు

భారము సమగ్రమును భాసురవిద్యా

పాఠగులకును విదేశము

వైరము ప్రియవాదులకును వసుమతిఁగలదే.

గీ వింతు లా వెఱింగి పెరపేది లోడరుల

మిక్షత లగ్నిమీద బడినయట్లు

లోడ లేక యధికుఁ దొడరుట యంబుధిఁ

గలములేక యీడఁగ గడఁగినట్లు

ఉ. కొండలు మేలమాడుటలుఁ గొంటి వావులు దేర్చి పిల్చుటల్

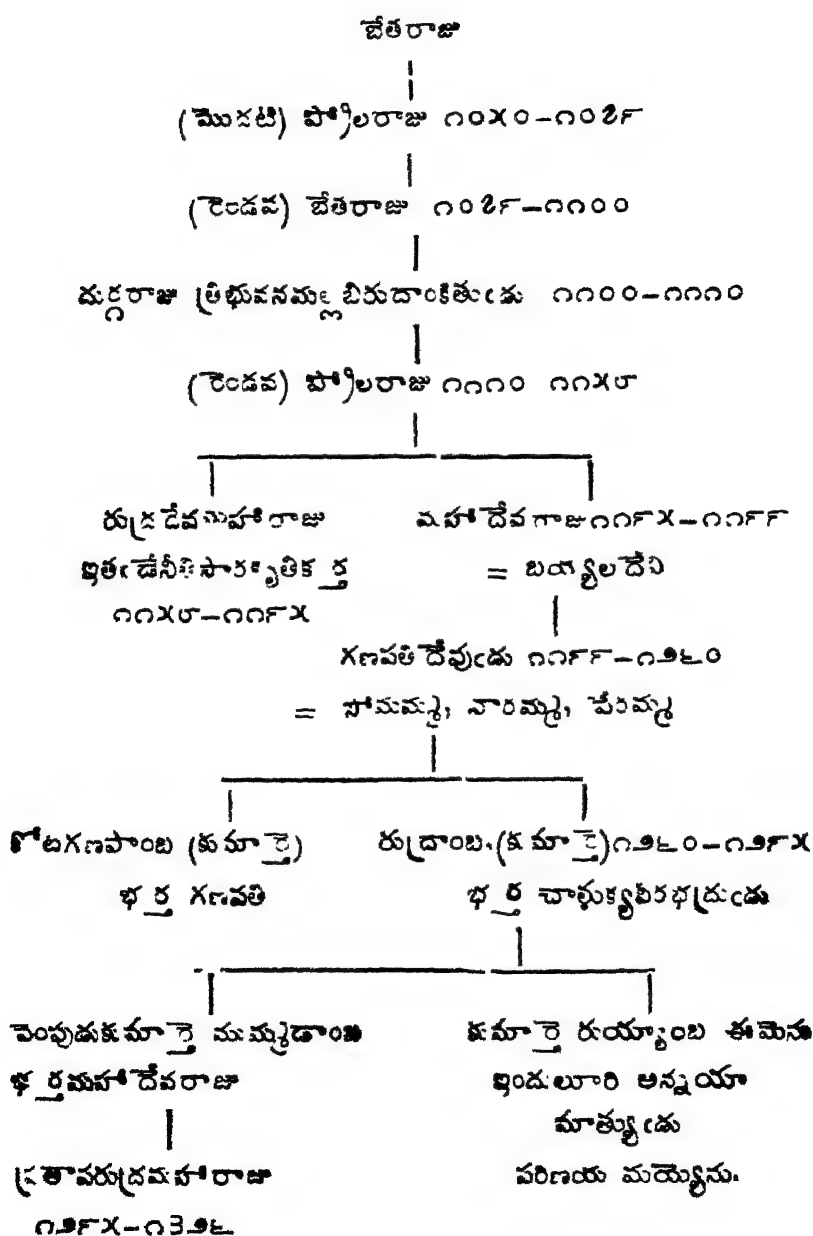
కొండలు మున్నసేయుటయుఁ గొండలు నెయ్యిఁపుఁజొపుసూచుటల్

కొండఁజూచుభావమునఁ గొండలు మన్ననభృత్యులందు ని

ట్లండలు సన్నిభంగుల నృపాగ్రణి వశ్యులఁజేయఁగాఁ దగుట.

ఈదుద్రదేవ మహారాజునకుఁ బూర్వమందును బరమందును గూడ నీవంశీయులను గాకతీయులని పిలుచుచున్నారు. కాకతీయును పట్టణమునుబట్టి వీరి కీపేరు వచ్చెనని కొండలును కాకతీయును సరదేవ తాపసాదముని నీవంశకర్త యుద్భవించుటచే వీరు కాకతీయులయినని కొండలును కాకతీయును దేవతనారాధించుటచే గాకతీయులయినని మఱికొండలు పిల్లే పలువురు పలువిధములుగాఁ దలంచుచున్నారు. ఆవివాదములతో మనకిప్పుడు పరిలేదు. వంశనామమైనను, గృహనామ మైనను, వీరి పెరులకు ముందు కాకతి శబ్దము చేర్చిఁబడుచున్నది.

వీరు దుర్జయుని సంతతివారమని కొన్ని శాసనములలోఁ జెప్పు కొని యున్నారు. కొన్నిటిలోఁ గరికాలచోళునికూడ వంశకర్తగాఁ జెప్పుకొనిరి. కాని యది గమనింపఁదగినది కాదు. ఈ వంశీయుల లోఁ జరిత్రకందిన మొదటిపురుషుఁడు బేతరాజు. ఆతఁడు మొదలుగా వీరి వంశవృక్షము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

కాకతీయుల శాసనములలో సామాన్యముగా మొదటి ప్రాంత రాజు నుండియు వంశవర్ణనము సేయఁబడుచుండును కాని ఖాజీ పేటలో నున్న యొక శాసనమునందు, (కాకతీయసంచికానుబంధము ౨౬౨వ పేజీ) బేతరాజుకుమారుఁడు ప్రాంతరాజునియు, నాతనితనయుఁడు బేతరాజు నియుఁ జెప్పియుండుటచే నీవంశమునకు మూలపురుషుఁడు బేతరాజుని నిశ్చయించి యిందాతనిని వంశకర్తగాఁ జూపితిని. ఈవంశవృక్షము లోఁ జూపిన యంకె లాయారాజుల పరిపాలనా కాలమును పూర్ణ శకములోఁ దెలుపును మొదటి ప్రాంతరాజు ౧౦౫౦వ సంవత్సరమున రాజ్యపాలనము ప్రారంభించినాఁడనినచో నాతనిజననము ౧౦౧౦ ప్రాంతయగును. అట్లునునచో, మొదటిబేతరాజు జననము క్రీ.శ. ౯౭౫ ప్రాంతయయి యుండును.

౧. బేతరాజు:— ఇతని మమయఁడుకూడ బేతరాజగుటచేనీతనిని మొదటి బేతరాజుని యుచున్నారు. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౯౭౫-౧౦౨౫ నడుమ నున్నవాఁడని చరిత్రకారుల యభిప్రాయము ఈ కాలము సరియైనదని నిర్ధారణముగాఁ జెప్పబడు. దగియూహారములు లభింపలేదు. శా.శ. ౧౦౦౧-౧౦౧౨ సంవత్సరములలో బేతరాజు పేరున నున్నవి రెండుశాసనములు గనుండుచున్నవి. కాని యవి రెండవబేతరాజుని. కావున వానినిబట్టి యీతని కాలనిర్ణయమును జేయ ననువుకాదు. ఆశాసనములు రెండవబేతరాజు వని విశ్వయమైనచో నవి కి శ ౧౦౨౯-౧౦౯౦ సంవత్సరములవి కావునను మొదటిబేతరాజు జననమునకున్న, రెండవబేతరాజు జననమునకును దాదాపు డెబ్బది సంవత్సరములు భేదముండును గావునను వైవఁజెప్పిన మొదటిబేతరాజుకాలము సరియైనదనియే లోఁచుచున్నది. వైనగనపటచిన వంశవృక్షములోని యంకె లుకూడ నీయంశమును ధృవపఱచుచున్నవి.

విరియాలయెట్టు భూపతిచేరున గూడూరుశాసన మొకటి
యున్నది. ఈ శాసనమున నెవరికిని దాన మిసంగినట్లులేదు. జేశరా
జును నాతనిని కొరిపిదేశమునఁ బ్రతిష్ఠించినట్లును నాతనిచే కాకతవిభు
నిగాఁ జేసినట్లును నందు వాఁచుఁబడి యున్నది. ఇదియందుకొఱకే
పుట్టినట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఈ శాసనమునఁ గాలము లేదు. ఇదియొం
ధ్రభాషలోఁ జంపకోత్పలమాలలలోనున్నది. ఆపద్యముల నీక్రిందవ్రాయు
చున్నాఁడను. (కాకతీయాంధ్రరాజయుగము ౫౦ పుట)

చ. ఆనుపమదుర్జయాస్వయసుధాబ్ధి ననైవలు రాజనందనుల్
ససినఁబిఱుంద వెన్నఁడను సంతపుండ్రయ్య నతిప్రసిద్ధుడై
వినుతవిరోధిమండలిక వెన్నుఁడు వెన్నుఁడనోలే వానికిఁ
ఘనుఁడగు నెట్టిభూపతి జగద్వినుతుం డదయంచె గీర్తిలోక. ౧

ఉ. భావితక్రినాతనికిఁ బాండవమధ్యమభీముఁడో యనం
గా విరియాలభీమ పృథకుస్మృతుడై యుదయించె వానికిఁ
భూవినుతుండు మండలికభూషణుఁ డెట్టునరేంద్రుఁడు త్రమ
శ్రీవినుతుండు బంధుజనసేవ్యుఁడు దానుదయంచె నున్నతిక. ౨

చ. ఆతఁడని బొట్టజేతవసుధాధిపుఁ జేకొని వానివైరి ను
ద్వితమునఁ జంపి యాకొఱనిదేశమునందు ప్రతిష్ఠ చేసి త
త్రనయు సమేతుఁడోడ గవి...యము బిట్ట గడ్డసంబు న
ప్రతిముఁడు వాని దా మొగుడువర్సయు పండ్రడు నెట్టిఁడాపుడై. ౩

చ. అరు దగువట్టి ఎట్టి పృథునంగవ గామమసాని యాఁజమే
ల్లగదని జేతభూవిభుని గాకతివల్లభు సేసి వాని తా
బరిగగఁ జేతఁబట్టి ఘను బల్లవరాయని యాఁగిజాచ్చు భా
స్కరవిభు చక్రవర్తిగని కాకతీసిల్పుట గోటిసేయదె. ౪

కాఁక కాలుడై పడునె గాడయనాయకుఁజింపి సూరద
వేలుపుకొంక దివ్యపువ్వు వేలుపుగొండన నిల్చి వాచుచే
మేలుగ మూడముప్పుయిచి మేలుగ నేరెడు బోదిపాడునుం
మేలుగ శ్రేకుమారిపక్షలు మేలుగ రెండెయరాజుసంకడై. ౫

నూత్రధారి కొమ్మొజుబింహాః శ్రీశ్రీశ్రీ

ఆడపగట్ట దేవుడు జేను

దీనిలో మొదటిరెండు పద్యములును, మూడవపద్యములో రెండు
పాదములును అర్ధవంతములై యున్నవి. మిగిలినభాగమునఁ గొన్ని యర్ధ
ములుకాని పదములున్నవి. మూడవపద్యమునందలి మూడవపాదము
న పాఠసత్యమైనది. ఆపాదముననే పదునొకండవ యక్షునిము లొపించి
నది. రెండవపద్యమునందలి విరియాల భీమశబ్దమున కాంధ్రప్రశస్థ్యము
చేర్చుకుండ భీమయనియే ముపయోగింపఁబడినది. “భీమనృపఘ్నరుఁడై”
యని సమాసపదముగాఁ జెప్పినచో నన్వయము కుదురుదు. ఆయిదవ
పద్యమున మొదటిపాదమునందు పాఠసత్యమైనది. లేదా కలలకు పాఠ
మైత్రిచేసియుండవచ్చును.

దుర్జయవంశమున ననేకులు రాజకుమారులు గలిగించినవిచ్చుట
ప్రసిద్ధుడైన పెన్నుఁడనునాతఁడు జన్మించెననియు నతనికి యెఱ్ఱభూపతి
పుత్రుననియు, నాతనికిఁ బాండవభీముఁడువంటి విరియాలభీముఁడు కలిగె
ననియు, నతని కెఱ్ఱభూపతి జనించెననియు నతఁడు బొట్టబేతనిచి జేపట్టి
వానిశత్రువును జింపి కొఱవిదేశమునఁ బ్రతిష్ఠ చేసెననియుఁ బై మొద
టిమూఁడు పద్యములవలన స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ఆ యెఱ్ఱ
భూపతిభార్యయైన కామశుకాని బేతరాజును కాళతికిఁ బ్రభువునుగాఁ
జేసినట్లు నాల్గవపద్యమందున్నది. దీనినిబట్టి కాళతి యను పట్టణమొక
టి యుండెనని యూహింపవచ్చును. తనగర్త కొఱవిదేశమునందు

జేతనిఁ బ్రీతిపొందఁగాఁ దాను కాకతియును పట్టాను గాజధానిగాఁగల దేశము నాతని కిచ్చినట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఇప్పుటి యనుచుకొండయే కా తియని కొండఱును ఓరుగల్లు పట్టణమే కాకతియని కొండఱును దలంచుచున్నారు.

ఈ పద్మావతిని గూర్చి వినుస్కొనుటకు ముందీశాసనము పంఖీయులలోని జేతరాజును గూర్చి చెప్పఁబడినదేనా? అయినచో, నిందు మొదటిజేతరాజు చెప్పఁబడియెనా? రెండవజేతరాజు చెప్పఁబడి యెనా? యనువిషయములకు దేవుఁడని యున్నది ఈశాసనము పంఖీయులలో సంబంధించి దే యని చరిత్రకారులందఱు సంగీరించి నారు. కాని కొండఱుల జేతరాజు మొదటి జేతరాజునియు, గొండ టీతఁడు రెండవజేతరాజునియు నిభిప్రాయపడిరి.

ఈశాసనము మొదటి జేతరాజులో సంబంధించినదియే యని నా యభిప్రాయము. ఈ శాసనములో, జేతరాజును కాకతి వల్లభునిగా గామపానశ్లో చేసినట్లు చెప్పబడియున్నది. పైన చెప్పిన ఖాజీపేట శాసనములో (ఇది రెండవజేతరాజు వ్రాసినది) “శ్రీమా నాకతి పురాధినాదోజేతః చోడత్యైపాలచమూవార్ధిప్రమధన మార్జి తోర్జిత లక్ష్మీ” అనితనపితామహుని కాకతిపురాధినాథుఁడని వర్ణించియున్నాఁడు మఱియుఁ దనకుఁది యైన పోలరాజు, త్రైలోక్యవల్లుని వలన ఆయనుకొండను బడసికొను, తాను, ఆయనుకొండలో శివాలయ మును దనవేరులో నిర్మించినట్లును తెప్పియున్నాఁడు. కాకతినగరమును గూర్చి తానేమియును తెప్పకొనియుండలేదు. మొదటి ప్రోలరాజు త్రైలోక్యవల్లునివలన నయనుకొండ విషయమును గ్రహించిన పిమ్మట రాజధానివగరమును “కాకతి” నుండి యనుచుకొండకు మార్పుకొని యుండును. అందువలనఁ బైన తెప్పిన గూఢూరి శాసనములోని జేత

రాజు మొదటి బేతరాజునియే చిక్కుముంపవలసియున్నది కాకతీయాధి
రాజులుగ చరిత్రమును రచించిన శ్రీ డబ్బకూరి వీరభద్రగొప్ప
గారును విశ్లేషించియున్నారు. ఇక్కడగొఱవినిగూర్చి యాలోచితము.

నిజాముగొప్పనియన వరంగలుజిల్లాలో 'కొఱవి' యనుగ్రామం
మొకటి యున్నదని తెలియుచున్నది. ఆ 'కొఱవి' రాజధానిగాఁ గల్గు
ప్రదేశమే కొఱవిదేశమని యాచారమునఁ బిలువఁబడు చుండెడి దని
యూహింపవచ్చును. ఈ బేతరాజు నీతిసారకృష్ణకర్తయైన రుద్రదేవ
మహారాజునకుఁ బూర్వుఁడగుటయే గాక, యాంధ్రదేశమును మూఁడు
వంశసంహారములు పరివాలించిన యాంధ్రచక్రవర్తుల వంశమునకు
మూలపురుషుఁ డగుటచే, సప్రస్తుత విషయములను జర్పించుచున్నాన
నను భీతి యున్నను, ఈ బేతరాజును గూర్చియు నీతని పేరుగల
గూడూరుశాసనమును గూర్చియు నింతదూరము చర్చించవలసి వచ్చి
నది. ఈ శాసనము ఆంధ్రదేవ భారతమునకుఁ బూర్వము పుట్టినది. ఆ
కాలమునాటి భాషాస్థితి, వర్ణరచనము మొదలగు భాషావిషయములు
గూడఁ గొంచెముగ నైనను దెలియు చుండుటచే నీ శాసనమునుగూర్చిన
చర్చ నిట సాగించుచున్నాఁడను.

ఆ కాలమున విరియాలవారు పర్యాక్రమవంతులైన ప్రభువులు
గనో, లేక తాము చేపట్టినవారిని ప్రభువులుగ చేయఁగలిగిన సమర్థులు
గనో యుండిన స్థిరవర్ణములనలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ విరియాల
వారు కచ్చవారిని కొందఱును శ్రీశ్రీయులని కొందఱును పెలమలని
కొందఱును నభిప్రాయ పడియున్నారు. వానికులములో సుచకిట బ్రస
క్తిలేదు. ఈ వర్ణములలోఁ గొఱవిదేశ మొకటియుఁ గాకతీయొకటియు
గన్పట్టుచున్నవి.

కొఱవిదేశము మొదట బేతరాజునకో ఆతనిపూర్వులకో చెంది
యుండును. దాని నెవ్వఁడో ఆక్రమించుకొని యుండును. విరియాల

యెట్లుదాపతి, యుద్ధమున నాతనిని జంపి బేలరాజును గొట్టివేశము నంది, బ్రతిష్ఠచేసెను. ఈయూహలు మూడవపర్వము నంబలి మొదటి రెండుపాదములపై నాధారపడి యున్నవి. మూడవపాదము నంబలి భావమును సరిగా గ్రహింపఁగలిగితేమేని తక్కిన విషయము తయు బోధపడఁగలదు. కాని యాపాదమందలి ప్రాకృతీరము తప్పుట వలనను యతిస్థానమందగ్గరము లేకపోవుట మూలమునను నాపాద మర్థ మగుటలేదు. నాల్గవ పాదమందలి పంక్తిఁడెవ్వఁడో తెలియదు. పండ్రిడ, ఒకవక్తయో! లేక యిది యెట్లు చేసిన చేతను దెలుపు “చంపడు” పంటి క్రియాపదమో తెలియదు. ‘మొగుడు’ పదమునకు మకుళింపజేయునను నర్థమున్నది. రెండుమూఁడుపాదములను సమన్వయముచేసి చూడఁగా బేలరాజుయొక్క వైరి కొంతనయుఁడున్నట్లును వాఁడప్రతిముఁడైనట్లును వాఁడు యుద్ధమునకురాగా వానిని మొగుడు పఱచియు ననఁగా జయించి ముఠిభీకృతునిగాజేసియు ఎట్లును దయ దలచి వానిని జంపన్లును నాపాదముల కరము స్ఫురించుచున్నది. అప్రతిముఁడను విశేషము ఎట్టివి కన్వయింపఁజేయవచ్చును. ఇందెంత వఱకు సత్యమున్నదో విదియెంతవఱకు పండితాంగీకారమును బొందునో చెప్పఁజూచు. మూడవ పద్యమందలి రెండవ పాదాంత్యాక్షరము ‘యా’ అనియు మూడవపాదమందలి మొదటినాల్గక్షరములును ‘తతన’ అనియు, నుండవలయునని నాతలంపు. ఆ తతనయు ననగా అతని తనయుఁడని కన్నడ ప్రయోగము. (తె. శా. సంపుట ౧౬౫) ఈపక్ష ములోఁ బ్రాసభంగమండదు.

మొదటి మూఁడు పద్యములకును, నాల్గవ పద్యమునకును సంబంధము లేదు. నాల్గవ పద్యమందలికథ యెట్లుదాపతి గునంతరమున జరిగినది. ఈతనిభార్య కామమ్మ తన కర్తయనంతరమునఁ గాకతి దేశమువకు పరిపాలకురాలుగా నున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. కనుకనే

యామె కాకతియందు బేతరాజును నిలువఁగలిగినది. కాకతి గొఱవి దేశము లొకటియే యున్నది కొరవి దేశమునకుఁ గాకతి ప్రధానపట్టణ మనియు నొకరినినారు. కాని యందుల కాధారములు లేవు.

పల్లవరాయఁ డొకఁడు కాకతిపైఁ దండెత్తిరాఁగాఁ గామమ్మ వానిని నిరోధించుట(ఆక=నిరోధించుట) ముందఁబుద్ధియని మేల్కొన దవికఱద=బుద్ధి) తలంది. తాను స్త్రీ కావున తనభర్తవేఁ గొఱవి దేశమునఁ బ్రత్యేగింపఁబడిన బేతరాజును గాకతికిఁ బ్రభువునుగాఁజేసి యాతని సాహాయ్యమున నాపల్లవరాయనిని గాకతిపై రాకుండనడ్డ గిండి (ఆగి=అడ్డగిండి) పిమ్మటఁజక్రవర్తి యైన భాస్కరవిభుని దర్శించి యాతని నాశ్రయించెను (చొచ్చె=అశ్రయించి) ఈవిధ ముగాఁ జేసి కాకతి రాజ్యమును నిలుపుటవలన నామె చేసిన కార్యము కోటిగుణితమైనదికదా! ఇది నాల్గవ పద్యార్థముని నాయభిప్రాయము. అయినచో నిందలి పల్లవరాయఁ డెవఁడు? భాస్కరవిభుఁ డెవ్వఁడు? అని యాలోచింపవలసి యున్నది.

ఈశాసనము క్రీ. శ. ౧౦౦౦ సంవత్సరప్రాంతము నాఁటిదిని వైన వాగ్దానియంటిని. ఆకాలమునఁ బశ్చిమచాళుక్యుఁ డగు మొదటి త్రిభువనమల్లుఁడు చక్రవర్తిగానున్నాఁడు. అతనిచేరు విక్రమాదిత్యుఁడు అతనికి విభువిక్రముఁడను బిరుదముకలదు. ఇందలి ఆదిత్య, విభుశబ్దము లను దీసికొని, భాస్కరవిభుడని వైపద్యములో నుపయోగించినాఁడని నాయభిప్రాయము. ఈ మొదటి త్రిభువనమల్లుని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౧౦౦౦ మొదలు ౧౦౧౦ వఱకు నైయున్నది. పశ్చిమచాళుక్యు లకుఁ బల్లవరాజులు సామంతులుగా నుండిరనుట సుప్రసిద్ధచారిత్రక విషయము. పల్లవ సామంతుఁడొకఁ డప్పుడు కాకతిపై దండెత్తి వచ్చెననియు, కామమ్మ బేతరాజు సాహాయ్యమున నాతనినినిరోధించి

విక్రమాదిత్యుని శరణుఁజొచ్చి కాకతిరాజ్యమునకు వారివలన బాధ లేకుండ జేసి యుండుననియు, కలంపవలసి యున్నది. అప్పటినుండియు జేతరాజు విక్రమాదిత్యునితో ప్రైత్రఁ గలిగియుండును.

ఈ గుడూరు వర్షశాసనమును కాకతి యులకు, ఆపత్కొల మున విరియాలవారు సాహాయ్యము చేయుచు గాకతి యులకు నిలువజెట్టి వారిని చూపుటకై విరియాలవారెవరో కల్పించి వ్రాయించిరిని డాక్టరు శ్రీనివాసరావుగారు వ్రాసియున్నారు. (వ్రా. శా. పం. ౧౩. ౧౫.) కాని యందులకు సరిచైన యాధారములను వారుచూపలేదు. శ్రీకౌత్ర భావన్యచోదరిగారు భావలి శ్రీశిలో వ్యయసం॥ (శావణము ౧౫౯పుట) పూడూరు శాసనము (తెలింగనాశాసనములు పుట ౧౨౨) నుదాహరించుచు ద్విభువనముల్లుని కాలమున నాతనికి సామంతుఁడుగా నొక పల్లవుఁడన్నాఁడని (అశాసన ౨వల్లపుఁడే) యు గూడూరుశాసన మున నుదాహరింపబడినపల్లవుఁ డాతఁడుగాని యట్టివాఁడే మఱియు క్కడుగానిమై యుండుననియు నందుచేగూడూరుశాసనము నసత్యమైనదిగాకలంపఁగూడ దనియు, వ్రాసియున్నారు. శ్రీచోదరిగారు చూపిన శాసనము క్రీ. శ. ౧౧౦౨ వ సంవత్సరమునాఁటిది. అంకలి త్రిభువన మల్లుఁడు రెండవత్రిభువన మల్లుఁడు అందుచే నాశాసన మీసందేహ మన నుపయోగింపదు. కాని జేతరాజుకాలమున గూడూరుశాసనమున కన్నయించెడి మొదటి త్రిభువనమల్లుని సామంతుఁడగు పల్లవరాయఁ డింకొక్కఁడు లేఁడని చెప్పుకాలము. కావున నాల్గవద్యమందలి కథ సన్యమియే నచ్చవచ్చును.

నాల్గవ ద్యమందలి కథకును నైదవద్యమందలి కథకును సంబంధములేదు. సూరఁ డనునాతఁడు కాడయవాయకునిజంపి, వేలుపు కొండరాజును వేలుపుకొండయందే నిలిపి యట్లుచేసినందులకు బ్రత్యవ

కారముగఁ గొన్ని గ్రామములను బడిసెంచి వికవపద్మార్థము, ఇందలి కాడయ్యపుండ్రునగా నాల్గవపద్మ మంఠి పల్లవరాముఁడె యని నాయుద్దేశము. పల్లవులకు కాడవులని నామాంతమున్నది. (ఈగ్రంథముం దలి తక్కుననామయాజి చరిత్రయును జూడుము.) వేలుపుకొండ యనఁగా దేవరకొండ. ఇది నైజాము రాష్ట్రముననున్నది. రవ్వపుం = స్వపరత్నము అయియుండును. నెరెఱు, బోదిబాడు, టేకువావికి, గువిగానములు. ఈపద్యముంకలి గాడవనాచుకవధకును, నాల్గవపద్మ మంఠి కథకును గాలవ్యవధి విశేషముండదని నాయుద్దేశము కాకతి కథాసంతరమున నీ పల్లవుఁడు మరల బేతరాజు పరిపాలనమున నున్న దేవకొండ రాజ్యము పైకి దాడివెడలఁగా విరియాలసూరఁడు వానిని వధించెనని తోచుచున్నది. వేలుపుకొండ ప్రభువు పేరిందులేడు. ఇతఁడు బేతరాజు యైయుండునా? యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఈసూరఁడు విరియాల సూరఁడే నై యుండును. విరియాల సూర భూపతి యొకడున్నట్లును, అనినకుమారుఁడు బేతరాజుయనఱును, ఆ బేతరాజునకును వాతని భార్య బిజ్జమకును, మల్లఁడను కుమారుఁడు జన్మించి యొకతిలాకమును నొక శివామయమును నిర్మించినట్లును నాతిఁడు వ్రాయించిన శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. (తె శా సం పుట ౧౬౫) ఈశాసనమునందుఁ గాలములేమి విరియాలసూరఁడు బేతరాజుకడ సామంతుఁడుగనో సైన్యాధిపతిగనో యిఁకి, కాడవ నాయకునిఁ జంపెననియుఁ దనయేలిక యైర బేతరాజునామమును దన కుమారున కుంచినాఁడనియుఁ దలంచితమేనియూసూరఁడును, బైయయి దన పద్యమంఠి సూరఁడు నొక్కఁడే యని నిశ్చయింపవచ్చును. మొత్తమువీఁడ నీశాసనము విరియాలవారి కీర్తిని బ్రకటించుటకును బేతరాజు రాజ్యసంపాదనమును దెలుపుటకును నుద్దేశింపఁ బడినదని చెప్పవచ్చును. విరియాల యెఱ్ఱఱు శామము లకును సూరనికి నేను

యన సంబంధముండెనో లేదో చెప్పజాలము. వియాలవాని బేరరాజునకును బ్రథుసామంత సంబంధము మాత్రమే యుండెనో, లకయితర బాంధవ్య మేమయినఁ గలదో చెప్పజాలము.

మొదటి బేరరాజు క్రీ.శ. ౯౭౫ సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించి ౧౦౧౦ సంవత్సరప్రాంతమునఁ గొఱవిదేశమునఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడి ౧౦౧౫ సంవత్సరప్రాంతమునఁ గాకతీవల్లభుడై ౧౦౫౦ వఱకును రాజ్యము చేసెనని నిశ్చయింపవచ్చును.

బేరరాజునకుఁ బూర్వీకాని కొఱవిదేశ మెవని పరిపాలనముక్రింద నుండెడి దను విషయము స్పష్టముగా దెలియుటలేదు. కాని కొఱవి శాసన మునకుఁ బిలువఁ బడుచున్న యొక శాసనముగలదు. (తె. శా. సం. ప్ర. ౧౬౩) దానివలన నీకొఱవినిగూర్చి విషయము లేమైనఁ దెలియు నేమో చూడవలసి యున్నది. అందుఁగాల మియలేదు. కాని విక్రమానత్యుని కుమారుడగు చాళుక్యభీమునిపే రిందుండటచే గాఁచును విషయ సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. ఇతఁడతూర్పు చాళుక్యడు. ఆకాలమునఁ దూర్పుచాళుక్యుల యధికారము కొఱవి వఱకును వ్యాపించె నని చెప్పవచ్చును. ఇతనిని మొదటి భీముఁ డిందుకు ఇతఁడు క్రీ. శ. ౯౯౮ మొదలు ౯౧౮ వఱకును వేగి సింహాసనముధిష్ఠించినవాఁడు. ఈశాసన మతనికిఁ బిమ్మటఁ బుట్టినది. కావున శాసనకాలము క్రీ. శ. ౯౫౦ ప్రాంతమునవచ్చును. ఇందలి భాషయుఁ బై గూడూరుశాసనము వలెనే యిప్పుడు వాడుకలో లేని పదములను గలిగి యర్థముగాకుండనున్నది. ఇది యాహాటి గణ్యుడన మన దెలుపును. బాసవశోభకుల కనకూలముగనుండననియాశాసనము నీకింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

“శ్రీవిక్రమాదిత్య సృష్టాగ్ర తనయండైన చాళుక్యభీమునకు శౌచకండర్పునకు వేగీశ్వరునకు రిసమద్ధాన్వయకుం తలకుండయిన ఓసు

మాయుగండు గన్నరబలహునికి స్త్రాప్తాప్తబయ్య (సంపాప్తబయ్య) రసమర్థిక శ్రీమగనభుజరీభలవరాక్రమబుల స్తద్విశ్రితము గట్టి పట్టాజెత్తి అక్షహాయుండై నెలయెల్ల గావంబూల మడికొట్ట నాట్లాదిగ (మణికొండనాడు) వేగిదేసము విషవద్దనులో నడ్డి గాజ్యంబు నేయుచున్న కసుమాయధు పెద్దకొడుక నేక రిపునృపతి మణిమకుట మకరి కాదేపణు శృశితగలంలానర్తంబు రాజ్యంబు సేయుచు నిష్ట విషయకామ భోగంబుల సుఖమించుచు సుఖంబు డి యొకనాడు కొరవి నల్లకెత్తెరు కొడుకు పెద్దన రావించి రీపు నాప్రాణసమామండ వైన తివి పిచేసిన యువకారంబునక బ్రత్యుపకారంబు సేయవలయుం దాని... శ్రీకొన్నసృగి శ్రీనాకెల్లంగల దేమిలేకన్న పెద్దకొట్టెను య్యను (కేడికొండవయనను) బరోపకారంబుపొందిగాని కొంచెయన్న భీమడు నల్లకెత్తెరులసన పడి వెళ్ళి శ్రీవిగమయ్య నేక సమరసామర్థ్య భుజాసిభాసురుండై (భాసురుంకయ్య?) తిమయన్న రాజ్యశ్రీకెల్ల స్థానయ ఈశుండై చేకొని నిల్చి భీమసమీపము (చాళుక్యభీమండు) స్థనైక వస్తువాహనోత్సవంబు ల్పడయుచు తనయన్న గాణగయ్య చేసిన ధర్మపులు నవంబుల నేగట్టను గావను రక్షింపను వలయు నెని చేకొని కొరవి కిచ్చినస్థితి నిల్చి శిలాస్తంభంబు ప్రతిష్ఠించి విష్వక్సంబు నాతనికొట్టించిన చెఱువులు మఱియు యెవ్వయెని నాతని చేయరివిడి వ్రకువఱిగినను చెఱించినను చఱియ వెఱికినను ముట్టితిగనఱిగాడినను గావనృపి ఎయం ద్రమ్మలు (బంగారునాణెపులికేషము) మణిసి (యను మ్యండు?) చేసినదోసంబునకు వానిజీవితంబు దణ్ణపు. వరియారంబు పడవరంబు వెల్లారంబు ఎరగద్యాణంబు పేకామణి వున్నమనాట్లా ఎమాటుం ద్రమ్మలం వెట్టెసుఖంబు నుము, నాయకత్వయో కాపులయ్య వేటరాజులజొచ్చి... మస్తికమణిసి కొన్నరాజు ల్లరేనియు యాస్థితి మడిసి... నానికొన్నమన్న కాపు"

కుండలీకరింపబడిన భాగములు వారువి సంజేహము లున్న తావుల వర్ణకృమము మాన్వోగుండన్న విధముననే యుండితిరి. విస్మయమైన తావులలో ప్రస్తుతపు వర్ణకృమము ననుసరించి వ్రాసి తేసి. ఇందు గొన్ని కన్నడ పదములుండుటవలనను, గొన్ని శాసన లేఖకులి తప్పులుండట మూలమునను శాసన కావ్యకర్త పండితుడు గాకుండటచేతను, శాసన కాలమునాటి శాంధ్రభాష యిప్పటివలె పరిపక్వస్థితి నుండకయుండుటంబట్టియు నీశాసనము నిరిగా బోధపడుట లేదు.

ఈశాసనములో నున్న విషయములను బరిశీలించెము.

౧. ఇది చాళుక్యకీర్తిమండప వేగిసింహాసనమునకు దుండంగా గన్నర బల్ల వానికి సంపాప్తమయినరాజ్య మాతని పెద్దకుమారుడు పరిపాలించుచున్న కాలములో వ్రాయబడినది
- ౨ శాసనములో చెప్పబడిన కుసుమాయుధునకు కన్నర బల్లణుండను నది నామాంతరమై యుండును,
- ౩ కుసుమాయుధుని పెద్దకొడుకుపే రిందుగన్నట్టుటలేదు “విష్ణువర్ధను నిలో నడ్డి” అని శాసనమునందుండుటచే విష్ణువర్ధనునకు వ్యతిరేకముగా స్వతంత్రుడై విష్ణువర్ధనునకు లోబడి” యనకొడ నర్థము చెప్పవచ్చున] రాజ్యము చేయుచున్నట్లు కన్పించుచున్నది. ఇతరదేవులు చున్న రాజ్యము పేరు మణికొండనాడు. ఇది నిజమురాష్ట్రములో నిదై యుండును.
౪. పైన చెప్పిన కుసుమాయుధుని పెద్దకొడుకునకు రాజ్యపరిపాలనమున సాహాయ్యము చేయుచున్నవాడు కొరివి నల్లకైతెయ కొడుకు పెద్దన. ఈతడుచేసిన మేటనకుం బ్రత్యుపకారముగా నేమేసి గోరుకొమ్మని పెద్దకొడు కడుగఁగా నాకేమియు పక్కర

లేకని చెప్పుచు నేడియో యడిగెను. అడిగిన దేదియో తెలియుట లేదు. కాని యీపక్షన కిరువురున్నట్లును, అందు బెద్దవాడగు భీముడు యుద్ధమునం దెవరినో గెలిచిన్నను, నాతనికి బిమ్మట నాతని తమ్ముడు 'గాగగయ్య' తనయన్నగారి యైశ్వర్యమునకెల్ల నది కారినై భీమునిచే ఒహుమతు లందినట్లును ఆతఁ డ నెక ధర్మముల నాచరించి నట్లును వానిని రక్షించికొఱచిని నెలిపి, శిశుస్తంభమును బ్రతిష్ఠించున ట్లనగ్రహింపుమని కోనట్లును గన్పట్టుచున్నది ఈ సంక్షుచున "ఒడివెగెల్చి" యని యొకశబ్ద ముపయోగించినాఁడు. ఈ 'పడివె' శబ్దము వైసవాసిన గూడూరుపశ్చాతాసనమునందుచుగలదు. అదు "పడసె గాడయ నాయకఁజఁపి" అనియున్నది. ఈ రెండు శబ్దములు నొకే మరమునం దుపయోగించినట్లు గన్పడుచున్నది ఈశబ్దమునకు "యుక్తమునందు" అనియర్థము. శబ్దరత్నాకరమున 'పడవ' అనఁగా యుద్ధముని యుద్ధమునెచ్చి యున్నాడు. ఇది కన్నడశబ్దమై యుండును.

ఈశాసనమునందుఁ గొఱవిశబ్దమును మూఁడుమారు లుదాహరించియున్నాఁడు. పరిశీలించిచూడఁగా గొఱవియనునది గామిగాను మనియు నది ప్రధానపట్టణ మగుటచే నాదేశమునకుఁ గొఱవిదేశముని పేరువచ్చెననియు, శాసనమునఁ గొఱవియన్నభీముఁడని ప్రయోగించుట చూడఁగా నీ గామనామమే వారికృపానామముకూడనై యున్నట్లును గన్పట్టుచున్నది. ద్వాత్రింశత్సాలభండకను రచించిన కొఱవి గోపనామాత్యుని యింటిపే రీ గామమునుబట్టి వచ్చినదేమో!

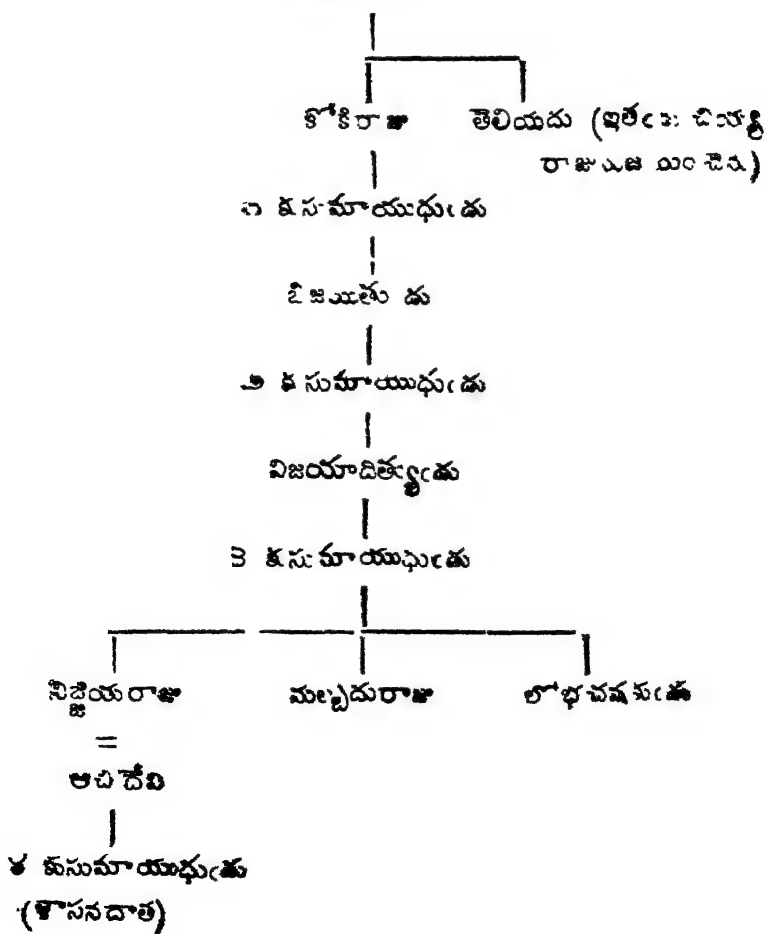
ఈ శాసనమునబటి గన్నరబల్లభుఁడో లేక యాతని కుమారుఁడో కొఱవిదేశమును బేతరాజు పూర్వులవశమునండి లాగికొని కొఱవిభీమువకో ఆతనిసోదరులకో యిచ్చియుండును. బహుశఃకొఱవి తెద్దనకుఁ గుసుమాయధుని కుమారుఁడే యిచ్చియుండును. పిమ్మట నీవెద్దన వంశీయులు దాని ననుభవించుచుండియుందురు. బేతరాజు తనపూర్వుల రాజ్యమును దిరిగి వశముచేసికొనఁ బ్రయత్నించుటలో

వియాల యెఱ్ఱఁడు సాహాయ్య మొనర్చి యుండను. గన్నరొప్పు
 యెఱ్ఱఁడు అనుపేగల రాష్ట్రకూటభూ రాజొక్కఁడకలదు ఇదిగో అకా
 లన్న బిరుదాంకితుఁడగు రెండవకృష్ణరాజుని నామాంతరము. రాష్ట్ర
 కూటుఁడను దూర్జచాళక్యఁడను నఱుమముము జగగుండె
 డిది చాళుక్యభీముని పెనతఁడైనను గుణగణజయాత్మ్యఁ డీకృష్ణ
 రాజును జగండి యాలిసిప్పుమను డగులఁబెట్టి కృష్ణాచందహాస
 విభాతీని గాంచియుండెను. చాళుక్యభీముఁడనాడ వేగిదేశము
 పైదండెత్తినప్పటికి యాకృష్ణరాజును జయించెను. తరువాత కృష్ణ
 రాజు చాళుక్యభీమునకు సామంతుఁడగానుండియుండెను చాళుక్యభీము
 నకువిష్ణువర్ధనుఁడనివామాతకమున్నది పై శాసనముగా నొకచోటచాళు
 క్యభీముఁడనియు నొకతావున విష్ణువర్ధనుఁడనియు వాసియున్నాడు.
 ఇ బీవేటశాసనమునఁది బేతరాజుచోట నేనాసముద్రమునునధించిలక్ష్మిని
 గైకొనియెవరియున్నది. ఈచోడుఁడు బస్త్రపట్టణము రాజధానిగా
 ఒరిపాలనముచేయుచున్న రేనాటిచోడుఁడేమో యనియు గాకున్న
 పశ్చిమచాళుక్య సామంతుఁడుగా నుండి ద్రావిడచోడులలోఁ జేసిన
 యుద్ధములలోఁ బాల్గొని యుండవచ్చుననియు శ్రీ బీభర్తరావుగా
 రాంధ్రులచరిత్రమున వ్రాసియున్నాడు. ఈబేతరాజు పశ్చిమచాళుక్యరా
 జగు మొదటిశ్రేణువనమల్లునకుసామంతుఁడు. ఆకాలమునదక్షిణదేశమున
 మొదటిశాత్రుఁడచోడుఁడు భారతీయతపత్రయైన రాజరాజునకు మామ
 రాజ్యము నేయుచుండెను. అతనికినిపశ్చిమచాళుక్యకునునదాయుద్ధము
 లు జరుగుచు నె యుండెను. బేతరాజు రణములలోఁ బాల్గొనియుండు
 నని తలంచుటయే సమంజసము.

ఇంతవఱకు వాసిసమిష్టుట భావంపత్సరాది సందికలో శ్రీ
 మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ప్రకటించిన యవనిష్కృతశాసన మొకటి
 నాకుఁగనపడినది. ఇది నిజము ప్రభుత్వమువారి కోశాగారమునం
 దున్నదట. ఇది కనుకూయధిని రాజు (పురు) కుత్తిరగోత్రుఁ
 డైన దోనమయ్య మొదలుగా ముప్పది యిద్దరు బ్రాహ్మణులకు,
 నుంచికొండవిషయముతోని మొగడు చెఱువు లను గ్రామమును దాన

బుచ్చి వా) యొడినది ఇంకు కాలమునాదు. చాళుక్యుఁ (పశస్తి యుండటం బట్టియు “ముదగొండ్లచలు శాశీనాంకుమలంకారస్థుఁడగు గొండ్లువాస్తవ్యః” అని యుండటంబట్టియు నీశాసనవర్త చాళుక్యుల లాసి యొకశాఖకు జెందినవాడనియు, నీశాఖకు ముదగొండ్లచాళుక్యు శాఖయని పేరియు దీనివలనఁ దెలియుచున్నది ఈశాఖ యది మునుపటి చరిత్రలకెక్కలేదు, ఈశాసనము ననుసరించిన వంశవృక్షమిది.

తెలియదు

ఈశాసన మపరిహ్యూత మైనదగుటను, గ్రంథవి సరథయమునను
విట లేదు లేదు. ఇందలి కసుమాయుధుఁడును కొఱవిశాసనమునందలి
కసుమాయుధుఁడు నొక్క లేదుని చెప్పవచ్చును. ఇందలి మదిగొండ
వాఁడును కొఱవిశాసనమునలి మదిగొండనాడు నొకటి కే కావచ్చు
ను. దానమిచ్చిన మొగలి చెఱువుఁకు దక్షిణమున “కొరవిపాలము
కారక్ష సీమపిల” అని యున్నది. ఈకొనియే యాకొఱవియై
యుండును. ‘జయరథక’ శబ్దయీ రెండింటియందును గూడఁగలదు.
కొఱవి నల్లజెఱయకొడుకు పెద్దనలో సంబంధించినవాఁడు పైన వ్రాసి
నట్లు రాష్ట్రకూట ప్ర రాజుగం మదిగొండచాళుక్యశాఖగాని కసుమా
యధుఁ పెద్దకొడుకైన నిజయరాజై యుండునని యీశాసనమున బట్టి
యూహింపవచ్చునున్నది. ఎల్లయున నీపక్షమును నింకను బరిశోధన
మావశ్యకమై యున్నది.

౨. పోలరాజు:- ఇతఁడు ప్రవంశవృక్షములోని మొదటిజేతరాజు
కుమారుఁడు ఇతని వంశములో నికనొక పోలరాజుండుటచే వీతనిని
మొదటి పోలరాజుండును. భాషిచేట శాసనమునం దీతఁడు ‘జగత్పుత్ర
చరిత్రఁడైన పోలరాజు చక్రకూట విషయమును జయించి భగ్రంగ
పురాధీశ్వరుని బరువెత్తించెను. కొంకణ మండలమును జయించి
యనుపమానము కీర్తినిపంపాదించెను. ఇతఁ డనేకరాజు వంశము
లను జయించి యుక్తములొ కొడవర్తి దుగ్ధరాజుకొడుకునుసంహరించెను.
గొన్నయయనవానిని నిర్ణించి పురకూడేశమును స్వాధీనము చేసికొని
యెను. అనుచుకొండ విషయమును త్రైలోక్యమల్లునివలన శాసన
పూర్వకముగాఁ బడసెను” అనియున్నది. ఇతనియొద్ద రేచర్ల బమ్మి
రెడ్డియును సేనాధిపతియుండి యనేక యుడములలో బాల్గొని కీర్తిం
గాంచి యుండెను. ఇతనినామ మనేకశాసనములలో నున్నది ఇతఁడు
పట్టు చాళుక్యులకు సామంతుఁడుగ నుండక స్వతంత్రుఁడుగనే యుండె

ను. కాని వాలో మిత్రుడుగాను; చోడలో జూగిన యశేక యుక్తములలో దండ్రులె నే వారికి సాహాయ్యము చేయుచు దండ్రు సంపాదించిన రాజ్యము నభివృద్ధిగొనఁగఁ దెచ్చెను. ఇతఁడు దాదాపు ముప్పది సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి కన్నబుచ్చున్నది. నిశ్చయ ముగాఁ జెప్పఁజేయఁగల నను, ఈతని రాజ్యకాలము క్రీ శ ౧౦౫౦-౧౦౮౦ అని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు చోడసామంతుల సంపాదన నందు కుఱుత్తుగచోడు (రాజరాజుకుమారుడు)లకు సాహాయ్య మొనర్చె నని కొందఱు చరిత్రకారు లాహించుచున్నారు.

3. బేతరాజు:- ఇతఁడు పోలగాజునకు కుమారుడు; మొదటి బేతరాజునకు జాత్యుడు; ఇతనిని రౌద్రవ బేతరాజుందురు. ఇతఁడు పశ్చిమచాళుక్యరాజైన యాటవ విక్రమాదిత్యునకు సామంతుడై యుండెను. అతనికి తీర్థువనమల్లాడని బిరుదున్నది. అబిరుము నే యాబేతరాజుకూడ పహించియుండెననియు నందుచే నీతనిని తీర్థువన మల్లబేతరాజుని పిలచెననియుఁ గొందఱుదురు. కాని యది సత్యము కాదు. బాలేపేట శాసనములన నీతనికి విక్రమచక్ర యను బిరుదుము గలననియు, నితఁడు గంధ్రగొడ్డలి చేబూరిన వాడనియు మాళవచోళరాజు మదగజపంచాననుని యు వర్ణితుడై యొససి దెలియుచున్నది. అయిదుకొండ ట్టణమున, నొకయారామమును, దనచేరిట బేతేశ్వరుడని యొకశివలింగమును శివపురమును తీర్థమును బ్రతిష్ఠించె నని యాశాసనమున వ్రాసియున్నది. ఇతనికి వైజననాథుడను నొక మంత్రి యుండెనట. ఈశాసనమున (ఎఫ్ గ్రాఫియా ఇండికా సెం. ౯. పుట ౨౫౬) "కాకతి భేతభూపాండ్రమాగతి తదీయరాజ్యధరనిరూపిత మహామూల్య పదవివిరాజమానోన్నత ప్రభుమంత్రోత్సహ శక్తిత్రయ సంపన్నుడనియు, మహాత్మర యశస్సుగలవాడై అగణితకౌర్యసంపత్తు చేఁ బ్రసిద్ధి గాంచిన బేతరాజును చాళుక్యచక్రవర్తి పాదపద్మములను

సందర్శించునట్లుచేసి, యాచకోపార్తి దయతోనిప్పించిన 'సబ్బిసాయిర' ఊండెమును విర్వజన సంతోషకరముగాఁ బరిపాలింపఁజేసినవాఁడు" అని యామంత్రిన త్రముఁడు కొనియాడఁబడి యుండెను. ఈజేశరాజు కాలము గొంచె మెచ్చుతీక్ష్ణువగా క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౦౦ అని యన కొనవచ్చును. ఇతనికి కాలాముఖ సాంప్రదాయమునకుఁ జెందిన రామేశ్వర దీక్షితుఁడను పండితుఁడు గురువుగానుండి యితనిచే మల్లి కాగ్ధసమకము కొఱకు దానములను పరిగ్రహించెను. ఖాజీపేటశాసనమువలన దివిషయాము తెలియుచున్నది.

౪. తిథిభవనమల్లదుర్గరాజు - ఇతఁడు రెండవజేశరాజు కుమారుఁడు ఇతనికి దారిస్థలిద్రావిణుఁడను బిరుదముండెను. పశ్చిమ దాభుశ్శ పంశయలోనివాఁడైన తిథిభవనమల్లదేవునకును నీలిరుదముష్టు కన్పింపఁచున్నది. ఈదుర్గవృతతి యునికిని గొంచురుచరిత్రకారు లంగీకరించుటలేదు. శ్రీ ముల్లూరు పెంజులూమయ్యగారు మొట్టమొదట నీతిభవనమల్లదుర్గరాజును గనిపెట్టి వ్రాసినవ్యాసముతోఁ గూడఁ బ్రకటించిన (భారతి—వృష—శ్రావణము) ఖాజీపేట శాసనమును బట్టియు, మాచిరెడ్డికుంటశాసనమునబట్టియు, రుక్మదేవుని మఱికొన్ని శాసనముల బట్టియు, నీతిఁడున్నట్లు స్పష్టమగు చున్నది. రుక్మదేవుని శాసనములలో నాతనితండ్రి చాలరాజనియు, తాత తిథిభవనమల్లఁడనియు స్పష్టముగా జెప్పఁబడియున్నది. అయితే, తిథిభవనమల్లఁడనునది రెండవజేశరాజునకు బిరుదనామమని యనుకొనుటచేఁ జరిత్రకారులు దుర్గవృతతి యనికిని గుర్తింపలేదు.

రామేశ్వర పండితునకు శివపురి మను గ్రామమును మొట్టమొదటదానమిచ్చినవాఁడు, రెండవజేశరాజు. ఆదానకాలము శా.శ ౧౦౧౨ ప్రామాణికము కా ర్తీకబ ౧౫ ఆదిత్యవారము నిమిత్తము సూర్యగ్రహణము. ఈదినము నుద్ధరించినవాఁడు "జెటరసనసువుత్ర కులతల్లి

కం సకలజగతిః శాసాజన్యసార్వభౌమసే నిష్కుగళితే-కాగే శ్రీమన్నహ-
మంగళేశ్వరం దుర్గనృపతిం త్రిభువనమల్లం॥

దానము నుద్ధరించినకాలము "శ్రీహచ్చాభ్యుక్తి విక్రమకాలద
౬౩ నేయబహుధాన్య సంవత్సర దీశ్రహియ్యుత్తరాయణ సౌకాంతి
యోళిజకు తీర్థస్థంబువృద్ధాపనూగి నెడి సిదశాసనగంబ మిదచంద్రాంబు
తాం నిర్మే మంగళంమహా శ్రీ॥"

దానకాలమునకుఁ జరువాత దాదా పెరిమిది సంవత్సరముల
యనంతరమున నీశాసన స్తంభమును వేయించియున్నారు. దీనినిబట్టి తెఱ
వబేతరాజునకు దుర్గనృపతి యని నామాంతరముగల త్రిభువన మల్లుఁ
డను కుమారుఁ డున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈశాసన మొరుగల్లులో
చిత్రాబుఖాసు వింట నాంజ నేయ దేవళంవద్ద పడియున్న శిలపైఁ జెక్కఁ
బడియున్నది. ఈ స్తంభమును వేయించినవాఁడు దుర్గనృపతి.

ఈశివపుర ము గాగ్రమునందు రామేశ్వరదీక్షితులు త్రిపురుష
దీర్ఘము వేయించి యొకశాసన స్తంభమును వేయించినాఁడు ఇదియే
మాదిరెడ్డికుంటశాసనము. ఇం దీగాగ్రము "త్రిభువనమల్లుచి తండ్రి
యిచ్చినట్లు స్వదత్తం యస్యభక్త్యా త్రిభువనమల్లావవీజనకేన" అని
స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ త్రిపురుషదీర్ఘ శాసన స్తంభమును
జెక్కించి వేయించినది రామేశ్వర దీక్షితుల శిష్యుఁడైన ప్రోలరాజు.
దీనినిబట్టికూడా దానమిచ్చిన బేతరాజు త్రిభువనమల్లునితండ్రి యని
యు, త్రిభువనమల్లుచి కుమారుఁడు ప్రోలరాజనియు, స్పష్ట మగుచున్న
ది. కావున నీపర్వవర సంగీకరింపకతప్పదు. ఈదుర్గనృపతి విశేష కాల
ము రాజ్యముచేసినట్లు గావ్వింపడు. బహుధాన్య సంవత్సరపు ఖాళిపేట

శాసనమును తండ్రి జీవించియుండుకే వ్రాయించియు గన్పెచ్చుచున్నది. ఈ దుర్గుణముతో గావించిన ఘనకార్యములును లేవు. రుద్రదేవుని హసమకొండశాసనము (శా. శ. ౧౦౮౩) లో నీతిభవమల్లుడు

“ శ్రీ మత్త్రీభువనమల్ల రాజా కాకత్తివశసంభూతః

ప్రభుల రిపుర్ని నారీవైశ్వి విధాయశాచార్యః ”

అని వర్ణింపఁబడినాడు. ఈ శాసనమును వ్రాసినకవి రామేశ్వరదీక్షితుని కుమారుడగు ననిచేంద్రయతి ”

రంద్రదేవుడు మొదలుగా దరువాతివారు వ్రాయించినకొన్ని శాసనములలో త్రిభువనమల్లునితో బాంధించి వారివంశవర్ణనముఁ జేసి మొదలిడిరి. త్రిభువనమల్లునిరుదము రెండవజేతరాజునకు లేడు. ఈజేతరాజు పాశ్చాత్యచామక్ష్మిఁడైన త్రిభువనమల్లుని సామతుడు. తన వశ్యువు బిరుదుమును తాను వహించినాడనుటకంటె దశమేలిక నామమును దన ఘత్త్రునకుఁ బెట్టివాడనుట సమానము. కావున శాసనముల యంశలి త్రిభువనమల్లుడు రెండవజేతరాజు కుమారుడైన దర్శవృషతి యనియే గ్రహింపవలసియున్నది.

పైనవ్రాసిన కన్నడశాసనము మొకంజీవ్రాయించిన స్థానిక చరిత్రగ్రామము. అది విశ్వానాథమైనది కాని కొండఱుయెడను. స్థానికచరిత్రలలో వ్రాసినదంతయు నసత్యమని చెప్పురాదు. స్థానిక చరిత్రకారు లీశాసనమును సృష్టించినది తలంపఁగూడదు. అదియును గాక యితరశాసనములనుబట్టికూడా నీదుర్గరాజున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నందున విదియొప్పుకొనక తీరదు.

౪. ప్రోలరాజు:— ఇతఁడు పైనజెప్పిన దుర్గరాజుకుమారుడు. ఇతనిని రెండవ ప్రోలరాజని యందురు. తాతఁడంటె బరాక్రమవతుడై యాతనివలెనే యాతని విక్రమాదిత్యులకు సామంతుడై, పిమ్మట

స్వంతుడై త్రిలింగరాజ్యమునకుఁ బునామలువైచిరయ్యావని రాజనీతి
 కొనియాడ దగిలది. ఇతఁడు మ శ్రహూచి పట్టణాధిపతి మైన గుండ
 రాజును జయించెనని నుద్యోదేవునివేయ ప్రభులగుశిశూనమునం దున్న
 ది ఈగుండరాజును వదియించినది పోలరాజు సేనాని యగు కాను
 సేనాని యనిపాలంపేట శాసనము చెప్పుచున్నది. మంత్రహూట మన
 గా నిజాముగాష్ట్రమండలి మంధేయము గ్రామము. ఈవేయ ప్రభుల
 శాసనమునందే యాప్రోలరాజు అనంతపాలుని మేరల్లుడైన గోవింద
 కలదనాయకుని జయించినట్లు చెప్పబడినది. ఈ అనంతపాలుడే
 శ్రీపతిపండితారాధ్యుల శిష్యుడయిన బ్రాహ్మణుండనాయకుడు.

ఈపోలరాజు తాతయైనదేరాజుకడ మ త్రిగళున్న వైజయంతా
 ధిరాధునకు యాకనూచిక యందు జరించిన బేళన బెగ్గక. యాప్రోల
 రాజువద్ద మంత్ర గానుండెనట. బేళన బెగ్గకయు నీకవిభ్యాము జైన
 మతావలంబకు లట. ఈపోలరాజు రాజ్యవిహారాకాలము క్రీ శ.
 ౧౧౧౮ మొదలు ౧౧౫౮ వఱకున యుండునని చరిత్రకారుల యభి
 ప్రాయము. ఏళిలానగర మరి చెప్ప బడు వరంగల్లు నిర్మాణము
 నీశాడే యారంభించెన దును. తాను జయించిన దేశముల యంకి
 ప్రజల నివాసము కొఱ కీశా డీపట్టణమును స్థాపించెనట. బకానొక
 దిశమున నాగ్రామవాసుల కమ్మకొనుటకై యాహార పనార్థములను
 దెచ్చిన యొకబండి యోరా కిరగిలి శిలక్రిందులయ్యెనట అది డి
 కున్న యమంపట్టా స్వర్ణముయ్యెనట. రాజావార్తని యచ్చుకువచ్చి
 యాశిల స్ఫుర్యవేది యగు నొక శివలింగముని ప్రసాదించి స్వయంభూ
 లింగ ము దానినచ్చటనే ప్రతిష్ఠించి యాలయముగట్టించి యాగ్రామ
 మను గ్రమక్రమముగా నభివృద్ధి నేసె ని చెప్పుదురు ఈతల్లితరువాతి
 వారచ్చట బలవత్తమయిన కొలగట్టించరి. గణపతిదేవుని కాం

మన రాజధాని మామమకొండనుండి యోనిగల్లునకు మార్చి
బడియెను.

రుద్రదేవ మహారాజు:— ఇతడు రెండవ ప్రోలరాజు కుమారుడు.
ఇంద్రదేవ సేనాపతియు రచించిన కవిరాజు. ఇంద్రుడు గొప్ప శాసనము
లచొర బ్రతాపిష్టముతో రాజుని పేర్కొనబడియెను ఈతనితరువాత
గొంతకాలముగా నీతినిక ప్రతాపరుద్ర మహారాజుడుబడె, నీటిపల్లి
చోత్రకారు తిలకించి మొదటి ప్రతాపరుద్రుడని పిలువబొచ్చిరి.
ఇంద్రుడు శ్రీ. శ. ౧౦౫౮ మొదలు ౧౦౮౫ వఱకు రాజ్యముచేసెను.
ఇతనికి బిడ్డకుంతకుడిని యొకయపకీర్తి వాటిలి నది. ఒకనాడితేడు
దేవాలయమునకు బండుకొని నిద్రపోవుచు శత్రువులతో తోరుచున్నట్లు
కలఁ గనుచుండెనట. ఇంతలో దండ్రుమైన ప్రోలరాజు మాన్గమువం
బోవుచు నాతనిని పృథ్విం చేసెనట. శత్రువెవ్వఁడో తమ దాకెవని
యనుకొని తటాలునలేచి యొఱుండి కత్తివెంటికి తిండినిబొడిచెనట.
అది ప్రమాదకరమని గ్రహించి తండ్రయితనికి రాజముద్రకనిచ్చి
ప్రార్థనములను విడచెనట. ఈ కథ ఆంధ్రుల చరిత్రమున వాఱుచు
బడినది. తరువాత దత్తురయగు శ్రీ వీరభద్రరావుగారే, యీ
కథ విశ్వాసార్హమైనది కాదనియు దాక్షిణ్యము మును దున్న యొక
శాసనములో (వెలనాటి రెండవచోడుడు వ్రాయించిన శాసనము)
“కాకతి ప్రోలరాజు నిర్దహన” అని యున్నననియు, నందుచే
ప్రోలరాజును జంపింపబడు వెలనాటి రెండవచోడుకాని రుద్ర
దేవుడు కాడని వ్రాసియున్నారు. దీనిలో రుద్రదేవ మహారాజుచై
నారోపితమైన పితృహత్యాదోషము లొలగిపోయినది.

రైకథ సంచుక భేదములోఁ గొండ తీవిధముగాఁ జెప్పచు
న్నారు. రుద్రదేవ మహారాజు జన్మించినకాలమందలి గ్రహస్థితిని
బట్టి యీతేడు పితృహతకుఁ డగునని దైవజ్ఞులు చెప్పిరట. అందుపై

బోలగాజీకిని నా శిష్యాకున కిచ్చివేసెను. ఒకనాటిరాత్రి ప్రాద్దు
పోయినపిగ్గట ప్రాలరాజులయమునకు బోగా దమ్మరుడను భ్రాంతి
చే, కుడరాజాతనని గత్తితో, బొడిచెనట. దైవజ్ఞుమూట తప్పలే
దని నలంచి ప్రాలరాజు కుమారిని మన్నించి, శాశ్వతమని కిచ్చి
వేసెనట. ఈకథ విన్నాళ్లారా ముకాదని, కథయే చెప్పుచున్నది.

కుడరాజేవ మహారాజు మిగుల పాత్రమవతుడును రాజనీతి
విపులుడు నగుటచే. పూర్వరితముగు రాజ్యము నభివృద్ధిచేసియాంధ్ర
రాజ్యమునకంతకుఁ బ్రభువై దాదాపు నలువది సవత్సరములు విష్కం
టకముగ రాజ్యముచేసెను.

18 మంత్రి భాస్కరుడు.

ప్రాధ్రులతి పవిత్రములుగా ననుదినము తలంచుచుండెడి భారత
భాగవత రామాయణములు మూడును, వైకృతకవికృతములు గాక
ఋషుకపిక్మితము లగుటయు, విశేషించి యాగంధకర్తల చారిత్రము
లును, రచనాశిష్యములు నవాదాస్పదము లగుటయు నొకవిచిత్ర
సంఘటనవై యున్నది. (భారతము కవిత్రయముచేతను, భాగవతముకవి
చతుష్టయమువలనను) రామాయణము కవిపంచకముచేతను నాంధ్రీక
రింపఁబడియెను. (అరణ్యకాండ యుగ్ధకాండరచయితలు భాస్కరనామ
భారులగు వేణువేణుపురుషు లను వాదముండుటచే రామాయణాంధ్రీ
కరణకత్తలైదగుటచే.) ఈ రామాయణమునకు భాస్కరరామాయణ
మని పేరు. దీని కర్తృత్వము నవాదాస్పదమైనది. అందఁ బండి

ఈయన జరిత్రకారులు నికమిత్తమని నిష్ఠాయంత్రాలని మహా సూర
రహస్యము లిమిడి యున్నవి.

ఈ విషయమున విడివడకు జరిత్రకారులును పండితులును చేసిన
చర్చలను బట్టి: —

౧ ఈ గ్రంథమునకు భాస్కరరామాయా మరు పేరెట్లుకట్టినది?

౨ ఈ పేరుకట్టుటకుఁ గారకుడైన భాస్కరుడెవరు?

౩ అజ్ఞానాంశమును యాదావసుని కలియించిన భాస్కరులు
భిన్నులా? అనినచో వాడెవఁ?

౪ ఈరామాయణమున మంత్రభాస్కరుని కవిత్వమున్నదా? ఉన్న
చో సంతకము? అతఁడెపుటవాఁడు?

అను ప్రశ్నలవయఁచుచున్నవి?

మంత్రభాస్కరుఁడు, భాస్కరరామాయామరు గాంతకము
రచియించెనని వాఁముండుటచే. నాతఁడారిత్రము విదు వ్రాసి పై
ప్రశ్నలకు సమాధానముల నీయఁబ్రయత్నించెను. భాస్కరరామా
యణరచనావిషయమున మఱికొంత వివరమున్నది. అందునుగురించి
వచనకీర్తి భాస్కరాదుల చరిత్రములగా వ్రాయుదును.

మంత్రభాస్కరుఁడు, నియోగి బాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబ
సూతుఁడు; గౌతమగోత్రుఁడు; కేతననాచమూర్తిల పుత్రుఁడు;
గుండకొండఁ బాత్రుఁడు. మావెన యితని ప్రవీణతావళుఁడు. మహా
బారత కృతికర్తయగు తిక్కనసోమయాజి యీ మంత్రభాస్కరునికు
మనుమఁడు.

ఇతఁడు కవియో?

ఇతనినిగూర్చి తిక్కనసోమయాజి తన విన్నవనోత్తర రామా
యాణమునందీ క్రిందపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు.

గీ, సారకవిశాఖిరాము గుంహావిభవ

మంత్రిభాస్కరు మత్పతామహుల దలచి

ద్రౌపదున్న మెయిలోక మాదోండు

వెఱ నా కృతిగుణములు వేయు నెల.

తన కావ్యము, సంగ్రహముచేత గాకపోయినను, తన విశామ
మండ్రైవ మంత్రిభాస్కరుని సాహిత్యమహిమచే నైఋతుభాగవతము
మును బొందగలుగు నని యావశ్యమనిచి బావము. దీనినిజిట్టి
మంత్రిభాస్కరుడు తిక్కనవంటి వహించి కొవియూడుటకుఁ దగిలకవి
శ్వముఁజెప్పగల సమయదని నిశ్చయించుటకు సంశయంపనక్కర లేదు.
నశకుమార చరిత్రమును రచించిన కేసనకవి యితఁడని

శా. శాపామగ్రహ శక్తియుక్తఁ డవలూచాకుండు సాహిత్య వి

ద్యాపారీణుఁడు మృగ్యుఁడధికుం డధార్థి కావన

వాపార వాహుడందుఁ జెప్పు సుజన్మవాసియు గౌరీపతి

శ్రీనాదప్రవణానారంగు విబుధశ్రేయస్కుఁడన్ భాస్కరుఁడ.

అది పుత్రులదియున్నాఁడు ఉపన్యసించి "శాపామగ్రహ శక్తి
యుక్తుఁడు" "సాహిత్యవిద్యాపారీణుఁడు" అను వాక్యముల వలన నీ
భాస్కరుఁడు కవిత్వము చెప్పగల సమర్థుడని యూహింపవచ్చును.
తన కవిత్వమునందు రసవత్తరముగు కవిత్వము చెప్పగలవాడని తిక్కన
సోమయాజియే చెప్పిచెప్పెను. మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వ సామర్థ్యమును
గూర్చి మరల ఇ కొవనక్కఱలేదు ఇతఁడేనియో నాల్గుపద్యము
అల్లఁగలిగిన సాహిత్య కవిమాత్రుఁడు గాక రసవత్తమైన కవిత్వము
చెప్పఁగలిగిన యొక ఉత్తమకవియై యుండునని కూడఁ దిక్కన చెప్పిన
పద్యమును ఒట్టి యూహించు దగియున్నది.

ఇతఁడు భాస్కరరామాయఁ యేర్పఱచును!

మంత్రభాస్కరుఁడు రామాయఁడున నరిగిన కాండముల
వఱకును రచియించెననియు, నీతఁని బట్టియే రామాయణమునకు
భాస్కరరామాయణ మనుపేరు వచ్చినదనియు, నది యేకాంశము
చేతనో యున్నదని యేకాంశమున వాదములు దానిని మఱి రచించి
రచియు నొకమున నొకప్రతీతియున్నది. రామాయణము నాతఁడు
పూర్తిగనే రచియించెనను వాదముకూడఁ గలదు. ఈవిషయమున
బండితులు భిన్నాభిప్రాయములై యున్నారు. రామాయణములోఁ
గొంతభాగమును భాస్కరుఁడను కవి రచియించెనని యంపఱు నంగీక
రించుచున్నారు. ఆవిషయమునుగూర్చి గోంధనాచలమున, ఆంధ్ర
కాండార్యకవ్యయును ఏర్పఱచిన సాక్ష్యమున్నదని. కాని
ఆతఁడు డీర్ఘభాస్కరుఁడు కాఁడనియు, హుళక్కిభాస్కరుఁడను
పేరుగల మఱియొక భాస్కరుఁడనియుఁ గొంతటివాదము. ప్రస్తుతము
మనము చదువుచున్న భాస్కరరామాయణములో యద్ధకాండమును
గొంతవఱకు హుళక్కిభాస్కరుఁడు రచియించెనని యుభయపక్షముల
వారను వేగీకరించుచున్నారు. అందువిషయమున భిన్నాభిప్రాయము
లేదు. ఇతఁ మొదటి డైదుకాండములలోను మంత్రభాస్కరుని విశ్వ
మండనా? లేదా? యనువది మే వివాదాంతము. ఈయరువురకును
నామసామ్యము గలిగియుండుట మూలమున నీవివాదమును బరిష్క
రించుట యలసదులభ కామముకాదు. భాస్కరరామాయణమునుగూర్చి
యొంకను బరిశోధనము విశేషముగాఁ గావలసియున్నది. భావిపరిశోధ
కుల కుపకరించువను సూహతో నీవిషయమున నాకుఁ జూడఁగట్టిన
విషయముల నిలవాయుచున్నాఁడను.

మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమును రచించెనని పూర్వకవలెప్పడైన
చెప్పియుంకిరా?

పూర్వకపులు పెక్కురును లక్షణకృతలు కొందఱును నను
గ్రహములలో భాస్కరునిఁ బూర్వకవిగాఁ జేర్చిని యాత డురాయా
యగాకర్తయని చెప్పియున్నారు కొందఱు “హుళక్కి” శబ్దమునుజేప్పి
హుళక్కి భాస్కరుడని నుతించియున్నారు.

దీనినిబట్టి “హుళక్కిభాస్కరు” డని గాక కేవలభాస్కరుడని
చెప్పిన యాతనిని మంత్రిభాస్కరుడని నిశ్చయింపవలయునని కొంద
ఱుదురు. కాని యావాదమునం దంతగా బలములేదు. మంత్రిభాస్క
రుని కాలము క్రీ.శ. ౧౨౦౦ ప్రాంతము. హుళక్కిభాస్కరుని కాలము
౧౩౨౦ వాంకిము. భాస్కరుని పూర్వకవిగా నుతించినవారందఱు
ను ౧౩౨౦ వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివారుగాని యంతవపూర్వులు
కారు. వీరు తమ కావ్యములలో నెభాస్కరుని మనసునందుంచుకొని
స్మరించిరో విర్ణయించాలము “హుళక్కి” పదము లేనంతమాత్రమున
నాతఁడు మంత్రిభాస్కరుడని నిర్ణయింపరాదు. క్రీ.శ. ౧౨౦౦-౧౩౨౦
నడుమ నెవ్వరైన భాస్కరుని గొప్పయాశ్చర్యముంకినచో నాతఁడుమంత్రి
భాస్కరుడని చెప్పవచ్చును. కాని యట్టివారు కన్పడుటలేదు. ఆ కాల
మున సుప్రసిద్ధకవులు విశేషముగాలేరు. సోమన, కేతన, తక్కన,
మారన, మంచన, మొదలగు కొలది సంఖ్యాకులు మాత్రమే కలరు
వీరిలో మంత్రిభాస్కరుని గూర్చి చెప్పవలసినవారు ముఖ్యముగా కేతన,
తక్కనలు. వీరితనినిగూర్చి యేమి చెప్పినదియుఁ జెని వ్రాసియుంటిని.
వీరిరువురునుగూడ భాస్కరుడు రామాయణమును రచించెనని
చెప్పలేదు. కావున నాతనికి రామాయణకర్తృత్వ మారోపింపరానని
కొందఱునుచున్నారు. కాని యావాదమునందును సారములేదు. ఆ
కాలమునాటి మానవహృదయముల వీకాలమునాటి కొలతబద్ధత

కొలుచుటకు వీలులేదు. పదియవకతామ్రమొలు పడునెడవకతామ్ర
 కలుకును గల కవులు స్వతంత్రుల బ్రహ్మచారియగుటకు గాని, స్వీయ
 చరిత్రమును జెప్పుకొనుటకు గాని, గుఱుగా నిష్పవశియైతివారే కాదు
 తరువాతకవులు క్రమశ్చిముగూఁడు నునుకూర్చియుం దనుపూర్వులను
 గూర్చియుం గొనికొంత వాఁయుచునచ్చిరి. గ్రంథవిషయముకంటె
 తనవిషయమే ప్రధానముగ నెంచుకొను కాలమిది. తిక్కనసోమ
 యాచార్యుని నిర్వచనోత్తర రామా యణమును రచించియు భారత
 నుగ జెప్పలేదు. మన్మథస్థి యాప్తానమున నుండి తిక్కనరామాత్మ్యం
 దభిగూ ధావలయందును గవిత్వము చెప్పెనని నాత్రతమే కేతనచెప్పెను.
 కాని యాతడు రచించిన గ్రంథములపెరుగనైన జెప్పలేదు. కేతన
 లిన గ్రంథములు రచించిగోను, ఒకదానిన గత నొకదానిని తరువాత
 జెప్పినా? అదియునులేదు. ఇట్టి యుదాహరణముల ఎన్నెముగఁ
 జూపవచ్చును కావున నితరకవిలెవ్వఁగును జెప్పలేదను కారణము
 నాధారము చేసికొని భాసఁగుని రామాయణకర్తృత్వమును ప్రోపపెరు
 కఁగుతరాధారము లేకయిన నున్న వేమో మాకవలసి యున్నది.
 తిక్కన పూర్వరామాయణమున గలవివర యుత్తరరామాయణమును

వేం వ్రాసెను:

తిక్కనసోమయాచార్యుని రామాయణమును చిదచి యుత్తర
 రామాయణమును రచించుటవలనను మంత్రభాగ్యుఁడు రామాయణ
 మను రచించెనను జనశ్రుతి యుండుటయుబట్టియు వాతఁడు రామాయణ
 మును రచించెనని నిశ్చయింపవచ్చునని కొందఱి నాభిప్రాయము.
 ఇంద్రులనఱకు సశ్యయిన్నదో మాతము. తిక్కన నిర్వచనోత్తర
 రామాయణమున

“నీత్రుణ్ణెనను ధీరో”

దాత్తకృష్ణోత్తముఁడు రామధరజీవతి స

ద్వైతము సంభాషణగుట

నైత్యరామాయణోక్తియు క్షుడ నైతిన్.

అని చెప్పియున్నాడు.

గంభీరహృదయుడును, ఉచితానుచితజ్ఞును బాబించు కవిసత్త
ముడు నగు తిక్కనసోమయాజి యాపద్యమును వ్రాయుట కేమి కార
ణము? అని యాలోచింపవలసి యున్నది. పూర్వరామాయణ ముండ
గా దాని రచింపక యుత్తరరామాయణ మేల రచింపవలయునని
లోకము పోషించు నేమో యని యందులకు సమాధానముగా ధీరో
దాతనాయకుడైన శ్రీరామచంద్రుని సద్వృత్తి మెచ్చటనుండి రచించి
నను పూజనీయమేయగుచు గావున నుత్తరరామాయణమును రచించి
తినిని యాపద్యమును జెప్పినట్లొక యూహకలుగుచు. దీనిబట్టి యది
వఱకు పూర్వరామాయణము రచింపబడలేని లేలుచున్నది. పూర్వ
రామాయణ మదివఱకు రచింపబడియున్నయెకల లోకముప్రశ్నించుట
కవకాశమును లేదు. తిక్కన యాపద్యమును వ్రాయవలసిన పనియు
నుండదు.

కాని యంతకుపూర్వము రామాయణము పూర్ణముగాఁ గాక
కొంతభాగము మాత్రమే రచియింపబడి యుండ నేని, యంతరువాయి
నందుకొని శేషమును బూర్తిచేయక యాభాగమును వదలి యుత్తర
రామాయణము నేల రచించుచున్నా వని లోకము తనను బ్రశ్నించు
నేమోయని తిక్కన యాపద్యము మూలమున వాప్రశ్నకు త్రవమొసగు
చున్నాడని తలచుట కవకాశము కలుగుచున్నది. అపత్తుములో
అప్రశ్నకును, ఆ సమాధానమునకును గూడ వపసరమేపుడు చున్నది.
గావున తిక్కన కాలమునాటికి రామాయణము కొంతభాగముఁ రచి
యింపబడియుండ నని యూహించుట కవకాశమున్నదనుట నిశ్చ

యము. ఎరికజకు రచియింపఁబడియుండె ననుటనుగూర్చి తరువాత నాలోచింతము.

పైపద్యముకింద కే తిక్కన తనపితామహునిగూర్చి యీక్రింది పద్యమును వ్రాసిననుండెను.

తే సాకలిశాభిరాము గుంహారికభువి
మంత్రీభాస్కరు మత్తీతామహునిఁ కలఁచి
మైన మున్నెమొలు లోకమాదరించు
వేఱ నాకృష్ణగుణములు పేయు నెల?

ఈ పద్యములో మంత్రీభాస్కరుడు రామాయణమును రచించె నను సూచన కూడ లేనిమాట నిశ్చయము. అయినను పైపద్యమును వ్రాసిన వెనువెంటనే తిక్కన యీపద్యమును వ్రాసియుండుటచేతఁగన పితామహు పైన భాస్కరుడు రామాయణ భాగమును రచించినాడను విషయము మనసునందుంచుకొనియే యీపద్యమును వ్రాసియుండెనా యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఈపద్యము చెప్పినఁగ్గూర్చిగాని తన కులగోత్రాది పక్షాన యాతని హృదయమునకు రాలేదు. ఈ రెండు పద్యములను కలిపి చదివి యోచించితేమేఁది మంత్రీభాస్కరుడు రామాయణమున గొంతభాగము రచియించియుండెనని దృఢమైనయనుమానము గలుగకమానదు. అనుమానమే? ఆయాహాయందు సత్యమున్నఁనియే నాతలంపు. అట్లయినచో, భారతమున నన్నయమూఁడు పర్వములు రచించెనని చెప్పినట్లే తనపితామహుఁడింతఱకు రచించె నని తిక్కన యేల చెప్పలేదను ప్రశ్న రావచ్చును. భారతమునందు తక్కిన పదయేను పర్వములును వారు పూర్తిచేయఁ దలపెట్టెను. గావున నన్నయగట్లు మూఁడుపర్వములను రచియించెను. తక్కినభాగమునురచించి నేనుభారతమును పూర్తిచేయుదునని చెప్పటలో నౌచిత్యమున్నది. లోకమందులకు హద్దీ చును. ఇచ్చట నట్టి యదృష్టముపట్టి

లేదు. తనకితాచాస్కరుడు మూడుకాండములను రచించినాడు అవి
 కన్నె యంశలితో వదిలివేసి తాను, ఉత్తరరామాయణమును రచిం
 చెనని చెప్పినచో నది నవనియుగ నుండునా? లోకములంశసి-ను
 నా? తిక్కన. యాతరువాతి భాగము నంనుకొని రామాయణము
 నెల పూర్తిచేయలేదు? అని శంకింతులేమో! మహాత్ముల హృద
 యములు దుఃఖగాహములు ఆయన మనసుగోరి నప్పుడేమికిలదో
 యెవరు చెప్పగలరు? ఎంతటి ప్రైశ్ఠికంతునైనను ఒక్కమారు చెది
 వి నశినె హృదయవిదానా బానించు శ్రీ పర్వాదులను రచించిన
 తిక్కనభాను మాది, భాగవత గానాంతియును గూడ నాణ్యపత్వశేష
 మును బూరింపలేదు దీ. కి. గానగా మేను దురు? కొంతభాగమును
 రచించి మఱింపిన తన పితామహుని కావ్యము బూర్తిచేయుట కార
 సికి వశము గొలుపాయుండును.

పైకి చెప్పిన “ఎత్తఱినను” అనుపద్యములో చింతయర్థ మిమిడి
 యుండులేదనియు, ఎప్పుడైనను భీరోదాత్తనాయకుడైన రామచంద్రుని
 వృత్తము పూజించియునే కావున నుత్తరరామాయణమును రచించితి”
 నను సామాన్యార్థమువాస్తవమే యందుగలదనియు, లోకము శంకించు
 నను నూహగాన యందులకు త్తర మియవలయునను భావముగాని
 తిక్కనకు లేదనియు, నశ్లే దాని తరువానుపద్యములో నెట్టిసూచన
 యు లేదనియు నీయూహలన్నియు మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణ
 మును రచించెనను భావమును విలిగియుండుటచే నుద్భవించెడి భ్రాంతి
 మూలకములగు నూహలనియుఁ గొందఱు నవచ్చును.

ఆ పద్యమునం దంతయర్థముండెనో, లోకమునకేమి తెలుపఁ
 గోరి యాతఁడాపద్యములను రచియించెనో, యను విషయములను
 గూర్చి తిక్కన కవితాశ్చారస్యమును గ్రహింపఁగలిగిన రసజ్ఞులు
 తమకు దోచినరీతిని నిర్ణయించెదరుగాత! తన పితామహుడు రామా

యగ దాగమును రచించియుండెనని తెలుపుటకే తీర్కన యావశ్యము లను రచించెనని వాతలంపు.

ఉ. భూవివేక చిత్తైకుఁ బోలువనం దలఁపఁ దళంబులన్
సౌరభ మిచ్చుగంధపహుచందమునం బ్రకట బువేసి యం
పారెడుపల్కెం బడయ నప్పులుకు స్సోగ్రుచ్చునట్లుగాఁ
జేరుపనైరఁగావలయుఁ జేసెన నైగృత యన్నవారీక.

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

స్కందరామాయణమును పేరెల్లు వచ్చినది:

భాస్కరరామాయణ మనుపేరు కవి యుంచెనని చెప్పఁజాలము. కవి తన పేరునుజేర్చి నామమిడిన గ్రంథములు కొన్నికలవు కాని యట్టి వివాద విషయములలోఁ గవియే తనపేరుతో గ్రంథనామము నుంచెనని తలంచుట న్యాయము కాఁజాలదు. రామాయణమును పేరు గ్రంథమో, గ్రంథములో యుండుటచేఁ గాంతకాలమునకుఁ బిమ్మట లోక మీగ్రంథమునీపేరునఁబిలువ జూచ్చిననతిలంపవలసియున్నది. ఎప్పు టనుండి యీపేరు లోకమున వాడుకలోనికి వచ్చినదో చెప్పఁజాలము. క్రీ. శ. ౧౨౦౦-౧౩౨౦ నడుమ నీపేరున్ననని ధ్రువపడిననైతేపు, నీనా మము మంత్రీ భాస్కరున కన్వయించునని నిర్ణయించుట కరకాళములేను ఆనుధ్యకాలములో నీపేరు వాడుకలోనుండె నను సాక్ష్యములేదు. కావున గ్రంథనామమునుబట్టి మంత్రీభాస్కరుని కత్తెత్తము స్థిరపడఁ జాలదు. కాని యాతనిపేరుతోనే యీరామాయణమును బిలుచు చున్నారని తలంచుట కొకయవ కాళము గన్పడుచున్నది.

ఇప్పుడు మనకుఁబ్రస్తుచున్న భాస్కర రామాయణ మందలి గద్య పద్యములను బట్టి రామాయణకవు లైదుగురని తెలియుచున్నది. బాల, కిష్కింధ సుందరకాండములను రచించివాఁడు మల్లికార్జునభట్టు, అయోధ్యాకాండమును రచించినది ఉమారకుద్రదేవుఁడు అంజ్యకాండ

మును రచించినవాడు భాస్కరుడు. యుద్ధకాండమునఁ గొంతభాగమును రచించినవాడు హళకిభాస్కరుడు. మిగిలిన భాగమును రచించినది అశ్వలావ్యుడు. గ్రంథమును ప్రారంభించినవారి పేరును బట్టి గ్రంథమును మేర్పడబుచ్చాయును. అట్లుగాఁ గ్రంథాంతకాండమునఁ గొంతభాగమును రచించిన హళకిభాస్కరుడే గ్రంథము ముగిసిన దనట సమంజసము కాదు.

ఈసూత్రము నన్నియింపఁజేసి చూచినచో, నీగ్రంథమునకు ముఠికాక్షరగామాయణమును పేరు రావలసియున్నది. అట్లు రాలేదు. భాస్కరగామాయణమని పేరువచ్చుటకు. ఆరణ్యకాండగన్యలే కాఁగా నైయుండవలయును. ఆరణ్యకాండ భాస్కరవిరచితమని యీగడ్డల వలన స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. యుద్ధకాండారమున నయ్యలార్యుని గన్యమే కాని భాస్కరుని గన్యలేదు. కావున నీరామాయణమునకు భాస్కరగామాయణమని పేరుపెట్టి. వారు, ఆరణ్యకాండారగన్యనే యందుల కాధారముగాఁ గొనియున్నారని తలంపవలసియున్నది. యుద్ధకాండమునఁ గొంతభాగమును హళకిభాస్కరుడు రచించి యుండుటచే నాతనిని బట్టియే యీవాక్యక వచ్చిననని కొండఱవచ్చును. యుద్ధకాండ భాగమును హళకిభాస్కరుడు రచించినది. యయ్యలార్యుడు చెప్పిన:-

“చ. ఆచారహళకి భాస్కరవహావి చెప్పగనున్న యుద్ధకాండము తిరువాయి చెప్పెఁ బ్రకటప్రతిభాషణుఁ డప్పలార్థి సత్తరుసుకుఁ డశ్వలావ్యుడు గృహస్థితి నార్యులు మెచ్చునట్లుగా. హిమకరతారకారవి మహిషలయ్యులక్ష్మీవేమణి”

అను పద్యమువలన మాత్రమే మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది ఈపద్యము లేకపోయినచో మనకు హళకిభాస్కరుడు లేనలేడు.

పుష్పముగా రెండుగద్యలమూఁమునఁ దెలియుచున్న భాస్కరునివిడచి, హుళక్కి భాస్కరునకుఁ దదివారే జాలకామునకు అన్యలాభ్యుండు రచించిననద్యముచే నెఱుంగవచ్చిన హుళక్కిభాస్కరుని బట్టి గ్రంథ నామ మేర్పడినదట సర్వసముకామి. ఇందుల కారణ్యకాండ కర్తయు, యృకాండాపి భాగ కర్తయు నొక్కఁడేయెందులకు, నాతఁ డే హుళక్కిభాస్కరుఁడనియు ప్రతపాము రావత్తును. అవాఁమున కవకాశమున్నమాట నిష్పయమే కాని కారణాంతరములచే నారణ్య కాండ కర్తభిన్నుఁడని ధ్రువపడియె నెని యాతనిని బట్టియే యీ గ్రం థమునకు భాస్కర రామాయణమును పేరు వచ్చినదని నిశ్చయంపవలసి యున్నది ఇంతేకాదు. అట్టిభిన్నకర్తత్వము స్థిరపడిన పక్షములో మొట్టమొదట సంప్రభాస్కరుఁ డరణ్యకాండమువఱకునో, కాక యింకను పఠికొంతభాగమునో కాక పూర్తిగనో రచించియుండె ననియు, నాతనిపేరుతోడనే భాస్కర రామాయణ ముపేరు వచ్చెనని యుఁ గాకతాళియగుగ హుళక్కి భాస్కరుఁడు కూడఁ గొంతభాగ ము నిందు రచించియుండుటచే నాతనిబట్టి పేరవచ్చినట్లు లోకము ద్రమించుచున్నదనియు, దలంచుట కూడ సమంజసమగును.

బ్ర శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు మున్నగు కొందఱు హుళక్కిభాస్కరునిబట్టియే భాస్కరరామాయణమును పేరు వచ్చెనని వాసియున్నారు. ఆవిషయమునగూర్చి హుళక్కిభాస్కరుని చారిత్ర మునఁ జర్చించెదను. ఒకవేళ యృకాండమును రచించిన హుళక్కి భాస్కరుని పేరుతోడనే గ్రంథనామమేర్పడినదని యంగీకరించినను వంతిమాత్రమున రామాయణరచనమునందు మంత్రీభాస్కరువకు స్థాన ము లేదని ధృవపరుపక యీబహుళము గొనసాగింపవలసియే యున్నది.

మంత్రిభాస్కరుని కర్తృత్వమును స్థిరపర్చెడి మూడవములు
గ్రంథమునం దేమైన గలవా?

ఈ మైమై యూహల నటుంచి, మంత్రిభాస్కరుని కర్తృత్వమును స్థిరపర్చెడి యాధారములు గ్రంథమునం దేమైన కలవేమో చూడవలసియున్నది. భాస్కరాచార్యులు నడకకొనవాసికంటి నాగ్ని కాండము మంత్రిభాస్కర విరచిత మని తలంచుట కాధారములున్నవని కొందఱుచున్నారు. కావున ముందుగ నాకాండమునె పరిశీలితము.

ఆ రణ్య కాం డ గ ద్య లు

ఆరణ్య కాండము రైదాక్షాసములుగ విభజింపఁబడి యున్నది. ఆరెండ్రాక్షాసముల తులనను గద్యము లొకేవిధమున సీరితగనున్నవి. గద్యము “ఇది సకల సుకవిజన వినుత యశస్కర భాస్కర ప్రణీతంబైన శ్రీరామాయణ మహాకావ్యమునం దారణ్య కాండంబు” కొన్నితాళ పత్ర ప్రతులలో ‘యశస్కర’ శబ్దము లేదు. ఆశబ్దమును దీసివేసినచో నది సర్వవిధముల నన్నయభట్టు బారితమున వ్రాసికొనిన గద్యముబోలి యున్నది శ్రీమహాభాగమున నన్నయభట్టు “ఇది సకలసుకవి:వ వినుత నన్నయభట్టు ప్రణీతంబైన” అని వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

ఈ గద్యమునుబట్టి, దీనికర్త మంత్రిభాస్కరుఁడో హుళక్కి-భాస్కరుఁడో నిర్ణయించుటకు సాధ్యము కాదు. హుళక్కి-భాస్కరునికంటె మంత్రిభాస్కరుఁడు నన్నయభట్టునకు సమీపకాలముగానివాఁడ కావున నన్నయభట్టు సమకరించినవాఁడు మంత్రిభాస్కరుఁడేయని నిర్ణయింపవలయునని కొందఱుందురు. కాని యానాదమునందు బలములేదు. హుళక్కి-భాస్కరుఁడట్టి గద్యము వ్రేసికొనియుండఁడని తలంచుట కవకాశము లేదు. యుద్ధకాండమును హుళక్కి-భాస్కరుఁడు పూర్తిగ

రచింపఁచొప్పటచే నాతఁడు గొప్పమును వేసికొని యుండలేదు. అది పూర్తియై గొప్పమును వేసికొని నవలరము గలిగిన నెట్లు వ్రాసి కొని యుండినో యెవరు చెప్పఁగలడు?

అరణ్యకాండశ్వాస విభజనము:

ఆరణ్యకాండము మొత్తము 23ర పద్యములు ఇందుమొదటి యాశ్వాసమున 2౯ర పద్యములును రెండవ యాశ్వాసమున ౪౪౦ పద్యములును గలవు. హుళిక్కి భాస్కరుఁడు యుద్ధకాండమున ౧౧౭౯ పద్యములను రచించియుండియు నాశ్వాసవిభాగము చేయలేదు ఆరణ్య కాండము 23ర పద్యములే యయ్యును రెండాశ్వాసములుగానున్నది. ఇందువలన, ఆరణ్యకాండ యుద్ధకాండకర్తలొక్కరు కారచితలంచుట కవకాశము కల్గుచున్నది. యుద్ధకాండ మంతయు రచింపబడినవిమ్మట నాశ్వాసవిభజనము చేయవచ్చునని హుళిక్కిభాస్కరుఁడు తలంచి యుండవచ్చు ననియు; నది పూర్తికాకపూర్వమే యాతని రచనమాగి పోవుటచే నాశ్వాస భజన కార్యముకూడ నాఁగిపోయెననియుఁ గొందఱు సమాధానము చెప్పుచున్నారు. హుళిక్కి భాస్కరుఁడు రచి యించుచున్నది స్వశాంత్రగ్రంథము కాదు. వాల్మీకిరామాయణమున కాంధ్రీకరణము. సంస్కృతరామాయణమున నధ్యాయ విభజనమున్నది. తన కవితమని తోచినన్ని యధ్యాయముల నాంధ్రీకరించినవిమ్మట నక్కడి కొక యాశ్వాసమని వ్రాసికొనుట ములభము కాని గ్రంథమంత యు రచించినవిమ్మట నాశ్వాసవిభజన మొకపనిగాఁ బెట్టుకొనుట ములభము కాకాలదు. ఆశ్వాసమున కైదుపద్యము లధికముగా గ్రంథ రచనావధ్యును నప్రాయవలసి వచ్చునని యాకార మునుఁ దుదివఱకు నిలిపియుంచెననుటలో స్వారస్యములేదు. అరణ్యకాండమును హుళిక్కి

భాస్కరుడు గచియింపలేకని నిర్ణయించుట తీయాశ్వాస విభజనవిషయముక గొప్పయాధారము కాకపోయినను, ఆరణ్యకాండ యుద్ధకాండ రచయిత లిరువురూ ఏకవ్యక్తియూ? యని నిర్ధారణము చేయుటలో నీయంశము తోడుపడకగదా. ఇట్టి విషయములలో నొకవ్యక్తి యొక గ్రంథమున రెండుపద్యముల నవలంబించి యుండగలు కావునదీనిని బట్టి యారణ్య యుద్ధకాండ కర్తలు భిన్నులని మనము నిర్ణయింపవచ్చును.

ఆరణ్యకాండకృతిపతి యెవ్వరు?

ఆరణ్యకాండమునందుఁ గృతిపతిని సంబోధించిన పద్యము లేవయిన కృతికర్తను నిశ్చయించుటకుఁ దోడుపడు నేమో చూడవలసి యున్నది. ఆరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసమునఁ గృతిపతిని పలబోధించిన పద్య మిది:

క. శీహిం నయవిలసిత వా

జీహిత మృదువచన ధారుజీహితగుణ సం

దోహ త్రివిక్రమవిక్రమ

సాహస నగదైర్యసార సాహజీమారా!

ఈపద్యమునకుఁ బాఠాంతముగా వ్రాతప్రతియం దీకింది పద్యమున్నది.

క. శ్రీరమ్యస్థితి వగవ ప

యోరుహ శుండాంగండయుగళితవికళ

ద్ధారాభద్రదానదారా

పారాప్లవ భవనహార సాహజీమారా!

పాఠాంతర ముదినప్పు డేరయిన కొన్నిశబ్దము లుటనిటు నందుట ధర్మము. ఇచ్చట పద్య మంతయు వేఱురీతిగా నున్నది. రెండు

పద్యములయందలి భావములను వేఱువేఱుగా నున్నవి.

రెండవ యాశ్వాసమునఁ గృతిపతిని సంబోధించిన పద్య మిది:

క. శ్రీరామాక్షచయుగళి
హరిద్రోల్లసివక్తహరిచరణసరో
జాగాధ్యక్ష మూరయధి
జీమన్త్రముఁడు సాహజీతిలక మిలకా.

ఈపద్యమే యంచుకమార్కుతో నీక్రిందివిధమున బాలకాండ
యందు ౨౫ వ పద్యముగా నున్నది.

క. శ్రీరామాక్షచయుగళి
హరిద్రోల్లసివక్తహరిచరణసరో
జాగాధ్యక్ష బుద్ధిభుసుత!
సాసహజతేజ! ధీ! సాహజీమారా!

రెండవ యాశ్వాసాదిని సంబోధనముండుటకు బదులుగా ప్రథమా
విధక్తి యుండుటయు, పాఠాంతరము లుండుటయు, జూడఁగా, నీపద్య
ములు కవివీరచిత్రములుగాక, కలేఖకుఁ డెఱియెప్పరో సాహజీ
మాయని సంబంధించు పద్యములను రచించి, యందుఁ జేర్చిరని యూ
హింపఁగలియున్నది. బాలకీష్కింధకాండములలో, గూడ ఎట్టి భేద
ములు గన్పట్టచున్నవి. (ఇందునగూర్చి మల్లకాష్ఠవధట్ట చారిత్ర
మున విపులముగా జూపవలసిందిని.)

బాలకీష్కింధకాండాది పద్యములు సాహజీమాయను
పేరువెను, కాండాంతపద్యములు శివునిపేరును గలవు. సుందరకాండాది
పద్యము మద్దిరివ్రతిగా సాహజీపేరును, తాళవత్రవ్రతిలో నీశ్వరుని
పరముగను గలదు. రెండువ్రతలగునగూడ నాకాండాంతపద్యములు
శివపరముగ నే యున్నవి. దీనినికట్టి విశేషముఁడో ఎఱియెప్పరో

అప్పుకాండగులకును సరిపడు నష్టకంపద్యము లొక్కసారిగా సాహజీమారుని సంబోధించుచు వ్రాసి, యదిపఱకున్న పక్షములను దీసివేసి వాసికిబడులుగా వీసినాదుఁ జేసియుండునని తోచుచున్నది. పూర్వకీ భాగ్యదుఃఖముచేరిన యుద్ధకాండమున మొదటి పద్యము సాహజీపరముగా నున్నది. అతఁడు సాహజీమారుని కాలముననున్న వాండవలయు విజయే. కాని యీ పద్యమునకు యుద్ధకాండమున మూలకీభాగ్యదుఃఖ సాహజీమారుని కంకితము చేసె ని విర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారములు లేవు. యుద్ధకాండాది పద్యముకూడ బాలకీభాగ్యదుఃఖ కాండాదిపద్యములవలెనే ప్రక్షీప్తముని నాయభిప్రాయము. (పూర్వకీ భాగ్యదుఃఖని హరిత్రమున సీతషయమునగూర్చి వ్రాసెను.)

బాలకాండాదులయందలి ప్రథమ పద్యములవలెనే ఆగణ్య కాండాది పద్యములకూడ ప్రక్షీప్తములని విర్ణయించితమేని, యా కాండముతో సాహజీమారుని సంబంధమును, దానితోపాటు మూలకీ భాగ్యదుఃఖ సంబంధమునకూడ లేకుండఁబోవును. అవి ప్రక్షీప్తములు కాక వాస్తవముగా భాస్కరునియే చిహ్నించెనని తలంచినచో నాభాస్కరుఁడు మూలకీభాగ్యదుఃఖచేరుని నిర్ణయంపవలసి యున్నది. ఈవిషయమును నిర్ణయించుట కశ్వాసాంతపద్యము లేమయిన సాహజీయ్య మొనర్చునెమో చూడవలసియున్నది. వాని నీక్రింద విచుచున్నాఁడను.

ప్రథమాశ్వాసాంతపద్యములు :

శా. పుణ్యం దుష్టికౌర్మధైర్యమహిమస్సాగ్రిస్ఫురదైర్విభవా
గణ్యం ద్యాజినానరంజితమహాకారుణ్యం డా శ్లాఘ్యసౌ
గుణ్యం దన్వయావార్తిచంద్రుడు రింక్షజీర్ణరస్థాః తా
ణ్యం దార్తశంఖం డన్వయశోరమృగండు సౌమ్యం డిలకా.

క. వశివిజితసుగాదాఘ్నఁడు
చతుర్థ్య చతుర్ముఖుఁడు సదమలవృత్తా
యతపంకజఁగు చనఁడును
శ్రీశివసుగుప్రథాన ధుగీణుఁడు పేర్కొన్.

మాలివి వితరణతవి యున్మద్యదీర్ఘ్య ప్రణానో
న్నతఁడు భుజులలాక్షున్మార విష్విష్టతీ
పతిహారసమిద్భూగాగగన్ముఖ సుఖ
విశవరణతదీర్ఘోర్మీసురుం డ్య నెందున్.

ఈ మాలినివృత్తము మాయూనున్న తాళపత్ర పత్రికా
నిట్లున్నది.

“విశరణతవి యున్మద్యదీర్ఘ్యంగారలక్ష్మీ
యుతుఁడు భుజులకౌర్యాఘ్నఁడు విద్విద్ధరతీ
పతిహారసమిద్భూభాగగగన్ముఖ సుఖ
విశవరణతదీర్ఘోర్మీజనాధీశుఁడెందున్.”

ద్వితీయాశ్వాసాంత పద్యములు:

శా. వైరిత్యైతిలనాథ పర్వతమహావహాయుధుఁ ఘోరదు
ర్వారాంహఃప్రేధితాదుస్సహతమిప్రసస్సురదాళు గం
భీరా భోది ధీరతానిమిషధూర్జన్నాథు సత్యంత వి
ప్రారోదారగుణప్రసిద్ధిచరాధావుతు సన్నితునిన్.

క. లలనాజనవరభద్రుని
బలవింసిత విమతిరామభద్రుని సుద్య
త్సులభతరగుణోన్మిదుని
బలవింసిత విమతి రామభద్రునిఁ బీఠిక.

మూలిని విభవజిహ్వ శ్రీమద్రాజ విష్ణుశాంతిచంద్రా
 శుభానందర గాతుశ్చ సూరిసంహిత గాతుశ్చ
 బృహదశ్వినీకాండ్యం బ్రాహ్మ పిద్యానవద్యక
 సభయా రిపుశరణ్యున్ సంభృతాన్ యావద్యుమ్

ఈ య మ లాటి టిగాను సాహజియారుని పేరు గాని యాలని
 సూచించుచు వలయుక పదముగాని లేదు. అయోధ్యాకాండము
 సాహజి కంకితము జేసిన ట్లా కాండాంశపద్యమునందలి “కాచమాం
 జాకుమాగా” యను వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. అట్టి దారణ్య
 కాండమున నేమియును లేదు. కాని యాపద్యములలోఁ గృతీవతి
 పేరు నప్పకన తమిళమున నాగ్రంథము సాహజియారుని కంకితము
 కాలేనని నిర్ణయంపరిణలేదు. ఆశ్వాసాంతపద్యములలోఁ గృతీవతి
 పేరులేని గ్రంథములు వెలుగులున్నవి పై పద్యములలోఁ నెవరిపేరును
 లేకుండటమే యందులకు నిదర్శనము.

ఈయాశ్వాసాంశపద్యములు దైవమును సంబోధించునని కావు.
 ఒకసౌభువునుగూర్చి చెప్పిన వసుమాట సశ్యము. అందలి వల్లవమును
 బట్టి పౌభునిగ్గ యనునుఁ జేయఁజాలము సాహజియారుయ కేవలమన్వ
 దభాదివతిమాత్రమే యనియెంచినచో నాపద్యము లాతనికన్నయింపక
 పోవచ్చును. కాని యాతిఁడకూడ నొకదిన పౌభువని యంగీక
 రించినచో వావర్ణన మాతిఁకిఁగ నవ్వగుండును కుమారుడనిద్రేవుని
 యొక్క శాననమునబట్టి సాహజియారుయ యటువదిగామములు గల
 యొక దేశమునకుఁ బ్రభువని తెలియుచున్నది.

దీనినిబట్టి యాశాసాదిపద్యములు ప్రక్షిప్తములు కావనియు
 నీకాండము సాహజియారుయ కంకిత ముఁయు, హళకక్కిభాస్కరాకృత
 ముఁయు నిశ్చయంప వలసియున్నది కాని యానిగ్గ యనునకు వచ్చు

అతఁ బూర్వము మన మింక నొకవిషయముచూపు యాలోచించి
వేసి యున్నది. నైజామీన యారణ్యకాండ పశ్చమాశ్వాసాంత
పద్యములు. తిక్కనామాత్యుఁడు విచించిన నిర్వచనోత్తర రామా
యణ్ణాష్టమాశ్వాసాంత పద్యములు నొక్కచోలికగా నున్నవి పద్యముల
యందును భావములలోనుగూడ రెండింటిని సాద్యమున్నది. ఈ
రెండింటిని చాలి చూచుటకై, నిర్వచనోత్తర రామాయణములొని
పద్యముల కీరించి విచ్చుచున్నాఁడను.

శి. పుణ్యుఁడు బారహిణిభవప్రాశని కాప మఖాగనిదలా
నణ్ణు ఁడు దీప్తకోపపరిహరితస్థి ద్విశాస్త్రవా
ణ్ణుఁడు మావిహిత్యయరాజన్తపుంగుధమావతా
దణ్ణు ఁడు భీతి విహ్వల నిరోధితరణ్యవణ్ణుఁడు యుతికా.

క. దుష్టగతైధరాధిప
త్యైకాస్మాకశిస్సురణుం డ
త్యుద్భిదాహంబు
పార్థివిఖ్యాతకలియుగాదురఁ డె.మిన్.

మాలిని. పితృగణుని యుక్తదీర్ఘకృంగారాక్షి
పతితి పరిలీలాషంగకృత్సంగతాగుం
దశులితమతినిస్తారాపదే కిజ్జగడికాన్తి
ప్రతిదివ పరితృప్తి ప్రాప్తప్రార్థితా.

ఇతడు మాలిదీప్తత్రయయొక్క ప్రథమపాదము రెండుగ్రంథముల
లోను నొక్కటయే. తన పితృమహులు ధరించిన భాగ్యరరామా
యణములొని పద్యములనుఁ దిక్కిన తరుచుగాఁ జదివియున్న వాఁ
డగుచో నంగరీభావములను పదములును నాశనియుత్తరరామాయణ
మునఁ బడియుండు పని తలంచుట సహజము. ఈయూహనల్యముయ్యె

నేని భాస్కరామాయణాశ్రయకాండకర్త మంత్రిభాస్కరుడని నిస్సంశయముగా నిశ్చయింపవచ్చును. కాని దీనికవసరము లేకపోలేదు. తక్కినామాత్రునికింటి వాళ్ళికిభాస్కరుడేది సంవత్సరములు తరువాతవాడు నిర్వచనోత్తరరామాయణాంధలి పక్షములను జరిపి వాళ్ళికిభాస్కరుడు భాస్కరామాయణాశ్రయకాండమున నీపక్షములను వ్రాసియున్నాడని చెప్పట కవకాశముకలదు. కాలి యీ యూగాలు దెంకి టియందు నేది యుచితముగనుండనో పాతకలు నిష్ఠించుతురుగదా! తక్కినామాత్రుని, వాళ్ళికిభాస్కరుడనుననించెనని చప్పటకంటె దిక్కిన తంతాత ననిసంగించి డనుటయే యుచితమని నానభిప్రాయము. నిర్వచనోత్తర రామాయణము నందవలెనే. ఆశ్రయకాండ ప్రథమాశ్వాసాంతపక్షములు ప్రథమావిధక్రియను ద్వితీయశ్వాసాంతపక్షములు ద్వితీయావిధక్రియను నుడుటయు. భాస్కరామాయణాశ్రయకాండ శ్వాసాంత పక్షములలోని “సభయర్చిపురణ్యుక్” “అర జనానంగిత విహారణ్యుక్” అను పాక్షములు ఉత్తరరామాయణమున “దశతపృపు శాన్యక్” “అర్యజితౌమతమంత్రుడు” అను మార్పునొంది పదియునుబయు నిష్టేయధము గ్రంథములలోన శబ్ద వాఙ్మ భావసామ్యము బుడుటయు, నాశ్రయకాండక ర తక్కినామాత్రుని పితౌమహుడగు మంత్రిభాస్కరుడే యననూహకు బలమొసగుచున్నది.

వాల్మీకి రామాయణముందలి యాశ్రయకాండమును బ్రామానుగా నాంధ్రీకరింపక భాస్కరుడు క్లుప్తీకరించెను. వాళ్ళికిభాస్కరుడు యుద్ధకాండమును స్లప్తము చేయలేదు సరియేకదా మాఘ కావ్యముందలి కొంతభాగము నాంధ్రీకరించి యుద్ధకాండమున జేర్చినని చెప్పుచున్నారు. నిజముగా వాళ్ళికిభాస్కరుడే యాశ్రయకాండమును రచించి యున్నయెడల నాతడు దానినంత క్లుప్తము చేసియుండడు.

కావున నేవిధమునఁ జూచియు నాన్యైకాంశకర్త వంటిభాస్కరఁడే యసత్యములనుపయోగింపఁడు. వంటిభాస్కరుఁడారశ్యకాండకర్తయైఁచో నాయాశ్వాసాంతపదము లేపభువున కన్వయించును? అతఁడాగ్రంథము నెఱికిఁ గృతయిచ్చెను? అను ప్రశ్నలుగావచ్చును. మంత్రిభాస్కరుఁడు మనుచున్నదితఁడించైన చోళతక్కునృపాలుని కాగ్రంథము నెఱిగి తమ చేసియుఁడుని తలంపవచ్చును. వంటిభాస్కరుని కుమారుడైన సిద్ధుచోళతక్కునృపాలునియొద్దమంత్రిగానున్నట్లు మనకిచ్చుట అయి లుకనఁబడుచున్నది. తక్కురాజుబాఁధ్యమున చీభాస్కరుఁడును, నాతని నడిమివఁడును మొదలు తు వఱకును స్థిరము ను త్రువై యుండరవి తలంచుటఁవ కాశములున్నవి. ఇది సత్యమైనచో చోళతక్కునృపాలుని జననము శా.శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతము. (పివరముకు తక్కునృపము యాజి చాత్రమును చూడఁడు) కావున నీ రామాయణ రచనా కాలము క్రీ.శ. ౧౨౨౦ ప్రాంతమని నిశ్చయింపవచ్చును. అప్పటికి మంత్రిభాస్కరునకు ముప్పదినలునది సంవత్సరముల వయసుండియుండును. చోళతక్కునృపాలుఁడు పండితుఁడనియుఁ గవిసాహిత్యముఁడనియు దిక్కున తన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున జెప్పియున్నాఁడు ఇతఁ కాదు. ఈ ముఱజిభుని యాస్థానమున జక్కయకవి తాతయగు పెద్దయామాత్యుఁడను గొప్ప సువి యుండి యనెక గ్రంథములను రచించెనని విశ్రాంతిచరిత్రమున జక్కయ చెప్పియున్నాఁడు. అట్టి వాఁడగ్రంథమును గృతిన దెనట యుచితమేయగును. సైనిజాపన యాశ్వాసాంతపద్యములలోఁ “మతివిజిత సురాచార్యుఁడు” “ప్రాజ్ఞ విద్యావేదవ్యఁడు” అను పదము లీయంశమును భ్రవవరచుచున్నవి. ఈవిశేషణములు మాంయసాహిణి కన్వయించు ననుబకలైఁ దిక్కురాజున కన్వయించుననుటయే సమంజసము. మూఁపుటికకేసినకవి తక్కునను ప్రియమైన మంత్రివదని సంకాసుగతముగా వచ్చుచున్నట్లు

కెప్పియుండుటచే నాతనిపితామహుడగు భాస్కరుడు చోళతిక్కనకును బంధువులయొద్దనుండిగానున్నట్లు తెలుచుటచో దప్పలేదు. తిక్కన మనమప్పికి నిర్వచనోత్తరరామాయణము పిచ్చినట్లే, భాస్కరుడు తిక్కనపునాలునకు భాస్కరరామాయణమును గృత్యుచ్చయుండును. ఇంతేగాక మంత్రిభాస్కరుడు, తిక్కరాజుసంక్రమింపైన మరుమస్థి పేను సనకుమారునకును(స్థిత) తిక్కరాజు పేరును తిక్కన మలకును బెప్పియుండును అందుచే మంత్రిభాస్కరాచార్యకాండ కృతిభర్త చోడ తిక్కరాజుని తెలుచుటచో దప్పింపదు. అట్లునునచో నీతిపయము దిక్కునగాని. కేసనగాని యేల కెప్పియుండలేను పశ్చుకు గర్త త్వ నగూర్చి వ్రాయకపోవుటకు బైబిబెప్పిన సమాధానమే సమాధానము భాస్కరరామాయణమున గృత్యాది మనకు లభించియున్నచో, సవిషయము స్పష్టముగాఁ దేలియుండును. గావి మన కట్టియన్పష్టము లభింపలేదు.

భాస్కరరామాయణములోనిపాఠభేదములు:

భాస్కరరామాయణమున పాఠభేదములు విశేషముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఈ భాస్కరద్వయ వివాదమును బోధించుట కది తోడపడునని తోచుటచే వానినిగూర్చి యిటు చర్చించు టావశ్యకమగుచున్నది. ఆవిషయమును యోచించుటకు ముందుగఁ గొన్నివిషయముల నీటఁ జెప్పువలసియున్నది ఇప్పుడు మనకు లభించుచున్న భాస్కరరామాయణముదితప్రతి వావిళ్ళవారు క్రీ. శ. ౧౮౪౩ లో ముద్రించినది. ఈ ప్రతికి కీమేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులగారు విశ్రులమైన కీతికను వ్రాసియున్నారు. వావిళ్ళవారే భాస్కరరామాయణమును ౧౮౧౫ సంవత్సరములో నొకసారి ముద్రించి యావ్రతులన్నియు లిఖియమైపోగా ౧౮౪౧ లో మరల ముద్రింపించినారు. ప్రథమముద్రణ ప్రతికి దరువాత ననేక తాళపత్రప్రతులను విశీలించి

అవస్థము లగు కూర్పులను జేసి రెండువముద్రణ ప్రతిని చుద్రింపించి నను పీఠికలోఁ దెలిపియున్నాడు పీఠికాకారుల వాఙ్మయులేవి:

"రంగుల వ సంవత్సరములో మొదలైన పాఠాభ్యసరగామా యానమును ముద్రి పిఁచినపుడు దాని కొఁపీఠిక వ్రాయుమని నాకాజ్ఞా పించిరి. అపుడు నా నేర్పనకొలఁచి పాఠపీఠికను వ్రాసి పంపితిఁ. ఆ ప్రత్యేకము లైచ్చిరొకగా నిపుడు మరిల నాగ్రంథమును ముద్రిం పించి. చ చ పట ప్రతిలో లే. విశేషములు కొన్ని దీసిలోఁ జేర్చిరి. నది ఎంతటి వాల్మీక గామా యానమునకు మొదట సంగ్రహరామా యాన మున్నట్లు దీనిలోఁ గూడ నొక సంగ్రహరామా యానము చేర్చఁ బడినది. ఇతరులకాక వ్రాసిన తాళపత్రకొశములనుండి కొన్ని పద్య ములనుదీసి సంకల్పానుసారముగా నాయాకాండములయందుఁ గూర్చఁ బడిరి. బాలకాండలో నిరువదియెనిమిది పద్యములును, అయో ధ్యాకాండలో నూటయిరువది యెనిమిది పద్యములును, ఆరణ్య కాండము ప్రథమాశ్వాసమును రెండుపద్యములు, ద్వితీయాశ్వాసముం దొక పద్యము, కిష్కింధికాంశలో నెడుపద్యములు, సుందర కాండలో రెండుపద్యములు నిప్రతిలో హెచ్చు"

ఈప్రతిలోఁ గొత్తదిగాఁ జేసిన సంగ్రహరామా యానకర్త యెవ్వరో పీఠికాకారులు చెప్పలేదు. కనుకఁ శ్రీ వెంకటరమణాచార్యులుగారే నైయుండును. కాని గామాయణకవులు వ్రాసినది కాదు తాళపత్రప్రతులలో హెచ్చుగానున్న పద్యముల నన్నిటిని వీరిందు జేర్చలేదు. అందుఁ గొన్నిటినిమాత్రమే యందుఁ జేర్చి యున్నాడు. వాఁడెవ్వరోనండి గ్రహించిన గద్యప్రద్యములకు గుర్తు లనుంచి యాపాఠాంతరముల నాయా ప్రకలయడుగున జూపియున్నాడు.

ఇక నారణ్య కాండము నందలి పాఠాంతరములను గూర్చి యోచింపవలసియున్నది ఇతరకాండముల యందలి పాఠాంతరము

అతను ఆరణ్యకాండమునందలి పాతాళమును విశేష భేదమున్నది. ఇది కాండములందు పక్షములందు కొన్ని శబ్దములలో, పక్షభాగము లో పాతాళములుగ నుండుచువచ్చినవి. ఆరణ్యకాండమున నట్లు గాదు. పక్షముఁకుఁ బక్షములే పాతాంతరములు. కొన్నితావులలో కథాభాగములలోనే పాతాంతరములున్నవి. ఈ భేదముల నందిలిపక్షముల నుదాహరించుచు నీటఁ జూపవలయును. నీచో నారణ్యపర్వ వాణియు నీట వాణియవసించును. కావున నీభాగమును జదువు నప్పుడు వానిభావము ౧౯౪౧ లో ముద్రించిన భాస్కరరామాయణపురికిని దగ్గరనుంచుకొని చూడవలసియున్నది. అందలి పక్ష సఖ్యమునూతఁమే యిట నుదాహరించెను. ఈ సందర్భమున నెను కొన్ని భాగరాయణముగా తొలిపత్రములను ఒరికిలిందితిని. అందు గదిపైఁదిమార్పులగుడ సంకరాభిసాముగా నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను. సత్యము నెఱుంగ నుత్సహించుచున్నవారము కావున నెక్కింద నీయఁబోవు వివరములను జదివెదయందు విసువు జెందవలదని పాఠకవిహాసయులగు గోరుచున్నాఁడను.

ఆరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసమున ౯వ పక్షమును దానిపాతాంతరపక్షమును నీక్రింద విచ్చుచున్నాఁడను.

క. స్మృతమాదామజీ రామపుఁ

డఁమితి కోడమహిషపారిభల్లూక

ద్విపక్షభవ డగండుక

విప్రుచుహానిపిరములఁ బ్రవేశించి తగఁగా.

ముద్రితప్రతి.

క. కాగోలవ్యాకులమును

ఘూకాకులభీతింబు ఘోరమృగవ్యా

భూరమును యిల్లిన

దాక్షిణ్యదుస్సహంబు నగు పేరడవి.

పాతాంతరము.

నైవ్యమున కిది పాతాంతరము కాదు. ఇదులో నైవ్యము న్నను తరువాతివ్యయముతో నన్నియించును. పెండ్లినుండుట నమంజ సము కాదు. ఒకేషయమును వేఱువేఱువులు రచించినట్లు కన బడు చున్నది. “శ్రీరాముఁడు వివాహవిజయపుట” యనుకథలో ౧౪ వ సీస పద్యములో తునకున్న “యార్చిపతియ” నను మాటలకుఁ బదాలుగా నైన చూచిన తాళపత్రప్రతిలో “యార్చిపతియను” అని యున్నది. పిమ్మట ౧౫ మొదలు ౨౬ వఱకున్న గద్యపద్యములు తాళపత్రప్రతి లో లేవు. ఈభాగము విరాధంబాషణమును, లక్ష్మణుఁడు రామునిలో నడిచిమాటలు నైయున్నవి ఇవి మొదలు రచించఁ బడలేనివియు దరు వాత నైవ్యో రచియించి యందుఁ జేర్చినయు నెంచఁదిగియున్నది. ఈభాగమునఁ దీసివేసినను, కథ సరిగా నడచుచున్నదిగాని లోపమున్న ట్లు గాన్పించుటలేదు.

మద్రాసప్రతిలోని “బాసకిడించి” యను ౨౨ వ పదవచనమునకు మారుగా నెను చూచిన తాళపత్రప్రతిలో నీకిందిపద్యమున్నది.

ఉ. బాసకిడించి భీమకథసంబున శూలమునొంచు వాల్మీకి

వైకృతిడించఁ డ్రుంచె బిటు రతిమునన్ గరయూరి మద్దతిక

లోన గణగి లక్ష్మణుఁడ తూపు.....భుజాంతర

స్థానము గాథ శేసిన పదంపడి వాఁ డతిరోషదీప్తుడై.

మద్రాస ప్రతిలోని ౩౩ వ పదవచనందలి వాల్మీక పంక్తిలో “బాసకివ్యయసమయంబున వాఁడు” అనుమాటలకుఁ దరువాత ౪౧ వ గద్యమువఱకును గలభాగము మాయూరమున్న ప్రతిలో లేదు. దానికి బదులుగా “బాసకివ్యయసమయంబున వాఁడు” ‘రాఘవులంబ్రస్తుతించి యేయ తంబురుం డను గంధర్వులకు కుఠేళశాపంబున నట్టి రూపంబు దాల్చి యిట్లునీచేత శాపవిముక్తిఁ గలిసి ననిఁ జెప్పి యాయెడకు

రెండవయోజనమున శకభంగుంకను మునుంగు నాశ్రమంబుగల దచ
టికిఁ జనుడు మేలగుచుచి చెప్పి విశిష్టాశ్రమంకు రోజుచు ప్రాణంబులు
ఓడిచి తననంతరింబ" అని యున్నది. ఈమాటవలన కథాసందర్భ
మున కేమియు లోటు వాటిల్లేదు.

ముద్రిత ప్రతిలోని ౬౫ మొదలు ౭౧ వఱకుగల గద్యపద్యము
లకుఁ బదులుగా వాగ్దత్తప్రతిలో నైదుపద్యములు కలవని యాపద్యముల
నాపుటల యడుగున విచ్చియున్నారు చూడుడు. ఈపద్యములు
వేటువేటుకవులు రచించిన వని తెలంపవలసి యున్నది. ఒక్కరు
రెండువిధములగు పద్యములను వ్రాయవలసిన పనియుండదు.

ముద్రితప్రతిలో ౭౭ వ పద్యమునకుఁ దరువాత ౯౭ వ పద్య
మునఱకు గల భాగము మాయూరిననున్న ప్రతిలోలేదు. అందులకు
బదులుగా వీక్షించి మూడు పద్యములున్నవి.

చ. అనఘుఁ డగస్త్యస్థితమ్ముచి మహామునిఁ గాంచి తదీయ మైనయ
వైనమున నాడు నిల్చి జనవల్లభుఁ డమ్మగిరిముఖ్య భక్తి పీ
ఠోని చని గాంచె శుంభజు ప్రహృష్టమహోర్ధ్వవిస్త్రస్తాంతకాం
బునివహపూరించారు పరిపూరితచింతల మాస్తవంకజుక.

చ. కవి కడుభక్తి మ్రోక్కుటయు, గారవమొప్పుగఁ గాగిలింపి త
హ్మను మనుఁగొల్పియున్న మనముఖ్యుల కెల్లను రామచిందు)
విమరగుజ్ఞానకులొ ప్రకలవిస్త్రభంగి గఁ జెప్పుచుకా బ్రయం
బునఁ గొనియాడు మన వివిధపూజలఁ సృష్టులఁజేసె నెమ్మిలోక.

క. జనవరునకు లక్ష్మణునకు

జనసుతకు కండమూలశాకాదికమై

మునిమాసనీయ మగు భో

జనమునఁ బరతుష్టిఁజేసె సముచితఁ గిన్.

ముద్రాపత్రంలోని ౧౦౭ మొదలు ౧౧౧ తుదవఱకు గల భాగము మాయూరినున్న పత్రికలోలేదు. ఇది లేకపోయినను కథాపూర్వము తెలిపాకేము. మఱియు ముద్రితప్రతిలో నున్న ౧౧౭ మొదలు ౧౩౨ వఱకుఁ గల గ-న్యపద్యములు నేనుచూచిన పత్రికలోలేవు. ఈ భాగమున జంటకుమాగులి పద్ధయు, నావధావృత్తాంతము నాతనితల్లియగు శూర్యఖతో మహమ్మదు చెప్పఁగా విని యామె వనమునఁ దిరుగుచుఁడుటయు నున్నది. ఈభాగము మొదట రచింపఁబడిలేదు. తరువాతి రచింపఁబడియుండును. కుమారుఁడు పోయె నన్నవిచారములో నున్న శూర్యఖ ౧౩౩వ పద్యముగఁ జెప్పినట్లు “ఎత్తినవేడ్కనచ్చుటకీ నెఁగి” యుండదు. ఈనూనెన రచయిత యీసందర్భమును బాగుగా కలుపలేదు. ఈథ వాల్మీక రామాయణమున లేదని పీఠికాకారులు వ్రాసియున్నారు.

ముద్రితప్రతిలోని ౧౪౩ పద్యముననున్న “వెంకియక” అను మాటకుఁ బదులుగా ‘చెప్పినన్’ అనియున్నది. ౧౪౪-౧౪౫ పద్య గ-న్యములు నేను చూచినప్రతిలో లేవు. ౧౫౧ మొదలు ౧౫౫ వఱకు గల పద్యములకుఁ బదులుగా నేనుచూచిన పత్రికలో నీక్రింది పద్యమున్నది.

చ. ఆవని చలిన నైజవికృతాకృతిఁ గైకొని పేర్చి పీతనైఁ
గఱపిన చేయి మాఱిడుచుఁ గ్రమ్మున లక్ష్మణ! దీనిబట్టి యం
గపికలఁ జేయు మన్ని సురుగ ధరు యులువఁ గోసె ముక్కునుం
జెల్లలనుఁ గూర్చి ధాంబిలసిల్లు కితారమునన్ గఱోగతన్.

ముద్రితప్రతిలోని ౧౬౦-౧౬౧ పద్యములకుఁ బదులు యీక్రింది పద్యము తాళవత్ప్రతిలో నున్నది.

క. మదనాగాయతనత్తుల

పదునలువురు దనుజులులఁ బిలిచె ఖరుండ

మద్దిత ప్రతినిధులు పెట్టెగ

సమయము నని రుసు లుగ్గివగు రభసమునకా.

మద్దిత ప్రతినిధుని ౧౮౮-౧౯౦ వఱకు గల పక్షములకు మాటుగా వ్రాత ప్రతియందు ౧౦ పక్షములు చూపుమున్నవి. అవి మద్దిత ప్రతినిధుల నడుగునఁ జూపఁబడినవి ౧౯౨ ౧౯౩ వఱకు గల పక్షములకు మాటుగా వ్రాత ప్రతినిధుల ౨ పక్షములు వేటుగానున్నవని యాపక్షము లాపుటలలో నడుగునఁ జూపఁబడినవి. ఈయడగున చూపఁబడిన పక్షములలో “కాంచనరత్న దీప్తి” యను పక్షమునకుఁ దరువాత నేనుచూచిన తాళపత్రప్రతిలో నీక్రింది పక్ష మొకటి యధికముగా నున్నది.

ఉ. నిర్మలహేమలంఘన మనీషము గాఢము నైన నెన్నుర

ద్వీపముదాల్చి దీప్తిపరిదారితఃపియ్యఁ బోలె దివ్యుడై

కాగ్నిక మోక్షు పెట్టి గుణకాగ్నిశ... శత్రుల సమస్తది

జ్యోతిషములగురులును సమర్థుఁడు రామఁడు నిల్చె నయ్యెడకా.

మద్దిత ప్రతినిధుని ౨౦౪ మొదలు ౨౪౪ వఱకు గల గవ్య పక్షములకు మాటుగా వ్రాత ప్రతినిధుల ౨౪ గవ్యపక్షములు గలవని యాపక్షముల నాపుటల నడుగునఁ జూపియున్నారు. ౨౬౧-౨౬౪ పక్షములకు మాటుగా వ్రాత ప్రతినిధులందొక్క పక్షము కలదని దాని నడుగునఁ గనుపించి యున్నారు. ౨౬౬-౨౭౯ వఱకు గల పాఠము నకు మాటుగా వ్రాత ప్రతినిధుల ౮ పక్షము లున్నవని వాని నాపుటయడగునఁ జూపియున్నారు. ఈ యెనిమిది పక్షములలోని “ఆనరనాథముఖ్యు” డను పక్షమునకుఁ దరువాత నేనుచూచిన తాళపత్రప్రతిలో నీక్రింది పక్షమున్నది.

ఉ. ఆనరనాథు కేలు దొన్నకై నిగుడించుట యమ్మహర్షిసం

ధానిముసేత నాడు దెగఁ దార్కొని లక్ష్మము సేయు లేయుటలే

ఈ గాన నానామూల దళితకావ్యక మొక్కటిగంటిఁ గంటి న
ద్దానఁదీ ప్రదేహసమదాయ నిరంతర పాతవేగముల్

మఱియు దానికింక నే యున్న “అనిమికి” యను కంఠవద్య
ము తరువాతను ౨౦౦ వ పద్యమునకు ముందును చిక్కింది రెండుపద్య
ములు నున్నవి.

స్మర, కౌజీయానంబు నప్పున్ గతినవలతి కా కారముగంబుచం దుక
బురజించున్ మద్దుమో మ బుగునానక ములంబొకముల్
వివచన స్వగంధకాళి బు పల్కుల్ చలనవివశితస్మిద్ధిమై
యిందువేజీధర మాతన్వంగి కింప్రప్రముఖ నిఖిలదిక్పాళాభీల
కౌర్యా.

చ. అలనిధివేణి, చంద్రవదనశౌచనః యుక్తలవత్రనేత్రః కో
మలతకాభిరామ భుజః ముజులవక్త్రీః సమస్తవద్యయీ
కలితః సుమధ్విః హృద్యోటిః కామ్యుతరోరువుః రమ్యజంఘః యు
జ్జ్వలచరణాబ్జః తిన్ద్రనితజానకినామిలసిల్లు రావణా!

మూద్రితప్రతిలో ౨౦౦-౨౦౧ వఱకుగల భాగమునకు మాఱుగా
వ్రాతప్రతిలో ౬ పద్యములున్నవని వాచి నావుటల యడుగునఁ జూపి
నారు. ఇ తవఱకు ప్రథమాశ్వాస మయినది. ద్వితీయాశ్వాసమునఁ
గూడ ఎట్టి భేదములే కలవు గ్రంథవిస్తరభీతియు, చిరకాలములలో
గాతకుఁకు విసుపుఁ జెందుదు కేమో యను సంకోచముండినను సత్యా
న్వేషణకు గడంగువారికిఁ దోడుపడు ననుద్దేశముతో నా భేదములను
గూడ నీక్రిందనిచ్చుచున్నాఁడను.

మూద్రితప్రతిలోని ౬ మొదలు ౧౮ వఱకు గల పద్యములకు
మాఱుగా వేవచూచిన ప్రతిలో నీక్రింది రెండుపద్యములున్నవి.

క. ఈ నడుగు రామచంద్రుని

సైన్యం దోరంబు ముప్పు ముగ్ధమెక్కడ బులులమై

పూని కడింపగ నని చని

యానరతి నంత నంత చేరుటయున్,

క. శాములు మూఁ దోమపట్టి

దిగముగఁ దొడిగేయవారు ద్రెల్లరి పెస నీ

సూగి యిట వచ్చి కునభయ

పరవశగతి నన్నవాడ పటుశౌర్యధీ!

ముద్రితప్రతిలోని ౨౩ వ వచనంబున 'జనియె' యనుకూటకుఁ బ్రవచనము నచనము నెనఁచూచిన ప్రతిలోలేదు మఱియు ౨౪వ సీస పద్యమునకు మాటుగా నీకింక గీతవద్య మున్నది.

గీ. ఇల్లుధంబున నుగి రాజేంద్రచంద్రుఁ

కున్న కడలేవనంబును నొయ్యిఁ జేరి

యచట రాఁజు పిలిపి మాయాకరంగ

మగుచు మారీచుడుఁడె దీప్తు లతిశయంప.

ముద్రితప్రతిలోని ౩౬—౩౭ పద్యములకు నడుమ నీక్రింది వద్య మున్నది.

క. పృథముగాని వేరంబున

జగతీశ్వర నీవు వచ్చి సమ్మతితోడన్

దగ నాకిచ్చిన వేడక

నెగడంగా వలదె నేను నీకరుణమొనన్.

ముద్రితప్రతిలోని ౩౯—౪౦ పద్యములకు మాటుగా మాయాకరమున్న తాళవల్లప్రతిలో నీక్రింది నైదుపద్యము లున్నవి, ౩౯ వ వచనములోని "నుండె పెండియు రిఘునకుండు" అనుటకు మాటుగా "నుండి పెండియు నిల్చినియె" అని యున్నది.

క. కనఁపుజేనను కన్నపు

లనురుచుం గలుగుమ్మగము ధరణిం గలదే

జనవర బుది మి యామ్మగ

మన దీని నెఱుంగరాదె యసురుల మనములొ

చ. అని విని యల్లనెవ్వఁచు ధరాధిపతి చెంతయుఁ బ్రీతి తమ్మునిం

గనుఁగొని యామ్మగంబుపైఁ గొతుక మెక్కెడుఁ బట్టిపోని నే

జనకిలు లూ కున్న మదిజానికి మెంతయుఁ జిన్నబోదె స

య్యెని గొని మేలుదెంచె గుణాకరి! యేమిదిమండు మియ్యెడక

క ఇది దనుఁజూయ యనినక

మదిసంశయ మేల మాయమాయించి శివ

ప్రదంబునఁ దుఁమెద నిని

కదలెం బతి ఖింతూణ కాన్మధరఁడై.

చ. కదిలి కఘూర్ణహుం దురుగఁగా నది మందటఁ గొంతచేరవక

మెఱలుచు డాసిఁక బెరి మాఁడికి నట్టిలువారుచుక వృగం

బదె యిదెవఁగ పె పొదిల నివ్వల వివ్వఁ దోచుచున్ రయం

బొడవఁగ వారి డాఁచుఁగొనిపోయె విహంగహంబు లొసకిన్.

మ. పరచుం దవ్వల జేయు.....నిలుచుం బట్టిక యాసాసగా

బిరువోవుక బొంబులు డిందు నిలుచున్ బిట్టల్కి వే దాటి క్ర

వ్వరి చూచక వెలిదాల్పునెల్లు మఱయున్ పట్టాడగోరాడునే

మరి నట్లండు శృంగంబులానులయక మాయామ్మగం బిమ్మలక.

మద్రితప్రతిలోని ౫౨-౬౦ పద్యములకు మాటుగా నేను
చూచినప్రతిలో యీక్రింది మూఁడుపద్యము లున్నవి.

క. తిరిగిఁ దిగి కడు దడవున

కరియఁగ నిది దనుఁజూయ యగు నవి కోపా

క్షురై య మోమున
ధరజేక్షురై సే కేళుదరుణంకా.

చ. - ది మనమాయ మింగి దనుకంగమసాచ్చి పగిల్చి వాడు బె
ట్టికముగ వూడికి న్నెగసి చెప్పరై కడునొచ్చి తూలె బెం
బొడలును మాకలుం జడియ భూమి చలి పగల గూలి వ్రాలె పె
ల్లదరుచు లక్ష్మణా! యనుచు పో: యని రామునెలుంగు భంగిగణ

క. అని ఘోరలబుగ నెరచుచు
దనజం దపు డాశ్చర్యపథంబై పడియెన్
కనుమేనితోడ ర ముడు
గనుగొవి విరాటల చాల గదిరెఱుచుదితోకా.

మద్రిశప్రతిగోని ౬౪ ౬౫ ౬౬ కు మాటుగా నీ క్రిందిపద్య
మొక్కటియు నున్నది.

ఉ భూవతి యాల్కిబొందె నని భూయజ తల్లక మంది లక్ష్మణా!
పాపము నొందె లెమ్మ వెసఁ బొరుము రాక్షసబాధ నొండఁగా
నొపు కఘూహండు నిను నొత్తిలి జీరె సకాలకోటిచే
సెరిబోకల పలుకేది జమబుని బొమ్మ గ్రన్ననన్.

మఱియు ౭౦-౭౪ పద్యములకు మాటుగా నీ క్రిందిపద్య
మొక్కటియు నున్నది.

క. అనవుడు పేర్చినశోకం
బునఁ బెల్లెడ్డుచు నిహాత్ముఁ బాణ్యచరిత్రుకా
వన జేంద్రుఁ గావఁ బోవం
జనదె రామునకుఁ దోడుచనపు రయమునన్.

మద్రితప్రతిలి వి ౭౭-౮౦ పాదములకు మాటుగా
వ్రాతప్రతియందు ౮ పద్యములున్నవని వాని నొపుటలయడగుననిచ్చి

యన్వారు, వఱియు ౯౬-౧౦౦ పద్యములకు మాటుగా నీక్రింది
పద్యముకటియు నెను చూచినప్రతిలో నున్నది.

గీ. ఏను ముచ్చించు సుంకరులొ వేసేలు
విన్నుఁ గొలువంగ ధన్యనై నన్నఁ జెందు
మనుడుగాకింక పదమనఁజూడ
మనువు సీకేల చనుదెచ్చు వరకవదనఁ

మద్రెత్తప్రతియందలి ౧౦౩-౧౦౯ పద్యములకు మాటుగా మా
యూకనన్న ప్రతిలో నీక్రింది మూఁడుపద్యము లున్నవి.

గీ. అవిన నన్నేమిగాఁజూచి యాడెననుచు
వసురువింశతి బాహువులు నతఁజెయ్యగ
పదవిశిష్యకంబు మెఱయంగ వామనయన
యెదుర విలచినఁ గంపించి యుడిలగొనుచు

క. తిగుగుడు వడ వెను వెనుకకు
వరుగుఁగ వడిఁ బొరివిపట్టి యరదముపైఁ జే
చ్చెరవిడి యంబరంథమున
నరిగె దళానను డు వికసితాననుఁడగుచుకా.

ఉ. అత్తరి సీత తల్లిడిలి హః రిఘునాయకా! హః నాంద్ర! న
న్నితరిగావ రచ్చుచుచు నొత్తలియేర్వంగ పంక్తికృతకుం
డత్రయజిత సాయంబరి భయంబడువల్లుగఁ బెల్లదచ్చుచుకా
తత్త పాటులో నిజవిధంబు నభిబునఁ దోలె నత్తరికా.

౧౧౨ ౧౧౩, ౧౨౮, ౧౩౩ పద్యములు నేజూచినప్రతిలో లేవు.
౧౪౮ మొదలు ౩౮౭ గద్యపద్యములవఱకు గల కథావాగము వ్రాతే
ప్రతిలో ౬౬ గద్యపద్యములలో శివుఁబడినవి. ఇవి యాయావులు

యం నడగుచుగములగుం దీయబడినది. ఇట్లుడగుచు జూపబడిన
భాగముగ్గ ౨౦౨ పేజీగని “అల్లుల నెరుగుగా” యను సంపద్యము
నకుఁ జదువఱ నెరుమాచిని తాల్పవత్సవతిలో నీక్రింది మ్రొవపద్యము
లున్నవి.

శా. లోనెరక వెలిసైన నీకయక నాకోకింప లేదేమొకో

యా నా తిచ్చుల లేనో కాక యది మా యావాసముంగావోకో
యేనిందుండక పీత గానబడదో యే హుడెరుం గాననో
యే నా రాముఁడనైన నీతవెలియై యుట్టుంకగా నెరునే.

శా ఏనుండక నిను డాపఁగా వెలువఁ డేయూకానుడుంబూని నా
మానం బొరయ వేడి డాగి తిదియున్ మానఁజె నిన్నాపి నా
వేనం గ్రాణము విల్పునె యెఱుంగవే మేలంబు నోనాడుదే
యో నాతీహాససూపవే నిలిడఁరంభోరుద్వయాశానకీ.

ఉ. వ్యాధిభుజంగమోదరివాసముఁ జొల్పితె జృభిలోగళా
ర్దలముఁగొగకోటము దూరితె మస్త్యపలాశినా ర్తిరై
త్కాలిఁశాననౌఁష్టికల నందితె యేక మెందువోయితే
లోలికాలసాసరిగోచన మత్రియభాన్య జానకీ!

ఉ. పాటిశనంబునన్ గడచు బలిగతి లక్ష్మణుఁడంచు నీవు మో
మోలము వేసి నాకెరుగ నొల్లక దాగిలొ దాన నీకు ము
మ్మగికి సైదిసెన్ మదనమార్గభిన్నతనంక నైతి నా
మాటకు వేగవేగ మఱుమాట విప్పదధ్వని పల్కు మైథిలీ!

శా. తన్నుఁ దానెఱుంగఁడ పోలె ధృతికిం ద్వవ్వె విలాపించుచుకా
కన్నుఁగోనల బాష్పపూరము లొగిని క్రిమ్మంగ హా! పీత! హా!
యున్నిద్రాబుజనైతి హా! నిలిడఁరంభోరుద్వయా! జానకీ!
నన్నుఁ బాయుట పాడియే యనుచు నానాతోపనధ్వపడై.

ముద్రితప్రతియందలి ౩౯౩-౩౯౪ కు మాటుగ నేను చూచిన తాళప్రతియోనికిని రెండువ్యయము లున్నవి.

గీ. ఇల్లుకూలిన నైత్స్యఁ దొక్కింత వడికి

శవపు తెలివొంది మీ రెవ్వ రెఱుమకౌశ్య
లార యనటయుఁ జెప్పె సింపారఁ దనువి
ధము డెలియు కతయును సుమిత్రాసుతుండు.

క. వివి రాహు క్షణమలరే

జనవండ్లులు మీరు మీ ప్రసాదంబున మ
ద్భుతదర్శి మెల్ల వోయెను
పిండ దృష్టినియు మీకు నినుపింతుఁ నగళ.

మద్రితప్రతియందలి ౪౦౬ మొదలు ౪౨౩ వ పద్యమువఱకు గల విషయమునకు మాటుగా వ్రాతప్రతియొని పద్యములను ఆపుటల యొడుగునఁ జూపియున్నారు. ౪౨౪ మొదలు ౪౩౪ పద్యమువఱకును, మాయూరనున్న ప్రతిలోలేవు.

పాఠభేదముల పలికము:

పాఠాంశరములగూర్చి కైనివ్రాసిన వాక్యములను స్థూలశృష్టితోఁ జదివినవారికి, అర్థ్యాకాంక్షమునఁ గవితించివని కాక మఱి కొన్ని పద్యములను మఱియొప్పుతో రచించియిచ్చునఁ జేసెదనియు, నది ప్రతివిలేఖకుల కృత్వమై యుండుననియుఁ దోచవచ్చును. కాని యిం దున్నదంతమాత్రమే యని తలంపరాదు. భాస్కరరామాయణ ముద్రితప్రతిని దగ్గరంచుకొని, మైని నేను వివరించిన మార్పులను గమనించుచు, జాగ్రత్తగఁ జరిక్షించి చూచినయెడల, మొదట నొకకవి రచించినభాగముతోఁ దృప్తిజెందక వర్ణనాంశముల నధికముగ జేయవలయునను నుత్సాహముతో వేరొకకవి మఱికొన్ని గద్యపద్య

మలను రచించి నడచునడచు జేర్చును వచ్చినట్లు స్పష్టమగును. ఈవిధముగ గ్రంథభాగమును బె పొందించునప్పుడు మొదటివిని రచించి న పక్షము లాదుల కభ్యంతరముగఁ గన్పించినచో నట్టివాని నీరెండవ కవి తొలగించి యాపద్యములకు బదులుగఁ దాను ప్రోత్సహములను రచించెను. మద్రిత సత్యం బాతాంతరములని పుటలము గుర నిచ్చిన పక్షములను. మఱియు నేమ జూచిన తాళిపత్రికతో వి వదిలై గనుపఱచిన గద్యపద్యములను గ్రంథభాగములలో జేర్చి, వానికి బాతాంతరముగా గ్రంథభాగముగా మన్న గద్యపద్యములను దీసి వేటుగా నుంచినచో నీరెండవకవి మరల రచించిన గ్రంథభాగ మేదయో స్పష్టముగాఁ గన్పట్టును. ఆభాగమును మనము ప్రత్యేకముగా జదివి చూచితేమేని, బంబుకుఁగూడవధ మొక గు కొన్నికలను జేర్చుటకును, మారీచగావగా సంభాషణమునందును సీతామహర్షి సంకల్పము నను, ద్విత్వీయాశ్వామునకు దుదిభాగమునను గలను బెచివ్రాముట కను నీరెండవకవి ప్రోత్సహించెనని బోధపడఁగలదు ఆరగ్యకాంక్షము న నిష్పత్తి ముద్రికప్రకారము ౭౨౬ గద్యపద్యములున్నవి. ఇ దులో దాదాపు ౩౯౦ గద్యపద్యములు మొదటికవి రచించినవి వీనిలో నించుమించుగ ౨౦౦ గద్యపద్యములు నట్లేయుంచి మిగిలిన ౧౯౦ పద్య గద్యములను దీసివేసి వానికి బదులుగా ౫౦౬ గద్యపద్యములను ప్రోత్సహగా రచించి యందుఁ జేర్చెను. నేను వ్రాసిన యీవిషయము సులభముగా బోధపడటకై యొక్క యాదాహరణము ద్వారము. శూర్పణఖ సీతాదేవిని మ్రొంగబోవుటయు శ్రీరామచంద్రుడు దానికి చేయి యడ్డుపెట్టి శూర్పణఖను క్కుఁ జెవుటకొఱముని ఉత్తరణున కాజ్ఞ యిచ్చుటయు నాతఁడట్లు చేయుటయు నొక్కపద్యములో నారణ్య కాండపు మొదటికవి చెప్పియున్నాడు. అపర్యయిది:

చ. అవని చలించ నైజవికృతాకృతిఁ గైకొని పేర్చి సీతకైఁ

గదసిన చేయి మా ఉడుచుఁ గ్రమదైన ఉత్తరణ! దీనిబట్టి యం

గవికలఁ జేయు మున్న నురుగాధర రుబునఁ గోసె ముక్కునుం
జెవులును గూఁడభావలసిల్లు కుతూమునకా గతోగ్రతన్.

ఈకథ నొకపద్యములో జెప్పుట రెడవకవికిఁ దృప్తిఁగల్గినద
లేదు. ఈసంఘటనను విడిచిపెట్టి పద్యములను వ్రాయవలయునని
సంకల్పించుకొనినాడు. కాని యీపద్యమును దీసివేసినగాని యీ
తదికొక్క యాదేదు. అందుకొక కిపద్యమును గ్రంథమునుండి
తొలగించి దానికిబదులుగా నీకిది రెండు పద్యములను మూడు
పద్యములను రచించి యందుఁ జేర్చెను.

“చ. కొలువులధంగి మాడుమిది గుమ్మర విష్ణులుగాల దీప్తిఁ గ్రీ
క్కింటి ఈమహాశోకాహిణిని యింబులు కెంచిన మాహిరజాహికిన్
జెచ్చు జరింపి పురుషేంద్రుల వృణాలుఁ డొక్కచే
బిలుసునఁ బ్రేమయ్యబిఁ బెల్లకొనఁ దిసిఁ ద్రొక్కబిన్ గగన
ఇల్లర్చి శౌచరిం బర్తి లక్ష్మణుం గనుఁగొని.....గ౪౨

క. కూటములు దుష్టాశ్శులు నగు
వారలతో నగపు లెపుడు వలవదు కంటే
నెరిమి మనరెం గల్గుట
నీరక్కరి జనక కనయ కిమ్మెయిందొడరుకా. గ౪౩

చ. కావన దీని సంక విరూపింతేయు మనుటయు నా సుమిత్రా
పుత్రుడు..... గ౪౪.

క. ఘోరశోధ బున న
వీరోత్తమువాఁడ నొక్కవేన నన్నకర
చాచి నప్పుడ పట్టి కు
కాంచును ముక్కు సెవులు దగ్గఱఁ గోయకా..... గ౪౫
అరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసము.

నై "అకవిచరిత్ర" అనుపద్యమును రచించినవనియు యానాదు పద్యముఁను రచించి యుండవలయునని స్పష్టము అవ్వినను దీని కేయు బయలు దాకిరిందులగ నై పద్యములను గాము రచించిగాని, మఱియే రామాయణములోనివో తెల్పి యుండుజేర్పుటగాని విలేఖకులకు సాధ్యమనుగాదు. అవసరమును గాదు. ఇది సమకాలినియొక కవి చేసినకావ్యమని చెప్పకతిప్పదు. సాకశభేదములచే నేను పైకిఁ జెప్పిన వానిలోఁ జాలితగ మీయువాగూడమును బోలెయే యున్నవి కొందఱే మోహముతోఁ బనిచేసినచో మొఁటికవి రచించిన భాగమేమియో తెలిపవలసి చేసినమార్పులేవియో మనము స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును.

ఆరణ్యకాండమున విమర్శకుఁ గాణములు:

ఆరణ్యకాండమున విమర్శులెవ్వలనవచ్చినవని యోచింపము. దీనికి మూఁడు మార్గములు స్ఫురించుచున్నవి. 1 ఇరువురుకవులు రామాయణములను రచించియుండిరినియు, నందఱొకరు క్లుప్తముగను రెండవవాడు విభూముగాను జేసియుండురచియు, రెండు గ్రంథములను జూచిన ప్రపంచిలేఖకులు అంతలివి కొన్నిటివి, విందలివి కొన్నిటివి ఏర్పి చేర్చి కథను కలుపవలసినతావులలో నొకవచనమునో పద్యమునో తాను వాసి కఠోక స్వతంత్ర గ్రంథముగాఁ జేసియుండురచియుఁ దలంచుట మొనఁటియ్యదు. ఈ యూహయందు బలము లేదు విలేఖకుల కిది సాధ్యమైనవలకాదు. ఈమార్పును కవిచేయవలయునగాని విలేఖకుఁడు చేయరాదు. విలేఖకుల కిది అవసర మగు కార్యమును గాదు. దీనివలన వారి కయ్యెడు ప్రయోజనమును లేదు గ్రంథము నంతయు జేయక యరణ్యకాండమును మాత్రమే చేయుటవలన లాభమును లేదు. ఒక కవి రచించిన యరణ్యకాండము మాత్రమే వారికిఁ దెలియగుటచే నరణ్యకాండమునందు మాత్రమే యట్టిమార్పులను చేసియుండురచి తలచినను అది 200 పద్యములను దీసివేసి

వానికి బదలుగా గంపద్యములను చేర్చిరనుట స్పష్టావధిరుద్ధమును బ్రయోజనవిహితమును నగుటచే నీయూహాయందు సత్యముండదని నిరాకరింపవలసియున్నది. ఒకవేళ నిందు సత్యమున్నదని యంగీకరించినను ప్రస్తుతారిణ్యకాండమున పిరుపురి కవిత్వమున్నదనుట నిశ్చయము.

౨ మొదటికవి రచించిన గ్రంథమునఁ గొంత శిథిలమైపోగా నాటియొక్కఁడు దానిని పూరింపఁదలచి, శిథిలము కాకుండ మన్న భాగము నశ్లేయించి, శిథిలమయిన భాగములను బూరించునప్పుడు తనయష్టము ననుసరించి పెంచెరచించి పూరించెననియు, నదియేయప్పుడన్నచుద్రితప్రతియవియు, ఎటుపిమ్మట శిథిలమయిపోయినదన్నభాగము మరల లభించుటచే గొన్ని తాళప్రత్యప్రతులలో నాభాగమే యుండచు వచ్చినదనియు నదియే పాఠాంతరముగా చుద్రితప్రతిలో నడగున నీయఁబడిన దనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఇది రెండవమార్గము. ఇదిగొంత సయుక్తికముగాఁ గన్పట్టుచున్నను నీయూహాకుఁగూడ బలములేదు. మొదటికవి రచించినగ్రంథము శిథిలమైనదనుట కాధారములు లేవు. మాయూరనున్న ప్రతిలో, మొదటికవి రచించిన పనిమైని నిరూపించిన భాగము పూర్తిగనున్నది. అందు కథాసూత్ర మెచ్చుటను తెగిపోక సమగ్రముగా నున్నది. ఆప్రతియందలి గద్యపద్యములను ప్రస్తుతచుద్రిత ప్రతిలో గుర్తుపెట్టి చూచినయెడల, నీ రెండవకవి యెట్లు మార్చినదియు స్పష్టమగును. మొదటికవి రచించిన గ్రంథము శిథిలముకాలేదని యప్పటి చుద్రిత ప్రతియే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. శిథిలము సరిగా వ్చనలు గలవట్టుననే యైనదని తలంచుట కూడ సమంజసముగా నుండదు. కావున నీ యుత్పన్నగాధ విశ్వసనీయము కాదు. విశ్వసనీయమేయని యంగీకరించినను, నారిణ్యకాండమున పిరుపురి కవిత్వము లున్నవనుట నిశ్చయము.

3. దాదాపు ౪౦౦ పక్షములలో నొకని చెప్పియుండిన ఆ రణ్యకాండమును, క్లుప్తముగా నున్న దనుకారమునఁ దాను విపులముగా వ్రాయఁదలచి కథను బెంచుట కవకాశ మీయని మొటింప ననుకొని ౧౮౦ పద్యములను ద్రోసి వేసి తక్కిన ౨౦౦ పద్యములను దీసికొని తాను ౫౦౦ పద్యములను రచించి యందుఁ జేర్చి మొత్తము కాండమును బూర్తిచేసియుండు ననిచెప్పట మూఁడవమార్గము. ఈ వాదమునందఁగూడ దోషము లేఁపోలేదు. ౫౦౦ పక్షములను రచింపఁగలిగినకవి ౨౦౦ పక్షములనఁగూడ దాసరించి మొత్తము కాండమును బూర్తిచేయును గాని యిట్లు పులక మేలచేయునా? ఇట్లు చేయుట స్వభావవిరుద్ధముగాఁ గాన్పించును. ఆయినను, బైనివ్రాసిన మూడు మార్గములలో ఏదియే మేలుయనదిగా గావించుటచేతను, నిందలి దోషమునకు సమాధానమిచ్చుట కవకాశ ముండటవలనను నింకికంటె మార్గాంతరము స్ఫురింపఁపోవుట మూలమునను, బిలవత్తరహగు సాక్ష్యము లభించువఱకు నీయూహయందే సన్దేహమున్ననని భావించెము. ఆ రణ్యకాండ ద్వితీయకవి యా కాండమును బొడివ్రాయఁదలయుననియే యుద్దేశించెనుగాని యా కాండమును దాను బూర్తిగ వ్రాయఁదలచెట్లు లేదు. అందుచే నైదువంకలపద్యములను వ్రాసిన యాతఁడు ౨౦౦ పద్యముల నేల రచింపకుండు నని ప్రక్షించుకొనిన లాభములేదు. ఇదియే యిందలిదోషమునకు సమాధానము.

మొత్తముమూడ నేపథ్యములోఁ జూచినను, నారణ్యకాండమున నిగుపురికవిత్వమున్నదని యొప్పుకొనకతప్పదు. ఈరెండు కవిత్వము లొక్కటివే యనియు, మొదట క్లుప్తముగా వ్రాసి తరువాత నాతఁడే మఱికొన్ని పద్యములను రచించి యందుఁ జేర్చియుండవచ్చు ననియుఁ గొందఁ జూపవచ్చును. ఇది సుసంగతము కాదు. తానదివఱకు కష్టపడి రచించిన రెండుపదలపద్యములను దీసివేయుట కెవ్వఁడునంగీకరింపఁడు.

అనగడే యట్లు సేయుండునచో మొదటి గ్రంథము ప్రచారమునోసి వచ్చి యప్పటి వఱకు నిలిచియుండదు. మొదట పోకకవి, క్లుప్తముగా రచించిన మొదటిగ్రంథము ప్రచారమునోనికి వచ్చినప్పటి నీ రెండవ కవి యాగ్రంథమును బెంచి వ్రాసియుండను, అందుచే నీ రెండు గ్రంథ మూకుఁ గూడఁ బుత్రికలు బయలుపెకలి దేశములోఁ బ్రచారము సేయుచున్న వని తలంచుటయే సమంజసము. పరిశీలనా బుద్ధిలోఁ జూచిన యెడల శైలినిర్భిక్షమాక నిందితులైన కవిత్వ మున్నదని తోచును.

ఆరణ్యకాండకర్త లిరువైనచో వారెవ్వరు?

ఆరణ్యకాండమున నిరువురి కిత్వ ముండెనని వైని నిశ్చయించి తిరు. ఆరునచో నాలుగువు రెన్నరని యాలోచించవలసి యున్నది. వాఙ్మయప్రపంచమున రామాయణకర్తలుగాఁ బైఠజేప్పిన మొదగురు గాక ఎఱ్ఱాప్రగడ సత్యనారాయణ నానమలు కనవచ్చుచున్నవి. ఇంకఁ గొందఁ టుండిన నుండవచ్చును. వారందఱును సంపూర్ణరామాయణ కర్తలు. బాగవతయితలుగాని పూర్వయితలుగాని కారు. అందుచే నీ సంస్కృతమున వానినిగూర్చి యోచింపవలయు లేదు కొన్ని రామాయణ తాళపత్రపత్రులలో నెఱ్ఱాప్రగడ రచించిన వని కొన్నిపత్రము లుదాహరింపఁబడినట్లు శ్రీ నెల్లూరి పెంకటఁమణియ్యగారు వ్రాసి యున్నారు. కాని యవి స్వల్పసంఖ్యగఁవి యగుటచే నీసంస్కృతమున నుండవచ్చుగూర్చి మాక యాలోచించు కృత్యము ఇక రామాయణ బాగవతముగాఁ గనవచ్చుచున్నవారు ౧ మంత్రబ్రాహ్మణుడు ౨ హుళక్కిరాష్ట్రుడు ౩ మల్లికార్జునభట్టు ౪ కుమారుద్రదేవుడు ౫ ఆయ్యలొగ్గడు వీరుగాక నింకఁ గొందఁఁబూర్వవి యెవ్వరైన నందు రైని వారావిషయమును ససాక్షిముగాఁ జెలుపవలసి యుండును.

మందితప్రతులయందును నసంఖ్యాక తాళప్రతులయందును నగణ్యకాండకర్త బాస్కరుడని గణ్యమూలమున స్పష్టమగుచుండటచే నీకాండకర్తలలో నొకస్థానము బాస్కరునికిఁగలగలదు. రెండవ వానిగూర్చి మాత్రమే మన మాలోచింపవలసి యుండును. రచయిత పూర్వము సలిగివురిలో పూర్వయితఃకంటే రచయిత పూర్వముగనుట సిద్ధియగుచుదా! బాస్కరున కీహరితీనస్థానము నధిష్టించవలసినవాడు నుంత్రిభాస్కరుడా? హుళక్కిభాస్కరుడా? యననది తీర్మానింప వలసిన యొకసమస్య యై యున్నది. ఆరణ్యకాండకర్త గత్యయందలి బాస్కరుడు హుళక్కి బాస్కరుడనియు నాతఁడే మొదటికవి యని యుండలంచునెకల నాకాండమును బెంచివ్రాసినవాఁడాతఁడే దగువా? వాడై యుండవలయునుగదా! హుళక్కిభాస్కరునకుఁ దరువాత నహర్వార్యుడు దక్క గామాయణచరితలు గానిండుట లేదు. అతఁడు హుళక్కిభాస్కరుడు నిచింపఁగా మిగిలిన యుద్ధకాండము తరువాయి చెప్పితినినియే చెప్పకొనినాఁడగాని యారణ్య కాండమున దనకు సుబంధమున్నట్లు చెప్పలేదు. కావున నందాతనికి సుబంధమును గల్పింపఁగాదు అందుకే హుళక్కిభాస్కరుఁడారణ్య కాండమును రచించిన మొదటికవి కాడని విచ్చియుండు దగియున్నది. ఇతఁ నారణ్యకాండమును బె పొందించి వ్రాసిన రెండవకవి హుళక్కి బాస్కరుడే యనియు, నాగర్జునునియే యనియు, నొకవానము రావచ్చును ఈవాదము విస్ఫూర్ణమైనది ఆరణ్యకాండమునందరువాతఁ డేర్పరభాగము లేకుండ మొదటికవి రచించిన శంకరదత్తములుగల పాతప్రతులలో, నిష్కలముద్రితప్రతులలో నున్నట్లే, బాస్కరునిగణ్య మున్నది. కావున నాగర్జును మొదటికవిదికాని రెండవకవిది కాదని నిష్కలమగుచున్నది. ఇదియునుగాక హుళక్కిభాస్కరుఁడారణ్య కాండ ద్వితీయకవి యనువాదము యుక్తియు కము కాదని యయోధ్య కాండమును గూర్చి వాగ్ధ్యముపపాదకముగాఁ జూపెను.

మఃత్రిభాస్కరుడే యాత్రాశ్చకాండ పరిథమకవి,

ఆరణ్యకాండ గద్యయందు హుళక్కిభాస్కరునకు స్థానములే నవ్వడు, దాని నధిష్ఠింపఁదగినవాఁడు మంత్రిభాస్కరుఁడు లేవు వేటా కడు లేడు. ఆర్థానియు నెఱ్ఱైన హుళక్కిభాస్కరునకే యవ్వఁదలచి యెవ్వఁడైన యాదులకై పట్టుపట్టి పోరాడినచో గద్యకై నేను వానితో గత్తుమనకు దిగను. కాని హుళక్కిభాస్కరుఁడుగాక మిగిలినరెడ వనియెవ్వఁడని వానిని బ్రీక్షింపక మానను. గద్యయందున్నను లేక పోయినను కవిశ్యమనందు ముత్రిభాస్కరుని స్థానమును నిలుపఁబెట్టి యాతనికి న్యాయము గలుగుటకై ప్రకృతింపక మానను. అనిపించు మున న్యాయము లేకనితోఁచినచో నానికై వెనఁగులాడను. మంత్రి భాస్కరుఁకుఁ గవిత్వమునఁ జోటులభించెనని గద్య యాతపిడే కాఁగలదు.

మఱియొక భాస్కరుడేం కాకూడదు:

ఆరణ్యకాండ గద్యయందలి భాస్కరుఁడు, హుళక్కిభాస్కరుఁడు గాకపోయినచో, మంత్రిభాస్కరుడే యేలకావలయును; మఱియొక భాస్కరుఁడు కాఁగూడదా? యని యెవఁడైన ప్రశ్నింపవచ్చును ఆగద్య ము మంత్రిభాస్కరుఁడు జెందినదా? లేక హుళక్కిభాస్కరునిదియా? యనియే యిదివఱకున్న ప్రశ్న! మఱియొక భాస్కరుని గూర్చి యోచింపవలసిన ప్రసక్తిలేదు, భాస్కరవాసుధాకులు పెక్కురుండ వచ్చును. ఆకాలమున నట్టికావ్యము నాంధ్రభాషలో రచియింపఁగెన సమ్మత గల భాస్కరుడే మనకుఁ గావలయును. అట్టివా రెవ్వరును నాకుఁ గన్పడలేదు.

మద్రెత్త భాస్కరరామాయణమునకుఁ బీఠిక వ్రాసిన శ్రీ మేడే పల్లి వేంకటరమణాచార్య మడితులు పీఠికలో “దశగతులను గ్రంథమును

భాస్కరీకరించి, సాహజీమారుని కంకితము చేయుటచేత భాస్కరుని దిను మహావియోకాడు సాహజీమారుని కాలమున నున్నవాడనిబు నిశ్చయము." అని వ్రాసియున్నారు. వారే ముఖ్యయోచన "దీనిని జిట్టి (సామంతవగాజీగారు) చూచిన హుళక్కిభాస్కరుడును సాహజీ మారుడును సమకాలికులని తెలియుటయేగాక యోచనలో నున్నవారిని గూడ స్పష్టమగుచున్నది." అని వ్రాసియున్నారు. దళగతులను గ్రంథము నాకు లభింపలేదు; దళగతుల కర్తయును, హుళక్కిభాస్కరుడును, ఒక్కో భిక్షులో ఆహార్యులవారి వాక్యములననుసరించి యుటలేదు. అగ్రంథ మాంధ్రభాషలోనే రచియింపబడి యుండును. సాహజీమానను గూర్చు భాస్కరునిగూర్చును సచేత విషయముల జెప్పించియు, దళగతులతోనుండి యొకవాక్యము వైస నదాహరింపక పోవుటచే క్రియారాక్షసావారిని, అగ్రంథము లభింప లేని యనుకొనుచున్నాడను. ఇంతకును శ్రీవాసు తమపీఠిలో నారణ్యకాండ కర్తృత్వమును హుళక్కిభాస్కరుని యందే యుంచిరి. కాని దళగతుల గ్రంథకర్తయై జెప్పలేదు. రాయాచుణ్ణగ్రంథ కర్తృత్వ విషయమున నీరణికెప్పుడును దళగతి గ్రంథకర్త నానుచును నిరణయముగము. కావున నీసందర్భమున నాతనినిగూర్చి యాలోచింప నక్కఱలేదు. (దళగతులను దెలిగించిన యాశాడు హుళక్కిభాస్కరుడని క్రిందలకు నిరీధానరావుగా రాంధ్రులచగ్రమునను, శ్రీమాన జిల్లి రామకృష్ణాచారిగారు క్రిడాధిపతు పీఠియందును వ్రాసియున్నారు. కాని వీరెరు నాగ్రంథమును జూచియున్నట్లు కనపడదు.)

రాయాచుణ్ణభాగ రచయితలలో నొకడైన మల్లికార్జునకృష్ణ నకు (దండి) యగు భాస్కర సత్కవి యొకడున్నాడు. ఆతడు హుళక్కిభాస్కరుడే యని యొకవాదమున్నది. అది సత్యమయ్యె నెని, యతని కర్ణాటకాంధమున స్థానములేదని నైని జెప్పియే

యంతిమి అదిసత్వముకాక యాభాస్కరుడు వేటిని యందుకొని
యావారమునందు సారములేదు. మల్లికార్జునభట్టు తనతండ్రి రామాయ
జమును రచియించెనని చెప్పలేదు. చెప్పకపోయినఁ బోవుకాక తండ్రి
యారణ్యకాండమును గుమారుడు బాలకాండమును రచించినని చెప్పి
నచో పీరువును సమకాలికలని తేలునుకదా! అప్పుడు హళక్కి
భాస్కరున కన్వయించిష్ నూత్రమే యీకాండకీ నన్వయించును. ఈశనివి
మొనరికవి యందుమా, తరువాతకవి లభింపడు. రెండవకవి యందు
మా మొనరిస్తానను మంత్రిభాస్కరునిదే.

హళక్కిభాస్కరుడు గాని, దశరథుల భాస్కరుడు గాని
సశ్శవి భాస్కరుడుగాని యర్థాకాండ రచయితలలో ప్రథముడని
యెంతటిమేని, రెండవస్థానము మల్లికార్జునభట్టునకో, తిమూరునదేవు
నకో, యవ్వవలసి యుండును. వారిరువురు నాణ్యకాండమున కిటు
పక్కల నున్న గ్రంథమును రచించినవారు వారిమించి మఱియొక
నారణ్యకాండమును వ్రాసినరని చెప్పవలనుపడదు పీరువునిలో నెవరో
యొక రరణ్యకాండమును జెంది వ్రాసినని నిశ్చయించితమే, వైవి
చెప్పిన మువ్వరికు నారణ్యకాండమున స్థానముంకదు. వారు మువ్వ
రును పీరువును సమకాలికులు. సమకాలికులలో నొకరు స్వల్ప
మగ వ్రాయుటయు ఎంకొకరు పెంచి వ్రాయుటయు సంభవింపదు
మల్లికార్జునభట్టు తిమూరునదేవునకో నెవ్వరును. వైవి జెప్పిన
మువ్వరి భాస్కరులలో నారణ్యకాండ కర్తవ్యమున భాగమును
పంచుకొన నేరరు. వారికీ కాండమున భాగియాయుఁ దలఁచిచో,
మంత్రీభాస్కరునితోడ నే వాది యావలసియున్నది ఎల్లియని మంత్రి
భాస్కరుని దోలగి పవలయునను నుద్దేశముతో, వైవి జెప్పిన మువ్వ
రునగాక మఱియొక భాస్కరుడో, మఱియొక రామాయణ భాగవద
మఱియో యున్నాడని కాని, అయ్యలార్జుని తిరువాత మఱియొవ్వ

తో యాభాగమును బెంచి వాసియుందురని శాని వానింపవచ్చును. అట్టియుహా లాభాఁరిపితములును నసంగతములు నగును. ఎవ్వరైన సహస్రీయుగాఁ దనువాగమును బలపరచి చూపువంతవఱకు, నాఁణ్య కాండమున నిరువురి కవిశ్వోజ్జ్వలనియు, నంబొకటి మంత్రిభాస్కర రచితమనియు, విస్సంబేహగా నిశ్చయింపవచ్చును. రెండవ కవిశ్వో మెవ్వరి దను విషయమునుగూర్చి తగువాత వ్రాసెనను.

మంత్రిభాస్కరుఁ డయోధ్యాకాండమునుగూడ రచియించెనా?

మంత్రిభాస్కరుఁ డాఁణ్య కాండమును మాత్రమే రచియించెనా? మఱియేభాగము నైన రచియించెనా? యని యాలోచింప వలసి యున్నది. కొంఁజుపండితు లాఁణ్య కాండమునమాత్రమే మంత్రిభాస్కరునకు సంబంధముండెనని నుడిచియున్నారు. కావున నివిషయ విచారణ మావిశ్లేషమైనది. ఏకవియును గ్రంథ మధ్యభాగమును విశేషించి యాఁణ్య కాండమును రచింప నారంభించి యుండఁడు. బాలకాండమును నయోధ్యా కాండమును నదివఱ కెవ్వరైన రచియించి యున్నచో నీశా ద్రాణ్య కాండమును రచియించెనని చెప్పవచ్చును. శాని యట్టిది లేనప్పు డీతఁ డొక్క యాఁణ్య కాండమునే రచియించియుండెనని చెప్పరాదు. ఈతఁడు మొదటినుండియు, రామాయణమును రచియించెననియు చెప్పవలసి యుండును. ఈ సంస్కరమున నయోధ్యా కాండమును బోషింపెను.

ప్రస్తుత ముద్రితప్రతిలో నయోధ్యా కాండమున గణ్యపద్యములు ౪౫౦ యున్నవి. ఇందు ౧౨౮ గణ్యపద్యములు వెలుకటి ముద్రిత ప్రతికంటె హెచ్చుగానున్నవని పీఠికాకాగులే వాసియున్నారు. వెనుకటి ముద్రితప్రతిగఁగూడ గొన్ని అధికముగాఁ జేయువక వచ్చును. మాయూర మన్న తాళపత్రప్రతిగొ ౨౬౭ గణ్యపద్యములున్నవి. దీనిని జదివి చూచితని. కథాసూత్రమెవ్వఁడు డెగిపోవక

చక్కవైతిలో ప్రాధముగాన న్నది. తాపత్రప్రతికంటె సధిమగా నన్న పద్యములందు సంగించి పాతమును విరుపునంప జేయ న్నకర లేకండ మద్రాపక్షలే సౌకశ్య మొనర్చుచున్నారు. తాము కొత్తగా జేసిన గతిర పద్యములను ముద్రితప్రతిలో [.] నీవిధముగఁ గుంఠిత రించి చున్నారు ఇట్లు మార్పుచేయుటలో మద్రాపక్షము కొన్నితావు రయించిచ్చుటికచ్చట నచ్చటివిచ్చటఁ జేర్చి చున్నారు. అట్టి మార్పు మఁచుటకు బాధకములు కావు. తాత్రప్రప్రతికంటె ముద్రితప్రతిలో సధిమఁ దప్పిన గతిర పోను మిగిలిన ౫౨ పద్యములును అయోధ్యా కాండాంశమున ౪౦౦ మొదలు ౪౫౨ వఱకు నై చున్నది. ఈ పద్య వలకు మాటుగా నేనుజూచిన తాత్రప్రప్రతిలో నొక్క సీపపద్యము మాత్రమే కలదు. అది యిది:

సీ. అత నక్కడ రాముఁ దచటికి భాతుండు
 క్రవ్వెఱుఁచి సామ్రాజ్యమునకు
 తన్ను రమ్మనుచుఁ బ్రార్థన సేయునో యని
 చింతించి యాస్కానఁ జిత్రికూట
 మనఁగలమునిజనంబుల పిడుకొని మార్గ
 తరుచిక్షణంబునఁ గరము వేడ్కఁ
 దనరి సీతాసుమిత్రపుత్ర సమేతుడై దం
 డ కావనమహిష్ఠలికి నరిగె
 వనఁగ నయోధ్యా కాండ వా నభిమతముగ
 వినినఁ జదివిన వ్రాసిన విస్తరించి
 చెప్పినను వారలకును సంసిద్ధి యెసఁగు
 వంపదాయురారోగ్యముల్ సంతవిండు.

(అరణ్య కాండాదీపద్యముతరువాత "అవధరింపుము" అనిచేర్చి పిమ్మట ౯వ పద్యముతోఁ గలిపి చదవ వచ్చును. ముద్రితప్రతిలో

యారణ్యకాండము ప్రథమాశ్వాసము 3వ పన్థ్యమునకు ౧౧వ పన్థ్యమును
2వ పదమునకు ౧౨వ పన్థ్యమును పునరుద్దోషమును గల్గించు
చున్నది చూడఁడు ఇట్టివింకను గలవు

అయోధ్యాకాండమున మొదటికి ౨౬౨ పన్థ్యగన్థమును
మాత్రమే వించి చెననియుఁ బిమ్మట నెవ్వరో తిక్కినగ్రంథమును జేపి
పెంపొందించెరియుఁ బైనివాసిన వాక్యములవలన స్పష్టమగుచున్నది.
అ'ణ్యకాండము నలె చెయిపె-పొ దించినభాగము రెండవకవికృతియని
నెప్పుయించుటకు సంశయంపనక్కరలేదు అత్రుహర్షి యాశ్రమమున
నడిచినకథను జేర్చుటయు నచ్చలచ్చట మరికొన్ని కథలను జేర్చి చెంచి
వాక్యములయు వీరెండవకవి యుద్దేశము. ఈభాగమును దీసి వేసినను
గథకు ౪౦౧మకలుగకుండ నడచుచున్న వని పాఠకులుగ్రహించగలరు.
మద్రుతప్రతిలోఁ గుండలీకరించిన భాగములోఁ బద్యభాగము కంటె
గన్ధభాగ మధికముగనున్నది. మఱియు, అయోధ్యాకాండమును రెండు
ఖండములుగ విభజించితమేరి, పూర్వఖండమునఁ దాళపత్రప్రతిలో
లేనిభాగ మధికముగను, సుత్రరఖండమునఁ నల్పముగను మన్నెల్లు
గన్నట్లును.

అయోధ్యాకాండంత పద్యములు మద్రుతప్రతిలో నొకవిధము
గను, కొన్ని తాళపత్రప్రతులలో వెఱొకవిధముగను మున్నవి. వాని
వీక్షింపఁ జూపుచున్నాను.

మద్రుతప్రతి :

ఉ. రాజకిరీఁకీలిత విరాజితసూతనరన్నరాజి నీ

రాజన మంగళాచరిణరంజిత పాదసరోజ ఖడ్గధా

రాజయలభ్యమానరురీరద్యుతి మన నిశితక్షుంభవి

ప్రతితనద్విక్షిర్య రిప్రపార్ధినఖండన కీర్తిమండనా!

క. భూరిభువాన్మలసఃసి

ధరా లిత్రతాపదహన సుహాను

న్ద్రాశిఖాంతరవిపత

ద్వీరాదికమాశ్చలభ విక్రమసులభాః

మా. వివరగుః విశాలా! విహితాచార్యలా!

వివరశుభచక్రా! వివరంభోమిత్రా!

ఘనవిజగుధరీణా! కామరీపంచబాణాః

కనకకుదార్ధీగా! కాంచమాంబాకుమారా!

తాళపత్రిప్రతి :

కా. మందాద్రును సామ్యదాశఖి యుగ్మాదాంభరీదేవి రా

ఽన్ద్రాదోహపాత్రోన్యైశ్చాహాజ్ఞాత్సా సుభద్రాహః డా

నందానాదిత భూసుప్రకరనానాస్తాన్యైశ్చాతుండు కు

దే దుప్రీఖ్యముఖావిందుడు గుణాన్వితంపు ధీమండసికా.

క. గాలాలాలితఃపసాం

చాలుడు సుకవివికరసంశ్చయదునా

చాలుడు విపులాదౌతయ

శోలితుడు వైరిహృదయశూలుడు పోర్కా.

మా. భువనభరిత కీ రిమ్మదారోరుగాత్రం

దవహితసుమనాచ్చోన్యైశ్చాహాజ్ఞాత్సా సుభద్రాహః డా

క. వివరంభోమిత్రాన్యైశ్చాహాజ్ఞాత్సా సుభద్రాహః డా

కు విభుధజనరతు తాఘ్యండు సన్నిహితుడు దుర్వికా.

పై పద్యములకును గిరిందిపద్యములకును బోలిక లేదు. పై పద్యములు సంభోదనవిధ క్రిత సున్నవి. తాళపత్రిప్రతిగా వివర్యములు ఆరవ్యకాండ పద్యములవలెను, పిర్వచనోత్తర రామానుజులు మండలి

యాశ్వాసాంతపక్షముల పోలికను బ్రథమావిధములో చూచుచు, ఆరణ్య కాండంత పక్షములో "విశరజుల" యందును సీతపక్షములలో "వాసజుల" యందును సుగుడులునుబట్టి రాక వార్యాకాండ రచయితయు నయోధ్యాకాండ రచయితయు నొక్కడే యని యూహింపవచ్చును.

ఇది వ్రాసినవానిలో "మందారద్రుమే" తొలిది మూడవ అధ్యాయమును గల తాళపత్రపరిమళాలి గర్వ ఆరణ్యకాండ గర్వాలెనే "సకలసుఖజనము" లేతొలిది భాస్కరకవిగర్వము యున్నది దీనిని బట్టి యయోధ్యాకాండను భాస్కరకవిగర్వము స్పష్టముగనున్నది. కేవలము గర్వయొక్కటియే కానచో నది భాస్కరకవిగర్వముని విప్పు యంపలేదు కాని, యాశ్వాసాంతపక్షములు వేరుగానుగుడులునుబట్టియు గ్రంథము ౨౬౭ పద్యములుగలిగి వేరుగా నుండుటయులయువను, ఆరణ్యకాండ రచయితలలోని మొదటి కవియు నయోధ్యాకాండ రచయితలలోని మొదటి కవియు నేకవ్యక్తియని నిస్సంశయము గాఁ జెప్పవచ్చును. అయోధ్యాకాండ కర్తలను నిర్ణయించుట కరణ్యకాండమునకుఁ బడినంతప్రమా యక్కరలేదు. అయోధ్యాకాండ మదిత్రైత్యంలోని గర్వ సమసరించి, యొకపాదమును గుహరియిచ్చి దేవునకును, తాతపత్నిప్రతి గర్వముబట్టి యొకపాదమును భాస్కరునకును పోయవచ్చును. కుమారాగ్రదేవుడు, హాళికిభాస్కర, దశగతిభాస్కర, పత్నివిభాస్కరులతో సమకాలికుఁడు కావునను, సమకాలికులలో నొకఁడు క్లుప్తముగ వ్రాసినవానిని నతియొకఁడు పెంచి వ్రాసుట సంభవింపదు కావునను, అయోధ్యాకాండ కర్తత్వము నిస్సంశయముగ మంత్రీభాస్కరునకు సంక్రమించుకలెప్పుడు. అయోధ్యాకాండ కర్త యొక్కడే కావున, ఆరణ్యకాండకర్త హుళికిభాస్కరుఁడను వాడను యుక్తియుక్తము కానరదు.

కుమారుడ్రదేవుడు గ్రంథచౌర్య మొనర్చెనా?

పై వివర్యమనుబట్టి యయోధ్యాకాండమును మొదలఁచి గద్యపద్యములతో మంత్రచాస్కములు రచియింపెననియు, బిన్నులు దాదాపు ౨౦౦ గద్యపద్యములను గుమారుడ్రదేవుడు రచియించి, యుడఁజేర్చి మొత్తమునకు యనగద్య వేసికొనెననియుఁ దేలుచున్నది. ఇందువలన గుమారద్రదేవునిపై గ్రంథచౌర్య మారోపింపినవార వగుచున్నాము. ఇదివ్యాసుచూ యని కొంతజగవచ్చును. ఎవరిపైనను గ్రంథచౌర్య ముపాది చునుదేశము మాకి లేదు తాము కవికెట్టివ విషమములను సత్వాన్వేషణ బుద్ధితో విమర్శింపుచు లోకము నెడల నంచుట చరిత్రకారులధర్మము. ఆ దోషము నే మేమవలంబింపఁతము. కుమారుడ్రదేవుడు, బాస్కరవిరచితములగు గద్యపద్యములను గ్రహించి, వాటిరెండవంజల గద్యపద్యములను రచించిచేర్చి, తానురచించిన భాగమును సాహజిమాంస కంకితముచేసి, తానువ్రాసికొనిన ప్రతి యందు, రెండుగద్యములును, రెండువిధములగు కాండాద్యంత పద్యములను వేసియుండును. కత్పుత్రకావిశేఖరిలు కొంటి రెండవధములగు వ్రాతలలో నొకదానిని విడిచివేసి తిమయాష్టమునచ్చిన యొక గద్యము, ఒకవిధమగు నాద్యంతపద్యములను వ్రాసికొని యుండురు. అందుచేతనే కొన్నిప్రతులలో బాస్కరవిరచితకా డాంత పద్యములును గుమారుడ్రదేవుని గద్యయు నుడుట సంభవించినది ఇట్టిబిల్బులు కొన్ని కొన్ని తాళపత్రప్రతులలో యద్ధకాండమనందఁ దక్కి దక్కిన కాండములయందుఁ గన్పట్టుచున్నవి ఈయూహయందు సత్యమందె నేని, కుమారుడ్రదేవునియందు గ్రంథచౌర్య దోషముండదు.

ఆరణ్యకాండ ద్వితీయఃవి యెవరు?

అయోధ్యాకాండ ద్వితీయఃవి కుమారుడ్రదేవుడని యనుకొన్నారము. ఆరణ్యకాండమును బెంచి వ్రాసినకవి యెవ్వరని యోచి

ప కలయ్యున్నది. ఇక కూడఁ గుమారరుద్రదేవుఁడుగాని మల్లికార్జున భట్టుగాని యై యుండరని నాయూహ. వీరిరువురు తప్ప ఏ తెలివైన గారఁనాననుకమా. వీరిరువురిలో నెవ్వరో నిశ్చయించుటకు నాకాధారములు లభింపలేదు. కాని కుమారరుద్రదేవుఁడై యుండునని నాసంపు కుమారరుద్రదేవుఁ డయోధ్యాకాండ గర్వము మాన్చి స్థానాంతరమున నేల మూలలేనని కొండఱుకకమ్ములు అణ్ణ కాండాంతరమునఁగూడ భాస్కరునిదిగాక మఱయొకరిదిమాక నుండి యుండన యు, దానిని విలేఖను డు దీసికొనియుండుఁ డనియుఁ దాకపూత్రులెంకను బరిశోధించినచో నని బగుటిపడువనియు నా సన్మము. లేదా అగణ్య కాండమునఁ దాను రచించినట్లు వేసికొనిన చో నైతఁక గీడు మూడు నెమో యను భయముచేతను నాకాంక్ష మునఁ దాను కొంతభాగమును మాత్రమే వ్రాసియుండి తు మొత్త వంశయుఁ దాను రచించినట్లు ప్రకటించుకొని యాకీడునాతను దన నెత్తిపై వేసికొనుట క్విములేకయు భాస్కరుని గర్వము వీరె డవకవి మార్పుపోయి యుండును. భారతారణ్య పర్వశేషమును రచించిన యెట్లాప్రగ్గడ తన పేరున గర్వమును వ్రాసికొనక నన్నయ పేరువ నే గ్రంథ ము నుంచుటకుఁగూడ విదియే కారణమై యుండును. అంతటి మహా కవుల కిట్టి మూఢసమ్మకము లుండునాయని తలంపరాదు. గొప్పవాగ రికుఁవని చెప్పకొ నెడివాఁలో నెప్పుడకూడ నెట్టి సమ్మకము లున్న వారు కలరు. ఆవివరములనిటఁ దెలుపుట యప్రస్తుత ప్రశంసయగును. మంత్రభాస్కరుఁడు ప్రతి కాండాంతమువను ఫలశ్రుతిసద్యము వ్రాసి నట్లు కన్పట్టచున్నది.

ఆయోధ్యాకాండ ఫలశ్రుతిని పైని వ్రాసియున్నాఁడను. అరణ్యకాండ ఫలశ్రుతి వడ్డిమిది:

సీ. ఆ సరోవరమునయందు నృసాంగజ్ఞు

లతి శయనాననానాదివిధులు

ప్రియమునఁ జల్చి సంపీతాంశుఁగులై

తెన్నయాచాన్మిత తరుచయంబు

శీతలచ్చాయ నాసీపల్లె విశ్రమం బంది

కొండొకట వచలు పిలిచి

సౌఖ్యంబు నొంది సత్సేవ్యమైన యీ

యాంశ్య కాండంబు న్ద్రోశ

గీ. విఠనఁ జదివిన వాసిన పుస్తగించి

చెప్పెను వారింకు సౌఖ్యసిద్ధి యగుచు

సంపదాయురారోగ్యముల్ సంభవించు

సత్సేవ్యులు తెన్నుడ ననుభవించు.

బాలకాండఫలశ్రుతిపద్యము నాకు లభింపలేదు.

బాలకాండమున మంత్రభాస్కరుని కవిత్వ ముండెనా?

అయోధ్యారణ్య కాండములయందు మంత్రభాస్కరుని కవిత్వ మున్నదని నిర్ణయించినప్పుడు బాలకాండలో నాతనిరచన మున్నదని వేఱుగఁ జెప్పవచ్చు లేదు. కాని యాంశ్యకాండములలోను స్పష్టముగాఁ దెలిసిల్లు బాలకాండమున నావిభేదముఁ దెలుపు తాళపత్ర ప్రతులు నాకు లభింపలేదు. నేనుజూచిన తాళపత్రప్రతులలో బాలభాగము ముద్రితప్రతితో సమానముగనే యున్నది. కాని యొక ప్రతిలో కొన్ని భేదములు గనవచ్చినవి. అందు ముచ్చటకు మూడు పద్యముల మదాహరించెను. ఇట్టివింకను గలవు.

ముద్రితప్రతి:— (ఇదికూడా వ్రాతప్రతిలోనివినియే ముద్రాపకులు వ్రాసి యున్నారు.)

చ. భావలక్ష్మి లోబ్ధునిధానములు దనయంట నుండుగా
 నరులెట యొక్కరింక పరిణామము చూచొకటే యోగ్యు
 నరములు తేలు దీసికొనె తప్పులెటంచును గిన్న రెకుక
 తిరిపెనులోడి మట్ట మవి తట్టుదు కష్టని వైశ్యపుంగవుల్. 32

మ. ఒలవంతంబుల లావునన్ విప్రు శుభదేహముల్ దల్పి తా
 మల యెల్లన్ వడి దున్ని సన్యములచే నింపాఁ బూరించి రా
 నులుగాఁ జేతురు ధాన్యముల్ సుగుణులై పెంపొంది యుట్టటిగా
 పల నెల్లప్పుడు నండుశూద్రులు ధర్మ బ్రాహ్మణ్యసేవాద్వై 33

లి 33 ఇది యొకవచనము.

గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీయలేదు. ముద్రితప్రతివి జూడుడు. పీఠిక
 మారుగాఁ దాళుకొనెడిలో నీక్రిందిపద్యము లున్నవి.

గీ. శుభదైవము రక్షముల్ చాల హాసంగ
 నెఱుజేరుని కృత్యముంచి యవ
 జారియున్నట్టి కైశవ్య అంశముగను
 మెరిసియుందును తత్పురివరమునను.

క. కష్టత్రయ సంసేవో
 దీర్ఘమనాత్మ్యము గలిగి ధృతిచే హిమవ
 స్పృష్టధరింబులొ యనగాఁ
 బూర్ణులు నై యుందు రెపుడు బుగ్గలశూద్రుల్.

లి 34 న వచనమునకు బదులుగా నీక్రింది పద్యగద్యములున్నవి.

క. ధాత్రీసుత రామనకు సౌ
 మిత్రకి నూర్మికకు బ్రతుము మెయి గైకేయి
 పుత్రనకు న్నాథవి మఱి
 శత్రుఘ్ననకు పృథ్వీ సమృతినెచ్చె.

౪. అప్పుడా రామపుల కగ్ని సచ్చిధి నిగమోక్తక్రమంబులఁ బాణి
గ్రహణంబులు చేసి యగ్నిరేవునకు మనులకు దళింప జనకులకు
సమర్పించి బహుధాకేగ్నింబొం విలసిల్లు నాసమయంబున,

ఈ యుదాహరణములను జిట్టి బాలకాండమునఁ గూడ నిగుపురి
కవిశ్లోచనాద్వైతము సంవృత్తాదు మంత్రపాస్కరుఁ డనియుఁ దె. డవ
యాతఁడు మల్లికార్జునభట్టనియు నిశ్చయంపచుచును. బాలకాండ
ముద్రితప్రతిలో ౭౮౩ గద్యపద్యము లున్నవి. ఇందు ౪౦౦ గద్య
పద్యములు మంత్రపాస్కరుని పనియుఁ దక్కినవి మల్లికార్జునుని పనియు
ననుకొనవచ్చును. ఆయోధ్యాదగ్గర కాలండముల యందలి మంత్రభాస్క
రుని కవశ్రీతనిబిట్టి చూచినచో నాఁడ కథఃట్టులను గలుపుటకై
స్వైచ్ఛికాభ్యుదయి తోఁ గూడిన వచనరచనమును దిప్పు గద్యరచనము
సంధు విశేషాభిరుచి కలవాఁడు కాఁడనియు, కథాంశమును ప్రాథమిక
తైలిలో రచించుటయుఁ దెక్కువ యుష్టము కలవాఁడుకాని, వడ్డనాశ్ర
ముల యందభిలాషకలవాఁడు కాఁడనియు, దోచగలదు. బాల
కాండమున ౧౬ పెద్దవచనములును దాదాపు ౧౨౦ సామాన్య వచన
ములును. ౫౦ వఱకు కథపట్టులను గలవు నీన్ని వచనములుగలవు.
ఈ గద్యభాగమున, నే వల్లపంఖ్యగల చిన్న గద్యముల దక్కఁ దక్కి
న పద్యము మల్లికార్జునుని రచనమని చెప్పవచ్చును. మొదటి ౨౫
పద్యములలో ౩వ పద్యము మాత్రమే భాస్కరునిదై యుండును భాస్క
రుఁడు పశ్చాత్తాపిత చరిత్రము నంత విస్తరించి, చెప్పియుండఁడివి
నాయూహ. వాల్మీకి రామాయణములో లేని కొన్నివిషయములను
మల్లికార్జునభట్టు, ఆధ్యాత్మరామాయణాదులనుండి యాంధ్రీకరించిని
పీఠికాకారులు వ్రాసియున్నారు. వాల్మీకిరామాయణము నే సంక్షేపము
గా నాంధ్రీకరింపఁడలఁచినవాఁడు మంత్రీభాస్కరుఁడు. అట్టి యాతఁ
డీపదకేఁ బూనుకొనఁడు కదా. బాలకాండమున మంత్రభాస్కరునిపద్య

కు లేవో సీతయముగాఁ జెప్పఁజాలము. కాని దిజ్ఞాత్ర సూచకము గాఁ బెరిసికొనుటకై నైవాక్యములను వాగ్వినియోగించెను.

భాస్కరరామాయణమున నవతారిక లేదేమి?

ప్రస్తుతము మనకు దొరకుచున్న ముద్రితప్రతులలోఁగాని, తాళ ప్రసారములలోఁగాని, భాస్కరరామాయణమున కవతారిక లేదు. ఇందు లకుఁ గారణమేమైయుండవలసి యాలోచింపవలసియున్నది. “ఏవమియను దనయిత్తనైవమునుఁ బొండ్రింపకుండ గ్రంథారంభమును జేయఁడు. మంత్రాంశురఁడు కృత్వాదిని రచించియే యుండును. అది యాతని గ్రంథములోఁ బాటుగ నుండియుండును.” అని కొందఱును చున్నారు కాని యాయూహ కొకబాధకము గన్బుచ్చుచున్నది. మంత్రాంశుర రామాయణ మున్నను కా లేదు. అయోధ్యరణ్య కాండములు యథామాత్యములుగా నున్న తాళపత్రప్రతుల లచ్చెచ్చుట గన్బుచ్చుచున్నవి. అట్లే బాలకాండముగూడ యథామాత్యముగా నున్న పత్రము లున్నట్లైన అభింపకమానదని నాయాశ. అది భింకె నేని నవతారిక యుండెనో లేదో నిశ్చయము కాగలదు. అంతవఱకు నీవిషయము నిదమిత్థమని నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలము. భాస్కరుఁడు కృత్వాదిని రచింపలేదని యచకొటకగూడ నవతాళము కలదు. గ్రంథమంతయు రచించినపిదపఁ గృత్వాదిని రచించు నాచార మిప్పుడను మనలోఁ గలదు. భాస్కరుఁడుగూడ నట్లేతలంచియుండె నేమో! గ్రంథము సొంతము కాకపోవుటచేఁ గృత్వాది వ్రాయబడక పోయి యుండవచ్చును. పూర్వకవి ప్రణీతము లగు గ్రంథములలో నవతారికలు లేనివి కొన్నిటికలవు. కృత్వాదిని వ్రాయకుండ గథలు చనిపోవుటచేఁ నాతని తనయుఁడో శిష్యుఁడో దానిని వ్రాసి పూర్తి చేసిన గ్రంథములును గలవు.

భాస్కరుని కృత్యాది లేకపోయినచూనె మల్లికార్జునభట్టచరు నవతొక వ్రాయలేమనుప్రశ్న రాకమానదు. దీనికిఁ దృష్టిక మైన సమాధానము గానిరాలేదు. గ్రంథముఁగయుం బూర్తిమైవలెను నవ తొకను వ్రాయవచ్చునని శలంబినాఁడను సమాధాన మితనిపట్ల వర్తింపదు. ఈశుడు వ్రాయదలచినది సుంకకాండాశయురము ముగ్రహే అదిపూర్తియైనది. అవతొక వ్రాయఁదలచినచో వ్రాయుట కాని కష్టకాశమున్నది. కాని యాతఁడు వ్రాయలేదు మంత్రి భాస్కరునిచింత బాలకాండమునందుఁ దానుఁ గొంశగ్రంథము నధిక ముగఁ జేయుటమాత్రమే చేసియుండుటచే నేఱుగ నవతొక వ్రాయ విష్టములేక మునివేసెనేమో చెప్పఁజాలము. కాండంతపశ్యములను నేఱుగ శివపరముగ వాసి నేఱుగఁ దనగర్వమువాసికొనిని యాశుడు కృత్యాది నేల వ్రాయుటకు నని కొంతము వచ్చును. అవతొక వ్రాయదలపెట్టెనని బాలకాండమునఁ దన కెంత ప్రసక్తి యున్ననని యు స్పష్టముగాఁ జెప్పవలసి వచ్చును. అందుచే నాతఁడు దానిని వ్రాయక యుండవచ్చును. మల్లికార్జునభట్టచెనిగూడ గ్రంథచౌర్య మారోపింపలేదు. ఆయోధ్యాకాండ రచనా విచారా సంవర్ధముఁ గుమారద్రదేవుఁగూర్చి వ్రాసిన వాక్యములు మల్లికార్జున భట్టనకు గూడ ననువర్తింపఁ జేయవలసియుండును.

కిష్కింఠా మందరకాండములలో మంత్రిభాస్కరునికవిత్వ మున్నదా?

మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వ మార్గశ్శికాండముతో నాగిపోయెనని నిశ్చయంపఁజాలము. కాని మొదటి మూడు కాండములలోవలె నీ రెండు కాండములయందును నాతనికవిత్వ మున్నదని, నిరూపించుటకు దగిన పాధసములు లభ్యములు కాలేదు. కొన్ని తాళవలెననుటల యం దీరెండు కాండముల తుదిగద్యము. “ఇది సకలముకలదునతో”

మొదలుగా భాస్కరుని చేర నుండటవేళ, సుందరకాండారము వలనను
భాస్కరుడు రచించి యుండ వలయు, యుద్ధకాండమున గూడ గణింపదగని
యేయశ్యబుభాగమో రచించియుండవలయు. దోచుచున్నది.
కొన్ని తాళపత్రప్రతులలోని గణ్యములనుబట్టి యిట్లుహించుట నాస్తి
యును కాదని కొందఱును లేమో! ఆవాదమునందు గూడ సత్యముండ
వచ్చును. ఎల్లయిన నీ విషయమున నింకను బ్రశోధనమావశ్యమయి
యున్నది ఈకాండములలో నెనుమాచిన తాళపత్రప్రతులకును ముద్రిత
ప్రతిని విశేషభేద గన్పట్టలేదు.

కీర్తికాండార పద్యములలో ముద్రితప్రతియం దీక్రింది
పద్యము కన్పట్టుచున్నది.

కా, లాటిచందనవచ్చు చోళయహిభాగావ్యాసానుగ్రీక
గ్లాటిగీతఃలాసరస్వతి కలిగాంతరి పురీనిల్లికా
వాటిచందరి గౌడవామనయనా వజ్రఃహారాలియై
పాటిచందగు నీదుకీర్తి రథినీపాలాగ్రణీ సాహితీ.

ఈపద్యము సాహితీమారయనుసంబోధించుచున్నది. కాండాది
పద్యమును గాండారిమందలి మాలికివృత్తమును శివపరములుగా
నన్నవి. మల్లికార్జునఃస్త్రి తనకవిత్వము నిశ్చయమున గృతయిచ్చె
ననుట స్పష్టము. కాఫలం బైవిజాపిన శార్దూలవృత్తమిట మండ
దగినదని కాదనియు, బ్రక్షీప్తమనియు నిశ్చయింపవలసి యున్నది.
ఇతే కాదు, సాహితీమారు కంకితమైన యేయతర గ్రంథము నుండి
యో కొన్నిపద్యములను చెచ్చి భాస్కరరామాయణమున నెవ్వరో
చేర్చియుండుననుమానము కలుగుచున్నది. హుళిక్కి భాస్కరుడు
డాండీరంచి సాహితీమారని కంకిత మొసంగెనని చెప్పెను సకలతల
లోని పద్యములను విశేషములందు చేర్చి లేమో! ప్రస్తుతముద్రితప్రతిని

బట్టి గిష్కింధాసుందర కాండములు మల్లికార్జునభట్ట రచితములనియు
 సీత్యరాచీతము లనియు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. “ఇవినిజముగా
 మంత్రభాస్కరతమయై నచోఁ గాండాంత పద్యములీశ్వర సంభాష
 కములుగాక యొకపేర్లును సంతోషించునవిగా నుండులసియున్నది.
 ఆయోధ్యారణ్యకాండముల కట్టిపద్యములు ననకు లభించినవి మల్లికార్జు
 న భట్టపెర నున్న మూఁడు కాండములకు నట్టిపద్యములు మనకు
 దొరికలేదు. దీనికిచేసి ప్రత్యేక కారణ ముండి యుండవలయును.
 ఆయోధ్యారణ్య కాండములను మంత్రభాస్కరుఁడు రచించి యెని వన
 మంగీరించితమేని, యాతఁడు బాలకాండమును రచింపకుండ నయో
 ధ్యారణ్యకాండములను చిత్రమే రచించి యుండఁడు. కావున
 బాలకాండమున నాతనిరచన మున్నదను నుపసిద్ధాంతము నంగీరింపక
 తప్పుదు. బాలకాండాంతమున మంత్రభాస్కరుఁడు రచింగన ప్రభుత్వ
 పద్యములు మనకు లభించి, గిష్కింధాసుందర కాండాంత పద్యములు
 లభింపకపోయినచో నీరెండు కాండములయందు నీతని కవిత్వములేని
 యనుకొనవచ్చును. కాని బాలకాండాంతపద్యములు లభింపకపోవుటచే
 గిష్కింధాసుందర కాండాంతపద్యములు భాస్కర రచితములు నట్లే
 లభింపలేదనియు, నవి లభింపనంతమాత్రమున నా కాండములలో భాస్క
 రుని కవిత్వము లేనవి నిశ్చయించుగూడా దనియుఁ జెప్పవలసి యున్నది.
 మల్లికార్జునని పేరనున్న మూఁడు కాండములలోను భాస్కరుని గద్య
 యుండి యాతని కాండాంతపద్యములు లేకపోవుటకుఁ గారణము
 విశేషమై యుండవచ్చును.

ఆయోధ్యారణ్యకాండముల కవిత్వధోరణినిబట్టి చూచినచో
 మంత్రభాస్కరుఁడు వాల్మీకి రామాయణము సాధ్యమైనంతవఱకుఁగ్గ్రీక
 రించి యాంధ్రగామాయణమును రచింపఁడలపెట్టెననియు, మిక్కిలి
 పొడవుగల వచనములకు రచియింప నాతివ్యయము లేనివాడనియు వర్ణ

నారామలలో గ్రంథమునుఁ బెంచు నభిలాషకలవాఁడు కాండనియు
 వ్రాచును ఈలక్షణములనుఁ గిష్కింధానుండరి కాండముల కన్ని
 యంపఁజేసి చూచినచో, బాలకాండమువలెనే యీ రెండకాండముల
 నుండునుఁ గొంత మంత్రభాస్కరుని కవిత్వ ముండెననియు మల్లికార్జు
 న బట్టికాండములనుఁ గూడ వర్ణనాంశములనుఁ బెంచియుఁ వాల్మీకి
 రామాయణమందు లేని “తాత శ్రీరాముని శపించుట, లంకకేగి సీతా
 వృత్తాంతమును గనగొనినవృత్తి సంపాతి తనకుమారున కాజ్ఞాపించుట,
 హసమఁతఁడు తన జననవృత్తాంతమున గజన్వయవధు జపింపట”
 మొదలగు కథలనుఁ జేయుఁ బెద్దఁ గాఁ జేసెననియుఁ దలంప నవ
 కాళము గలుగుచున్నది. వాల్మీకిరామాయణమునఁ జెప్పినకథలనే
 సంగ్రహపరచి వాఁయఁదలంచిన భాస్కరుఁ డందు లేకథలనుఁ దెచ్చి
 పెట్టిన్నాడని తలంపరాదు. కిష్కింధాకాండమున దాదాపుగ నిరుపది
 యుఁ సుందరి కాండమున నిరుపదియుఁ బెద్దవచనము లున్నవి. ఇవి
 యన్నియు మల్లికార్జునధర్మ పెంచి వాసీసినవని నాయభిప్రాయము.
 కిష్కింధాకాండమున ౬౪౫వ సూక్ష్మగల వచనమిందుల కుదాహరణము.
 ఈవచనమునుఁ దీసివేసిననుఁ గథాసూత్రము తెగిపోలేదు ఈపెద్దవచ
 నము లున్నతావులలో భాస్కరుఁడు స్వల్పచంఘ్యగల పద్యములనో
 చిన్నవచనములనో వ్రాసియుండునని నాయుద్దేశము. కిష్కింధా
 కాండమున నెపుడు ౮౩౦ గద్యపద్యములున్నవి. ఇందులో బిద్య
 మద్యమునఁ గథపట్టులను గలుపుటకై వ్రాయఁబడిన చిన్నగద్యములు
 దాదాపు ౧౮౦ కలవు. మిగిలిన ౬౩౦ పద్యములలోఁ గండములు ౩౫౦
 సుందరి కాండమున మన్న గద్యపద్యములు ౫౭౦ లోను, పైనిజెప్పిన
 రీతి గల చిన్నవచనములు ౧౧౦ పోను మిగిలిన ౪౩౦ పద్యముల
 లోను గండిములు ౨౬౦. యదకాండమున నున్న గద్యపద్యములు
 ౨౭౦౦ లోను వచనములు ౪౨౫ పద్యములు ౨౨౭౫ లోనుఁ గంద

ములు 200. కిష్కింధా సుందర కాండములయందు హంత్రిభాస్కరుని కవితయుండెగా లేదా యని వినుస్థిమనప్పుడీ యంకెలు గమనింపఁ దగినవి ఈ సంకల్పమునఁ జెరిగి జెప్పిన యుక్తలోఁ గొన్ని నికర విమర్శనమునకు నిలువలేక పోవచ్చును. కాని మొత్తముమీఁద యోచించి చూడఁగా కిష్కింధాసుందర కాండములలో ముత్రభాస్కరుని కవిత యున్నదనియు, బౌలకాండమువలెనే యీ కాండములను గూడ మల్లికార్జునభట్టు పెంచి వ్రాసెననియుఁ దోచుకొనవచ్చును. విశేష పరిశ్రమచేసి, పరిశోధన మున్నైనచో నయోధ్యాకణ్య కాండముల వలెనే, లక్ష్మీన మూఁడ కాండములయందును భాస్కరుని కవిత యెంత యున్నదియుఁ దెలియగలవని నానమ్మకము.

బౌ- కిష్కింధాసుందరకాండములయందు భాస్కరునికవిత మున్నచో నదియేం బయటపడలేదు?

ఈ పక్షి కింకరుఁ దాళపత్రప్రతుల పరిశోధన మావశ్యక మని చెప్పఁబడినట్లు వేయి పత్రములు గల ప్రత్యక్షములేదు. ఈతాళపత్రప్రతులు లభించుటలోఁ గూడ నొకకష్టమున్నది మల్లికార్జునభట్టుచేఁబెంచి వ్రాసఁబడిన రామాయణప్రతులు ఏచారములోనికి వచ్చినది మొదలు భాస్కర రామాయణప్రతులు మూలఁ బడినోను యుండును. దీనికి గాఢము, మల్లికార్జున రామాయణమున గ్రంథమొక్కవగా నుండుటఁ యుద్ధకాండముగూడ మల్లికార్జునభట్టు కాలముననే రచియింపఁబడి యుండుటచే, దానితోఁగూడ గలసినప్రతులను విలేఖకులు వ్రాసికొనుచు వచ్చిరి. అగ్నిలాక్ష్యచికిఁ గరునాత సమగ్రరామాయణమును విడచి, యసమగ్రముగ నున్న భాస్కరుని ప్రతుల నేవిలేఖకులు వ్రాసికొనియొకడొకదా! మల్లికార్జునభట్టునఁ బూర్వము వ్రాసికొనిన మంత్రీభాస్కరుని రామాయణప్రతులో లేక నాని పుత్రక

లో ప్రత్యేకాప్రత్యేకలో మనకు లభింపవలసియున్నది. అట్టివి లభించుట చాలదుర్లభము అప్పుడనేకమున నయోధ్యాగోష్ఠి కాండప్రతులు దొరికినవి. ఇట్లే లిక్కినమూడు కాండములునుగూడ లభించుననియే నాయాశ. ఇప్పుడు ముద్రితప్రతులు విశేషప్రధానములో నుండటచే దాశప్రస్థతలను జూచువా రగుదుగా నున్నారు. అందులో మంత్రివాన్మరుడు రామాయణకర్తకాదని యిదికంటకు పండితులు సిద్ధాంతకరించి యుండుటచే, నీవిషయమునఁ బరిశోధన మవసరము లేదని భావించువార లనేకులున్నారు. అందుచే సామాన్యముగా నీవిషయమున గూర్చి పరిశోధనము జరుగుటలేదు. నేను బైచివ్రాసిన యంశములను మనఁబఱచుకొని తాళవ్రత పరిశోధనము గావించవలసియున్నది.

భాస్కరరామాయణ పీఠికాకారుల యభిప్రాయము

భాస్కరరామాయణ ముద్రిత ప్రతికే బీతివాసిన శ్రీ మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యపండితులు భాస్కరరామాయణములోను గ్రహస్కరులకుసంబంధము లేదనియు, పాశక్కిభాస్కరుడే రామాయణకర్తయనియు విశ్వయించి యున్నారు. అందు వారు చూపిన యుక్తులకు గొన్నిటికి (వారివాక్యముల నుదాహరింపక పోయినను) సమాధానములను బైచి వ్రాసితిని. కొన్నిటికి మల్లికార్జునాది రామాయణపుల చారిత్రములలో సమాధానములను వ్రాయఁబ్రయత్నించెదను. ఈసందర్భమునఁ బీఠికలో శ్రీ యాచార్యులవా రీకొందివాక్యములను వ్రాసి యున్నారు

“ఈ రామాయణమునకు భాస్కరరామాయణమని కవిపేరుతోఁ గూడిన నామమునో వ్యవహారముండుటలో నొకవిశేషమున్నది. అది యేదియన వదివఱకొకరామాయణ మున్నట్లు సూచించుట. భారత

మండగాఁ దరువాత జైయి రచించిన భారతమునకు జైయి భారతముని
పెచ్చిన ట్లాక గ్రంథముండఁగా మఱల రెండవది పుట్టిన దాని సంజ్ఞకు
గవి పేరు కప్పుట లోకముగా వాడుకయయి యున్నది. దీనివలన నీ
రామాయణమునకు మఱియొక రామాయణము ముందుండవలసి
యన్నది. అది యెఱుఱుకృత రామాయణమని యూహింపవచ్చును.
పింగళి సూరనాస్కండు భారతరామాయణ కథను జోడించి వ్రాసిన
రాఘవపాండవీయములో:-

ఉ ఏమెడ నర్థగౌరవసమ్మర్థియు శబ్దశివస్థియుం దిరం

జై యనవద్యునిం బాఁగి నంభ్రవంస్థితి భారతంబు రా

మాయణము వ్రచించిన మహాత్ముల నాస్కం దలం దెడక జగ

దేయుల నన్న పాన్యుని దిక్కసుధీమణి నెఱ్ఱనత్కువిన్

అని రామాయణమును భారతమును రచించిన పూర్వకవులు
పీరు మువ్వరే యని తెలిపియున్నాఁడు. ఈనాటికి టిక్కెడుఁబూర్వ
ము మంత్రిభాస్కరునికే రామాయణము రచింపఁబడి యుండలేదనిఁ
దెలియజేయుటయే కాక భాస్కరరామాయణముకూడ మొదటిది
కాదని సూచించుచున్నది. కాని ప్రతాపరుద్రునికాల మందున్న భాస్క
రుఁడు ప్రతాపరుద్రుని తరువాత రాజ్యమొనరించుకొన్న యనవేమా
రెడ్డి కాలములోని యెఱ్ఱపగ్గనకుఁ దరువాత నుండుట యెట్లు సంద
భించునను నంశ మాలొచింపవలసియున్నది. ప్రతాపరుద్రుని కాలము
లో భాస్కరుఁడున్నను నపుడు రామాయణమును రచించియుండ లేదు.
ప్రతాపరుద్రుని తరువాత సాహితీమారన రాజుకాగా నపుడు రచింపెను.
ప్రతాపరుద్రుఁడు కారాసిబద్ధుడైన తరువాత దస్సేనానాయకలు
స్వతంత్రరాజులైరి. వినకొండకుఁ జొలయవేమారెడ్డియును, గొండ
పిడినది సాహితీమారనయు రాజులైరి. మొదటఁ జొలయవేమారెడ్డి

సౌమ్యకాలము గాఢ్యముచేసి మృత్యుడయిన నరువారే నవవేమారెడ్డి రాజయ్యఁ గావన కొండపీడిను పాపిజీమారుఁడు వినుకొండను వేమారెడ్డియొక బాలించుచుండఁగా భాస్కరరామాయణము ఖట్టిఁచి, ఇది ఖట్టివప్పటికి భాస్కరపుత్రుఁడు గూడ గొప్పకవియై యున్నందు నను భాస్కరుఁడుకొంతభాగమునే పొందియుండుటనుబట్టి, నీగంధము భాస్కరుని మనలిగినందు రచింపఁబడెననియుఁజూపవలసి యున్నది. ఇక నవవేమారెడ్డికడ నున్న యెఱ్ఱనరామాయణ మాతని యావన కాలమున నిర్మింపఁబడినది. అనవేమారెడ్డి కంకిశము చేయఁబడిన హరివంశమునకుఁ బూర్వమే గామాయణము రచింపఁబడినట్లు హరివంశ ముకలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

కా. "నాగమృంకు ఘనండు మల్లరధినీనాథుండు నిన్నాశత
శ్రీలోకాడక సముపేతుఁడేసి యెఱుమి ఖిట్టి మాకిచ్చుటం
జేతోమోన మెల్లర్ప రామకథ ముకజెప్పిచి యత్సృస్తప
ఖ్యాతిం బొందితి నింకనుం దచియ, నేకావ్యామృత స్వాదనన్"

ఇతని గ్రంథములలో నిదియే మొదటిదని తోచుచున్నది. కావున నీ రెండురామాయణములలో నెఱ్ఱవది ముందుఁ బుట్టియుండ వచ్చును.

కాఁబట్టి నైది ప్రాచీన యువవస్తులచే సర్వవిధముల నీరామాయణమును రచించినవాఁడు పాకకిక్కిభాస్కరుఁడే కాని మంత్రిబాహురుఁడు కాడని గ్రహింపవలయును."

శ్రీ యాచార్యులవారి యీ వాక్యములయందలి యంశములు చరిత్రకు విరుద్ధములుగా నున్నవి.

పింగళి సూరినార్యుని పద్యములలో శ్రీ యాచార్యులవారు చెప్పినంత యధ్యము లేదు. కవిత్రియమును నుతించుటయే యాతిని

య్యజ్ఞేశము. కావి గామాయణకర్తలయజ్ఞేశులు యాశాపి తలంపుకాదు. కవిగ్రామమువారు భారతరామాయణములను రచించినవారిని మాత్రమే సూరనాక్షాదు చెప్పెను కాని, మంత్రభాస్కరుడు రామానుజము రచింపలేని కావి భాస్కరరామాయణము మొదటిది కావని గాని యాతడు చెప్పెను శేషంలేదు. నన్నయ రామాయణకర్త కాడు. రామాయణకర్త నైన భాస్కరుడు తనకు బాహ్యుడైనను నాతని వదు నుటంపలేదు. ఈ పద్యము లిబ్బది యెఱ్ఱర గామాయణము మొదటిదిని విద్వారణచేయబూనుట వృధాయము. ప్రమాదభగము.

ఎఱ్ఱాప్రగడ అనవేరారెడ్డికడ కవిగాయండి, రామాయణము హరివంశము నశివకంఠములేసి చనుబురగాదు. హరివంశాచము నాటి కనవేరారెడ్డి పుత్రైవో లేవో చెప్పలేదు. పురిచను బని మోక్ష లొపు వయసుకలవాడుగా మంతును. హరివంశకృతిపతి ప్రోలయ వేమారెడ్డి కాని యనవేరారెడ్డి కాడు. ప్రోలయవేమారు స్వల్ప కాలముమాత్రమే రాజ్యముచేసినవాడును గాడు. క్రీ. శ. ౧౩౨౦ మొదలు ౧౩౨౯ వఱకు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యము చేసినప్రోలయ శాలి అనినకిది దనువాత ననవేరారెడ్డి రాజ్యమునకు రాలేదు. ప్రోలయవేమని పెద్దకమాగుడైన యనవోతారెడ్డి క్రీ. శ. ౧౩౫౦ మొదలు ౧౩౬౧ వఱకు రాజ్యముచేసెను. అటుపిమ్మట క్రీ. శ. ౧౩౬౨ మొదలు ౧౩౮౦ వఱకు ననవేరారెడ్డి రాజయ్యెను. ఈ కాలములో నెఱ్ఱాప్రగడ లేడు. భాస్కరరామాయణ మంతకుపూర్వమే రచియింపఁ బడియు డెను. వాస్తవముచేత నెఱ్ఱాప్రగడ లేనరామాయణము క్రీ. శ. ౧౩౨౫—౧౩౩౫ షడ్వ్య కాలమున రచియించియు డెను. (యెఱ్ఱాప్రగడవరిత్రమును జూడుడు.) భాస్కరరామాయణ మంతకు షడ్వ్యకు రచితమైవది. ఎఱ్ఱనరామాయణము మొదటిగకుటచే రెండవ దనుట : యీరామాయణమునకు భాస్కరరామాయణమని పేరువచ్చిన

దని శ్రీయాచార్యులవారు సాధింపజూచిరి కాని, యందు సశ్యము లేదు. అనవేమదెడ్డి కాలములో దెడ్డినరామాయణము పుట్టిందను వాదము నంగీకరించినచో, బాస్కరరామాయణమే తప్ప మొదటి దగును. బాస్కరరామాయణము చేరు కొంతకాలము గడచిన పిమ్మట వచ్చియుండును. కవిచేరులో జేర్చి చెప్పినాతమాత్రిమన నదివలన కాచేరుగల గ్రంథముండి తీరవలయునని నిశ్చయించుటయు, దానిని బట్టి వానిపూర్వాప్యములను నిర్ణయించుటయు న్యాయముకాదు. సూర్యముగా బోధపడుటకై కవిచేరులో జేర్చి లోకము వాడుచుండును. కొంతలు పండితులు భారతమును వ్యాసభారతమని వాడుటకలదు ఎట్లా ప్రగ్గతగామాయా మిప్పుడు లభించినది లోకము దాని నెట్లా ప్రగ్గత రామాయణమయే వాడుదురు.

సాహితీహారము కొండవీడును, బరిసాలించెనుటకుఁ జూరఁ త కాధాములులేరు. ప్రతాపరుద్రుడు క్రీ. శ. ౧౩౨౩ లో బండ్లీశ్వరుఁ డయ్యెను. అటుపిమ్మట సాహితీహరయ రాజయ్యెననియు, నాని కాలములో రామాయణము పుట్టినదనియు నాచార్యులవారి యభిప్రాయము. అట్లున్నచో, ౧౧౨౫—౧౩౩౦ ప్రాంతమున భాస్కర రామాయణము పుట్టియుండవలయును. అనవేమదెడ్డి రాజ్యకాలము లో ఎట్టనరామాయణము పుట్టినదన్న వాదము ననుసరించినచో నది క్రీ. శ. ౧౩౨౦ ప్రాంతమగును. అది సశ్యమునకు విరుద్ధము. ఎట్టన రామాయణము క్రీ. శ. ౧౩౨౫—౧౩౫ నడుమ జన్మించినది. ఎట్టన రామాయణము కంటె బాస్కరరామాయణమే వయసునఁ గొండుము పెద్దది. సాహితీహరము క్రీ. శ. ౧౩౧౧ ను పూర్వమే చనిపోయినట్లు శాసనాధారము లున్నవి. ఈవిషయమునుగూర్చి హుళక్కి భాస్కరుని చారిత్రమున వాసనను. ఎట్టనరామాయణము మొదటి దని నిశ్చయించుటకై ప్రతాపరుద్రునికిఁ దరువాత హుళక్కిభాస్క-

మఃడు ముసలివాడగు నుచ్చువుడు యుద్ధకాండమును రచించెనని శ్రీ యాచార్యులవారు వ్రాసిరి గాని యవి యాధారంహితములైన యూహలు.

శ్రీ యాచార్యులవాడు, మౌంజీదొరవారు వ్రాసినపుస్తకము లో నుచ్చుడును కారామున నంద్రౌత సత్త్వమున్నదియు విమర్శింప కుండ పురుగల్లులచొక దేవాలయములోఁ గూర్చుండి యామహాఃవి (కైక్లనసోయ మాక) యీగ్రంథమును (మహాభారతమును) వ్రాసియు భారతములోని "అనిపూని యీశ్వరంబులగు పుణ్యబంధులు దేవ సన్నిధిం బ్రశంసించుటయు నొక్క యాగధన విశేషం బగులం జేసి" అను వచనము వలన పుష్టమగుచున్నది. కావున మొదటి ప్రతాపమండలి కాలమున భారతము తెలిసింపబడిన దనియుఁ దిక్కన పండ్రెంకవ శిల్పమువాడనియు దీక్షంపలసియున్నది. ఇక దిక్కన తండ్రి పండ్రెంకవశశాబ్దమధ్యకాలమునందును కవిత్వంబును గుఱుత్ర భాషకుఁడు పండ్రెంకవశశాబ్దాంధమునను పునొకండవశశాబ్దాంత మనను జీరించెననియు మూలంప వలసియున్నది." అని వ్రాసి యీ వాక్యములపై నాధాము చేసికొని రామాయాకర్త హాకికిభాషకుఁడని నిర్ణయించినారు. కాని యీ వాక్యములలోని యంశములు సత్త్వములని చరిత్రకారు లంగీకరింపరు. చరిత్రకు విరుద్ధములుగానున్న యీ అంశములను గూర్చి విశేషచర్చచేయుట, అవగత్యము. ఇట్టి యంశములమీఁద నాధారపడిన శ్రీ యాచార్యులవారి యూహలును యక్షులును వాస్తవమును దెలిసికొనుటకు దోడవడవు.

భాస్కరోదంతము :

కవిజీవితకారులగు శ్రీ గురజాడ శ్రీరామమూర్తి వంతులు గారును, ఆంధ్రకవులచరిత్ర ప్రథమ ముద్రణమున శ్రీ వీరేశలింగము

పంతులుగారును, మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమునఁ గొంతభాగమును రచించియుండెనని యభిప్రాయపడియున్నారు. అందుపైని శ్రీ కాశీధర్మ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు భాస్కరోదంతమును 28 పేజీల గ్రంథమున నీవిషయమును వివరించి భాస్కరరామాయణముతో మంత్రభాస్కరునకు సంబంధము లేనియు హుళక్కి భాస్కరుడే రామాయణ గ్రంథకర్తయనియు నిరూపించియున్నారు. దానినిబట్టి కావ్యాలు శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు తమ యభిప్రాయమును మార్చుకొని కవులచరిత్ర రెండవ ముద్రణమును రామాయణకర్త హుళక్కి భాస్కరుడని వ్రాసియున్నారు.

భాస్కరోదంతము శ్రీ. శ. ౧౮౯౮ వ సంవత్సరమున ననగా దాదాపు యేబది సంవత్సరములక్రింద ముద్రికైనైవది. పంతులుగారి కవులచరిత్రము రెండవముద్రణమును, భాస్కరోదంతమును, జదివిన పిమ్మటగూడ నాయభిప్రాయము మారలేదు. మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణములోఁ గొంతభాగమును రచించియుండెననియు నానిచ్చి తాభిప్రాయము, భాస్కరోదంతము నంబలివిషయములు కొన్ని సత్యమునకు నిరూధముగానున్నవి. ఎట్లానగ్గడ రచించిన రామాయణకృతిధర్త అనవేమారెడ్డియని భాస్కరోదంతము తెలుపుచున్నది అది వాస్తవము కాదు. ఆరామాయణ కృతిధర్త పోలయ వేమారెడ్డి కాని యన వేమారెడ్డి కాడు. మంత్రభాస్కరుని యొక్కయు, దిక్కనసోమయాజి యొక్కయు కాలమును భాస్కరోదంతము పరిగా నిర్ణయింపలేదు. ఇట్టివాని కన్నిటికిని వివరముగా, బ్రత్యక్షతర మాయవలసివచ్చినచో నది యొకవెర్త గ్రంథముగనుగావున నాపనికిఁ బూనుకొనలేదు. శ్రీపంతులుగారును, శాస్త్రులుగారును చెప్పినయుక్తుఁకుఁ బైవ్రాసిన పంతులలోఁ గొంతపక్షము సమాధానములున్నవి. మిగిలిన వాని! సమా

ధానములు మల్లికార్జునభట్టు, తిరుమలద్రదేవుడు, హుళిభాస్కరుడు, అయ్యలొక్కడు ననువారి చరిత్రములయందు వ్రాయఁ బ్రయత్నించెనను ఇతఁడై భాస్కరోదంతము నంటి ప్రతియుక్తిని వాదమునకును సమాధాన మియవలసిన యావశ్యకత నాకు గన్పట్టలేదు.

మంత్రి భాస్కరుని కాలము :

మంత్రిభాస్కరుడు పండెండ్లవకతాల్లి నాగవ పాదమునను, పదమూడవ శతాబ్ది ప్రథమసాదమునందు నున్నాడని చెప్పవచ్చును. ఇతఁ డివాసము గుంటూరు అని తిక్కనయే చెప్పియున్నాడు. ఇతని వంశవృక్షమును దిక్కనగారు యాశీ చాత్రమున నిచ్చుచున్నాడను. ఇతఁడు పండెండవ శతాబ్దాంతమున నున్నవాడని భాస్కరాచార్యులు పీఠికాకారులు వ్రాసిరి, కాని యది సరికాదు. ఇతఁడు గుంటూరునకు గరిణమని కొండతరుచున్నాడు. ఆకాలపు గ్రామ కరణములు ప్రభువునకు మంత్రులుగను దండనాయకులుగను కూడ నుండెడివారిని యనేక దృష్టాంతములున్నవి. భాస్కరుడు మంత్రయుగము దండనాయకుడై యుండినట్లు నిశ్చయింపవలసియున్నది.

ఈవిషయముల నన్నిటిని బరికించి చూడఁగా మంత్రిభాస్కరుడు రచింపఁగా మిగిలిన భాగము రచియించియు, రచియించిన భాగమును నిపులీకరించియు సంపూర్ణరామాయణమును లోకమున కీయవలయునని సంకల్పించుకొని హుళిభాస్కరుడును మల్లికార్జునభట్టును, తిరుమలద్రదేవుడును బనిచేసిరిని యూహింప నగుచున్నది.

భాస్కరరామాయణ పరిశోధనము :

మొత్తముమీద భాస్కరరామాయణమునుగూర్చి పరిశోధన విరకము నెక్కువగా జరుగవలసియున్నది. భాస్కరరామాయణ తాళ

ప్రప్రతులు గామములలో విశేషముగాఁ గలవు ఆ ప్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమునందే దాదాపుగ నేలది ప్రతులున్నవి. సాధ్యమయినన్ని ప్రతులను సంపాదించి పరిశోధించినచోఁ బ్రస్తుతమున జగత్కాలమునఁ పండితులనుఁ గలవరచెట్టుచున్న యనే కాంతములకు సమాధానములు లభింపఁ గలనని నా యాశ. నేనారంభించిన గ్రంథ సమాప్తికై పాటుపడుచుండుటచే నేనాకార్యమునకిప్పుడు పూర్వకార లేకపోయితిని. ఆ కార్యభారమును వహింపవలసినవారు చారిత్రాసర్థులగు ధనాధికులుఁ బంపింపవలె యున్నారు. భగవదుగ్రహ మండలేని యాపరిశోధననాగ్యము నాకుఁగూడ లభింపవచ్చును. కాలక్రమమున నాపరిశోధనకు జగతి పక్షము బిరుదుపడుననియు నందు ముత్తిభాస్కరునకు న్యాయము లభింపవనియుఁ దలంచుచు నీతని చారిత్రమును ముగించుచున్నాఁడను.

పైవిశేషిన చర్చయట్టి ఆయోధ్యాగణ్య కాండములయందు మంత్రీభాస్కరుని కపిత్వ మేదియో తెలిసినది కావున నాతనికిఁ జేరి తెలియుటకై కాండమునకు నాల్గవంతున నెడమిది పద్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

ఆయోధ్యాకాండము :

ఉ. బంధులు మంత్రిలుక భరతుఁ బట్టకు రాముఁడు పెద్దవాఁడు స
 ద్బంధుర దోర్బలండు గుణభాసియు నౌ సుతుఁడండ నాసుతుక
 సింధువరీధాత్ర కభిషిక్తునిఁ జేయునె భూవిభుం డసం
 బంధము గానఁ దీనికి నుపాయ మెఱింగినఁ జెప్పుమంధరా! ౨౨
 తా. స్వచ్ఛం-స్థితిఁ గీర్తి దిక్రతులుక వర్తింప నేకాదవ ౨౩
 త్రచ్చాసుంబుగ భూమియేల రఘురక్షం బున్నచో ధ్యముం

ప్రాచ్యునింబు కథుండు గూర్పు నవి నిర్వచించి యబ్బంగిండు
చృచ్చుంలైక మరింబు పేడ విధిలో నెవ్వఁడు నెర్పం గటా

చ. తుణికుల సభా-బిరుకర్షణపంతులఁ జూచి నేనతో

భరితఁడు దాడి వెట్టి తముఁ బట్టఁగ వచ్చుటఁ గాఁ దలంచి ని
స్కరగతి లక్ష్యణుండు ననమంబుపీరుహశాఖనుండి య
గ్ని యగలంగ దిగ్గ నుఱి కెం గుఱి శాతతపాతమో యనక. 30౮

శా. అన్యత్కార్యక ముక్తబాణనిసరం బాభీలదంభోళిసం

భున్దేగ్రామ గాఁగ యుష్మదకృషేక ప్రాతకూల్యంబు దా
నస్మాన్గం బటుగాక తక్కిన నయోధ్యాపట్టణం బంతయుకా
న్మస్మీహుతిము నేసి వున్నద వహీనాలాన్వయగ్రామజీ. ౧౪౧

ఆరణ్య కాండము .

మ ౪౪ జీవుఁలఁ దమోదపూరధరితాత్మం జేసి నానావిధా

ధ్వరస గుఱ శరభంగుఁ జూచుటకు జిత్తం బున్నవం జొంద టా
మృగవంశాగ్రాని యేఁగి కాంచె నవలక జంభారి రంభాది ని
ర్జననారీకరచామరోష్ణప మరుత్పంచార లాలాలకుక. ౧-౪౨

మ ఖరదైశ్యాడియఁ డేయు బాణచయముల్ కాకుత్స్థు కాశాఘముల్

సరినాకాశము నిలడి శాశునలలం జండాగ్నికీలాసము
త్పర ముగ్రింబుగఁ జేయఁ దద్గోపనధావ బు బహ్లోడక
ర్పరముం దాఁకి తెరల్చి రాల్చె నుపతారాహక్తికశ్రేణులన్.

చ. ఆటుగు నె యుక్కుగుండు గడు నంగద మింగిననూచిచూచినన్

విలుగు నె మేరుభూధరము వెంగలివై రఘురామభామివిం
కెఱగొని పోవఁ జూచెదవు చెచ్చెర నివ్వడ యోరి నీచ నా
కెఱపనబుద్ధి గైకొనము కాచెద జానకిడింపు మివ్వహిక. ౧౨౧

ఐ కరణం గంతము లేక వక్రమునఁ బ్రసక్తితాంబుకంబుకా నిజో
 సరవేకంబున వక్త్రీయం గలుగు నద్వైత్యావమున్ శత్రుభీ
 కరహోగ్ర మనగ్రవిగ్రహారయన్గ్వా గ్రహగ్రస్తు ము
 వ్దురమోహోధుని గ్రోర్యబంధునిఁగిబంధుంగంచిరా రాఘవుల్.

19. కేతనప్రగ్గడ

పెనసాటి జగ్గన, తన ప్రబంధరత్నావళయనందు భాస్కరు
 నికేతన కాదు బరిలోని వని యీక్రంది రెండు వర్ణములనుదాహరించి
 యున్నాడు.

సీ. దీనిలోపలఁ గొన్నిదినము లుండిన నుష్ణ
 కరుడైన నట శీతకరుడు గాఁడె
 దీని పెంపెఱిగిన (నోతెఱిగిన) దా నంబురాశిలోఁ
 గాదని జలశాయి కావు రాఁడె
 దీని తియ్యనినీరు దివిజలు త్రాగి చూ
 చినఁ దమయమృతంబు చేడు నారె
 దీనితోయము తలపై నల్కినంతనె (తోయమ్మఁదీర్ఘమాడిననెంత)
 పాపాత్ములు మోక్షములుగారె (పదవింగనరె)

యమచు గొలవినీటియతశీలశ్శంబు
 బఱవుఁ బెవుఁ దీపుఁ బావనతయుఁ
 గడుమునఁబుఁ బెంపఁగా వాజి బడివాగె
 (పెనుబివాయకుడు గొసయూడి పడివాగె)

[తాట, దిగిడికొనుచుఁ దఱియఁ జొచ్చె.

[తాట చాయముఁ దిగిడి లఱియఁ జొచ్చె.)

శా. గంధర్వాశ్మజ రాజుఁ జూచెఁ జెలియుం గాదంబరిం జూచెఁ ద
 వ్పాంధ్రీభూతిమనస్కుఁడై మరుఁడు బల్ల దెఱ బ్రసూనోబ్లస
 గ్గంధం బొప్పఁగ నెక్కు వెట్టి గుజనానం బొస న్నెప్పొస్త్రమల్
 సంధించెఁ దెగఁబాపి యేయఁదొడఁగెన్ సవ్యాపఃశ్యంబుగన్

కస్తూరంగకవి తన రంకరాబ్ధివసునందుఁ గేదనకాదంబరి
 లోని వని ప్రాదియఁటికి లక్ష్మ్యముగా నొక గీతపద్యమును, నభేదయఁటికి
 లక్ష్మ్యముగా నొక శార్దూలపుత్రపాదము నిచ్చియున్నాఁడు. అవి యివి:

గీ. జననశేష్యుఁ గాంచి సాష్టాంగ మెఱఁగిన
 నాకథుండు వాని లేవనెత్తి
 క్కాగిలించి వానిఁ గనుఁగొని కేయూర
 కాభిదాన మొసఁగెఁ గౌతుకమున.

శా. దాచే యంకతలంబుఁ జేర్చి పలచేతన్ మాలిక్ న దల్చి.

“బాణోచ్చిష్టఃకవ్రయ”మ్యని కీర్తిగాంచిన బాణధర్మక్షమహా
 కవి సంస్కృతమున “కాదంబరి” యను వహాకావ్యమును రచించి
 యుండెను. దాని నీతఁ డాంధ్రమునఁ బద్యకావ్యముగా రచియించె
 నని తలంపవలసియున్నది. కేతననామధారులు కవులు మూఁడుటిక
 కేతన, సందూరి కేతన మొదలుగాఁ గొండఱున్నారు. కాని వారెవ్వ
 రును భాస్కరుని తనయులు కారు.

తిక్కనసోమయాజి వంశముగ్గఁ దిక్కనకుఁబూర్వులు భాస్క
 రుని కేతన లిరువురున్నారు. వారిఁబురును తాతయు మనుమఁడును,
 దశశతమూర చరిత్రమున, విరువురిలోఁ దాతయైన కేతనను గవియని

చెప్పియున్నాఁడు. కావున నాకేకమే కాదుబోధనయు నిశ్చయింపవలసియున్నది. దశకుమార చరిత్రము నీకేతనము వర్ణించిన పోయముల సీక్కింక విచ్చుచున్నాఁడను,

ఉ. దీర్ఘ బాహురామ్యనకు ధీరగుణాన్విత కొమ్మ మాంబకున్
మానవకోటి గొల సమస్తగుణములవాఁడు పెద్ద నా
వానికి వాఁడు పెద్దయన వానికి వానికి వాడు పెద్ద నా
వానికి వారిల్లిజను వాఁడధిపంకనఁ బుట్టి రాత్మజుల్.

సీ. వివిధవిద్యాకేలి భవనబాంబున

జలజజాముఖచతుష్టయముఁ బోలి

వివిధవిప్రతిపత్తివివశనక్రీడఁజు

జలశాయి భుజచతుష్టయముఁ బోలి

ధృష్టాన్తక్రియాదర్శకశ్చంద్రాన

సన్నత గమచతుష్టయముఁ బోలి

వృధుతప్రధితగాంభీర్యగుణంబున

శంఖరాకరిచతుష్టయముఁ బోలి

సునదశాష్టయంబు నుత్తేకైక్యగుణవిసి

కేతనయును బారిజానవిధుడు

మల్లనయును మంత్రిమణి సింహయు రూప

కుసుమహృద్గుఁడు కొమ్మనయును.

ప. అంద్రగంధముండు

చ. కవిశిఖ మఖ్యుఁడీతఁడనఁ గామితకస్తువు లిచ్చువాఁడు నా
నవరసరావుకుం డితఁడనన్ బుగుమార్దవరాయణుండు నా
వపు నన రాజనీలిషణజ్ఞుఁడీతఁడనఁ గీచంద్రికా
ధవలిలివిక్కుఁడై నెగఁదె ధియ్యుండు కేతనమంత్రి యిహహాళా.

ఇందు మొనటిపద్యములో జెప్పబడిన భాస్కరుడే భాస్కర గామాయణకర్త యని యూహింపబడిన యాతడు. ఆతఁచాత్రిము నింకనుండు వ్రాసియుంటిని. ఆతనిపద్యమారులు నలువైదిలో పెద్దవాఁడైన కేశనయే కాదనిరీక్షయని చెప్పబడిన యాకవి మూడవ కుమారుడైన సిద్ధవ, చోడతెక్కరాజునకు మంత్రి. ఈతనిపద్యములకు సోమయాజి చెరిత్రమన వాఁయుచున్నాఁడను. నాల్గవకుమారుడైన కొమ్మన తెక్కనసోమయాజి త ద్రి.

కాదంబరీశ్వరికర్తయైన కేశనకుమారుడు భాస్కరుడు ఈ భాస్కరునికి కినువురు కుమారులు. అందు పెద్దవాఁడ కేశన ఇతనినే మనుముడు కేశన యని పైసివాసియుంటిని ఇతఁడు కవియైష్లు దశ కుమారులైత్రకర్తయైన మూలఘటిక కేశనయి చెప్పియుండలేదు. ఈపయములను దెలుపు పద్యములను గూడ నీకింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

ఉ మాచిని బ్రహ్మమాంబకు నమాశ్మభిఖానుణి కేశకౌకిణి

భూవతకీర్తి భాస్కరుడు పుణ్యచరిత్రుడు మంత్రగుఁడఁడు

ధీవిది నల్లసిద్ధియు నతస్థిరచిత్తులు ధర్మశాస్త్రి

మానవనాథ పూజ్యులు క్రమంబున బుట్టిరి కీర్తనీయులై

వ. అందగ్రజుండు

క. నీతీసురాచార్యుఁ డన

ద్యౌతఁ గానీనఁడనఁ బ్రకౌపఁబునఁ బ్ర

దోక్షనఁ డన పరివాక్రణి

కేశయభాస్కరుడు జగతిఁ గీర్తన కెక్కె

చ. గొనమఁ బ్రాణ భాస్కరునకున్ బలిదేవత మారమాంబకున్

దివకరణేజులై తన నధితపద్మధ కాంతముంతులై

నందీధీరులై సుకనకంఠులై జనియించి రొప్పుగా

పెనుచిఁతుండు కేశనయు మంపమానుడు మంశౌరియున్

క తాచంబున గంగాత్రుజుఁ

డాచాచంబున వరీచి యగ్ధుల కీశిక

భేదరంభుఁడనఁగాఁ

బాచయ కేతఁడు కీర్తిపాత్రంబయ్యెకా.

తానైన కేసన గవియని చెప్పి ముండుటచేతను, మనుమని కవిగా వర్ణించి పొంపుల చెతను, తానకేసనయే కాదంటిరకర్త యని స్పృహించి దగియున్నది చోడతక్కగాజు కాలము శాశ ౧౧౧౦-౧౧౨౫ అయి యున్నది. అతనియొద్ద మంత్రిగడున్న స్వీపన యీ కేసన వ్రెగ్గడకుఁ దమ్మడు. కావున కీకేసన వ్రెగ్గడయు నాకాలమునం దన్నవాడని విశ్చయించవచ్చును. అనఁగా క్షీప్రశేకము పదుమూఁడవ శతాబ్ది ప్రథమాద్యమున నన్నవాడని యున్నది.

ప్రబంధరత్నాకరమునందు కేసన ఉపలయాశ్వ చరిత్రములోని దని యీక్రిందిపద్య ముదాహరణ మును నది.

ఉ కొల తనర్చుచూడకల కగోచర మయ్యెనుఁ దేరుబూద బి

ల్కాటన నె గుచోట దగులం బడమి కా రవిచందల బు నీ

పాలదరకా లలఘాకుఁ బట్టగుచున్నది గాక దీనికిం

కాటి యనంగ గుఱుఁగఁ జెప్పె యయ్యడియొస్త్రశైలముల్.

ఈకేసన, యెవ్వరో తెలిసికొనఁటకు వగిన యాధాములు దొరకలేదు. మూలఘటిక కేసన కా.డు. నందూరికేసన యైన న్న యుండవచ్చును. లేదా వఱిమెవ్వరైనఁ గావచ్చును.

ఆంధ్రపద్మ కాదంజరి యప్పడెచ్చలను గాంచుచులేదు ఉవా హృత వ్యయఃసుబట్టి యాప్రబ ధచుండితైలి ప్రాధముగను, రస సంజయగను మనోహరముగను నుండునట్లు లోచుచున్నది. ఇట్టి యుస్తిమ ప్రబంధము నామమాత్రావశేష మగుట యాంధ్రుల దర దృష్టము. అటుపండరి సంచత్సరిమఁకుఁ బూర్వము రచింపఁబడిన యీగ్రంథ మెంతయో యద్భుత్తముండినఁగాని బయటపడనను నాశ లేదు.

20. తిక్కన సోమయాజి

ఈవిబ్రహ్మ. ఈ యధయకవిమిత్రుడు, ఈపండితశోమశి ఈవిపండిత పోషకుడు, ఈ రధరీకృష్ణశాస్త్రాచార్యుడు. ఈ నిరతాగ్నిహోత్ర, ఈ గాఢచింతామణి, ఈ మహావీరశిష్యా, ఈ మహాసౌందర్యరాశి ఆటువేల యోగిబాహ్మణ కటుబిమున గౌరవ గోశ్రయను గొల్పినంతనామకము, నన్నిమాటకును నొక శుభమహార్యమున జనమందెను ఈశికి మిత్రభాష్యుడు పితామహుడు; కొన్నిమాటల పితామహుడు. ఈతని పరివృత్తము సింధు సింధుచున్నాడను.

ఇతని పూర్వుల ప్రశంస:

మూలఘటిక కేతనాని కృమి ను దశకుమార చరిత్రమునంలి పక్షము లీవంశవృక్షమున కాధాములు ఈ శమిప్పటికి దామరతంపయై యభివృద్ధి నెంచుచున్నది తెలియుచున్నది.

ఒకానొక శాసనమున (A. R. నెం. 290 కు. 1939 కి) మావెన యను నాంధ్ర వస్తుశాస్త్రజ్ఞుని రాబట్టెడి యధికారిగా నుండి యాండ్లను గుంటూరుమండలమునలి నల్లెనుల్లి తాలూకా మావెండల (మాడాల)లో నున్న పకలేస్వరదేవునకు దీపముగొట్టకై శాశంక గంగ వ సంవత్సరమున ధారవోపేష్టు వ్రాసియున్నది. ఆ మావెన పై వశ్యకృష్ణమంలి మూపురముడేమో పశోధింపవలసి యున్నది. కాని మండలకడముగాదు. తిక్కనవ శశరమైన మావెనను మూలఘటిక కేతనాని తన దశకుమార చరిత్రమున నెట్లు వర్ణించి యున్నాడు.

క. ఆగౌతం గోశ్రయనక

దక్షిణ ప్రతీతిలు దనులినారాడు నా

నాగుణమ దీరియ శుః

దాగమకోవిదుడు మావెనార్యుడు పుల్లెన్

పైచిజెప్పిన శాసనమది శశవర్ష బులు గంగ గుశ్రాహి సూక్ష్మశైల్యక మావెన కి) పకలేస్వరదేవ క్షుడివరి దీపమునకు మావెండల

తత్త్వసామయోజి సంకల్పకము

మానెన

గుండకౌరి

శేతన = భార్యవాదహృ

గుండన

భాస్కరమంత్రి =
భార్యకొమ్మహంబ

మహావీరండు

శేతనప్రదేశ =
భార్యబ్రహ్మహృ

మల్లన సిద్ధన = భార్య
ప్రభాంబ.
ఇతడు తిక్కరాజనకు

కొమ్మన = భార్య
అన్నహంబ

భాస్కరండు గుండన
= భార్య = భార్య
మాంహంబ. కూడేవి.

స్వసిద్ధి
= భార్య
అన్నమ.

మంత్రి)

తిక్కసోమ
యాజి (భారత
గ్రంథకర్త)

శేతన మారన

శేతన

మల్లన
= భార్య
కూడమ్మ

ప.మ.మసిద్ధి

మల్లన కొమ్మన సిద్ధన్న శేతన్న

స్థాన = భార్య ప్రాణాంబ (ఇతఃఁడు తిక్కరాజునకు మంత్రి,

తిక్కన భాస్కరుఁడు కేతన మల్లన మల్లన చినిబా పెన్నన
(భాస్కరానమాంబ) సామంతుఁడు
గంధవారగబిరుదు.
ఇది సెనె పక్షాత్తన
యందును.

స్థాన కొమ్మర ఇమ్మడిమనుమసిద్ధి ముమ్మడిమనుమసిద్ధి
కోటపీసా మాచావ్రాకముగా విచ్చె" (ఈశాసనము ప్రతిని
సే:డుగగ నే వాసి.ం:నందులకు ఉనకమండలమునందున్న దొరతనము
వారి యెప్పిగ్రాఫ్ఫిగారి కె తయు: గృహజ్ఞుఁడను)

ఈ మావెన మనుమఁడైన కేతన కమ్మనాటిని బాలించిన
తిక్కనన మల్లదేవచోడుని మంత్రిగనియు నాకేతన మనుమలైన
కేతన మల్లన లింగప్పనాటి చోడులకు మంత్రులుగా నుండిరియు,
దేలయుచున్నదని బ్ర. శ్రీ. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు (ఆంధ్రుల
చరిత్ర రక-౬౨వృ.లు) వాసియున్నారు. కాని యందు సత్యము
లేదు. ఈ త్రిభువనమల్లదేవచోడుఁడు క్రీ.శ. ౧౧౫౦ ప్రాంతమువాఁడు.
ఈతని పేరున శాసనము లనేకములున్నవి. ఆరవికడ మంత్రులుగానున్న
వారు కాళ్ళపగోత్రులు. అందు కేతన శివదేవునితోడుకు. కేతన,
మల్లనలు ఆమాత్యునిద్దనోనమాంబల తనయులు (ద. హిం. శా. సం.
౬ సంఖ్య ౧౩౨.౬౪౩) తిక్కనసోమయాజి వంశీయులకును వారికిని
నేమియు సంబంధము లేదు.

పై కడకవృక్షమునఁ దిక్కినసోమయాజిఁ దీతామహుడ గాఁ గనఁబ్బునున్న బాస్కరమంత్రియే భాస్కరరామాయణకర్త యని యూహంపఁబడుచున్న యాతఁడు. ఆతఁచారిత్రము స్వీకృతమున వేఱుగ వ్రాసియున్నాడను. ఆ బాస్కరమంత్రి పెద్దకుమారుడును విక్కినసోమయాజిఁ బితృతండ్రియునగు కేవలవృక్షయే అధిపత్య కానంబరీ కావ్యకర్త యని తలంచుచున్నారు. ఆ కవిచారిత్రమును గూడి నిందు వేఱుగ వ్రాసియుంటిని.

విక్కినకు వేఱొక పెంతండ్రియగు సిద్ధనయు నాతనికూడఁ దైన తిక్కన (ఖిరతిక్కన) యుఁ జోడితిక్కరాజకవ మంత్రియై సేనా దిపతులై పరాక్రమవంతులై యనెఁగియులఁగఁ బార్సా శాశ్వత కీర్తిని గడించియున్నారు. చోడితిక్కరాజెవ్వరో తెలిసినఁగాని నాని గూర్చి చెప్పిన ప్రయోజనములేదు. కావున వారి వృత్తాంతమును దక్షిణాత వ్రాసెదను.

ఈ ఖిరతిక్కనకు సోదరులైన కేశవ, మల్లన, బాస్కరులు పరాక్రమవంతులును శూరులు నైనట్లే క్రిందిపద్యములలోఁ గేతనకవి దశకుమారిచరిత్రమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ ఆశాసీతిసంపద విహంగచపుంగవకేశుఁ జెప్పవోఁ
గేతనఁ జెప్పి యుద్ధవిజిగీషును వానరకేశుఁ జెప్పవోఁ
గేతనఁ జెప్పి దిగ్విదితకీర్తితున్ వృషకేశుఁ జెప్పవోఁ
గేతనఁ జెప్పి కాక ధరిఁ గేవలమర్త్యులఁ జెప్పఁజాలునే.

శా. పారావారిపరీతేధాత్రి వినుతంపం బోలు మహామర్రిక
సారోదార యశోధిరాము బహుశాస్త్రప్రభు శస్త్రాస్త్రవి
ద్యారాజత్పిటుగోమలవిక్రము నుదాత్తస్సాంతు ధర్మకియా
చారాపాస్త సమస్తదోషవిషమర్క జౌహత్తనారాయణుక.

చ ఉరవడి నుగ్రసేవణపయోగి బాడబవహ్ని చాత్మనన్
 దిరికిని కుంభజన స్త్రీయఁ ద్రాగి యుత్తితివాధువాడ్కి న
 చ్చెగవుగ నింకఁ జేసె నవి చెప్పు జనప్రకంబు విక్రమా
 చరణుని సిద్ధవాస్థుతు గాచని నన్ననగంధవారణుఁ.

ఈ పద్యమునఁ జెప్పిన సేవణరాజులనుఁగా దేవగిరి రాజధాని
 గా రాజ్యమేలిన యానవరాజులని చరిత్రకారులు నిర్ణయించి యున్నా
 రు. ఈ సేవణరాజులనుఁ జోడతిక్కరాజు జయించిన దశకుమార చరి
 త్రమునందుఁ దిక్కరాజును వర్ణించుచుండప్పుడునఁ గేతనకవి రచించిన
 “సేవణ కటక సాయంత్రం గర్వ ముకఁచె” నను పద్యపాదమువలన
 దెలియుచున్నది. పై చంపకమాలలోని బాస్కరుఁడు ముత్రిభాస్కరు
 నకుఁ బాత్రుఁడు. తిక్కనలోను మాటికిఁ బెనండి కుమారుఁడు,
 ఇళిఁడు కూడ సంక్రితలెను, నోడకలెను ఇద్దరిక్కనవలెనుఁ జోడ
 తిక్కరాజుఁడఁ సేనాధిపతిగా నుండి సేవణరాజులతోఁ నాతనికిఁజరిగిన
 యుద్ధములలోఁ బాల్గొని జయముఁ గల్గించి యుండును.

తిక్కనలోను మాటితండ్రియైన కొమ్మనామాత్యునిఁ జల్లియైన
 యన్నమాంబును, దశకుమారచరిత్రమునఁ గేతనకవి యాకించి పద్య
 ములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

సీ స్వరాజ్యపూజ్యుఁడో కారవాధీశుఁడో

నాగభోగమున మానమున నెగడె

రతివాధు ఁదో నివరాజతనూజుఁడో

నాగరూపమున దావమున నెగడె

ధరజీధ కేంద్రుఁడో ధన్యుసంజాతుఁడో

యనఁగ ధైర్యమున సత్యమున నెగడె

గంగాతృణన్ను ఁదో గాండీవధన్యుఁడో

యనఁగ శౌచమున శౌర్యమున నెగడె

సూర్యవంశ మాపాల సూర - య్య
 వనచనంతంబు బుధ నాకవశ్యుండు
 గౌరమాన్యయాంభోనిచి శీతకాండ
 కలసిధాంబు కొట్టిగు కొమ్మలె

సీ. పతిధర్మ నల యరుంధతి పోలె నేనియు

సౌభాగ్యమహిమ నిసరికి నెనయె

సౌభాగ్యమన రతి పరియయ్యె నెని

భాగ్యంబున నీయాంబుజాక్షి కెనయె

భాగ్యంబునందు శ్రీ ప్రతి యయ్యె నెనియు

చాలెని పరితాతెన్ కెనయె

తాళిమి భూదేవి తగరానియగు నేని,

నెర్పన నీవశ్య నేత కెనయె

యని యనేకధంబుల నఖిలజనులు

పొగడ నెగడ గృహపూజాంతాంత

రంగ కొమ్మనామాత్యు నగ్ధాంగక్షీ

యభిః గుణగణాంకృత యన్నమాంబు.

తిక్కనసోమయాజి తనతండ్రియగు కొమ్మనామాత్యుడు,
 దండనాథుడనియు, గుంటూరు విభుడనయు భారతమున, తెప్ప
 యున్నాడు, గుంటూరు విభుడన, గా గుంటూరునకు, గరిణిమిమియు
 తిక్కనసోమయాజి కను రుడు కూడ గామరంగముగా మండెను
 శావున పిరు మొనటినుండియు గ్రామకళిణముగా నుండిరనియు,
 గొంగుళి యభిప్రాయము. సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులగు శ్రీ. చి. పీఠ
 భద్రరావు పంతులుగా రీయభిప్రాయము పరికాదవిరి, కొమ్మన కరణ
 మైన నగుగాక. ఆయన నాకాలమునాటి కరణము లిప్పటివారివలె

లెక్కలు వాగ్మయవాదగా మాత్రమేయండి పేరుపలిష్టలు లేనివాడుగా నుండెడివారిని తలంపరాదు. ఆకాశపుకరణములు, శాస్త్రజ్ఞానంప న్నులై పరాకొమవంతులై యాశ్చర్యగౌరవము కలవారై తమ గామ సురక్షణమునకుఁ గావలసిన సైన్యము నుంచుకొని రాజునకు సన్నిధి మల సాహాయ్య మొనర్చుచు రాజుచే గౌరవము నందుచుండెడివారు. అందుచేతనే “విభు” “పాపాలక” శబ్దములు, వారియందు వర్తించు చుండెను. తిక్కనసోనయాజితండ్రి గామకంఠముని యంగీకరించి నను, నతిమాత్రమున నాతినిని సామాన్యముగాఁ దలంపరాదు. ఇది, యిది సాగవేదవేది. అందాధిపతి సూర్యవంశ భూపాల సుచిరరార్య వన వసంశుక్రై గాండీకన్యసవలె శౌర్యమున నెగడియున్నాడని కేతనకవి చెప్పి యుండటచే నీనిని గౌరవ మొకవాయసగాఁ దని తలంపరాదు. కలఁడనూక చోడరాజులకక సేనాధిపతి గా నుండి నెల్లూరునందు జరి గిన యొక వహాణములో వీరముగము నందెననియు, నావార్త గుఱుకొనఁ దన్న యాశావిభార్య విని యించుకేయు విచారిము నందక తాను వీరవత్ని నైనందులకు సంశయించి భర్తతో సహాగమనము గావించెననియుఁ జెప్పుదురు. భర్తమరణవార్త చెప్పవచ్చినవారి తోడను నామయమునఁ దనను జూడవచ్చినవారితోడను దేహ మశాశ్వత మనియు, జీవితమునుఁ బరోపకారకముగాఁ గడపుటయు, దీమరణము నొందుటయు నుత్తమపుణ్యవలక్షణము లనియుఁ జట్టిభర్తతో సహాగమన మొనఁచుట నుత్తరాధీర్భ్యునియు హితోపదేశము గావించెనట తుదఁపెతుల సుగుణములను డెలుపుఁదలను బ్రజలు విశేషముగా నిప్పు డునుఁ జెప్పుకొనుచుందురట.

జగద్విఖ్యాత చారిత్రుడైన తిక్కనసోనుయాజి కీర్తనాదంప తులు కలెడఁద్రలు. మొత్తమమీఁద నీకుటుంబమున మొనరినండియు బుడితలునుఁ గవులును, శూరులును, దాతలు నుద్భవించి తమ యశ

శృంగిల దిగంతముల వ్యాపింపజేసియుండిరిని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పుచున్నాడు. ఈకుటుంబమువారు, నెల్లూరు రాజధానిగా నాచుట్టు ప్రాంతములను దేశమును బరిపాలించిన చోడరాజులకుఁ జదువులుగను సేనాధిపతులుగ నుండి పెరువకసిని చెప్పుట కీవంశమునందలి పేరులు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. ఆకాలమున మంగ్రులు, సేనాధిపతులు మొనలగు రాజకీయోద్యోగులు తమ సంజానమునకుఁ జదువు ప్రభువుల నామములనంది తమఃస్పృహనను పెల్లడించు నాచార ముండెడిది. తిక్కన రచించిన సిర్సచస్తోత్రరామాయణమునఁ గృతీకరించిన ప్రభువు మనునడిచి. ఆతనితండ్రి తిక్కరాజు. ఆతనితండ్రి మనుమసిద్ధి తలసి పూర్వము నల్లసిద్ధి. ఈపేరు లీవంశవృక్షమునఁ గాన్పించుచున్నవి. మన చారిత్రికపురుషుడైన తిక్కనపేరు, మనుమసిద్ధి తండ్రియైన తిక్కరాజును బట్టి మే వచ్చినదని తలంపవచ్చును. కాళహస్తి యందున్న తిక్కాళ త్రివేణుడే యాంధ్రమునఁ దిక్కన యైనాడు చోడతిక్కరాజునఁ దిరు కాళ త్రివేణుడని కూడ పిలవెను.

ఇట్టి సుప్రసిద్ధవంశమునఁ దిక్కనసోమయాజి జననమంది మహాకవి యగుటయే గాక గొప్ప రాజకీయ వేత్తయై మహాదాతయై వేద వేదాంగసంపన్నుడై కృష్ణియై కవిపండిత పోషకుడై కృతపతియై శాశ్వతకీర్తిని గడించెడివాడనియు.

కొట్టగూడ కొమ్మనప్రగ్గడ కొడుకు మల్లనప్రగ్గడ యనునాతడు విశ్వేశ్వరశివదేశికుని (కాశీయగణపతిదేవుఁడు రాజగుచు) యొద్ద ధాన్యాది-తిగానుండి శా. శ. ౧౨౦౪ చిహ్నము సంఘాతమున బహుళ శృతియనాడు విశ్వనాథదేవుఁడు దీపమునకై యేరిగి గొట్టెల నిచ్చినట్లు గుంటూరు మండలములోని వంశరగామమున వాఁతానవ మన్నది. (A. R. నెం. ౪8 మ 1917) వై వంశవృక్షములో

గొమ్మన కొడుకు మల్లన కనుపడుటలేదు. కాని దాని తుదికొమ్మల
యందును కొమ్మనలున్నాను. వారిలో వెకరితైన మల్లన యొక్క
మించినాడేమో! లేక యాతఁడు పతియొక జంకము కనిపాడో!
శాసనముగా నాతఁడు భారద్వాజగోత్రుడని యున్నది. తిక్కనసోమ
యాజి గౌతమగోత్రుడు. శాసనములోని వాటి పొరపాటు కావ
లయును. లేదా కొట్టగుల్లవారిలో పెండగోత్రములవారండి యుండ
వలయును.

తిక్కనసోమయాజి తన్నున గూర్చి చెప్పినవిషయములు:

ఈమహావిరినిందిన గ్రంథములయందు దననుగూర్చి యేమి
వ్రాసికొని యుండెనో చూతము.

ఇతఁడు నిర్విచనోత్తర రామాయణమును శ్రీ వహాభరతమున
విరాటపర్వమాదిగాఁ దుదిపాఠకు బదులైదు పర్వములనుఁ దాండ్రమున
బిష్ణుకావ్యములుగా రచించి యుండెను. నిర్విచనోత్తర గామాయణ
మున విశిష్ట తననుఁ గూర్చి యీయొక పద్యమును మాలేమే చెప్పి
కొని యున్నాఁడు.

య. ఆమగాదా సతతనీప నే నుధయ కావ్యప్రాధీః బాటించు శి

ల్పమునం బొగుడుం గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గో

తివాగోత్రుండ వ హేష్టగాంఘ్రికమలధ్యానైక శీలుండ న

న్నపతుం గొమ్మనమత్రేకికా సుతుఁడది కాక కుండసన్తాప్యుడ౯.

ఈ వ్యామనందఁ దాను శివధర్మకుండ నైష్ఠుఁడ చెప్పియున్నను
వైష్ణవద్వేషమున్నవాఁడు కాఁడని నిర్విచనోత్తర రామాయణ రచనము
వలనను నందలి ప్రథమపద్యముననే “హాహరపద్మగర్భుఁడు” అని
చెప్పియుండుటచేతను స్పష్టమగుచున్నది. పతియు సంస్కృతాంధ్ర
కావ్యకీర్తమునందుఁ బొరిగుండ ననియుఁ గళావిదుఁడననియుఁ జెప్పు

కాని యుండుటచే నదివఱకేమో కొన్ని సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములను రచించి యున్నట్లు పొగకట్టుచున్నది. కాని యీ రామాయణ భారతముల దక్క సరిక సేగ్రంథములును నీతనిరచనములు మఱకు లభ్యముఁగుట లేదు. తిక్కనసోమయాజికి దశకుమార చరిత్రమును గృత్యుచ్చి కేతనకవి:

క ఆభ్యుత్పాద మనున భూగిభు

సభఁ దెనుఁగున సంస్కృతమునఁ జతురుదై తా

సుభయ కవిమిత్రనామము

త్రిభువనముల నెగడ వంత్రితిక్కఁడు దాల్చెక్

అని చెప్పియుండుటచే నీతఁ డనేక సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. కేతనకవి చెప్పియుండికపోవుటచే నీవిహాకవి రచనలు పేగుల నైనను తెలిసికొను నదృష్టము లేకపోయినది. ఆ కాలమునాటి, తామదివఱకు రచించిన గ్రంథములపేరులను గాని తమపూర్వులు రచించిన కావ్యములపేరులు గాని చెప్పుకొను నాచారము లేదు. తిక్కనసోమయాజిమాడ తనతాతనుఁగూర్చి చెప్పునప్పుడు "సారకవితాభిరాము" అని చెప్పినే గాని యాతఁడురచించిన గ్రంథములనుఁ బేర్కొనలేదు.

సంగమవంశజుడైన కంఠరాశిభార్య గంగాదేవి తనభర్తవిజయములను వర్ణించుచు వ్రాసిన షడ్గురావిజయమును సంస్కృత గ్రంథమున దిక్కినసోమయాజిని సంస్కృతః పులలోఁ జేర్చి వర్ణించినది. కాని అందునను నాతఁడు రచించిన గ్రంథనామముల నీయలేదు.

ఈ మహాకవి, భారతములోఁ గూడఁ దననుఁగూర్చియుఁ దన పూర్వులనుఁగూర్చియు నొకవిద్యమే వ్రాసికొనినాఁడు.

సీ. హృదయము సన్మన్యగౌతమగోత్ర
 మహితుండు భాస్కరమంత్రితనయుఁ
 డన్నమాంబాపతి యనఘులు గేతన
 మర్చిని నిర్దనామాన్యవచన
 కూరిమితమృండు గుంటూరిభుండు కొ
 న్మనఁడనాథుండు విధుకీర్తి
 విస్తరింపఁజూపఁజూపఁజూపఁ
 విరిశీలుండు సాంగవేదవేది

తే యర్థిగల వచ్చి వాత్సల్య మశయల్ల
 నన్నదీయఁ జూచుట లాదిరించి
 తప్పి దీనించి కరుణార్ద్రదృష్టిఁజూచి
 యెలమి నిత్తని యానతి యిచ్చెనాత్.

తెక్కన, తనన గూర్చిగాని, తనపూర్వులనుగూర్చిగాని యీ
 గ్రంథముఁ యందు విశేషముగాఁ జెప్పకొనకలయుట కాత్మశ్లాఘనమునం
 దిష్టము లేకపోవులయో, పూర్వగ్రంథములయందు వర్ణించియుండి మరల
 మఱఁ జెప్పకొనట రుచింకయో యైయుండును. ఇచ్చటివారికలె
 గాక యానాటి మహాకవులకు, స్వవిషయ భవనమునం దిష్టముండెడిది
 కాదు. నన్నయభట్టు తండ్రిపేరైనను గృహనామము నైనను జెప్పకొన
 లేదు.

ఇతరగృహనామము: నివాసము:

తెక్కన తన గృహనామము నెచ్చటనుఁ జెప్పకొని యుండ
 లేదు. కేతనకవి రచించిన దశకుమార చరిత్రమువలన మీరియింటిపేరు
 కొట్టరువువారని యెఱుంగనగుచున్నది. మొట్టమొదట మీరి. గృహ
 నామము గుంటూరువానియుఁ బిమ్మల కొట్టరువుగా మారెననియు
 నందురు. తెక్కన పూర్వుల నివాసము గుంటూరుమండలమందలి

పక్షగుపాడచియుఁ గొన్నితరములయిన పిమ్మట గుంటూరునకువచ్చి
యచ్చట నివాసమేర్పరచుకొనిరినియుఁ దిక్కన పితృహుని జీవిత
కాలమునందో, కాక యీతని తండ్రులకాలముననో నెల్లూరునకు
వచ్చి యట నివాసమేర్పరచుకొని రనియు జెప్పుచున్నారు. తిక్కన
నెల్లూరునివాసి యనుట విన్నవాడ విషయము. తండ్రిని గుంటూరు
పిఠుడనుటచేత తండ్రునివాసము గుంటూరునియే చెప్పవచ్చును.

కొన్ని శాసనములలో కోష్ఠాధిపతి యను పాస్కృత శబ్దమునకు
దొంగున కొట్టరువు అని వాగిసియున్నారు. ఇట్లే బాండాగారాది
పతులకు భండాదువు అని యుపయోగించియున్నారు. తిక్కనవంశీయు
లలో బూర్గు లేమహారాజునాదనో కోష్ఠాధిపతులై యుండిరినియు
నాకాలపు తెలుగుభాషనుబట్టి వారిని కొట్టరువు అని వాడియుండి
రనియు దాని ననుసరించి యీవంశీయులకు “కొట్టరువు” అను నింటి
పేరు వచ్చియుండుననియు మాహావదగి యున్నది. ఈవే రెప్పుడు
వచ్చెనో చెప్పట కాధారములు లేవు.

కొట్టరువు అననొక గ్రామ మండలము దానినిబట్టి వీరి
గృహనామ మేర్పడెననియుఁ గొందఱుచున్నారు. కాని యది
సంశ్చయకాదు. కొట్టరువుగ్రామ మెచ్చటనుండెనో వారు చెప్పలేదు.
గుంటూరు నెల్లూరు మండలములలో కొట్టరువులేదు.

దశకుమారచరిత్రమందలి తిక్కన ప్రశంస:

తిక్కనసోమయాజి, మూఁకుటిక కేతినకవి రచించిన దశకుమార
చరిత్రమునుఁ గృతినందెను. అందుఁ దిక్కనగూర్చి యాకేతినకవి
రచించిన పద్యముల స్త్రీకింద మదాహరించుచున్నాఁడను.

సీ. సుకపిండ్లబృందరక్షకుఁ డెవ్వఁడనిన

వీఁ డినునాటకకు దొడ్లవైసవాఁడు

చిత్తరత్నస్థిశశిషుఁ డెవ్వఁడనిన

వీఁ డనశబ్దమున కథఁజైనవాఁడు
దళదిశావిశ్రాంతయశుఁ డెవ్వఁడనిన

వీఁ డనిచెప్పుటకు బ్రాతమైనవాఁడు
సకలవిద్యాభాషణుఁ డెవ్వఁ డనిన

వీఁ డసమాప్తుటకు గుఱియైనవాఁడు

మన ముడిద్దిన హీన సమస్తరాజ్య

భాగ్యధౌరేయుఁ డభిరూపభావభవుఁడు

కొట్టినావు కొవ్వొనామాతొడ్డి కూర్మిసుతుఁడు

దీన జనతావిధానంబు తక్కుకౌం.

క. అగు ననఁ గొమ్ముతలెక్కుఁడు

జగతి సపూర్ణార్థకబ్బచానకవిత మై

నెగడిన బాజోచ్చిష్టం

జగత్ప్రియం బనిసవలుకు సఫలం బయ్యెకా.

క. కృతలు రచియింప సుకవల

కృతలొప్పుఁ గొనంగ నొరుసకి దీరు నె నా

కృతః ఖండ వితరణశ్రీ

యతుఁ డన్నమసుతుఁడు తిక్కఁ డొకనికి దక్కకా.

సీ. సంసకపిండ్రుల సత్ప్రబుధు లొప్పుఁ

గొను నమలధికకీర్తనకుఁ దెగవు

లలిత నానాకావ్యములు చెప్పిన భయభా

వలయందు నమల ప్రశంసప్రొవ

యర్థమై బెక్కుకృత సగ్రహారంబులఁ

గా నిచ్చు నమల పొగడపాలము

మహాత్మ్యమైన బహువిధయా గంబు

లోనందు ననుట వైనము దాని

పరుల కొక్కరి కిచ్చియు బ్రబవ్యుత్తి

నిజమునై వెంప సాసార నెగడుచు

కొన్నమాత్రు టిక్కన కొలది సదిపు

లింక నొక్కరుఁ డెన్నంగ నెందు గలఁడు ?

ఇతఁడు కేవల మంట్రయోగాక దండధీశుఁడనూక నైట్లు
కేవల రించించిన యాకించి పద్ధతుల వెలన నప్తుకు చున్నది.

క శ్రీకావరచరణదూ

రీరణఁదోడ శుభచరిత్రుని ననుకం

పాకరిహృదయఁ గులాబ్ధి

ధాకు శుభమూర్తిఁ డిక్కదండధీశున్.

క. శ్రీవిలసర గమనీయా

భావిశుభవసాదప్య భావసిధానా

భూవనత శుభచరిత్రా

ధీవిభవాత్తస్వరూపః టిక్కచమూపాః

కేవలవిరచించిన యాపద్ధతులనూ దతిశయోక్తి గాని
య్యుత్పత్తిగాని లేనివి నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును ఆభ్యాసోక్త్యాన
సంపన్నుఁడగు సీమహానుపాదు తులవంశమున రాజోపురాల నైశ్వ
ర్యమును సంపాదించి నిలువయుంచవలయు నను కోరికలనాఁడు కాఁ
డనట కిదివి కుమారదొక చిన్న గ్రామమునకుఁ గరణ మైవాఁడను
టయే నిరసవము. ఇఁడు తన శక్తిసంతయును ప్రభుకార్యనిర్వహ
ణము నందు వినియోగించి చోడరాజ్యస్థాపనాచార్యుఁడయ్యెను. తన
పాండిత్యమును లోకశ్రేయమునకును, ఆంధ్రసాహిత్యాభివృద్ధికి నుప

యోగవశాత్, యుద్ధంభవనమును గవించుటయేగాక యశేకపు
 లక్ష, బండితులక్ష, బోత్సాహ మొసంగియున్నవాడు మారనవంజి
 మహాకవి యీరినికి శిష్యుడగుటయు కేతవంటి పండితకవి కృతదాత
 గావుటయు, బుద్ధివంతివాడేతనిచే బిరుదమును గ్రహించుటయు
 నిదలక్ష, దార్శానికములు.

హరిహరవాసుని ప్రశంస:

ఇశు పరమ భక్తగోపరుడనుట కీతని రచనములే దృష్టాంశ
 ములు. ఇతఁకాలపున పీఠైవవైష్ణవమతములు పరస్పర ద్వేషముతో
 నుండి యన్మోహహింసకూడ గాంచుకొను స్వభావముతో మెలగు
 చు వచ్చినవి. అట్టిసమయమున నీమహాగుహుడు శిష్యకేళవుల కభేద
 మను ప్రతిపాదించి, హరిహరనాథుడను చైతన్యమునకు తనభారతమును
 గృతీయిచ్చెను. నెల్లారునందు హరిహరనాథ దేవాలయ ముండెడి
 దనియు, దిక్కనసోమయాజి భారతము నాయాలయమునఁ బ్రవేశ
 హృదయముతోఁ గూర్చుండి రచియించెననియు జెప్పుదురు. భారత
 విరాటపర్వ కృత్యాది యంతి “అనిపూని యాశ్మశ్శంబులగు పుణ్య
 ప్రబంధంబులు దేవసక్తరిం బ్రసంసించుటయు వొక్కయోగాధవ పశే
 పం బగుట జేసి” అనువాక్యము లీ యంశమును ధృవపర్చుచున్నవి.
 ఈశ్వరీరచన మొకవిధముగ వేదకాగ్రాస ముమే తిక్కన మనసార
 విశ్లేషించెను, ఈతనితావతీకవులు కొందఱిని ననుకరించి తమ
 గంధములను హరిహరనాథునకు గృతీకొసంగిరి. నెల్లారునం దిప్పు
 డీయాయము లేదు. పాండవుల యాలయ మొకటి కలదు. ఇవ్వడు
 రంగనాథకృపాబి యాలయమున్నచోటనే పూర్వము హరిహరనాథుని
 యాయ ముండెడిదనియు నదిశిథిలమైపోగా న్నాప్రదేశమున రంగనా
 థాలయమును నిర్మించిరనియు జెప్పుదురు. నెల్లారునకు చెన్న రెండు
 పాయలై నదనియు, రెండవపాయ నెల్లారునకు దక్షిణమున నుండెడి

సేయు. నదియన్నడు పూడిపోయినదియు, నాపాయకు దక్షిణ
 పూర్వ హరిహరనాథ దేవాలయ ముండెడిదనియు దాని శిథిల
 భాగాలు లిప్పుడును గన్నడునున్నదనియు కొందఱు అభియోగము వైద
 రాజు వెంటనాథకుని తన వంశతంత్రము నీ హరిహరనాథులకుఁ గృతి
 యిచ్చియుండటచే నాతని కాలము వఱకును (పదనైవశతాబ్ది) పర్యాయ
 ముండెనని విశ్వసించవచ్చును. పన్నెగోవావరీ సంగమమున నొక
 హరిగూడదేవాలయముండెడిదని వ్రాక్షాణమునుండలి యొకశాసనము
 (పదకొండవశతాబ్దినాటిది. ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౫౯)
 మునఁ దెలియుచున్నది. హరిహరనాథక పట్టణమొండు కర్ణాట దేశ
 మునఁ గాదు.

హరిగూరనాథునిఁ బ్రశ్నించుచు తిక్కవరచించిన యీక్రింది
 శ్లోక ముదేవునకుఁ బ్రకటమైతిఁ గల్గించెఁట!

“కింకరమాలాం కింకరమాలాం
 పక్షిమాలాం బహుమాలాం
 కింకరమాలాం కింకరమాలాం
 స్వప్నం నీవ ప్సాదు వద స్రవో మే”

“ఎభో! నీవు అలంకరించుకొనుటకో అష్టిమాల విద్యుయం
 తువా లేక కొస్తుధము నభిషిక్తువా? నీకు కాలకూటము రుక్మము
 గానుండుగా? లేక యశోవాస్తవ్యము రుక్మముగానుండునా నాకుఁ
 జెప్పుము” ఇది వైశ్ణవాద్ధ్యము.

భగవంతుడు స్వప్నమునఁ బ్రత్యక్షమై శివకేశవల కభేదమునఁ
 బ్రతిపాదించుచు గ్రంథమును రచించినందునకుఁ దననుఁ గొనియాడు
 చున్నట్లీక్రింది పద్యములోఁ గవి చెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. వైదికమార్గవిష్ట మగు వర్తనముం దగ నిర్వహించుచు
 క్షేపము లేనిది మతి నిష్కలవృత్తిగఁ జేయుచుండ మ

తాననిరంశన కజశక్తుః భావము కల్పి నాస్తి స

మోక్షము బొందఁ గావ్యమునఁ గొనియాడఁచుచును నెప్పుడుగా,

నెప్పుడు పాతైత్కార కథలు తెప్పిస వాఁగో మొదటివాడు
తెక్కననోయూజి ననువాదమున చెక్కుకీరిచి ననుకరించి నను
గ్రంథములలో ననుపూర్ణుడో, తమగారాధించెడి కేదరిలో నున్న
మనఁ బ్రశ్నకు మ్రొల్లు వాసిననుచు నచ్చిరి. కొందఁ టినియొక
యాచాముగాఁ బ్రకటించి యట్లు చెప్పించియుండునని నెలచిననుఁ
ద్వివేచనానుమాదివంటి భక్తాగోగణ్యుఁ కిక్కడ పాతైత్కారము మ్రొ
నని యూహించుటయే సహజము. ఏకమనఁబాచుకృష్ణుడు గాని
కాదేని ప్రశ్నోత్తరుగుచుండెడిచి చెప్పలయు నది సత్యమనివిశ్వసించు
టయు చిరదుఃఖవనియవ శతాబ్దియందలి సంగతులు. మానవులకుఁ బర
మేశ్వః పాతైత్కార ముంభవనచి యాకాలమునఁ గొనిఁటి కత్వాస
ము. కాని యది యా ప్రవాణి కహినియు కాఁజాలదు

హరిహరనాథుడు కిక్కన హృదయమున నిద్రించుకొనిన
దేవుఁడే కాని యాహ్వానరూపుఁడు కాడని కొందఁగినుతము. అది
సత్యము కాదు. హరిహరనాథాలయములు పూర్వకాలమున నచ్చ
టచ్చట నుండెడివనటకు శాసనస్పష్టా సమాలు కలవు. ఆయాాలయము
నందలి యేకగ్రహమున హరిహరరూపమును రెండునుఁ గనుపడు
నట్లు చెప్పబడియుండెడివని చెప్పుదురు. తూర్పుగోదావరియండలమున
రాజోలుకలూకాలో కేశవస్వామి యాలయమున నెదుటిప్రక్క
కేశవరూపమును వెనుకప్రక్క స్త్రీరూపమును మొలచియున్నది. శ్రీ
మహావిష్ణువు మోహినిరూపమున కిచ్చుచి వందిందినకథను సూచించు
టకై యీవిగ్రహమును నిద్రించుచి యచ్చటివారు చెప్పుచుండురు.
కావున హరిహరనాథుఁడు కేవలమొనసకార భవకొలుకుఁ గల్గించు

కానినవాడేశాక యర్జున్వర్షరూపంబుగాఁగూడ నున్నాఁడని విశ్వ
సింపవచ్చును

తిక్కన సోమయాజి విర్వచనో త్తరగామాయణమును రచించు
వానికి బూర్వమే తలికండ్లకీరపురుష స్వర్ణము నలంకరింపఁబడి
రని చెప్పుదురు ఓవివిట్టి యాతఁ బార్శ్వమునగాదే మాతాపితృహీను
దశాక్షనియుఁ బెరిత బ్రుంచే జెంపబడి విర్వల నధ్యసించి సర్వశిల
బలపూర్ణుడయ్యెననియు నెంచదగి యున్నది.

తిక్కన యజ్ఞకథ :

తిక్కనామాత్ముఁడు రాజశాస్త్రిముఖలో నిమగ్నుడై యున్నను
బాహ్యోహోచితముఁగు చైత్యకర్మల నుపేక్షింపలేదు. నిర్వచనో త్తర
గామాయణగర్భయందు “బుధారాధనవిధేయ తిక్కననావిధేయ”
యనియు, భారతగర్భయందు “బుధారాధనవిరాజితతిక్కనసోమయాజి”
యనియు, దేవపుకొడియుండుటచే నీతఁడు విర్వచనో త్తరగామాయణ
రచనమునకుఁ కరువాశియు, భారతరచనకుఁ బూర్వమునను జన్మము
చేసెననుట స్పష్టము కేతనకవి దశకుమారచరిత్రమున, దిక్కననువర్ణిం
చుచు “మహితదక్షిణ లై న విహువిధయాగంబు లొనరించుననుట
వర్ణనము దా” యని చెప్పుటచే దశకుమారచరిత్రమునఁ గృత్యోపాంసు
లకుఁ బూర్వమే యీతఁడు యజ్ఞమును కేసియుండునని కొండఱును
చున్నారు. అదిసత్యమైనచో, కేతనకవి యెచ్చటనైనను తిక్కన
నామాంకిమన నాతఁడు యజ్ఞకర్త యని సూచించుపదమును వేయ
కుండ నుండఁడు. అట్టి పది మేదియు దశకుమారచరిత్రమున లేదు.
కావున నాయూహాయందు సత్యములేదని లె వలసియున్నది. కేతన
చెప్పినదానికి వైశ్యదేవాదియొగము లని యర్థము చెప్పవలసియుండును
ఘనునునెద్ది చఃప్రాయనపిరప భారతరచనారంభమునకుఁ బూర్వమీతఁడు
జన్మ ముంబండునని నాయభిప్రాయము.

నన్నయగట్టు రచింపగా విగిలినభాగమును పూర్తిచేయుచు
 బ్రతకె తగినవికొలుకు రాజరాజనరేంద్రుడు ప్రయత్నముచేయుచు,
 నన్నయ రచనమునందలి తుదిపద్యమును:

ఉ శాసనాశ్రయ బుద్ధిలస త్తరతారః హారపంక్తులం
 జాతరంబు లయ్యె వికసన్నవక్తరవగంధబంధురొ
 దాసమీరసౌరభముఁ దాల్చి సుధాః శుభీర్యమాణ క
 ర్మూరపరాగపాండుఁ డిపూరములం బరిపూరితఁబుల్లె

యవపద్యము చొకతాళపత్రిమైనై వ్రాయించి యట్లు వ్రాయగలిగిన
 కవు లెవరైననున్నచో నీభావమును దమకైలిలో రచించి పంపుడని
 రాజాస్థానములకుఁ బంపెననియు, నది మన మసిద్ధికడకు రాఁగా, దిక్కు
 పసోమయాజి యాపద్యమునే కేటొవత్రమపై వ్రాసియచ్చెననియు,
 నన్నయతో సమానముగా దాని వ్రాయఁగొనను తిక్కనభావమును
 గ్రహించి రాజరాజానిచి తనకడకుఁ బంపుమని మనుమసిద్ధికి గోరె
 ననియు, దిక్కున యందులక గీకరింపకపోగా మనుమసిద్ధికి గోపము
 వచ్చి “పలుపుగిలో నీబుట్టనొటి”ంచిరిధులవెంటఁ ద్రొప్పి మాంసమును
 దిసిపించెద” నని తూలనాడెననియు, దగువాత రాజు పశ్చాత్తప్తుడై
 తనమాట విలుపుకొనుటకై తిక్కనామాత్యునిచే యజ్ఞము చేయించె
 ననియు నొకకథ చెప్పెనరు. కాని యింతలేశమాస్రిమును సత్యము
 లేదు. (నన్నయచేయువానికి క్షేరిమును, నూరేగులయు, సోమపాన
 మును గర్తవ్యములు)

మనుమసిద్ధి మహారాజు రాజరాజునకుఁ దరువాత రెండవందల
 పంపన్నోములలో నన్నవాడు. భారతమున బూర్తిచేయించుటకై రాజ
 రాజు ప్రయత్నించెననట గూడ నాధారములు లేవు. భారతమును
 దక్షకుఁ గృతయిచ్చుని మనుమసిద్ధి యడిగెననియు, దిక్కునయందుల
 కఁగీకరింపకపోగాఁ బైసజెప్పినకథ నడచెననియు, గొంజిఁజెందురు.

కాచి యందును సస్యము లేదు. తిక్కనభారతమును రచించునాటికి,
మనుమసిద్ధి జీవించియుండెనో లేదో యని సంతకముగా నున్నది.
భారతమును భగవంతునికుఁ గృతి యీదలచినప్పు డిందల కభ్యంతర
మును గలుగఁజేయు స్వభావముకలవాఁడు కాఁడు మనుమసిద్ధి తిక్కన
యెడల మనుమసిద్ధిగోపముమోడు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు తనయంత్రి
నైన తిక్కనను "అచ్చాజీ" యని పిలిచినట్లే మనుమసిద్ధి తిక్కనను
'మామా' యని పిలుచుచుండెడివాఁడు. మనుమసిద్ధి తిక్కనలకుఁగల
య న్మోన్యగోపము స్మించనోత్ర రామాయణము నందిల్ యీకింది
ప్రస్తుతములనఁ దెలియుచున్నది.

చ. హాహరపద్మగర్భలను నాదిఃపిండ్రుల సూక్ష్మసత్కృతి

శ్వేదలను భక్తిగొల్పి తగ వారికృపం గవితావిలాస వి

స్తర మహాచీయుఁడైన నను సగ్గుణుణోత్తమాత్రి మన్మథుఁ

వరుఁడు దగంగరాఁబించి వారసమన్నన నాదరించుచుక.

క. ఏ నిన్ను మామయఁడయెడు

దీనికిఁ దగ నియ్యు తారతీకన్యక నా

కిన్హుఁడ వగు దనినను

భూనాయకుపట్క చిత్తమున కిం పగుడుకా.

సీ సకలలోక ప్రదీపకు డగు పద్మినీ

మిత్రవంశమున జన్మింపవనియుఁ

కాచిన మగలైనఁ జొక్కెడుఁట్టి సౌం

దర్య సంపద సౌవుఁ దాల్చెననియు

జనహృదయానందజనకమై నెగడిన

చతురత కల్పి ప్రతముఁడనియు

మొఱసి యొందొంటికి మిగులు శౌఖ్యాగ

విఖ్యాతకీర్తుల పెంపెననియు

వివిధవిద్యాపరిశ్రమవేసి యనియు

సరసబహుమాన విరచనాశాలి యనియు

మత్స్యశిక్షరుఁ డగుచున్న మనుమనృపతి

సుభగుఁ గావించుటకు సముత్సుకఁడ నైతి.

మనుమసిద్ధి మహారాజు దిక్కునకు రాజదిహ్నుమల నిచ్చి గౌర
వించిన స్లోకిందివిద్యమనఁ గేరకవి చెప్పియున్నాఁడు.

గీ. అందఁలు గొడుగు లడప బుమేల్కట్టు

చామరములు జమిలెశఁజమలుచు

గఁబగట్లు భూమిగానిక గాఁగఁబెం

పెనఁగు రాచపడవులెల్లబడసె.

వైద్యమునందు మనుమసిద్ధి వివిధవిద్యాపరిశ్రమ వేదియనియు,
సరసబహుమాన విరచనాశాలి. మునియు జెప్పియున్నాఁడు. అట్టి
వాఁడు తిక్కననుఁ బ్రహేస్తలాడెనినఁచుటకుఁబలులేదు కావునఁ
జైకథ యెఁదిమాత్రమును విస్వసించుముకాదు. కృతినిఁ గన్యకలోఁ
బొల్పిన వారిలోఁ దిక్కునయే మొటివాఁడు. రాజరాజు పరీక్షైష్ఠ
మఁచిన పద్యము పైనిజెప్పినది కాదనియు "సిండుచునంబు" అనుపద్య
మనియు గొందఱు దును. మఱియొకటియని యింకఁ గొందఱు దును.

తిక్కనతరువాత నాతనివంశము :

తిక్కనసోమయాజికే దరువాత నాతనికుమారుఁడ నెల్లూగవకు
పడమట రెండుమూఁడు గోసుఁదూరములో వినాకినీనదీతీరముండున్న
పొలూరుగ్రామ కుఁజీఁమును సంపాదించి యక్కడ నివాసమేర్పరచు
కొని రవియు నప్పటినుండియు వారు పొలూరివారిని పిలువఁబడు
చుండిరనియుఁ జెప్పుచున్నారు ఈవ శావలిని వర్ణించు రెండు సీస
పద్యములు బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగముఁంతులు గా రాంధ్రకవుల చరిత్ర
మున మదాహరించియున్నారు. ఆ పద్యములివి :

పీ. భావపర్వము ల్పద్యము మానగాఁ

దెలిగించె గుంటూరితిక్కయ్య
యామహాత్ముని పుష్కలై కొవ్వనపురుండు
కప్పులచే బొయిరి కరిణికుంబు
నాకొమ్మఁకుఁ గల్గె హరిహరామాత్యుండు
నెమ్మిలో నతనికిఁ గొమ్మఁకునుండు
ఁహిమిలు నతనికి గామన తప్పన
యాగామనకు సోనియాహ్వాయుండు
అమనునకు వీరనామాశ్శ్మడతనికి
సోమలింగమంత్రి యానహాత్ము
నకును సోమగాజనాముండు బిలివీర
పునుడనంగ సుతులు గలిగి రందు

పీ. సోమమంత్రిఁగఁగెనునుండు సావకమంత్రి

యతనికి వీరన యామనుండు
గూరిమి తనయులు గోపాలభద్రదాస్య
నరసింహమంతుఁ లనంగ ముగసు
వారిలో నరసింహపరునకు శరభాక్షి
డును బాస్కరామాత్మ్యుండు నరసింహ
పునుడనఁ బాత్రులు గలిగిరి మువ్వరు
వారిగో శరభార్జునర్కనకును
వీరునుండు గలిగె వేడ్క నామంత్రికి
శరభమంత్రివఁడు జననమొంది
ప్రెలిలియన్నవాఁడు పాటూరిలోఁ దన
కులము పెద్దిలంగఁ గొమరు మిఱి.

ఇందులో మొదటివ్యాసు పూర్వరచిత మనియు, రెండవ పద్యము ఇరిభరాజు గారచ్ఛిన వ శానుక్రమజితమబట్టి బ్రహ్మశ్రీ శత ఘంటము శంఖ రంగనాథశాస్త్రిగారు రచించి రచియుఁ జెప్పచు నీ. ద్యములను శరిభ రాజు గారు వీరేశలింగమహాతులుగారి కిచ్చిరట, పాబూరి కరణికుమునబట్టి వీరు పాబూరి వాడైనారట.

కొండ జీవంశావళిని గూర్చి సంత శుమురుఁ డెలుపుచున్నారు. తిక్కన హాను మాత్ర యుపయోగించిన కంటపుబిర చాలకాలము పిరి యింట నుండెడిదనియు నందుపై నొకప్రక్క సాస్వతి విగ్రహమును నొకప్రక్క విఘ్నేశ్వర విగ్రహమును జెక్కఁబడియున్నదనియు బ్రతీతి కలదు. అది యిప్పుడున్నదో లేదో తెలియదు. బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగ మహాతులుగా రీ కంశావళిబట్టి తిక్కన కాలమును నిర్ణయింపయత్నించిరి. ఇప్పుడు శానన హానాథుని నీచుహాని కాలము స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. కావున నందుల కీవంశావళిలో బుర్రేను మడికిసింగ వసుఁ బితౄమహాఁడైన యల్లాడమఁత్రి తిక్కనసోమయాజి పాత్రిని బోలుచుమాడెనని సింగకవివృత వాసిష్ఠరామాయణములోఁ జెప్పఁబడి యున్నది.

ఆంధ్రభాష కోడొన్నన సేవ :

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధికై పాటుపడినవారిలోఁ దిక్కన యగ్రేయుఁడు. వన్నయూదు లాంధ్రభాషలోఁ గావ్యములను రచించినను, వారి కావ్యములలో సంస్కృతావదము లధికమును, ఆంధ్రపదములు స్వల్పము గను నన్నవి ననెఁచోడఁడు. సోమనాథుఁడు మొదలగు శిష్యులు తమ గ్రంథములలో దేశీయపదముల నధికముగనుపయోగించి యాంధ్ర సాహిత్యాభివృద్ధికై యెక్కువగా పాటుపడియుండిరి. తిక్కనసోమ యాజి రెండొద్ధిభాషలను రచించుచులే కాక, యా కావ్యములలో

చేకీరుపదములను జక్కగా సంస్కరించి యుంయోగించి, తన రచనముల నాంధ్రభాషాశ్రియ గ్రంథములనుగాఁ జేసెను. ఆంధ్రభాషాశ్రియ రచయితలగుఁ దిక్కన యగ్రగణ్యుడని చెప్పవొప్పను అంధ్రభాషాత్మ పోషణమున కీతఁడు పెడిఁగ్రుచ్చు యపారము. ఈతని రచనములు తెలఁగవు సంస్కృతమున కాంధ్రీకరణములైనను, ఇతఁడు గొప్పసంస్కృతపండితుడైనను, నీతని కవిత్రమునందుఁ నెన్నుపయోగించుటకు నన్ను కొంచెం డబ్బ సంస్కృతపదములు ముందునకువచ్చి యుట్టూరిలూగించుచున్నను, నాంధ్రభాషాభివృద్ధియే మనమున నిడకొని యిశేషముగా జాతీయపదములనే యుపయోగించి, రసమప్రతీర్ణనలు కావ్యరచన సాగించినవాఁ డీయనాకవి. ఈతని కవిత్రయమునందు సంస్కృతపదములున్నను నవి యతివృత్తులయై సామాన్యము వాడకొనుచుండునట్టివియుఁ “సవి సంస్కృతపదములా? జాతీయములా?” యని సంశయము గ్గించునట్టివియునైయున్నవి. ఈతఁడు తన రచనావిధానమునుసూచించుచు వివరించునోతర రామాయణమునః

ఉ జాత్యుగామి నొప్పుయినసంస్కృత మెయ్యెడఁజొన్నః వాగ్యసాం
గత్యు సేయచోనయిన గద్యులతోడగఁ జెప్పెట్టి; దౌ
ర్గత్యులతోఁపఁ బ్రాసము ప్రకారము వేఱగునక్షరంబులన్
ప్రశస్తిమరూప మంచునిడ; సూరల కిచ్చిధ మింపుఁబెంపదే.

అనువాదమును జెప్పి యారీతిగ నే తన కావ్యములను వివరించివాఁడు. ఈసంగతియనఁ దిక్కన కవిశ్లోవుసాగ్రు. సూవులకై కొన్నిపద్యముల నిట్లను దాహించుట యూహశక్యము కాకపోదు.

ఉ. నన్నుఁ బరాధవింది పదనంబురకుంజరి కీపకుండు ము
న్నున్న లెఱుగు దప్పక సుఖోదేశయ్యను విద్రసేయ నీ
కన్ను మెగుడ్చుమాటకుఁ గారణమెయ్యది భీమసేనః పి
యన్ను పరాక్రమంబు వలదన్ననొకో దయమాలి తక్కుటా! (నిన)

క. ఆపదఁ గడవఁజెల్లెగ

నోపి శుభంబైచదాని నొడఁగూర్చునుమా

కీపుట్టువుఁకుఁ బాండు

తొన్నానాలుఁడు నిన్నఁజూపి చనియె మహాత్మా!

ఆ. కొడుకుఁగాంచు గాచకూతు రెవ్వఁకి

నట్టివికి నుచిత వైవసమయ

మొనరె దడయు కింకనొప్పుదు జనములు

ఉ. ప.

స్లఁగాని పుఁషుఁ నను మిమ్ము

తే. వట్టపఁలిఁటిచూడ్యఃపగిదిఁ గర్ణుఁ

దుఁగిమూర్తియై వెలుఁగుచున్నవాఁడు

మాధవా! మఁరభంబును మరలనిచ్చు

బ్రతికియుండిన శుభములు బడయవచ్చు.

క. ప.

చ. వెఁపురు లావు జేవియును వీరల కారయ నొక్కరూపదు

స్తఃభుఁశక్తి ధన్యజ్ఞుడు శబ్ద్యని రూపడగించి యివ్వసుం

ధరిఁ గొనునొక్కొ నెడితనిఁ దా సమయించి సమస్తమేదిని

శ్రుతుఁడుగఁ జేయనొప్పునొక శబ్ద్యుడు కౌరవగాజనందనుఁ (శ. ప.)

ఉ. క్రూరుఁడు లాభియున్ శత్రుఁడు గొడియుఁడున్ ఁడుడుం గృతిఘ్నుఁ

[ఉ.

నేరనివాఁడు బొంగరియు నిందకనొప్పునతండు బంసయుఁ

ధీతలేమి దుగ్ధులు మణివ్యసనత్వముఁ గల్గువారలుం

జేరువ నున్కి భూపతిఁ జెట్ట యొచ్చు ఎరేశ్వరోత్తమా! (శాం. ప.)

సీ. దివియలోఁ బడుఁబుర్వ దివియయై త్రివనానిఁ

బాపఁలు వొందునె! యోపి దున్న

నాఁగేటిమొసఁ జచ్చు నానావిధప్రాణు

లన్నరువొందునే యుఘము? వారు

దనువను లేచు నిధాత్మవశమున నా
 యపు దెగి నట్టిజంతవులు నచ్చు
 నేము సంపితముని యంచు శివము నహం
 కారంబు వారికిఁ గలుగ దట్లు

అ గాన చూపె వారిఁ గల్గెష మొందను
 పుష్కరాపమలకు బుద్ధియుల
 మునిశివుండు మఱియు ననుహింసవోలె నై
 యధిధన్య మైనిధము వినుము.

అ. ప.

ఉ ఏను హింబునెప్పు చిలె లేచి దుగాచరణంబు లిమ్మెయి
 మానవు రోగి చేరయనము దఱువుం దెపు లంబుదా కిన్
 గాని యెఱుంగఁ దప్పు పతి కారము గల్గునె యట్లరాతె ని
 దైవ సింహస్థపృథ్వీపల మంది తలం చెడుగాక పిమ్మట.

ని.రా.

స్త్రాల్లిప్తలాకన్యాయముగ నీవర్ణములఁ జూపితిని గ్రంథమంతయు నిట్లే
 యుండను. ఈవినిజూచి కేకనూర నాదు లిట్లే తినుగ్రంథముల
 యందు జాతీయవనముల నుండి రచించుచుచచ్చిరి. కాని శ్రీనాథాచారి
 చహాకవులు కొండఱియగ్గయును విషనాదీ తమ కావ్యములను సంస్కృత
 పదకాలములతో సంపివైచిరి సాంస్కృతిక దీర్ఘసహసములతో
 గ్రంథములను రచించుటయే గొప్పతనమని తలంచినపుడుకూడఁ గొం
 దఱు కలను. అంభభాషగోఁ గావ్యోచనమును జేయఁదలచికొనినప్పు
 డు దేశీయపదములతోఁ బాతకలోకమునకును విషవారికిని హృద
 యాహ్లాదమును గలుగజేయునట్లు రచించుచుటయే గొప్పతనమగును
 గాని సింహులుసాహాయ్య ముండినఁగాని యర్థియకాని గుర్తనసంస్కృత
 పద సమాపములతో నాంధ్ర కావ్యమును రచించుట 'గొప్పతనము'కా
 జాలదు. ఈసందర్భమున మొల్ల తన రామాయణమునఁ జెప్పిన

క. మును సంస్కృతంబు లేలగఁ

దెవిగించెడిచోట నేమి తెలియఁయుండక

దనవిశ్వమెఱయఁ గన్మఱు

ఘన మగు సంస్కృతముఁ జెప్పఁగా రుచియగునో

ఆ. తెనెసోక నోరు తియ్యన యగురీతిఁ

దోన యర్థమెల్ల దోపకున్న

గూఢశబ్దరతత కొల్లాలపని యెల్ల

మూఁగ చెవుడు నాడుచుచ్చటగును

క. కందమాటలు సామెత

లందమఁగాఁగూర్చి చెప్పనది తెనుఁగునకుఁ

బొందై రుచియై పీనుల

విందై మఱి కాసిపించు విబుధులకెల్లక.

అను పద్యములు స్ఫురగాకు వచ్చుచున్నవి తిక్కనసోమయాజి తన గ్రంథములయందు యొగించిన దేశీయపదములు వేరొకటిగా దిగి నున్నవి. సంస్కృతశబ్దముల విషయమున "బాణోచ్ఛిష్టః జగత్రయ" మృనాడు మాట దేశీయపదవిషయమున నీచుహోకరికి వర్తించు ననుటకు సంకయములేదు. ఈభావమును దశకుమార చరిత్రాత్మికరాయగు కేతన కవి "అగుననఁగొమ్మయతిక్కఁడు" (ఈపద్యమును వైష్ణవాపారించి తిసి.) అనుపద్యములో వ్యక్తీకరించి యున్నాఁడు.

ఇ త ని క వి త్వ గుణ ము :

అద్వితీయ ప్రతిభావంతుఁడగు నీచుహోమహుని కవిత్వగుణమును జూపనెంచుట సూర్యుని కాగడాలో, జూపనెంచుట వంటిది. ఆంధ్ర కవులలో నీతఁడో సమాను లింకొకరులేను. ఈతనికివిత్వ మితగా సర్వనాకర్షణీయ మగుటకుఁ గారణములు కొన్నిగలవు. అందు

మొనటిది.- ఈశాంధ్రుడేవట్టిర కావ్యములనుంగలి యతివృత్తములు, ఆశ్వులమగు చుచు. గల యతిహాసములలో శ్రేష్ఠములనునవిరెండు. భారతము, రామాయణము, ఈకావ్యములు రెండింటి నీతఁడు చేపట్టినాడు. 'వజ్జినావలయమ్ వలయేన మణి' యనునట్లు కవిత వలన కథయును, గథచే గవితయు శోభకైక్కును. వ్యాస వాల్మీకిల వ్రతిభ జగద్విదితమగుటకుఁ గాణ మీకావ్యముల యుండలియతివృత్తములే తం కవిశాశక్తిని బ్రదర్శించుటకుఁ దగిన కథ లీతఁకి లభించుట గొప్ప యుద్బుద్ధము.

రెండవది.- పౌస్త్యము ఈలిని కట్టియందు పెద్దెద్ద సస్కృత సమాసము లుండవు. చిచ్చుచిన్న దేశియవరముల నే విశేషముగా నీతఁ డుపయోగించును. ఏతావున నేదముఁదయోగించిన రస ముచ్చతిల్లుచో యీఁబించుదున్నకు బాగుగాఁ దెలియును. ఎచ్చట నైఁ సంస్కృతసమాసము లన్నను, అవి మృదువద సంయుతములై మనోహరముగా నుండును. వాని యర్థమును గ్రహించుటకై సిఘం టు క్తతారముల యక్కరయుండదు.

మూడవది.- అర్థగాంభీర్యము, ఎంతచిన్నపాముల నుపయోగించినను పాఠదేశయో గాంభీర్యమగు నర్థ మిమిడి యుండును పాఠకుని శక్తికొఁది నంగలి భావగాంభీర్యము విడిచిపెట్టుచుండును.

నాగ్దశి.- వ్యర్థపదరాహిత్యము. ఇతని కవిత్యమునందుఁ పాదపూరణముఁకును యతిపాసల కొఱకును దెచ్చిపెట్టుకొనెడి వసము లుండవు. ఎచ్చట నై నిష్పల్పముగా నటి వసము లున్నను నవి కేవలము పడికట్టరాల్గుగా నుండక యవియుఁ గూడ నైతియోకొంత తూకమును దెచ్చునవిగా నే యుండును.

విశవది.- పాత్రోచిత్యము. కవిత్వ మెంతిరసవంతముగ నున్నను, పాత్ర పోషణము యుక్తముగ లేకున్నచో సహృదయుల కానందము కలు

గదు. భాతమున ప్రధానపాత్రములు రెండు ధర్మగాజులు, ద్రోపదియు. తక్కువ నియోజకము భారతమునఁ దుదికంటఁ జక్కగా పొమ్మిందనఁడు ఈ విషయమున వ్యాసునికంటె నీతినిదే వై చెప్పియైనది. ధర్మగాజు రాజనిత్యము, సమయోచితజ్ఞానము కార్యదీక్ష. ఇందియని హము, సత్కారహము, ఓర్పు మొదలగు గుణములను జూపుచు. దిక్కనవాసిన భాగముల నొక్కచో జేర్చి చూపించుచో, రోకమున కెంద్రో మేలుకలునని నాయభిప్రాయము భాతమునది యితరపాత్రములనుగూడ చీతఁడు చక్కగా ప్రివర్ణించినాఁడు.

అటవది:- భావప్రకటనము. తాను చెప్పఁగలచుకొనిన భావముపాతకు లకు స్పష్టముగాఁ దెలియునట్లు చిన్నచిన్న మాటలతో వ్రాయు నెట్టి కఃశేషమున కలవదినట్టికొకరి కలవడలేదు. ఇరువురువ్యక్తులు మాలలాడనప్పుడది పర్యాయమున నున్నను దృశ్యప్రబంధములో వలె నెదుగుగా గూర్చుండి మాటలాడుకొనుచున్నట్లేయుండి పాతకునకేలెంద్రో యానందము కలిగించుచుండను పౌరాణికున కట్టిపండ్రెములో నాభావమును దనమాటలతో శ్రోతకు విప్పి చెప్పుట కవకావము గలుగుచుండను. ఎంతటికఠినవిషయము నైనను చిన్నమాటలతో సులభముగాబోధపడనట్లు చెప్పటలో నీతిఁడు విగ్రహ నిర్మాణఁడు.

ఏడవది:- రసబోధము. సందర్భము ననుసరించి నవరసములును పాతకుఁ డనుభవించుటకుఁ దగిన యతివృత్తమును గల్పించుట గాంధును, ఆరస మువృత్తులపదముల నుపయోగించుట యందును రస బోధమునందును వీరికిఁ గల తక్కి యపారము.

ఎనిమిదవది:- లోకజ్ఞానప్రసారము. ఈ మహానుభావుఁడు కేవల పండితుఁడునుఁ గలయు నై గాక లోకజ్ఞానమెఱంగిన మహామేధావి.

శాస్త్రముల నుండును గ్రంథములనుండును జెప్పబడినదియేగాక నిశ్శమును ప్రపంచమున జరుగుచున్న విషయములను గ్రహించి యంగలించిచెక్క, నెఱింగి లోకహితమును గాంక్షించి, తన యనుభజ్ఞానమును దన గ్రంథములయందు బ్రకటించిన మహాపురుషుఁడీతఁడు.

ఈ కారణములచే నీతనికినిత్వము పండితపాదుర జనానురంజకమై సర్వజనహృదయాకర్షణ మొనరించుచున్నది. వీని కుదాహరణములను జూప నెంచినచో నది యొక పెద్దగ్రంథమగును.

ఈతని యాంధ్రీకరణ విధానము :

ఈ మహాకవి భారతాంధ్రీకరణమును : యథేచ్ఛగా సాగించినాఁడు కాని మక్కికిమక్కిగా చేయలేదు. ఇతఁడు విరాటోద్యోగ పర్వములలో మూలమౌడలికథను మూలము నైకొని తెయిష్టము వచ్చినట్లు పెంచియు, గువించియు, పాత్రోదిత్యముకొఱకును రసపోషణము కొఱకును చాలమార్పులను గావించి యాపర్వములను స్వతంత్ర గ్రంథ మనునట్లుగా రచించినాఁడు. భారతమునందు పాతకులకును శ్రోతలకును నెక్కువయ్యాష్టానమును గలిగించినవి, విరాటోద్యోగ పర్వములు తిక్కనసోమయాజి తన లోకజ్ఞానమును, పాత్రోదిత్యమును గనుపగించి, యీరొండు పర్వములను రచించియుండెను. ఈశ్వరి యాంధ్రీకరణ విధానమును, జూపుటకై యీపర్వములనుండియే దృష్టాంతమును నైకొనట కుంజనమని యట్లుచేసెనని.

కావనభకు శ్రీకృష్ణుఁడు రాయభారము పోవనన్నప్పుడు ద్రౌపది శ్రీకృష్ణునితో నుడివినవాక్యములను, సంస్కృతభారతము నుండియు, తిక్కనభారతమునుండియు నెత్తి యీక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

"సుతా ద్రుపదరాజస్య అసితాయతమూర్తకా
 సంపూజ్యసహదేవం చ సామ్యకించ మహారిథమ్"
 "భీనుసేనంచ సంశాంతం దృష్ట్వా పరమదుర్లభాః
 అశ్రుపూర్ణక్షణా వాక్యమవాచేదం మనస్ఫులి." "
 "విడితిం తే విహాబావహో ధగ్గజ్జనధుసూదన
 యథాచిక్రతి మాస్థాయ భంశితాః పాండవా నన్యఖాల్." "
 ధృతరాష్ట్రస్యభేద సామాత్యేన జనార్దన
 యథాచ సంయో రాజా మంత్రం రహసి శ్రావితః"
 "యథిష్ఠిరేణ దాశ్వాన్ తచ్చాపి విడితం తప
 యథోక్తః సంజయ శ్చైవ తచ్చ సర్వం శ్రుతిం త్వయా," "
 "పంచనస్తా తదీయం తాం గామా యతి మహాద్యుతే
 అవిష్ఠలం వృష్ఠలం మాకందీం వాణావతమ్," "
 "అవసానం మహాబావహో కల్పిదేకంచ పంచమమ్
 ఇతి దుర్యోధనోవాచగ్గ సుహృద శ్చాప్య కేశవ "
 "సచాపి హ్యేకరో ద్భక్త్యం శ్రుత్వా కృష్ణ సుయోధనః
 యథిష్ఠిరగ్గ దాశ్వాన్ శ్రీమత స్సంధి విచ్ఛిః"
 "అప్రదానైన రాజస్య యది కృష్ణ సుయోధనః,
 సంధి విచ్ఛి న్మకర్తివ్య ప్రత గత్వాభవ." "
 "శక్యంత హి మహాబావహో పాండవా స్పృంజయై స్సహ
 ధార్తరాష్ట్రబలం ఘోరం క్రుద్ధం ప్రతిసమాసితమ్," "
 "సహి శామ్నా సదానైన శక్యోన్మేషు శ్చన,
 తస్మాత్తేషు నకరవ్యా కృపా తే మధుసూదన." "
 "సామ్నా దనేనవా కృష్ణ యేన శామ్యంతి శత్రవః
 యోక్తవ్య స్తేషు దండ స్సస్యో తే జీవితం పరిరితా." "
 "తస్మా తేషు మహాదండిః క్షేప్రవ్యః క్షీవ మచ్యుత,
 త్వయాచైవ విహాబావహో పాండవై స్సహస్పంజయైః"

“నీతత్సమం ధర్మం హ్యగ్రానాం తవచైవ యశస్కరమ్
కృత్యమాణం ధవేత కృష్ణ త్కత్స్యచ సుఖావహమ్”
క్షీరమేగహి హంతశ్యః క్షిత్రియో లోభమస్థితః
అక్షీర్యోవా దాశాస్త్వే స్సధిగ్మ వనశ్శిష్టతా”

“అన్యత్ర బ్రాహ్మణా త్రాత స్వపాపే వ్యవస్థితాత్,
గుగ్గస్తి సర్వవర్ణానాం బ్రాహ్మణః ప్రసృతాశ్రభుక్”

“యథా వధేః భవేద్దోషో వధ్యమా నే జనార్దన,
సంధ్య స్వావధేష్వప్త తతి ధర్మక్షధో విదః”

“యథా త్వాం నస్మృతే దేష దోషః పృష్ట తథా కురు,
పాండవై స్సహదాశ్వా న్సంజయ్యైస్సహ సైచికైః”

“పురుక్షంచ వత్సోమ విసమేష్టుం జనార్దన,
తామసీమంతని మాదృక్ పురివ్యా మస్తి కేశవ”

“సుతా ద్రుపదరాజ్య వేదిమధ్యా త్సమస్థితా.
దృష్టదగ్గిమ్ముస్య భగిరీ తవ శృష్టానియాభి”

“అశ్వినిధ కులంప్రాప్తా స్తుమా పాదో ర్విహాశ్శుభః
మహిషీ పాండవుతాతాం పంచేంద్ర సమవర్ససామ్.”

“సుతా మే పంచభి ర్శిరైః పంచజాతా వహాః ధాః,
అభిమన్య ర్భద్రా కృష్ణ తథా తే తవ దర్శితః”

“సాహం కేశగ్రహం వ్రాప్తా పరిక్లిప్తా సభాం గతా,
వశ్యతాం పాండవుతాతాం త్వమి జీతి కేశవ.”

“జీవతు పాండవుత్రేషు పాంచారే వ్యధ వృష్టిను,
దాసీభూతాస్త్రి.పావానాం సభావిధ్యే వ్యవస్థితా.”

“సరమర్షే వ్యచక్షేషు ప్రేతుమా జేషుపాండవు
పాహి మా మిత్ర గోవింద మనసా చింతితోఽసిమే.”

“యశ్రమాం భగవా న్రాతా, శ్శశురో వాక్కి మబ్రహీత్
వం వృణీస్య పాంచాలి వారాహ్వాసి మతాసిమే.”

“అదాసాః పాంచాలి స్సంశు సరథా సాస్యూధా ఇతి
మయోక్తే యశ్ర నిమ్మక్తా వవనాసారు కేశవ.”

“ఏవ నిధానాం దుఃఖానా మభిజ్ఞోఽసి జనార్దన
త్రాయస్య పుండరీ కాక్ష సద ర్మహ్నాతి బాహునామ్ ”

“నవ్యహం కృష్ణ కీష్టస్య దృతగాప్త్యో చోదయోః
స్మహా ధనానిధి స్థా సాహం దాకృతా బలాత్”

“ధి కావ్యోద్యధావృత్తాం భీమసేవయ్య దిభిః
యత్ర దుర్యోధః కృష్ణ మహారామపి జీవత”

“యదితేహ మనుగాహ్య యది తేహ స్తి కృపామయి,
ధార్తరాష్ట్రేషు వైకోఽః సంయః కృష్ణ కథీయతామ్.”

వైశంపాయనః,

“కత్కుక్తా మృదసాహారం వృశాగ్రిం సువశ్మనమ్
ససీత మసితాచాంగీ సర్వగంధాధివాఃతమ్.”

“సర్వలక్ష్మిసంపన్నం మహాభుజవహ్నమ్

కేశపక్షిం వరారోహః గృహ్యవామేః పాశినా.”

“పద్మాక్షీ పుండరీ కాక్ష ముపేయ్య గజగామినీ,
అశ్రుపూర్ణతాడీనా కృష్ణం వచన మబ్రవీత్”

“అయం తే పుండరీ కాక్ష దశ్శాసనకరోద్ధృతిః

స్మర్యస్య స్వీకారేషు పరేషాం సంధి మిచ్ఛతామ్”

“యది భీమాష్టనౌకృష్ణ కృంజా సంది కామకా.

పితామే యోస్మిలేవృద్ధః సగావ్రతే గృహ్యధైః”

“పాచనైవ మహావీర్యాః పుత్రా మే మధుసూదన,

అభిమన్యుం పురస్కృత్య యోత్సవ్యంతే మదిచి స్పహా”

“దుశ్శాసనభుజం శ్వామం సంఘిన్నం పాంసుకుంతితమ్,
యగ్నహుతు నసశ్వామి కా శాంతిః హృదయస్య మే.”

‘త్రయోదశహి వృణ ప్రతీతం త్వా గత నిమే,
నిధారు హృదయే మనుం ప్రదీప్తమివ పావఃమ్”

‘పదీక్షితే మే హృదయం భీనువా క్షుల్భపీడితమ్,
యోయ మధ్య ఏ హోగాహు ర్ద్ధమే వాయుశ్శీతి.”

“ఇకుక్వా గాప్తసంఘేన కంత గాయతగాచనా,
రురోద కృష్ణా ని త్కంఠం సస్వనం బాష్పగర్గనమ్,”

“స్తనౌ పీనాయతశ్రోణీసహితా వభివర్జితీ.

ద్రవిధూతి మివాత్కుష్టం ముంఛతీ వారి నీత్రజమ్.”

ఈ శ్లోకములయందు సులభగాగ్రహ్యమగుటను, గ్రీ.భవిస్తర
భీతిచేతను వీరికిఁ దెలుగు వ్రాయలేదు.

గీ. ధర్మనాదనుమలుకులు ననకు హృదరు

తాప మిరింప మోమున దైవ్య మింద
మన్న పాంచాలి ఇట్లుని యొయ్యిఁబలికె
గనలి శౌరితో గర్జనకంతి యగుచు.

ఉ. అతలుచేసి పోనకచి,యక్కట! సాజముతోఁ జెప్పి పు

తెంతురె? ఇట్టియూఱుచి మదిం బ్రతునుదె మున్నీరుండు దా
సంతం యూప లేపుక నైదు సుయోధను డిచ్చుకొక్కొ? ఈ
కంతకృపాపహీనమతి నాతిండు నెచునె యన్నదమల్లెల!

చ. తనమునుపడ్డ బన్నములఁ దమ్మనివైఁగఁకూర్చి ప్లేచి నీ

జనవతి నైవకున్నె? యదింక్కనఁ రాజ్యముపాలు లేక తీ
ఱువ కొడబాటు గట్టివ, నెఱుంగమి వెట్టురె? చాలరైరి నీ
రిసరొక్కొ? నానలేమినుని యాడరె లోకమువారు కేళనా?

తా పెంపేదం దమోటితక్కువలు రూపింపంగ నేలాఁ విచా
రింక వాక జేలు సధి తిరువారిం జూచినం దారు సా
ధింఁజూరొ? కాక పొరె దగవెన్దెంపం దలఁపేని శం
కింపం బట్టొకొ? వారు బ్రాహ్మణులె? యేకీదైన నైరింపంగన్.

ఉ ఓలు మొకింపేయేయు సయోధను చిత్తమనందు లేదు నీ
మాటలఁ బొవు నే దుఃఖిమాఁము యెఱుఁగుపూనుగాక, య
చ్చోదైన సంగరింబు లగుచొప్పులు పట్టిఁనైన బొండ్లెల్
పోటున కిచ్చగింతురొకొ? బాదరొ? కానెనండ నచ్చుతా!

ఉ విఁటూంటి నావలన దింకను నీవును రాజు దమ్ములం
గానుచిత్రంబు సూచి మిశకార్యము, మిశుజనత్వముం జెడం
గా నొంకభంగిసే చక తగం గురువర్గముతోడి సంచి మీ
నైన తెఱంగునన్ వలచినట్టల చేయుఁడు నెర్పులేర్పడక

ఉ ఆఱికిబోక ముఁ, ఘనమందులయుఁ, గవి హక్కునేరముఁ
మాఱఁ నోరిదానయి మాటలు చిత్తియనందు నిల్చుకే
గాఱులు ప్రేలేక విడుఁడుకడ్డము నెగ్గును గాన నల్కమై
కిఱికినైనమాసికి పెండి వివేకము గల్గ నెర్చునే.

చ వరమనఁ బట్టితికా, భరితవంశముఁ జొచ్చితి, నఁదఁ బొండ్లభూ
వరునకుఁ గోడిలైతి, జనవంద్యులఁ బొందితి, నీఁవిఁగ్రము
స్థిగు లగుపుత్రులం బడిసిఁ నీ, సహజన్మల ప్రాపుఁగాండితిక
నడిసేజనాభ! యిష్టఁటఁ బ్రశస్తి నేకీనదాన నెంతయుఁ,

వ అట్లుంకాక,

ఉ నీవు సుభద్రకులై గడునెయ్యము గాకవం దలిర్ప సం
భావనాయు; దిట్టిననుఁ బంజనాభ, యొకండు రాజసూ
యాకబ్బిధ బునఁదు శుచియై వెనపొందినవేణి పట్టి యీ
యెవురుఁ జూడఁగా పథకు సీడ్చె! గులాంగన సీట్లొనర్తురే

ఉ. అసభ కేకస్త్రీ యగుట ననం గొంపచ్చి నొంచు దు
శ్వాసరు జూనుచుం బతు లెసొభములై తగు స్వ లే నా
యాసలు మాని చిత్రముల యాశ్చర్యమన్నయెడన్, ముతుందః వి
శ్వాసముతోడ నీన్ గొలుకవచ్చె మనం బదియుం దలంపె?

చ. అరయమితేసి కోడలన కప్పడు దాసిగజేసె ననస్తహం
పుగమని పాటికిం బతులు వోవగ విలతోన యేసు జె
చ్చెక. శని కోటరంబు దండేయుదునో? అలుగాక పాడినై
వరపుడమోపి చేయుడనొ వారికి? మాధవ నిశ్చయంపుమా:

వ. అని యట్లగ్గడించి,

ఉ. ద్రోవది బంధురం బయిన క్రొమ్మకిఁ గ్రమ్మనవిచ్చి పెండ్రుకల్
దావలచేతఁ బూని యసితచ్చనిఁ బొల్పు మహాభుజంగమో
నాకలసిల్లి వేలగ మనలబులఁ బొంగు కపాకరోషముల్
గావగలేక గొప్పములు గ్రమ్మిగ డిగ్గలేచి యార్చెయె.

క. ఇని దుస్ససేనువేళ్ళం
దవిలి సగము దెబ్బపోయి దక్కినయని కొ
రవుకడ దీటుమాలల
యమరమునఁ దలఁవలయు నచ్యుతః పీడితః.

సీ. ఈ పెండ్రుకలు వక్షింబాడ్చిన యాచేయి
దొలుతగా బోరిగో దుస్ససేను
తను వింతలించెలు తనియలై శెడరి రూ
పతీయునై గని యుడు కాటుగాక
యలుపాలఁ బొనుపడనట్టి చిచ్చే యిది?
పెనుగదఁ వట్టిన భీమసేను
బాహుబలంబును బొలంచి గాంధీవ
ఘననొక విల్లెప్పుడును నహించు

అ శక్తివికృమంబుఁగాల్పసే? యట్లు
బన్నుమలు పెడిన ధన్యనందనుండ
సేన రాజరాజపీఠంగుఁ గన్నారఁ
గానఁబడియ మైతిమేరిఁ గృష్ణ?

ఉ. నెట్లన యట్టియల్కు మదినిల్పితి రక్కెనశాస్త్రిఁజి చొడిం
గట్టిరఁగట్లు పెద్దనమును గాలము దీనికి నాటు పెన్నడక
బుట్టదు దుష్టవిహాయు పూరి కంబులు గాఁచు నటితో
బుట్టవు నీవు, తేజమునఁ బొల్పిన భర్తలు గల్గవచ్చుతా!

వ. అనుచు నెలుంగు రాలువక నెడ్పిన యాహ్వానేఁ గృపాగుత్తడిత్తుం
డయి వారాహణుం డూరార్పి మార్పుండ నియమించి కన్నీరు
దడవను, బెన్నెటివేణి మడువనుం దగువారి నియోగించి యమ్మా
నెఱిలో నిట్లనియె.

పై శ్లోకములను బళ్ళములను జదివి చూచినచో సంస్కృత
భారతమునకుఁ దిక్కనసోయమాజి రచనము వన్నె పెట్టిందని అంకిత
మనదు. ఈ సంస్కృతమున శ్రీ కొ. లక్ష్మణరావుసంతులుగారు వ్యాసిన
వాక్యముల నుదాహరించెనను. “తెక్కనకృతిభారతము సంస్కృతమహా
భారతమునకు భాషాసరికాణ మని మనవాంఠ అనుకొనుచున్నారు;
కాని యది గొప్పపొరపాటు ఇట్లనుకొనుట మనము తిక్కనయొక
నొకయపరాధము సేయుటయే. సంస్కృతభారతము బంగారపుముద్ద.
ఆంధ్రభారతమాచుద్దకొనుండి కావలసినంత బంగారమున దీసికొని స్వర్ణ
కాచుని బుద్ధివైదివములో జేయఁబడిన చక్కని సువర్ణకములమవలది.
ఉభయభాగములలోని యీ భేదముజూపి స్వర్ణకాచుని బుద్ధివైదివము
పెట్టిడిచుములయే మాయుద్దేశము” విరాటోద్ఘోగ పర్వములందక్క
తెక్కనభాగమును దిక్కన క్లప్తముచేసినాడు.

పూర్వకాలమున విశేష రాజకావ్యములలో నవసరము వచ్చి నప్పుడు నిరారణము కూక సభలొందుచి చర్చలలో బాల్గొను చుండెడివారని యీకథవలన మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఇట్టిసంగి దాయము సంగణముగమలొనేకాదు. చాత్రకయుగమునఁ గూడఁ గలదు. పదునొండవ శతాబ్దిసాగ్రంశమున మనదేశముపైకి పండెత్తి వచ్చి సహస్రదీయులకు సాహాయ్య మొనర్చుచున్న జయచంద్ర మహారాజుపై యుద్ధముచేయఁ బోవుచు నాతియెల్లఁ దగు పృథ్వీరాజు కిత్తూరురాణామైన సమరసింహుఁడు మొదలగు మహారాజులలో నాలోకించుటకై యొకసభను సమకూర్చెననియు, పృథ్వీరాజు నాజ్ఞానుసారముగ నాతిని గణియు జయచంద్రుని తనయులు గు సంయుక్తరేచి యాసభకువచ్చి సమరతంత్రములఁ బాల్గొని దేశమత సంతతుగమునకై జయచంద్రులతోఁ బోరునట్లుట యుచితమే యనియు నందుఁ దండ్రి ప్రాణముల వోయినను దాంతులకుఁ జంపింపవనియుఁ దెల్పి భర్త ప్రయత్నమునకుఁ దోడువడియొసఁగియు, నన్నిదాసభయం దున్న చాందూభట్టతనమహాకవి 'పృథ్వీరాయరాసా' యనుగ్రంథమున పాసె యున్నాఁడు

తిక్కన సహాకరి రచించిన కావ్యములు .

తిక్కన సోమయాజి సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ బెక్కు గ్రంథములను రచించినట్లు చెప్పుదురు. కాని రెండుగ్రంథములు మాత్రమే మనకిప్పుడు లభ్యము లగుచున్నవి. అందు మొదటిది నిర్వచనోత్తర రామాయణము. రెండవది శ్రీమహాభరతము.

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

ఇది వాగ్గేకిరామాయణములో నప్రమ కాంక్షమున కాంధ్రీకరణము. రావణవధాంతము శ్రీరామచంద్రుఁ డయోధ్యయందుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడగునంతకును జరిగినకథకుఁ బూర్వరామాయణముని పేరు. ఇది

యాఱుకాండలుకలది. ఈయాఱుకాండములలోను జెప్పని రాగణ
జననాది పూర్వవృత్తాంతమును శ్రీరామపట్టాభిషేకానంతరం సీతావనవాస
కథయు కుశలవ జననాది కథలను నెడవకాండమున నన్నవి దీని
కుత్తరరామాయణమని పేరు. దీని నీ యథయకవి మిత్రుడు తెనిగించె
ను గర్విధముదెచ్చులను వచనము లేకుండ రచించుచుటంజేసి దీనికి
సిర్వచనోత్తరరామాయణమని పేరుపెట్టినది. కవులు సాధారణము
గాఁ గథాసంస్కృతమును గలుపు పట్టులయందును, వర్ణనలనుఁ జేయుపట్టు
లను వచనములను రచించుచుండును. అట్టివి లేకుంక నాభాగము
లను గూడఁ బద్యములచేఁ బూరించిన సాంక గ నుండునని తన యభి
ప్రాయమును దిక్కున యిక్కరించి పద్యములలో వ్యత్యజింపినాడు.
క. వచనము లేకయ వర్ణన

రచియింపగఁ గొంతవచ్చుఁ బోదులకుఁ గథా

ప్రచయముఁ బద్యములన పాం

దుడితంబుగఁ జెప్పి టారు లొప్పిద మనరే!

క: లలితపదహృత్కృతం

బులన కథాంబు ఘటితపూర్వావరమై

యలఁతి యలఁతి తునియలఁగా

హల సంతించిన విధంబు నమరఁగవలయుకా.

ఇదిఁడ పూర్వరామాయణమును విడచి యుత్తరరామాయణ
మును దెలిపింపఁజు గారణ మంతికుఁ బూర్వమే పూర్వరామాయణ
మును భాస్కరుఁడాంధ్రీకరించియుండుటయే యవియు భాస్కరరామా
యణమును రచించిన దీనిని పితృమహుఁడైన భాస్కరుఁడేయనియుఁ
గొందఱుచున్నారు. ఈసంస్కరణమునఁ దిక్కున రచించిన రెడపద్య
ముల నుదాహరించుచు వాసిఁగూర్చియు, భాస్కరరామాయణ కర్తృ
త్వమునుగూర్చియు మఁద్రభాస్కరుని చారిత్రమున కిపులముగాఁ

జగ్గించియున్నాడను. ఆవిషయములను మరల నిటవ్రాయుట ఘనముక్తియని విడచితిని. తిక్కనసోమయాజి భారతాంధ్రీకరణమువలెనే విర్వచనోత్తర రామాయణమును వక్రికిమక్కిగాఁ జేయక స్వేచ్ఛగైకొని రచించియున్నాడు. విర్వచనోత్తర రామాయణమును బదియ శ్వాసములుగా రచించి తనప్రభువగు మరుమసిద్ధి మహాగాజున కంకితముచేసెను. ఇందు నన్నయవలెనే యితఁడును తన శ్రీభము మొదల నాంధ్రీవద్యమును వ్రాయక యాక్రింది సంస్కృత శ్లోకమును రచించెను.

శ్లో త్రీరాస్తాం మన ముపితిక్కనభుజానవేళ జగన్మణ్డల
 (పాశాదస్థి భారభాజి దధితీ సాసాః భజ్జీ శ్రియం
 శుక్లాణామైమగన్ధభిర్మమ మదవ్యాఙ్గవశ్యాశ్చివాం
 యా ముత్రైవ యతేతరాం వాధులిహ మానద్దసన్తాంస్థితిః॥

శ్రీ మహాభారతము

వ్యాసవిరచితమైనసంస్కృతభారతమునందలిపదునెనిమిదిపర్వములలోను నన్నయభట్టు ఆదిపర్వమును, సభాపర్వమును, పరణ్యపర్వమునఁ గొంతభాగము నాంధ్రీకరించెను.

తిక్కనసోమయాజి యరణ్యపర్వమునందలి తక్కిన భాగము నాంధ్రీకరింప వలసియుండఁగా దానిని విడచి విరాటపర్వాదిగాఁ బదునైదుపర్వముల నాంధ్రీకరించెను. తిక్కనరచించిన :

ఉ. ఆదిరణీయ సారవివిదార్థగతస్ఫురణ బు గల్గి య
 ప్రాదేశపర్వనిర్వహణసంభృతిమై వెనుపొంకియుండ నం
 దాది దోషంగి మూఁడుకృతు లాంధ్రకవిత్వ విశారదుండు వి
 ద్యావయతుం డొసర్చె మహిత తృప్తు నెన్నయభట్టు దక్షతకా
 ము. హృదయాహ్లాదితత్పర్థ మూర్ఖతకఘోపేతంబు నానారిసా
 భ్యుదయోల్లాసి విరాటపర్వముల యుద్ధోగాదులుం గూడఁగా

బదునేపింటిఁ దెనుగుబాస జనిసప్రాప్త్యంబులై పెంపునఁ

దుదిముట్టం రచియించు టొప్ప బధవంతొప్పంబు నిఁడారఁగఁ.

ఆను పద్యములనెట్టి యరణ్యపర్వమను నన్నయభట్ట పూర్తి
గనే రచించినట్లు కన్నుటచున్నది కాని సాక్ష్యమిందుట వ్యతిరేకము
గా నున్నది. ఈపద్యమునుగూర్చి యెట్లు సర్వవచరిత్రమునఁ జర్చింపఁ
దలంచి యిటు వదలివైచితని.

ఆంధ్రీలో కాభ్యుదయము గాంక్షించి, ఈమహాభారతవిగ్రహా
కాన్యమునకుఁ దాను సంస్కృతదనైతినని యాచిసార్వభౌముఁ డీక్షించి
పద్యములఁ జెప్పియున్నాడు.

“ఉ కావన భారతావృణిము కర్ణపుటంబుల నారఁ గోలి యాం

ధ్రావలీమోముం బొరయునట్లుగ కాన్యకలేరు సంస్కృతి

క్రిఁభవాన్యంబులు న చిత్రమలోడ మహాకవిత్వ దీ

మొంది నొంది పద్యముల గద్యములన్ రచియింపదంగృతులొ

ప్రకాశతప్రాసయములొ భారతరచనమునకు దీక్షఁ గైకొనిన
యీ ప్రగ్భవురఁడు దు తెలుగుభాషగో భారతమును రచియించుట
“పురుషార్థశ్రువక్తాఫల”మని హరిహరనాథుఁడే రచియించిన ట్లీకవి
యొక్కిందిపద్యములలోఁ దెలిపినాడు.

3. పారాభక్తినిష్ఠితి యయి

భారతవనపేరఁ బరగుపాచువేదం

బారాభక్తిము జనలకు ద

ద్వైప మూహించి నీ వజుండితభక్తిన్

త. తెనుగుబాస విస్మయంపఁ దివును బరయ

భక్తిపుష్కార్యశ్రువక్తాఫలము గాదె

దీని కెఱియన్నకొని వేడ్క నూని కృతివ

తత్వ ముచ్చించివచ్చుతిఁ దిక్కుశర్మ !

అంధ్రబాషలో హృదయము లగు కావ్యములను రచించినవారిలో
దిక్కనసోమయాజిని మొదటివానినిగా నెన్నివచ్చును. ఇంతేకాదు,
పరిమాణము నందుగూడ నీతనిలో సమానముగ గ్రంథరచనముగాఁబం
చిన యాంధ్రకవు లింకొకరు లేరు. నిర్వచనోత్తర రామాయణమున
దాదాపు ౧౩౦౦ పద్యములును, సహాభారతమునఁ బదునాఱువేలు
గద్యపద్యములును గలవు ఈతని రచనములయందు దేభాగమును దీసి
చదివినను వినుచు జనింపక యింకను జమవలయు ననియే యుత్సాహ
ము కలుగుచుండును.

తిక్కన పద్యరచనము

కందపద్యరచనమునందు దీక్షితు కడునేర్పరి. మన దేశమున
“సందిరి బొడిచినవాడు బంటు, కందమును జేసినవాడు కవి”యను
నొక నానుడికలను కందపద్యములను రచించుట కష్టతరమని దీనియభి
ప్రాయము కలచొడవు చెప్పిన:

“క. మందుగఁ జను దినములలో

కందమునకు సోమయాజి ఘనుడందురు నేఁ

డంకిఁ నను ఘనుడందురు

కందమునకుఁ గుండవరపు కవిచోకప్పా”

అను పద్యమునుబట్టి పూర్వకాలములో దిక్కనసోమయాజి కందములు
నుతికెక్కినవని తెలియుచున్నది. ఇతడు కందపద్యములను సరసముగా
రచించుచుఁజేకాక సఖ్యయందుగూడ వారి సభికులుగా వాసి
యున్నాడు. దాదాపు ౧౩౦౦ పద్యములుగల నిర్వచనోత్తర రామాయణములో
నైమవంశల యరువదిఁజూగు కందములున్నవి. భారతము
వందలి మొత్తము గద్యపద్యములు పదునాఱువేలలోను మూడవభాగ
మయిదువేల మూడువందలు కందపద్యములు. భాస్కర రామాయణము

సమల్లికాగ్నుభట్టు రచించిన భాగములో, గూడ నూటికి నలువదికి మించి కందపద్యములుకలవు. ఎల్లికాగ్నునభట్టు పేరగల భాగములో, జాలభాగము ముత్రిభాస్కురుడు రచించెనని యొకవాదముకలదు. ఆ వాదము సత్యమయ్యెనేని, తాలియు వనుమఁడును, శూరులును మఱుఁగులు, నగుటయందే కాక, కందపద్యరచనమనఁ గూడ నొకటి వొకరు దీసిపోక వంశముగ్నాదను గాపాడిరని విదితమగును విగాట పర్వాదియందుఁగ్నాదక్కినప్రతియొక్కాపాదియందును దిక్కిన కంద పద్యములనే వాసియుండెను

తిక్కనసోమయాజి సామాన్యముగా, శార్దూల మల్లేభాదిపద్యములనే గాని, కవిరాజవిరాజితాది వృత్తములను రచించుచుఁ లో నెన్ని రికాఁడని యెవ్వరో యాక్షేపింపగా స్త్రీపర్వమునఁ గష్టపడి యాతఁడు విశేషముగా వృత్తములను రచించెనని కొండఱుచున్నారు. స్త్రీపర్వమున వట్టివృత్తములు విశేషముగా నున్నమాట సత్యమేకాని, యెవరో యాక్షేపించిన మీఁదట వానిని రచించెనట సత్యమండదు. స్త్రీపర్వమందలి కథ దుఃఖిరనైనది అందు స్త్రీపాత్రము లెక్కువగా పాల్గొని శోకపూరితములగు వాక్యములను బిల్కుచుండుటగాననగును ఆకథ కనకూలముగ నుండునని యావృత్తముల నాతఁడు రచించి యుండను. ఇంపకోత్పలములుగాని, మల్లేభశార్దూలములుగాని, స్త్రీ పర్వమునలేవు. దాదాపు నలువదివిధములగు సితరివృత్తము లిందుఁ గలవు.

ఈతఁడు రచించిన రెండుకావ్యములలోను, నిర్వచనోత్తర రామాయణకవిత్రముకంటె వాహాభారతకవిత్రము రసవత్తనై యారి లేరి హృదయంగమముగా నున్నది. స్వీచనోత్తరరామాయణమునఁ గొన్నితావులలో నీతనికవిత్వము వారికేకవాకములో నున్నదని గొందఱుఁడురు. కాని యది సత్యముకాదు.

ఈతని కవిత్వశైలి చూపుటకిదివఱకు వాహరింపబడిన పద్యములే చాలియున్నవి. ఈతని పద్య లక్షణము, రసవంతములై యుండను. అట్టివానిలో మంచివివి యనియేర్చుట యింకావలయు. అయినను, రామాయణమునుండి యాశ్వాసమున కొకటివంతున పదిపద్యములను, భారతమునుండి పద్యమున కొకటిచొప్పున పదునెనిమిదవ్యముల నీదిగువ నువాహించు చున్నాఁడను. మిచ్చుచూపుటలో మంచిచెడ్డలు రెడిటిసిగూడఁ జూపుట ధర్మముకదా.

నిర్వచనోత్తర రామాయణము:

చ. జగతువియజ్జవేదికఁ బ్రశస్తయుగా జనించి యంగనా
జనతకు భూషణం బనఁగ జాలిన సీతకు రుద్రచాపభం
జన మనుమంకు విచ్చి వృంస త్రమసూతఁ బరిగ్రహించి పే
ర్చిన యుధయానురాగమునఁ జిత్తభవుం జరితాప్తుఁడే యుచుఁజరిగె

చ. వరములు గాంచి బాహుబలవ తుఁడనం దగురూఢనంతుఁడ
చ్చెరువగు విక్రమంబునఁ బ్రసిద్ధిపఱించి నిజానుజన్మలం
గర మనురక్తి మన్ననఁ దగిం గొనియాడుచు సర్వలోకభీ
కరుఁడయి దేవతామనివికాయము దల్లకమందుచుండగఁ. ఆర

చ. తనయుఁడు తండ్రియగ్గిజాఁడు తమ్ముడనం జనునయ్య రాజ్యముల్
గొనునెడ శౌర్యలంపలుఁకుఁ మఱి చుట్టఱింబు గల్గునే
యను వగునంశకుఁ రివునుదగ్రత సైఁచిన నింక నూరికుం
డ నగు నె వేగపోరికి గడంగుము సీభుజదర్శ మేర్పడఁ. ఆర

తా. కేలీకండుక వల్ల నెత్తుకొనమాడ్కిం బట్టి నాయున్న యీ
కైలాసాచల మిచ్చు నీవు నాయుంగా నెత్తినం జోద్యమై
సీలా వేగొనియాడు పెల్లరను కట్టంపంగ నీకొక్క పే
రెలోకంబునఁ జెల్ల నెత్తుటకుఁ బెంపెక్కింగ నెనిచ్చెదఁ. ఆర

- చ. పరమపతివ్రతావిధవ భాసులీం వెలుగుచున్ను ని
 ప్సరరణలే నిష్కేయం బఱి చెఁగాన నీననశాధముండు ప
 త్సురక్షపరిగ్రహం బయినభగ్నసతిం గలపింపజేసి తి
 ద్దరుని పరాక్రమంబున నశశ్శముమ్ముశ్శువుఁబొందుఁ గావుతన్ ఆ.
- ఉ. మచినకెంపుఁ బాసిదివిఁ బ్రాకి దికల్ వెలిగించి చంద్రకాం
 లింబుల నీను సేసి తుమునంబులఁ బింపువు సేయఁ బంచీయ
 జ్జంబుల నిద్రపుచ్చి మరుసాయకముల్ గరసాపఁబటి కో
 కంబుల నేచి లోకము పొగడ్తలు సేకొని చంద్రుఁడున్నెవఁ. ఆ.
- శా. వాలిం గీడియు వాయువున్ను సరియే వాఁ డాశ్శశ క్షిణ్ణుడై
 యానొకంబులు గెల్తు నె ననిన మా తొడుగలండే మహీ
 పాలాగే సర వానివర్తనముఁ జెప్పిం కట్ట లాచికము
 శ్రీలోలున్ భవదీయసన్నధిఁ బ్రశంసించుంగుం జెప్పెదఁ. ఆ.
- ఉ. రావణునింట నుండఁగ ధగాసుత నే మరలంగఁ దెచ్చి సం
 భావన సేత కష్టమఁపల్కిరి మాచితే లక్ష్మణా! మహా
 దేవుఁడు బ్రహ్మయూక మనులు దేవగణంబులు మెచ్చ నయ్యెడం
 బావకుఁడిచ్చి నాకు సతిఁ బాపపుమాబులు పుట్టె నియ్యెడన్. ఆ.
- మ. ఒకనారీతలకంబు గాననములో నుద్దామశోకార్తయై
 వికలాంగన మశ్రుధాంబును బృథ్విరేణులిప్తాంగముం
 బ్రకటాక్రందనముక విక్లీకబరీఖరంబు వక్త్రాశ్శో
 షకశ్శాసగమోషమముం గలగావస్థు బొందఁగా నయ్యెడఁ. ఆ.
- చ. కయజయశబ్దమల్ సెలఁగ సర్వజనంబు నెలర్చు నర్చిలిం
 బింయసుత యుగ్మముం దిగిచి పెద్దయుఁబ్రాద్దొంగ గొగిలించి మో
 దయలెనునస్కుడై నృపతి దమశ్రుల నమ్రుం మొందజేసి య
 వ్యయవఁవృద్ధి తిల్లుల మనం బలరం బ్రకటించి వేడుకన్. ఆ.

మహాభారతము :

- ఉ. ఈగఁ డాతఁడ్రుఁడు నాహిం దగ దిగ్విజయంబు సేసె వి
ద్యాతశయాద్ధి వాసపు మహాసన మ్రొససు నెక్క నన్దుఁడు
ద్వైతతత్త్వముఁ కౌంఠకులొద్దహుఁ డాగ్నిని కాయసంతత
భ్రాతృచరితుఁడీ చిత్తతత్త్వయతుం దగఁడే నరేవ్వరా. వి. ప.
- మ. తుది రాజ్యమృగముగ గొన్మడనియందుం బేరు పెంచియింక
బడమూఁడేకులు నీవుపం దిరిగి రా పాలిక పోవచ్చు నే
యది గాదే దెగి బుట్టవై యలుము మాయ లన్నిన్న సేంక చె
ల్లదనూ పికని యాసుమోధను యల్ల బుచ్చివోనాడూ డావ.
ఉ. కోపము సంహరింపు యదుకుంజర! పాంశుకకోటి కెల్లయం
దేవపుగా వి నీవిటుఁ ధీతఁ బూనికి దప్పినం బ్రతి
జ్ఞాపకుఁ డైన ధగ్గుసుతుశ్శ్రేణిము ధేర్వయ బాహువీర్యముగా
రూపతిరాక కాదె యవరూపమె నీ కిది లోకనాయకా. భీ. ప.
- చ. వినుము కిరీటి! దివ్యశరవేదివి నాజను దేవు లేడిచో
ఓను మును సెల్లె సకు విరటం జువత్తునె యిష్టనీలం
బును హరిసేద్యుఁ జూచుటకుఁ బోరికివచ్చి నీవు పాండుగా
జనకు జనించితేని దెగినూపు కౌర్మయన శ్రువీర్యముక. ద్రో. ప.
- కా. శ్రాంతిం బొందినవాఁడు పారుఁ డపరిశ్రాంతుఁడు గర్జుండు దు
ర్దాంకోనగ్రత సేఁడు గీడఁచు నీసాదాశివన్ వహ్ని య
త్యోతంబుకా శిశిరత్వ మొందినను గోశ్రావుల్ వడంకాడినం
గుంటీసూనునిచేతఁ గర్జునకసిం గోల్పాటు వాటిల్లునే క. ప.
- చ. చదివితె నెల్లవేదములు జన్మము లొప్పుగఁ జేసితిక రమా
పుద మగుకృత్రి బొల్పి నరసాలకు లెరిమ గొల్పఁ గంటి దు
ర్మదరిపు గాధగర్వఁ దినుర్తనకేళి యొనర్పితం దగం
చుది నని మిత్రబాంధవులొఁ ద్రిదివంబున కేగుటొప్పుదే. శ. ప.

చ. దురమునఁ బెఱుఁ జేయను దద్దమలీల వెలంగుచుండ ను
స్థిరని శవంశపంచక విశేషశాంబురఁ బోలి స్వతః
బానిసఁడు నీకునై వాపు పుట్టమ బంధులు రాజు దేవులున్
దినియుదు రింక వారి దగుదీనత కోర్వక యుమ్మలిం చెదన్. సౌప.
మంకశమహాశ్రీ:

ఈతఁడు రణంబునకు నెత్తిదనుచుండి యును
నెంతయును భక్తిగఁగి నాకుం
బ్రీతి యెసఁగం బలికి ప్రేమ మొలయం బొగడి
కద్దయు కనీతీరితుడై
దేతులు మొగిల్చి జయసిద్ధియుఁగ దీవన వి
శిష్టనయ నమ్మచిన ధిరఁ
జేతల ననూనమగు విద్యజయ మగు మాతలకు
నెట్లయిన సిద్ధుగగు నంటిన్.

శ్రీ.ప

మ. నిజదాకైకపరిత్యమంగరణయన్ నిక్కంబుచుం దాల్చియున్
సునానంగము దేవప్రణాది సంపదార్చనల్ హాస్యగు
గ్గజఃంబున్ పకలాక్రవ స్థలపు శక్తిప్రళయం బ్రోవుఁ జం
కజగర్భంబు గృహస్థధన్యులుగాఁ గల్పించె నర్చివైరా. శాంప.
చ. అశనన్తిఁ జేసి సురలాదియుమల్ మహితౌమభావులై
రనకు సహసోవర్షరయనంతాకల్పిత మైనయొకభు
క్తవియమశక్తిమన్ నడపి గాధిసూక్ష్మఁడు బ్రాహ్మణాశ్శిష్యున్
గనియె మహావీరవాసములఁ గాని ఫలంబులు లేవు భూవరాఽప.
ఉ. ఉత్తర బిడ్డనెత్తుకొని యొయ్యన మో వలరంగ వచ్చి య
త్యుత్తమతేజుడైన పురషోత్తమ సంఘులపొంత భూషణి
జిత్రమొల్పఁగా దనదు చెన్నగ ఫాలము సేప్పెన్ముదా
యైమనస్కుడై యతఁడు సాదరిభాషల గావించుచున్. అప,

క. మాయయ్య కాననసునకుఁ

బోయెడు సేరితెనెతోడఁ బోయెడ శుశూ

మాయకనై యుండెద

నీయవిదఁ గొనుచు మగిడి యేగుము తెల్లీ,

ఆ.ప.

చ. వలసిన నెట్టికార్యమును వాచిరి నెట్టిగనైనఁ జేయఁగా

వలఁతి వృత్తం బగీక్షింపిరి వశ్యులతు బ్రదికించె శౌరి మొ

క్కలమున యాదవులొ పెనఁగఁగాఁ గని మాన్పుడువేటు సేసె నీ

పొలియు టవశ్యభావ్యమని బుద్ధిఁవలఁచుటగానెయ్యెడుకామోప.

చ. తనవు దొఱంగ కిట్లు సుగ్రహంబుల పె నున వచ్చితి పునం

బునకు మహాశ్లో! యిచ్చులను బోవదు నీయనిఁ బొసమర్త్యశం

బనఁపడియున్న నె ర్థము భౌములన్ శుభవృష్టి జాతుమా

చునులను సిద్ధులంబగు నెరుంగఁబడదునొదియుండగన్ మ.ప్ర

ఉ. భారతనర్తతో విడిన ధక్తిఁజింఁచిన శ్రీయు నాయువున్

భూరియశంబునుం బ్రనునముక దృఢవిశ్వాసుఁ గల్గు వారి కే

కోక లై నవేగ మెనఁగూడ సువుతునఁ గాంచు నెడఁగొ

గారివ మొప్పుఁగాఁ బడియున్దృఢి యుకంఠుసం గుమారియునెప్పువ

తిక్కనరచించిన యాశర కావ్యములు :

(౧) విజయ సేనము.

తిక్కనామాత్యుడు విజయసేన మరు ప్రబంధమును రచించె నని యొఁఁఁతీతకలదు. ఈక్రిందిపద్యములు విజయసేనములోనివని పెదపాటి జగ్గనవి సమకూర్చిన ప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహరించి యున్నాడు ఈ రత్నావళిని శ్రీవేంకట ప్రభాకరశాస్త్రిలు గారు ప్రకటించియున్నారు. విజయసేనమిప్పు డెచ్చటను గనుపట్టట లేదు. ఇది యొక ప్రాథ కావ్యమని చెప్పుచు కీర్తిచిలుకూరి పీఠభద్రరావుగా

రాంధ్రులచరిత్రమున నీ క్రిందిపద్యముల నుదాహరించి యున్నారు. ఈ పద్యములు వారికెట్లు లభించినవో తెలియదు

“నీ ఘనసారకస్తూరి కాగంధముల నన్య

గంధబంధంబులు గఱపి కఱపి,

కుసుమితవల్లి కాలఃతపిధులఁ జొచ్చి

గని సర్వోగృహముల మునిఁగి మునిఁగి,

సమధి కాహర్మాంగస-గీతిమలతోన

కన్నె తిఁగల కాట కఱపి, కఱపి,

కుముదికుమ్మి కట్టికోరిఁబులు దూఱి

యవిదంతులఁద్రఁ దెలిపి దెలిపి,

గీ. యనుదినమ్మ నప్పురాంతికమ్మన గబ్బ

వాలు వోలె వివ్రవరుఁడు వోలె

నట్టువోలెఁ దాను నచ్చిన చెలి వోలె

మలయు చుండు ముదిమారులెంబు.

ఉ. పల్లవపుష్పసంపకలఁ బంచి వసంతుండు కాపుగాకకై

యెల్లవనంబు సంకటము లేనఁగఁ దా రొడికంబు మాట న

ల్లల్లన క్రోలి క్రోలి మలయాఁబఁ డందుఁ బురాణవత్త్రముల్

డల్లఁగఁ జేసె నెత్రి-యఁ బలుశ్వులు కాముఁడు పిచ్చలింపగఁగా.”

విజయసేనము : (ప్రబంధరత్నావళిలోనిది)

ఉ. ఆల్లనఁ దొంకమెత్తి శివు నౌకలయెట్టిఁలంబు పుచ్చి సం

పుల్లనఁ బొడపీతఁము పొ-తనయున్న సహస్రనేత్రునైఁ

జల్లి శివార్చనాఁములపరగాతిఁ బ్రో-క్షణసేయు నట్లు శో

భిల్లగజాననుండు మదిభీష్మితిస్థికుండు గావుతినె.

శా. గీర్వాణావలకాయ వాత్సర్యవన కీర్తాపాతం బైన న
య్యర్థిర్వింశతిము సంక సంకే ఫారత్సోద్యోగైథ లుర్వి దృ
క్పర్వంతై పాదిగట్టి పేర్చిన మదిం గంబంబి యంచుక కన
గ్గిర్వోన్మితైత నైత్తుడై మెఱయు వేసండాననుం గొల్చెదన్.

శీ. వడ్డంబులును వస్త్రవడ్డగాగప్రతి
బింబములును లెగ బెసి మెఱయు
గల్గోలములును రంగవల్లరాముత
తుండములును ఏటు తొలువడంగ,
బిసములు విహరింపసమాగతరసా
తలనాగ శిశువులు చెలియి సేయ
జక్రయ్యగ్గంబులు జలకెలిలోలవి
తెంచినీస్తమలు తడలడంగ

గీ. సాంపువూటి నట్టిపెంపురు గంభీర
తయును లెపుటోపు వేడ్కఁ దగిలిజనులు
సంస్తుతించ నఖలసన్న పేసస్థితి
నప్పుర బు పరిథ యతీశులు.

శ. తపణుల పీఠఁజమ్మఁగవ తాఁతున మన్ననచక్ర)వాకబం
ధురగతి లీలఁ గామినుల తోరపుటూరుల పుట్టనంబుల
కావరహస్తాంధిపటుపుట్టనలన్ బరిభారేంగమల్
దిరుగుడు వడ్డతీరములఁ దెల్లువుగట్టు సరోరేణువుల్.

శ. తొనియెద మన్నబండగుఁ కోటులకమ్మడు; రమ్మబూని తె
చ్చిన సర కెంత పెద్దవెల చెప్పినఁ గొండు తగంగ నిచ్చి; న
చ్చినవెలతీర్చి లక్ష్మి లిమ చెప్పినయట్టుల చేయు సాంపు పే
ర్కొన గణుతంప రాదు; పుంకోమటులం బ్రణుతంప నొప్పుచే?

క. కిసంయకకశ్రీబినబిం

బసుధాంశుప్రాయవస్తు బహువిధరూపా
 క్లసము మద ముడుప నజఁడొక
 యసమాకృతి దారె ననంగ నంగన యొప్పెన్.

సీ. మదనవళికార మంత్రదేవత వృష్టి

గోచరమూర్తిఁ గైకొనియె నొక్కొక
 సితకరబింబ నిస్సృతసుధాధార ని
 భువినీరూపంబు దారె నొక్కొక
 విధి కామినీశ్రేష్ఠ క్షణానిపఁసీమ
 భ సురతను లీలఁ బడసెనొక్కొక
 శృంగారనవరిస శ్రీవిలాసోన్నతి
 సుందరాకారంబు నొందెనొక్కొక

గీ. కాక యొకవిధూటిఁడుపుంఁ బుట్టిన

భామకేల గుట్టిరామణీయ
 కంబు గలుగుననుచుఁ గన్నియనై మహా
 పాలసుతండు దృష్టిఁ బఱపెనర్థి

సీ ఆరిమ ససమ్మలు దరికొనియేర్పు నె

వ్వని యజ్ఞలాకార వైభవంబు గి
 బంధులలజ్ఞానితిఁ బొందునట్లంగ జేయు
 నెవ్వని పాండిత్య మెకక మెసంగి
 నెట్టిమానయల నైన నెవ్వఁ వితరణం
 బులు వ దిజమల చామల మొనర్పు
 వనితాజనము మానధిపముఁ గోల్బుచ్చు వి
 చ్చలపిడి నెవ్వని విలసనంబు

గీ అటి విజయసేను సభిరామమూర్తి వి
ద్యానిరూఢమతి వదాన్వితరుడు
వధురవిధమైకః ధి యను జగమెల్ల
సతఃకు చిత్రగుణముగ్రుండుగుట.

శా ఉత్సాహపాభుయంత్రశక్తుల నజేయుండై పరీక్షించిరన్
దిత్యావ్యగ్రుండు గాక విగ్రహముబో దేశంబుఁ గాలంబు సం
పత్సమగ్రముఁజూపి శక్తము దెసక గ్రారంభియై భూప్రజా
వాత్సల్యార్థమనసుంఁ దై నతి శక్తశ్చేస్సమేతుండగున్.

క. పరధన పరాంగనాజన
పరహారము ధనపథ సందురు స
త్పురుషులు మఱవక వీరిం
బరికింపుము విసేతు మెపుడు పై శుశ్రూబున్.

గీ మహిమ చెడదు స్వామ్యూహత్య సుహృత్కౌశ
రాక్షోదుర్గబల పరాయణులకు
నీవు నిదియు నెఱిగి కావింపు సప్తాంగ
సంగ్రహంబు నితశాస్త్రనిపుణ.

ఈక్రింది సీసపద్యము తిక్కన విజయసేనము లోనిదని బ్రతీ
మానవిల్లి రామకృష్ణకవిగారు వాసియున్నారు.

సీ. అమ్మెదనినిఁ బదాత్ముకౌస్తుభ మైన
జెఱవక కొనియెడి వెఁపుగలిగి
విలువ యిచ్చెదమని వేడినఁ బులిజున్నుఁ
గమ్మలసిండియు నమ్మగలిగి
యేవస్తు వెంత ప్రొద్దెందఱు చను దెంచి
యెంతటికడిగన నెదురఁ గలిగి

తమయింట లేవియర్థము లర్థపతియింట

నైన పెదకిన లేవనల గలిగి

గీ. తమకులాచార వర్తన(?)ను కొఱకు

నంగడల యొప్పునకును జేహోనుమాట

గాని లాభమునకు గా దినంగ

పఱచుదురు పురివరమున వైశ్యవకులు.

ఈ పద్యమును బ్ర. శ్రీ పృథ్వీకరశాస్త్రియగారు తమ ప్రబంధ రత్నావళి పీఠికలో నుదాహరించుచు, పైపద్యములలో నొకటి వైశ్య వర్ణన మున్నది ఇదియు వైశ్యవర్ణనమే. రెండు పద్యములును విజయ సేననుండలి వేయగునా? యని ఇంకించినారు. పైపద్యములలో గజవత్తి స్తోత్రమును రెండుపద్యములలో నున్నది. పౌఖావస్థనమును రెండు పద్యములలోఁ గన్నట్లుచెన్నది. జగ్గనకవి సమూహములగా నేదైన పొరపాటు జరిగెనో? లేక తక్కువయే యుల్ల రచించెనో? ఇప్పుడ జాలము. చిమ్మపూడి ఆమరేశ్వరుఁడను మహాకవి విక్రమసేన మను నొక ప్రబంధమును రచించియుండెను. అందలి నాయకుఁడు విక్ర మసేనుఁడు. నాయక నిషఘట. తక్కువ విజయసేనములోని నాయ కుఁడు విజయసేనుఁడు. నాయక పేరు లభింపలేదు. ఈ గ్రంథముల నామాఁపిరిములగా రెండవ మూఁడవ యక్షరములుదక్కఁ దక్కినవి సమానము లగుటచే జగ్గవి గ్రంథనామముల నిచ్చుటలో పొరపాటు పడియె నెఱుఁ.

ఆవృకవియును, కస్తూరిరంగ కవియును, నీకింద్రిపద్యము విజయ సేనములోనిఁ గవి సంశయస్థాత యతికి లక్ష్యముగా నిచ్చి యున్నాడు.

ఈ వల్లభుఁ డేగు దుల్లభుఁడు వానిదెసం దగు లూచి యిమ్మెయిన్
ఁజ్జడ నుండె దేల యుచితస్థితికి న్నునుఁ బొనఁ జూపినన్

దల్లియు బాధునొకమును నంద్రియు నే మనవా రెఱింగిరే
నల్లిను యిల్లు చీకుఁ దగునో తిగవో పోకిరి చూడమా!

కాని యాంధ్రము నె చిన్నపూడి యను రేళ్లరుచి వికృతమసేన
మలోవిసని కూచిమంచి తివ్రబి సస్వలతూతా మగ్నిహమున నుదా
హరించి యున్నాఁడు. దీనిబట్టి విజయ సేన వికృతమసేనయలను జెప్పు
టలో తాకుమారు జరుగుచున్నదని నిశ్చయింపవచ్చును. అట్లయినచోఁ
త్రావ్రాసిన వానిలో నొకే క్షయవృక్షముగల రెండుపద్యములలో
నొకటి తిక్కనసోమయాజియు నొకటి యను రేళ్లరుఁడును రచించి
యుండురు. గీతానస్తోత్రపర్వములు రెండింటిలో నుత్పలమాలను
దిక్కనయు తాడ్డుము నను రేళ్లరుఁడును రచించి యుండురు.
పరిభాష్యమున సీమదత్తమును వైశ్యవర్ణముగఁ జూపకమాలయు దిక్కన
రచితిమలని నాయభిప్రాయము. తిక్కన విజయసేనమును రచించి
యుండుట సత్యమేని, యది నిచ్చిననోత్తర రామాయణమునకుఁ బూర్వ
మైయుండును.

(2) కవిసార్వభౌమ ఛానస్సు.

ఈమహాకవి యాంధ్రమున నొక ఛందోగ్రంథమును వ్రాసి
యుండెనని చెప్పుదురు వాసిపేరు కవివాగ్భంధన మని కొందఱును
కవిసార్వభౌమ ఛానస్సు అని కొందఱును జెప్పుచున్నారు. మదరాసు
ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున 36 పుక్తులు గల యొక చిన్న
పుస్తక మొకటి యున్నది. గ్రంథాంత పద్యమిది:

క. తనరకా గవివాగ్భంధం

బను ఛందం బవని వెలయ హ్నుమతోఁది

తిక్కనసోమయాజి చెప్పె

జనుల్లెల్ల నుతంప బుధుల సమ్మతి గాఁగకా.

అండలి వంటి రెండుపద్యముల నీక్రింద సుదాహరించు చున్నాఁ
డను.

క. కులములు గుణములు వేళలు

నలలంగము లంగములును నా గ్రహ వేధల్

లేలేయఁగ వలయును గవి తలఁ

బలికెడువస్థఁబొలై దుపదుఁకు మొదఁకా.

క. అకచటవర్ణలు విపులు

ప కటిత తివరుపలుపుపులు రయబహుశషసల్

వికసిల్లు నైశ్శక్తికలమున

సుకపిస్తుతః కిల్బ రెండు శూద్రకులంబుల్.

తంజావూరు నందున్న పుస్తకభాండాగారము నందొక తాళ
పగ్గిప్రతి యున్నది. అండలి గ్రంథాంతమును పైపద్యమును
నొక్క రీతిగ నే యున్నవి. అప్రతియందలి మూడు పద్యములవి:

క. విశ్వలలోపల నుత్తమ

విశ్వ కవిత్వంబు వంటివిత్వము ఛందో

వేదము గాఢానఁ జెప్పెద

వృత్తంబుగఁ గవితఃపద మేర్పడఁ గృష్ణా.

ఈపద్యము సూక్తాసారమున నున్నట్లు వాచిశ్శవారి మదిత
ప్రతి వలనఁ దెలియుచున్నది. కాని సులక్షణసార గ్రంథకర్త వెల్లఁకి
తాతంబట్టిని బ్రకటింపిన వాచిశ్శవారి గ్రంథమునుబట్టి యీపద్యకర్త
త్వమును నిర్ణయింపఁజాలము.

ఆ. చాలు కాదు కూలు సంహరివచనంబు

లోలి కాశ్యమందు నొసరె నెని

ఫాలలోచనుఁ డయని ర్థముయి చోవును

బాలవార్ధికయన బాలకృష్ణ!

మః స్వైరవ్యదుితముల్ శంధుగుణము త పాశ్చిభేదర్యసు
 స్వరభిన్న పృథుకాకుఃత్వములు దేశ్యజ్ఞోభయాఖండముల్
 సరసాదేశవిభాగవృద్ధులును మాసంయుక్త ప్రైశ్చిముల్
 గరిమః బోలిః చక్కలైక్కటి యనంగా నిర్విదేహో యతుల్

తిక్కన సోమయాజి యాలక్షణగ్రంథమును రచించెనని నమ్ముట
 కవకాశములేదు ఈతెనితొ సనుకాలికుడైన కేసరికి యాద్ర
 భాషాభూషణమున నదివల కెవ్వరును దెనుగుఁకు లక్షణము చెప్ప
 లేదని యాకీర్తిపద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఆ కవిశఁ జెప్పి యుభయకవిమిత్ర మెప్పింప
 నరిది బిహగైకైన నతఁడు మెచ్చ
 బరఁగ దశకుమార చరితంబుఁ జెప్పిన
 ప్రోవ నన్న వెతె పొగడనేల

క. మన్ను తెనుగుఁకు లక్షణ
 మెన్నడు నెవ్వరునుఁ జెప్ప రేఁ జెప్పెదవి
 ద్విన్నికరము మదిమెచ్చఁగ
 నన్నయభట్టాదికి వి జనంబులకరుణన్.

తిక్కన లక్షణగ్రంథమును వ్రాసియున్నచో కేతనకవి యట్లు
 చెప్పియుండఁడు. తిక్కనయే యాగ్రంథమును వ్రాసియున్నచోఁ
 బైవస్వముగా “పాలవాద్ధి” యని చెప్పియుండఁడు. ‘పాలకపిలి’ యని
 యుపయోగించి యుండును.

అసంతృప్త్యాత్ముఁ డిరువదినాల్గు యతులను జేసెననియు నాతని
 తగువారి వారిరువదయేడు యతుల నంగీరించుననియు నెప్పుకవి యీ
 కీర్తిపద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. భీమన వదిచెప్పె ననం

తామాత్మ్యండు చేసె వెనుక యతు లిరువదినా

ల్లామీదనఁ గొండలు కవి

గ్రామణులిరువదియు నేడు గావించి రొగిళ.

పైని చెప్పిన వాగ్మీధన మనుగ్రంథములో ౨౪ యతులు పెప్పి యున్నాడు కావున నాతఁ డనంతామాత్మ్యనకుఁ దరువాతి వాఁడని యెంచఁగలియున్నది. అనంతామాత్మ్యండు క్రీ శ. ౧౩౯౫-౧౪౩౦ పాత్రమువాఁడు. కవి వాగ్మీధనవాఁడు యతులనుబట్టి యాకాంక్ష నకుఁ దరువాతివాఁడగుచున్నాడు తిక్కనసోమయాజి౧౨౬౦-౧౩౦౦ పాత్రమువాఁడు. కావున ననంతామాత్మ్యనకుఁ దరువాత నెకవియో యీకవి వాగ్మీధనమును రచించి తిక్కనపేరు పెట్టియుండును.

(3) కృష్ణశతకము

తిక్కన సోమయాజి కృష్ణశతకమును రచియించెననియు నీక్రింది పద్య మాశతక లోనిదినియుఁ గొండలు చెప్పుచున్నారు.

మ. ఆరయన్ శంతమపుత్రుపై విదురుపై నక్రూరుడై గుళ్ళపై
నరుపై ద్రౌపదిపై గుచేలునిపయి న్నందప్రజప్తీలపైఁ
బరఁగం గల్లు భవశృంగారసము వాపైం గొంతిరాసిమ్మని నీ
చరిణాబ్జంబులు నమ్మివాడ జగదీశ! కృష్ణ భక్తప్రియా!

“కృష్ణ! భక్తప్రియా!” యనుమొకటయతో నున్న శతకమున్నట్లు గానరాదు. పెన్నెలకంటి జన్నయకృత మగు “కృష్ణా! దేవకీ నందనా” యను మొకటయతోనున్న శతక మొకటి యున్నది. అదియు నిదియు నొకటికాదు. బావిపొళోధనమున నెఱైనవాత్మ్యము లభించిన నే తిప్ప నీశశతమొకటి యుండెనని కాని దాసకర్త తిక్కన యని కాని భావించుటకు వీలులేదు.

తిక్కనను నతఁడెవ్వలు :

ఆంధ్రభాషలో బృహత్కావ్యములను రచించినవలలో నీతనిని నుతించిపెవారుండరు. ఈతని కవిత్వగుణము నెఱుంగిన స్మృతిస్థ కవులీతనిని నుతించిపద్యములఁ గొప్పటి సక్కింప నుచుహించెదను.

“మ తన కావించిన పుష్టి తక్కురులచేతఁ గాదు నా నేముఖంబునఁ దాఁ జిల్కినపలుకు లాగములులై పొల్పొందునా వాణి నత్తను నీతం దొరండు నాఁ జనుచు నాత్మసత్తి గలిబ్రహ్మనా వినుతింతుం గవి తిక్కయజ్ఞు నభిలోర్పి చేవతాధ్యర్పిశుకా.

— ఎఱ్ఱాచోగ్గడ.

“వాక్రుస్తు తిక్కయజ్ఞప్రకారము రసాభ్యుచిత ప్రబంధముగ నొక్కొక్కమాటు” — శ్రీనాథుఁడు.

“చ ఉదయకవిత్వతత్త్వ విధవోజ్ఞులు సంవిహితాధ్వరక్రియా పృథుబుధబంధు భూరిగుణబంధురు భౌతసంహితాకథా విధుఁ బరతత్త్వబోధరు నవీనపాశుసూరు సంతత త్రిభువనకీర్తనీయయశుఁ దిక్కకవింబ్రునిఁ గొల్తు న్నర్థితాఁ.” — మారన.

ఉ. పంచమవేదమై పరగుభారతసంహిత వాంధ్రభాషఁగా వించెఁ బదేనుపద్యములు విశ్వేశగద్గితబుద్ధి నెస్వైఁడ కాంచనగర్భతుల్యుని విఖండితభక్తి సమస్కరింతు నిర్వంచితకీర్తి వైభవ విరాజిఁ దిక్కనసోమయాజికా.

— శ్రీనాథుఁడు.

గీ. ఉదయకవిమత్తు నశ్వంశుశుభచరితు
భానుసమతేజః గొమ్మయపభులినూజ
స్మృతేవిధాజిఁ దిక్కనసోమయాజిఁ
బ్రహ్మతపహు దేశకవిరాజుఁ బ్రస్తుతించి.

— పి. పినపిరన్న.

చ. తీరి గోశుక ర్తనా మహిమచేకొని పంపయవేదమైన భా
రతముఁ దెలుగువాఁ నభిరామముగా రచియించినట్టి యు
న్నతచరితుండు తిక్కకవి నాయకుఁ డాదట.....

—అనంతమాత్యుఁడు.

ఉ. అంధోకవిశ్వాత స్తనమదంచితకీర్తిని దిక్కయజ్ఞు వీ
ర. ధ్రువప్రదాననిధిఁ బ్రస్తుతి శేయుదు...నల్లప
గ్గింధగభీకముంజుతర క్షితినిభోమభవ్యభంగి పై
రంధ్రీక యైచాటు మధుర స్ఫుట బంధురవాగ్విజృంభిగళ.

—గంగాధరకవి.

ఉ. అంజలిఁ జేతుఁ బద్మజనితాంతకరాంశ నిరంతరార్ఘా
న్మృజులవల్లకీ మధురచంద్రనినాద సముల్లసద్వని
వ్యంశక వాఙ్మగుంధన సమ చిర నూతనస్కృప్తి చాతురీ
రంజిత సత్కపింద్ర బువరాజిఁ దిక్కనసోమయాజిన్.

—స్వసింహకవి.

చ. పరుపడి భారశాఖ్య గలహచయవేరయ నాంధ్రరాష సు
ద్ధిరత రచించుచోఁ గృతిపతిత్వము గోరిప్రసన్నుడైన యా
హరిహరనాథువేబడిసె నవ్యయసౌఖ్యదంబు నెవ్వఁ డా
పురుషవరేణ్యుఁ దిక్కకవిఁ బూని నుతింతుఁ గృతాధ్వరోన్నపుణ.

—జక్కయ.

భగవద్గీతలను దిక్కనయేల తెలుగు సేయలేదు;

భారతమునందలి భీష్మవర్షములోఁ జెప్పబడిన భగవద్గీతలను
దిక్కనసోమయాజి యాంధ్రీకరింపలేదు. అందులకుఁ గారణ మతని
యసమర్థతయని తలచువారు కొందఱున్నారు. భగవద్గీతలు లేకుండ

వాయుబుడిన శాశ్వతప్రతులు కొన్ని కవలనియు, నట్టిప్రతి యొకటి కుంభకోణమునం దిప్పుడును గలననియు, నట్టిప్రతియే లిక్కనకు లభించి యుండుననియు నందుచేసిని యాతని యాంధ్రీగణమునఁ జేరి లేసనియు గొందఱు అభిప్రాయ పడుచున్నారు. వేదాంత ప్రతిపాదికములగు ననేక కథలను శాంతానుశాంతి కాది పర్వములలో నోమయాజి యాంధ్రీక రించి యుండెను. తర్కశాస్త్రవిజ్ఞాతయైన తిక్కన భగవద్గీత నాంధ్రీ కరింప శక్తిలేకపోయె ననుటకంటె వింతవిషయ మింక నొకటియుండదు. భగవద్గీతలను వత్సోజీపండితుఁడు మొదలగువారు పర్వములుగా వ్రాసి యుండిరి ఆమాత్రపు విజ్ఞానము తిక్కన గ్రామయానికి లేనివలననుట పొరపాటు. సనత్కుమారగీతలు, ఉత్తరహిందూశ పృథులయందే గాని, దక్షిణహిందూదేశ పృథులయందు లేవని పండితులు వ్రాసి యున్నారు. అందుచేతనే తిక్కన భారతమువంపని లేవు అన్న భగవద్గీతా రహితమైన భారతమే తిక్కనకు లభించినది తలంచుట కవకాశ మున్నది. యద్వాంధిదీపమున నుదయ సేనామధ్యమున రథముపై నిలువఁబడి నూచిపప్పు డగునకుఁ దాను చేయబోవు గుణవృద్ధ బంధు జన వధకాశ్యపు హృదయమునకుఁ దటి విషాదముఁలిగి యుద్ధవిముఖుఁ డగుటయుఁ గృష్ణుఁడాతని కాసమయమున జ్ఞానము నుపదేశించి రణోన్ముఖుఁడేములయు గీతయొక్క ప్రధానోద్దేశము. భారతమునం దిప్పుడున్న పదనెనిమిది యధ్యాయముల గ్రంథము నెప్పుడు జరిగినదని తలంపరాదు. ఆగ్రంథమును జదువుట కథమును రెండుదినములు పట్టును అంత కాలము యుద్ధము మాచి వారు భగవద్గీతావిషయములను జర్పించుచు గూర్చుండియుండలేదు. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు, అర్జునుని మూఢత్వమును బోగొట్టటకై తగిన మాటలను జెప్పి విశ్వరూపమును జూపి రెండు మూఁడు మూహూర్తముల కాలములో వాతనిని రణోన్ముఖునిఁ జేసి యుండెనని తలంపవలసియుండును. భగవద్గీత ప్రక్షిప్తమని నెననుట

లేదు. తక్కిన కథలన్నియు నెఱుంగి ప్రసంగించి యెనో, ఈ భగవద్గీతము భారతమున నట్లే చెప్పుబడియుండును. కథాపాతండు నానంద ఘోషునఁ గొన్ని శ్లోకములను మాత్రముంచి లెక్కినవానిని విలేఖకులందుండి తొలగించి భగవద్గీతాగ్రంథమును జేఱుగా వ్రాసికొనిలేమో!

భగవద్గీతాసహిత మైన భారతము లభించియున్నను, దీనిరస పోధానమైన యాపద్యమున నీదునెడిమిది యధ్యాయములగ్రంథమును రచించి, ఉపభంగము చేయుటకష్టములేక తిక్కన దానిని విడిచివేసెనని మూడ బాహింపవచ్చును. భారతమునం దిశోకధరు నానందు తెలిగింపక విడిచిపెట్టియుండెను. అట్లే దీనిని విడిచిపెట్టి యుండవచ్చును భగవద్గీతను బూర్తిగా బాహిరికరింపకపోయినను కథాసంస్కరణను బాత్రిగా వదలివేయక కొన్ని పద్యములను వ్రాసియున్నాడు. భగవద్గీత వదు నెఱిమిది యధ్యాయములందను శ్రీకృష్ణుఁ డేపీఠాంశములను బ్రతిపాదించెనో వానిని చిన్నమాటలలో నిగద్యపద్యములలో సామయాజి సప్తపంచమున్నాడు. వానిలో గొన్నిటి నిట నుదాహరించెదను.

“వ వగవగ నేమియుం దగవివారికినై హృదయంబు గుండఁగా

వగ చెడు బుద్ధిమాటలును వారిని నాచెడు నీవు పండితులొ

వగతురె యన వా! నవశ్యవిధేయశఁ జన్నవారికిం

దెగు వగలెల్ల జిత్రము వ్రేద్దీర్చు వేదమయశ్చ మొందినఁ.

వ. ఇద్దేహంబునందు బాల్యము, యౌవనంబు, వార్ధక్యము ననంగలుగు నవస్థలం బొందినట్లును, జీర్ణములైన వస్త్రములు విడఁ నూతనంబులైన వానింగైకొనినవాడునుగాని దేహాంతరంగమునం బాశ్చర్యంజేయదు. వుట్టవు, జావుననుసరి లేమి జేసి శరీరంబువోలె శస్త్రచేదనంబు మొనలై నివృత్తికారణంబులకు నాత్ముడులోనుగాడు. అప్పుది యుండు నొప్పించువాడును నొప్పింపఁబడియెడు వాడునుండగాడు. అట్టికున భవనంబును,

రరరరరరరర భావరరరర గలుగదు.

అ. ఇట్లు లగుటఁజేసి యెవ్వరిదెసకు శో

కంబుఁ బొందఁ గారణంబు లేదు

పవ్రఁడెల్లభంగిఁ జెడియెడువాఁడు గాఁ

దలఁచితేని వగవలకదు మున్న.

క. పురుషుండు సెడు ననువాఁడును

బురుషుడు సెఱుచు నవిపలుకు పురుషుండును న

య్యిరువురు నవివేకుల య

ప్సరుషుండు సెఱువండు సెఱుడు భుజిన్మినిధి.

క. పురుషుఁ డన వేటొకండే

పురుషోత్తమఁ డైనయేన పురుషోత్తమతా

స్ఫురిణకుఁ బురుషత్వం బు

మెరమెరగల దదియ కాదె మొరుకొనుఁ గ్రియకున్.

క. సమరంబు రాజులకు ను

త్తమ కర్మంబది యపాకృతస్వర్గదాన్

రిము సుమ్మ లెమ్మ దగఁ గ

య్యము సేయుము దీవికేల యచమానింపన్

క. ఫలములయెడ బ్రహ్మగణ

కలనపరుం డగుచుఁ గార్యకర్మము నడవక

వలయుం దత్వేజ్ఞానము

తలకొనినం గర్మశమము దానై కలుగుక

క. వైరమున నులిచి త్రొంపక

కారాకులు డల్లినట్లు కర్మము లెల్ల

దార పెడఁబోయవలయుట

సారకృపం దెలియఁ జెప్పె కౌరియతనికిఁ

విశ్వరూప ప్రదర్శనానంతరమునః

“ఏను లోకత్రయకర్త యగు కాలుండ నిచ్చోజనసమాజసమా
హరణంబునకుఁ బ్రవృత్తుండనైతి నీవు సంపదయునని లే దీగురు
భీష్మాదు లెల్లఁచు లేకుండువార నా చేతం జచ్చినవీరి నెల్లఁచుజయం
చినవాఁడ జగుటకు నిమిత్తమాత్రీయ్యు గమ్మ లెమ్మ రాజ్యమ్మ
గైకొనుము”

ఈకథా సంగర్భమున నడుచునడుచు రచింపఁబడిన “ అనేకవా
క్యంబుల నాత్మతత్త్వంబు శాశ్వతం బగుటయొరిగించి” “వివిధవాక్యం
జుల నాత్మనకు బాధ్యబాధకత్వంబులు లేకునికివవరించి” “స్వకర్మావ
లంబనఁబు వనలం దగవి దెలియుటకు వాక్యంబులు పెక్కుఁబవన్మసిం
చి” ఈదృశ్యంబు లగువాక్యంబు లనేకంబు లనుగ్రహించుచు వివిధప్ర
కారంబుల వికల్పించి విజయుం డడిగినవానికెల్ల సదుత్తరంబులిచ్చి
'మత్కుర్లపయండును, మద్భక్తుఁడును నైనవానికి నన్నుఁ బడయవచ్చు
నని యాశ్వాసించి”

లే. ఆతఁడు మఱియును బ్రహ్మవిద్యాస్వయమునఁ

దనకు సందిగ్ధ మైనట్టిదాని నెల్ల

నడుగఁగా నమ్మహాత్ముఁ డత్యంతకరుణఁ

దెలియఁ జెప్పుచు హృదయసంచలత మాన్పె

ప. ఇవివిధంబున బార్ధున కుపనిషదర్థజాతం బవగతంబుసేసి”

అను వాక్యములను బట్టి భగవద్గీత యంతయుఁ దిక్కనయొద్దఁ
గలదనియు రసభంగ మగుననియో మఱియేకారణముననో దానిని
జూర్తిగ నాంధ్రీకరింప నిష్పములేక విడిచిపెట్టెననియుఁ గోచరించు

చున్నది ఉత్తరగీతలనుగూడ సీతఁడు తెలుఁగు సేయక, వానిసారము నయివారు పుటలలో నశ్వమేధ పర్వ ప్రథమాశ్వాసమునఁ జెప్పి యున్నాఁడు. మొత్తమమీఁద వేదాంతచర్చలతో గ్రంథమును నింపి సామాన్యసాతకులను విసువు జెందింపకుండ నందుముఖ్యము లగు విషయములను క్లుప్తముగను స్పష్టముగను వెల్లడించుటయే కవి యుద్దేశ మయినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఆగీతలను తెలుఁగు సేయుట కాలసికి సమర్థత లేదని తెలంచుట పొరపాటు.

భారతరచనాకాలము తిక్కనవయసు:

నిర్వచనోత్తర రామాయణమును మనుమసిద్ధిరాజున కంకిత మొసంగుటయు, శ్రీ మహాభారతమున నాతని పేరైన నుదాహరింపక పోవుటయుఁ జూడ మనుమసిద్ధి కాలభర్తృము నొందిన పిదప వీతఁడు భారతరచనము వారంభించెనని తెలంపవలసి యున్నది. మనుమసిద్ధి క్రీ. శ. ౧౨౬౦ సంవత్సరప్రాంతమున చనిపోయెనని తెలంచుటకువీరిగు చున్నది. అటుపిమ్మటఁ దిక్కన రాజకార్యములయందు విరక్తుడై భారతరచనమున నిష్కర్షుడై తన జీవితమును శాంతముగా గడపి యుండును. ఇతఁడుఁడెబ్బదియేనిమిదిసంవత్సరములుజీవిం చెననిప్రసిద్ధిగల దని శ్రీ పిఠేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. నిర్వచనోత్తర రామాయణ కాలమునాటి కీతనికి దాదాపు నలుబది సంవత్సరముల వయసుండెనని తెలంచితమేని నీతని జననము క్రీ. శ. ౧౨౨౦ ప్రాంత మై నిర్యాణము క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతమగును. తిక్కనసోమయాజి మనుమసిద్ధితో సమవయస్కుఁడని నాయభిప్రాయము. కాదేని యేడెనిమిది సంవత్సరములు మనుమసిద్ధి పెద్దవాడైనఁ గావచ్చును మనుమసిద్ధి తిక్కనను 'మామా' యని పిలుచువాఁ డనుటచేఁ

దిక్కనయే కొంచెము పెద్దవాడేమో యని యనుకొనుటకుగూడ నవకాశము కలదు. కాని ఎల్లయినను వీరిగుఱ్ఱునడుము సంతరము విశేషముండదు. మహాభారతము నీతఁడు శ్రీ శ. ౧౨౭౦-౧౨౮౦ నడుమ రచించి యుండునని నేననుకొను చున్నాడను మనుమసిద్ధి చనిపోయినవాటి కీతనికి ౪౦-౪౫ సంవత్సరముల వయసుండును మనుమసిద్ధిమహారాజు చనిపోయిన తక్షణమే మహాభారతరచనమున కారంభించి యుండఁడు. నాలుగైదేండ్లు గడచినతరువాత బ్రారంభించి యుండుననియుఁ గొన్నిదినములు వ్రాయకున్నను సగటున దినమున తైదు పద్యములు వంతున వ్రాసియుండెనని తలంచినచో బిదేండ్లలో భారతము పూర్తయగును. కావున నాతని యేబది అరువదియేండ్ల వయసు మధ్య ననఁగా శ్రీ. శ. ౧౨౭౦-౧౨౮౦ నడుమ మహాభారత రచనము జరిగియుండు ననియు నాయభిప్రాయము.

తిక్కనసోమయాజి నిర్యాణము:

క. అంబర రవి శశిశాశా

బింబులు చనఁ గాళయుక్తి భాద్రపదపు మా

సంబున సంబరవజిబిం

బిం బనఁదగు తిక్కయజ్ఞ బ్రహ్మముఁ జేరెన్.

అను పద్యమొకటి చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయముఁ మొకాంజి యను నైరోషీయుఁడు సంపాదించియుండిన వ్రాతప్రతిలో గలదట. ఈపద్యమునుబట్టి శా. శ. ౧౧౨౦ (శ్రీ. శ.) ౧౧౯౮ సంవత్సరమునఁ దిక్కన పరలోకము నొందెనని తెలియుచున్నది. ఆసంవత్సరము కాశయుక్తి మైనమాట నిజము. కాని అప్పటికి తిక్కన జన్మింప లేదు. శా. శ. ౧౧౮౦ (శ్రీ. శ. ౧౨౫౮) కాశయుక్తి

ప్రాంతమున నాతఁడు నిర్వచనోత్తర రామాయణమును రచించి యున్నాఁడు. ఆపుటికాతఁడు జీవించియుండుటచే నా కాశయుక్తి యాతని నిర్వాణకాలము కాఁజాలదు. ఇక శా. శ. ౧౨౪౦ (క్రి.శ. ౧౩౧౮) కాళయుక్తివాటికి పైనివ్రాసిన లెక్కప్రకారము తిక్కన ౯౨ సంవత్సరములవయసు వాఁడగును పద్యములోని శకసంఖ్యమార్ప వలసియుండును. కావున నాతని మరణకాల మదియును గానేరదు. అందుచేఁ దిక్కన చనిపోయినకాలమును దెలుపు నీపద్యము సత్యము జెప్పుచుండెనని తలంప వీలులేదు. పైపద్యమునందలి "రవిశకే" యను మాటలను "శకరః" యని మార్పవలయునని కొందఱునుచున్నారు. అట్లు మార్చినచో నది శా. శ. ౧౨౪౦ (క్రి. శ. ౧౩౧౮) యగును. ఆపుటి కాతనికి దాదాపు డెబ్బది యేండ్లుండును. కాని యది కాశ యుక్తి కాక సర్వధారి సంవత్సర మగుచున్నది. కావున నీపద్యమును బట్టి తిక్కన సోమయాజి నిర్వాణకాలమును నిర్ణయింపఁ బూనుట వ్యర్థ ప్రయోగము.

ఇతఁ డరణ్యపర్వము నేలపూర్తిచేయలేదు:

భారతరచనము పూర్తియైన పిమ్మటఁగూడ నీమహాకవి కొంత కాలము జీవించి యున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. అయిన నీతఁడు భారతా రణ్య పర్వశేషమును బూర్తిచేయలేదు. దానిని రచించుట కాతని కిష్టములేకయే విడిచిపెట్టియుండును. ఆభాగమును రచించినచో నన్నయ భట్టవలెనే తానుగూడ మరణింతునని భయపడి యాభాగమును రచింపలేదని కొందఱుండును. తత్వజ్ఞానసంపన్నుఁడగు తిక్కన యరణ్య పర్వభాగరచనముచే మరణము సంభవించునని తలంచునంతటి యవివేకి యునఁజాలము. కాని యేదియో యొకవిధమగు సంశయ మాతని

హృదయమును దుండలచేతనే యాభాగము నాతఁడు పూరింపలేదని యూహింపఁ గియున్నది నిర్దిష్టనోత్రర రామాయణమున శ్రీరామ నిర్వాణ కథాభాగము నాతఁడు తెలుఁగు సేయక శ్రీరామచంద్రుఁడు కుమారులతోఁ గలసి సుఖముగా రాజ్యము సేయుచుండెనని శుభాంశముగా గ్రంథమును ముగించినాఁడు. భారతాంతమున దృష్టరాజు స్వర్గము నకు స్వర్గారోహణతోఁ బోవుటయు నచ్చట బాహ్యము, నోరులను గలసి కొనుటయు, జెప్పి దానినిఁగూడ శుభాంతమున నే ముగించినాఁడు. మొత్తముఁజూచి గ్రంథము ముగియునప్పటికి పాఠకుల హృదయములు దుఃఖపూరితములు గాకుండనుండవలయు ననుకొని యీకవి హృదయమునుండండి యుండును. భారతమును సంపూర్ణముగా రచించి సంతృప్త హృదయముతోనున్న యీ మహామహుఁడు మరల వారణాసిపురభాగమును రచింపఁడలపెట్టుట కిష్టము లేకుండుటయే యా భాగమును రచింపక పోవుటకుఁ గారణమై యుండును. భారతమధ్యమునఁ గొంత భాగము ముగిలియున్నదను విషయ మాతఁ డెఱుంగకపోలేదు. దానిని పూరింపకపోయిన నెట్లునువిచార మాతనికి లేదు. తనవలెనే యాభాగమును పూరించుట కింకొక రుందురనియే యాతని యుద్దేశము. ఆ యదృష్ట మెట్టాప్రగడకు లభించినది. ఉత్తరరామాయణమున రామ నిర్వాణకథాభాగము తెలుఁగు గాకుండ నిలిచియున్నదను విచారమును నాతనికి లేదు. ఆభాగమును రచించువా రింకొక రుందురనియే యాతనియూహ. అట్లే యాభాగమును జయంతి రామభట్టు పూరించి యుండెను.

తిక్కన యౌన్నత్యము

తిక్కన సోమయాజి కవిత్వవైపునగి గూర్చియు నాతనియుదా
 రాశ యాదర్శములను గూర్చియు నంతివ్రాసినను దివివితీరదు. దిజ్జాత్ర
 వ్రదిదర్శనముగఁ గొన్ని విషయములను దెలిపియుంటిని. తిక్కనను
 గూర్చియు నాతని వంశములొని పూర్వజును. గూర్చియు ననేక కథలు
 నెల్లారు. గుంటూరు మండలములలోఁ బ్రచారములొ నున్నవని తెలి
 యుచున్నది. పిదపమనఁ జూచినను భవిష్యరాతవాద్యత నాంధ్రపు
 లలో నీతనితో సమానుని జూడఁజాలము ఇంతటి యదృష్టవంతుఁ
 డింకొకఁడు లేడు ఉంకఁడు. ఇహపరములను రెండింటిని సాధించిన
 మహాపురుషుఁ డితఁడు శూరులై, పండితులై, కవులై, వైదికమగ్గాను
 వరులై, రాజ్యాంగవేత్తలై పేరుగవినవారి కుటుంబమున నీతఁడు
 జననమందెను రూపమున శరీరధారియును మన్మథుఁడు. ఇతని సౌంద
 ర్యాతీతయమును గూర్చి కేతసికవి దశకుమార చరిత్రమున వ్రాసిన
 వాక్యము లెన్నియో కలవు వానినిఁ జదివినవారి కీతఁడు గొప్ప
 సౌందర్యరాశియని తోచును. ఇంతేకాదు, ఈపుణ్యరాశి మహా
 మంత్రీశేఖరుడై, పండాధినాథుడై, తనవ్రథులు రాజ్యభ్రష్టుఁడు
 కాఁగా నారాజ్యమును మఱల సంపాదించి, వ్రథురాజ్యస్థాపనాచార్య
 బిరుదమును వహించి, రాజ్యతంత్రజ్ఞుడని పేరుగాంచెను పండితుడై
 యసంఖ్యాక శిష్యబృందమునకు గురువై. పరమతఖండనమునఁ బ్రవీ
 ణుడై మహామేధావియను యశము నార్జించెను, కవియై, యుత్తమ
 కావ్యకర్తయై. కృతిభర్తయై, కృతిప్రదాతయై తనకీర్తిని, నితరుల యశ
 మును గూడ శాశ్వతమునర్చిన ప్రతిభాశాలియని పొగడొందెను.
 దైవ్యమనునది యెఱుంగక యాగర్భశ్రీమంతుడై, మహాదాతయై
 యగ్రహారాధికము లొసంగి యాజన్మాంతము సుఖభోగముల ననుభ

విచార మహాభోగి యను కీర్తివడసెను. పత్రపూత్రాది సంపదగలిగి బహుకుటుంబికుడై యెనలేని సంపదల ననుభవించిని యదృష్టవంతుఁ డీతఁడను ఖ్యాతిని గడించెను వేదవేదాంగవేదియై, కల్మషియై, యజ్ఞయాగాదు లొనర్చి కల్మషీరుఁడనియు, రాజయోగియనియుఁ బ్రశస్తిని గాంచెను. అల్పాయువుగాక సహస్రమాసజీవియై, మాతృ యావన వనకుతారముగాఁగాక జీవితమును బురుషార్థసంపాదన సాధనముగా వినియోగించిన కృత్వాజీవి యని ఖ్యాతిని గాంచెను. లోక శ్రేయోభిలాషియై, వైదిక మతాభిమానియై సర్వమును దృఢించి నిస్సంగియై వద్మృతజలబిందువువలె జీవితమును గడిపిన మహాజ్ఞాని యని పేరొందెను. మానవజన్మమున నింతకంటెఁ బడయఁదగిన దేవి కలదు? ఇన్నివిధములఁ బ్రసిద్ధినిొందిన యదృష్టవంతుఁడెవ్వఁడు? ఆంధ్ర కవులలో నీతనిలో సమానుఁడెవ్వఁడు? ఈతనియశశృంధికలు భూమి పై నాచంద్రార్క ముండఁగలవు

తిక్కన కాలము:

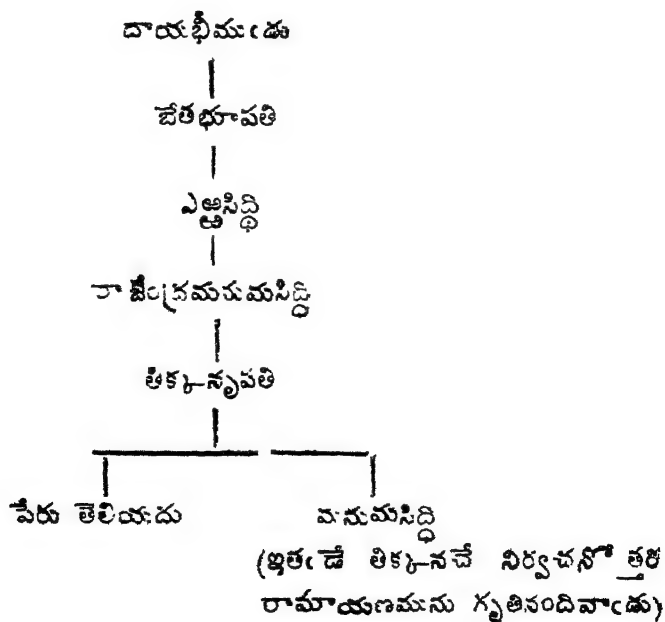
కవి జీవితములను గవించిన శ్రీగురజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులు గారు, తిక్కనసోమయాజి, నన్నయభట్టుతో సమకాలికుఁడని వ్రాసిరి. కాని యది సత్యముకాదు. బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారాంధ్ర కవుల చరిత్రమునఁ దిక్కనకాలమును సరిగానే నిర్ణయించిరికాని, వారు గైకొనిన యాధారములు సంశయాస్పదములుగా నున్నవి. వారాధాములుగాఁ గైకొనిన పెంట్లోలకాసనములు మన మనుమ సిద్ధివి గావనియు, ముక్కంటికాడువెట్టి వంశీయుఁడైన భుజబలవీర మనుమసిద్ధి వనియుఁ దోచుచున్నది. మనుమసిద్ధి నామధారులుపెక్కు రున్నారు. కామయదేవుని కొడుకొకఁడు. రాజేంద్రచోడుని కొడు కొకఁడు. ఇట్లే పలువు రున్నారు. తిక్కన యొనర్చిన కృతిదానముచే ధన్యతం గాంచినమనుమసిద్ధి యెవ్వరో తెలిపి యాతనిఁగూర్చియుటఁ గొంతవ్రాయుట యప్రస్తుతప్రశంస కానేరదు. అందువలనఁ దిక్కన

కాము సరిగా నిర్ణయమగుటయు, గృతిపతి విషయము దెలియుటయు గూడగును,

నిర్వచనోత్తరరామాయణ కృతిపతియైన మనుమసిద్ధి వంశావళినిఁ దిక్కనారామాయణము సంపూర్ణగాఁ జెప్పియుండలేదు. సూర్యవంశము నందలి యిత్యైకును, రఘుమహాశాసనము. క్షీరామచంద్రుని వృందాచి పిమ్మట నావంశమున జన్మించిన కరికాళిచోళుని గొనియాడి యాతని కులమునఁ బుట్టినబిడ్డను స్మరించి, పిమ్మట యావంశమున జననమందిన కృతిపతికిఁ బితృమహుడగు మనుమసిద్ధిని, తండ్రియగు తిక్కమహీపాలుని నుతించెను. ఈ కరికాళిచోళునియఁది యనేక చోడవంశము లత్పన్నమయ్యెను. ఇదినిఁగూర్చి నన్నిచోడకవి చారిత్రమున (అంధ్రకవితాంగిణి మొదటిసంపుటయు పుట ౧౭౮) వ్రాసి యున్నాఁడను. ఈకరికాలునకును, బిజ్జలునకును నడుమఁ జాల పురుషాంతరములు గడచినవి. వానిరివఁదములు తెలియవు. నన్నిచోడని చారిత్రమున చొత్తపిచోడశాఖలై దిఁటిని జూపియున్నాఁడను. అందు ౨-౩-౪ సంఖ్యలుగల శాఖలకును, మన యీమనుమసిద్ధి శాఖకును సన్నిహిత సంబంధము లేదు. ఆశాఖలలో బిజ్జనలేడు ఆతఁడాశాఖలకుఁ జెందినవాఁడు కాఁడు. కాని అందలి మొదటిసంఖ్యగల వంశవృక్షమును, మనుమసిద్ధి వంశవృక్షమును బిజ్జననుండి యుత్పన్నమైనవి. ఆవంశవృక్షమునఁ గడపటి పురుషుడైన ఓపిలిసిద్ధియు, మనుమసిద్ధి తండ్రియగు తిక్కరాజును సమకాలికులు. బిజ్జనకుఁ దరువాత ౧-౨ పురుషాంతరములలోపల ఓపిలిసిద్ధి మనుమసిద్ధి వంశములు విడిపోయి యుండును. ఓపిలిసిద్ధి వంశీయులు కొంతెడెనలోను, మనుమసిద్ధి వంశీయులు నెల్లూరు మండలమునను రాజ్యమాచేసినట్లు కనుపట్టుచున్నది.

తిక్కనకావ్యమునకుఁ గృతిపతియైన మనుమసిద్ధి కోలూరను గ్రామమును బ్రాహ్మణుల కొపంగి వ్రాసించిన శిలాశాసన మొకటి

నందలూరు గ్రామమున సౌవ్యనాథేశ్వరుని యారాధనమునఁగలడు. (A.R. 580 of 07) అను మనుచెప్పి వంశవృక్షమున్నది. ఆశాసనమునందుఁ గౌతభాగము గోశలోపల కట్టఁబడి యుండుటచేఁ బూర్తిగ లభింపలేదు. బ్రహ్మ, మరీచి, కాశ్యప, మను, ఇత్యౌకు, కకుత్స్థ, దశరథులకుఁ బిమ్మల గరికాలును నాపిమ్మల బిజ్జన సుదామరించివాఁడు. తిరువాతఁ గట్టకముగో నుడిపోవుటచే నాతని సంతతిని గ్రమముగాఁ జెప్పికొన రిలుకలిగినదికాదు. అటుతిరువాతి వంశవృక్షమిక్రిందిధముగా మన్నది.

ఈవంశమునకు మూలపురుషుడైన బిజ్జన సుదామనిర్వచనోత్తర రామాయణమున నిట్లు వర్ణించినాఁడు.

౫. పరమపరాక్రమండగుచుఁ బల్లవువీట నుగ్రులైన ప
 స్తిరువుర నాతఁగలయ నెన్ని యనన్గఁమస్సరంబుమై
 మరదిపుసన్నిభుండు పదుమువ్వురగండఁ డనంగఁ బెట్టె దా
 బిరుదు వెలుంగ బిజ్జలుఁడు భీకరభూభుటాబలఁబునకా.

ఈతఁ డేకాలమునాఁడో, వ్రులుగాఁ దెలియుటలేదు. ఉక్తి
 పురియందు శిఖరమున గరుడ విగ్రహము గలిగిన విజయస్థంభము
 నొకదానిని బిజ్జన నిర్మించెనని యొకశాసనమున గలదట. కర్నూలు
 మండలమునందలి నందికొత్తూరు తాలూకా కొత్తపల్లిలో బిజ్జ చోళ
 షహారాజు శాసన మొకటికలదు (౩ హి. శా. సం. ౯౭౪ సంఖ్య
 ౨౨౨) ఇతఁడు కరికాలచోడుని వంశములోని వాడైనట్లా శాసన
 మందలి “స్వస్తి చరణసరోరుహానిహిత విశోచనత్రిలోచన ప్రముఖా
 భిరృద్ధీశ్వర కారితకావేరీతీర కరికాలకులరత్నప్రదీప”యనుప్రశస్తినిఁ
 బట్టి తెలియుచున్నది. ఈతని కాలము శాసనమున వీయలేదు కాని
 యితఁడు త్రిభువన మల్లచేవుని సామంతుఁ డైనట్లు శాసనమునందుండు
 టచేతను. పశ్చిమచాళుక్యుడగు మొదటి త్రిభువనమల్లుఁడు శా. శ.
 ౯౪౦-౧౦౦౮ వఱకు గాఝిము వేసినవాడగుట చేతను చోళబిజ్జన
 యాకాలము వాడని నిశ్చయింపవచ్చును. ఓపిలిసిద్ధి, మనుమసిద్ధుల
 వంశవృక్షములనుబట్టి చూచినను బిజ్జనకాలము దీనితో సరిపోవు
 చున్నది. అందుచే నాబిజ్జనయు నీతఁడు నొక్కఁడే యని నిర్ధారణము
 చేయవచ్చును. నిర్వచనోత్తర రామాయణమునఁ జెప్పిన పదుమువ్వురు
 గండఁడను బిరుదము నీశాసనమున నుదాహరింపలేదు. ఈ శాసనా
 నంతరమున నీతఁడు పదుమువ్వుర గండఁడయ్యెనేమో! ఈశాసనము
 సమగ్రముగాఁ గూడలేదు. ఈతఁడే మనుమసిద్ధి వంశమునకు మూల
 పురుషుఁడయ్యెనేని, నితనికిని బైవంశమందలిదాయ భీమునకు నడుమ

కట్టకముగోనున్న పురుషాంతరము లెన్నియో యుండవు. ఆబిజ్ఞనకు దాయభీముఁడు పుత్రుఁడో పౌత్రుఁడో నైయుండను.

పై నుదాహరించిన శాసనములో మధురాంతక పౌత్రపితృచోళ శబ్దము నీ నువసద్ధికిఁ జేయుదుటచే నీశాఖ చోళులలోని మధురాంతక పౌత్రపితృశాఖ యుట స్పష్టము. అందులో వీరు నెల్లూరును రాజధానిగా జేసికొనినవారగుటచే వీరిని నెల్లూరు తెలుఁగు చోడులని యందురు. పైని జూపిన వంశములోని మొదటి మువ్వరనుగాని, యంతకు బూర్వులైన బిజ్జవగునాత వారినిగాని తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమునఁ జేర్చినలేదు వారి శాసనములును గచ్చట్టి లేదు. వారు పౌత్రపితృచోళ ప్రభుశాఖకుఁ జెందియున్నను బరిపాలనములో పంబంధము లేదో, ఉన్నను, ఏదేని యొకస్వల్ప ప్రదేశమునైనది తారము వహించియుండిరో తెలియదు.

తాత మనుమసిద్ధి :

మన మనుమసిద్ధికిఁ బితౄమహుఁడైన మర్మసిద్ధినిఁ దిక్కన యొక్కింది రెండువద్యములలో వర్ణించినాఁడు.

క. తద్వంశంబునఁ బోషిత

విద్యజ్ఞముఁ డహితభుజగవిహగేంద్రుఁడు ధ

రాష్ట్రదైతమూర్తి వరయో

షిద్ధర్గస్మరుఁడు మన్మసిద్ధి జనించెకా.

సీ భూరిప్రతాపంబు వైరిమదాంధకా

రమున కఖండదీపముగఁ జేసి

కరుణ దీనానాథకవి బంధుజన చకో

రములకుఁ జంద్రాతపముగఁ జేసి

చరితంబు నిఖిలభూషణ నిత్యశోభన

తమను నాలవాలముగఁజేసి

శ్రీరజాలముఁ ద్రిగోత్రీశారితము నభి

రానుగాజిత సంకరముగఁ జేసి

ఆ సుందరీజనంబు డెందంబునకుఁ దన

నిరువమాన మైననేర్పు కలిమి

నతిప్రసిద్ధిచేసి యనదృశలీలమై

బరగె మనుమసిద్ధి ధరణీవిఘ్నఁడు.

ఈవద్యములను బట్టి యీతఁడు విశేషప్రఖ్యాతిగనినవాఁడు కాక పోయినను, కొంత పరిపాలనాధికారమును గలిగియున్నవాఁడుగా గన్పడుచున్నాఁడు.

పై వంశవృక్షముగోని భేతభూపతిభార్య శ్రియాదేవి యనియు, నాతని కుమారుడైన యెఱ్ఱసిద్ధికి నెల్లసిద్ధి, తమ్మసిద్ధి యను కుమారులున్నారనియు, శా. శ. ౧౧౨౯ సంవత్సరపు శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది (నె శా. సం. కావలి ౩౯) వీరు, రాజేంద్రమనుమసిద్ధికిఁ దమ్ములై యుండురు.

తిక్కరాజు:

ఇతఁడు రాజేంద్రమనుమసిద్ధి కుమారుఁడు. ఇతఁడు మిగులఁ బరాక్రమశాలి. కడప, చిత్తూరు, చెంగల్పట్టు, మండలములను జయించి శాంచీపురము వఱకును దన రాజ్యమును విస్తరింపఁజేసిన ప్రతిభావంతుఁడు. ఈతని విజయగాథలను దిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున మూఁడు పద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు. దానివిబట్టి యీతఁడు (౧) పృథ్వీశ్వరుని జంపెననియు, (౨) కర్ణాటసోమేశుని జయించి,

చోళస్థాపనాచార్య బిరుదమును వహించెననియు (3) కాడవపత్రిని జయించి, కప్పుమును గొనెననియు, (4) లఘుమయము, శంభురాజును దాయాడను జయించెననియు, దెలియుచున్నది. ఈతిక్కరాజు జయించిన రాజులెవ్వరో క్రమముగా నీదిగువ వివరించెనను దీనినిబట్టి తిక్కరాజు కాలము తెలియును.

తిక్కరాజుచంపిత పృథ్వీశ్వరుడెవ్వరు?

ఉ కేశవస్థిభుండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్క ధా

త్రీశుడు కేవలంఁడె నపు లెవ్వరి కాచరితంబు గల్గునే

తైళః శీలనాఁడు పటుశౌర్యదురంధః బాహుఁడైన పు

ధ్వీశవరేంద్రుడు సైకము సేద్రైఱు గండుక కేళి సల్పడే

—నిర్వచనోత్తర రామాయణము.

ఈ పృథ్వీశ్వరుడు వెలనాటిచోడుడు, మూడవ గొంగరాజు నకును జయించికను గుమారుడు. ఈ వెలనాటిచోడులనుగూర్చిన కథలతో సంబంధము మంచెకవి చారిత్రమున నెక్కువగాఁగలదు. కావున వీరివిషయముచందు వ్రాసెదను. పృథ్వీశ్వరుని శాసనములు శా. శ. ౧౧౦౮ మొదలు ౧౧౨౮వఱకును గన్పట్టుచున్నవి (దా.హిం. శా. సం. ౫ సంఖ్య ౧౩౩౮-౧౩౪౪) ౧౧౨౮ తరువాత నీతనిశాసనములు గన్పట్టలేదు. తిక్కరాజు తన తైళవమునందే యీతనిని జంపెనని వైపద్యమునందుఁ జెప్పియుండుటచే ౧౧౨౮ వ సంవత్సరము నకుఁ బిమ్మట కొలఁదికాలములోనే తన ౧౮వ యేట నీతడు పృథ్వీశ్వరుని సంహరించెననియు, దానినిబట్టి తిక్కరాజుయొక్క జననము ౧౧౧౦ ప్రాంతమై యుండుననియు, నిశ్చయింపవచ్చును. ఈతని పిన

భండ్లియైన నల్లసిద్ధి శాసనమును బట్టియును, వీతని కుమారుడైన
మనుమసిద్ధి శాసనమును బట్టియును, వీతిక్కరాజు కాలము సరియైన
దనియే చెప్పవచ్చును

తిక్కరాజు జయించిన సోమేశ్వరుడెవ్వఁడు?

కర్ణాటప్రభువైన సోమేశ్వరుఁడు చోళరాజ్యము నవహరింపఁగా
నీ తిక్కరాజాశ్రయిని జయించి చోళసింహాసనమునఁ జోళునిచిలిపిచోళ
స్థాపనాచార్యబిరుదమును వహించెనన తిక్కనసోమయాజి యాక్రింది
పద్యములో వర్ణించియున్నాఁడు.

ను. కమలాప్రవృత్తమానమూర్తి యగు నాకర్ణాటసోమేశు డు
ర్వమదోర్ధ్వము రూపుమాపి నిజదర్పంబుం బ్రకటించి లీ
లమెయిఁ జోళుని భూమిపై విలిపి చోళస్థాపనాచార్య నా
మము దక్కంగొని తిక్కభూవిభుఁడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే

ఈతిక్కరాజునుగూర్చి మూలభుటిక కేతనకవి తన దశకుమార
చరిత్రమున రచించిన పద్యముల నితనిదాహరించి యీకర్ణాట సోమే
శ్వరుడెవ్వఁడో వ్రాసెదను.

ఉ. శ్రీవిభుడైన యామనుమసిద్ధికే బుజ్యచరిత్ర మైన త
ద్దేవికేబుడై దిక్కజగతీతలనాథుఁ డశేషలోకసం
భావతుడై ధరాభరము నాపఁగ నావసుదేవదేవకీ
దేవుల కుద్భవించి వినుతిం జెలువొందిన కృష్ణుడో యనన్.

వ. ఇట్లుదయించి రాజ్యాభిషిక్తుఁ డైనయనంతరంబు.

సీ. బలిమిచే బృధ్వీశవసుధేశు తలద్రుంచె

గటకసామంతుల గర్వమడఁచె

గాఢవిభు నహంకారంబు మాన్పించె

బాండ్లవిచేతఁ గప్పంబు గొనియె
ద్రవిడమండలికు లండలు దక్కఁగెలిచి చో

డని నిజరాజ్యపీఠమున నిలిపె
నెఱుకుమన్నీల నివ్వెర పట్టఁగా నేలె
వైరిపీరుల నామలూరు నోర్చె

యోధహారిరాయ పెండరుఁ డభయకటక

వీరుఁ డభినవభోజుఁ డాకారమదనుఁ

డవనిభారథౌరేయ మహాత్మ్యవిజితి

దిక్కరిండుఁడు ఘనచోళతిక్కనృపతి.

ఈపద్యము శ్రీపీఠేశలింగము పంతులుగారు ముద్రింపించిన దశ
కుమార చరిత్రమునుండి గైకొంటిని తాళపత్రప్రతిలో నున్న పాఠ
మును సరిగా నర్థము చేసికొనక పెక్కుతావుల శ్రీ పంతులుగారు తమ
యిష్టమువచ్చినట్లు దిద్దివేసిరిని వ్రాయుచు శ్రీమా. రామకృష్ణకవిగారు
తాళపత్రప్రతిలోనిదని యీక్రిందిపద్యమును భారతిలో నిచ్చియున్నారు.
సీ బలిమిచేఁ బృథ్వీశులఁ ద్రుంచి సేవణ

కటకసామంతుల గర్వమడచి
ద్రవిడమండలికులందఱుదక్క నేలెఁ జో

డని నిజరాజ్యపీఠమున నిలిపెఁ
గర్జాటవిభు నహంకారంబు మాన్పించె

బాండ్లవిచేతఁ గప్పంబు గొనియె
నెఱువమన్నీల నెఱుపుట్టఁగా నేలె

వైరిపీరుల నామలూర నోర్చె
క్రిభువనరాయ పెండారుఁ డభయకటక

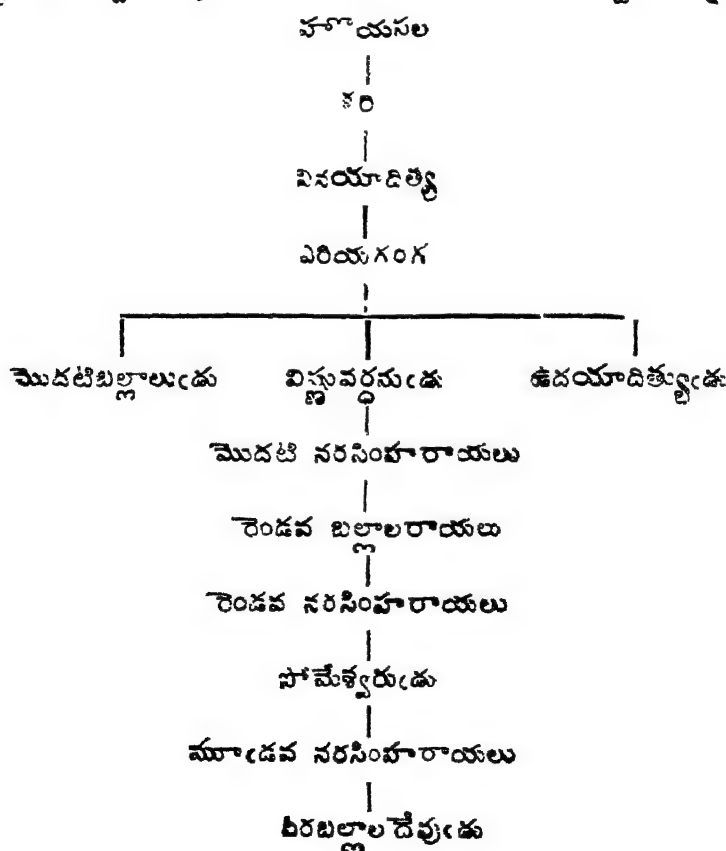
వీరుఁ డభినవభోజు డాకారమదనుఁ

డవనిభాంధౌరేయ మహాశ్శ్రవిత

దిక్కరీమండు చోళలతిక్కనృపతి.

సేవణకటక ముగిగా యావలరాజధాని యగు దేవగిరి
యనియు యావసామంతుల నీతఁడు జయించెనవియు ద్రవిడమండ
లికు లందఱుఁడక్క నేలె యనుటతో పరాశ్రయము లేకుండఁ దా
నొక్కఁడే ద్రవిడమండలాధీశ్వరుల నంతఁ జేలెననియు నర్థమని
శ్చేగామకృష్ణ విగాను వ్రాసెయ్యన్నారు. అది నిశ్చయము. కిగ్గాట
విష్ణుడనఁగా హయనలవంశజుఁడగు న్నాల్వ సోమేశ్వరుఁడని తలంపక
పంతులుగాఁ గావడవలె యని నవలించియుండును. “ఈజయంపఁబడిన
సోమేశ్వరుఁడు పశ్చిమచాళుక్యుఁడని న్నాల్వసోమేశ్వరుఁడయియుండును.”
అని బ్ర వీరేశలింగమపంతులుగా రాఁద్రకపుల చరిత్రలో వ్రాసి
యున్నాడు కాని యది సరియైనట్లు కన్పట్టదు. ఈ పశ్చిమచాళు
క్యుఁడగు నాలవ సోమేశ్వరుఁడు శా. శ. ౧౧౦౪-౧౧౧౧ వఱకు
రాజ్యము చేసెనవాఁడు. ఈ కాలములో తిక్కరాజు లేఁడు, ఉన్నను
పదేండ్లలోపు వయసుకలవాఁడై యుండును. ఏమనిన వెలనాటి పృథ్వీ
శ్వరుని, ఈతిక్కరాజు తన శ్రేణవముననే చంపియిండెననియు, నది
శా. శ. ౧౧౨౨ కు తరువాతనై యుండుననియుఁ బైనివ్రాసియుంటిని.
అప్పటికి తిక్కరాజునకు బడు నెరిమిది సంవత్సరముల వయసుండెనని
తలంచితమేని, అతనిజనము శా. శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతమయియుండును.
అట్లునచో చాళుక్య నాలవసోమేశ్వరి రాజ్యాంతకాలమునకుఁ దిక్క
రాజు పదిసంవత్సరముల వయసుకలవాఁడై యుండును. కావున నీతఁ
డాసోమేశ్వరి దోర్గర్థమును రూపుమాపుటకుఁ దగినవాఁడై యుండఁడు.
ఇంతేకాదు చాళుక్య నాలవసోమేశ్వరికాలములో, చోళరాజ్యమును
బిరిసాలించుచున్నవాఁడు మూఁడవకులత్తుంగ చోడుఁడు. ఇతఁడు
మిగుల పరాక్రమశాలి. చోళదేశమే కాకుండ, ఆంధ్రదేశము కూడ
నీతని యేలుబడికింద నుండెను. అట్టివాని నీనాలవసోమేశ్వరుఁడు చోళ
సింహాసనమునుండి తఱిమివేయుట తటస్థింపదు. కావున వైవద్యముఁ
జెప్పఁబడిన సోమేశ్వరుఁడే నాలవసోమేశ్వరుఁడు కాఁడనుట నిశ్చయము.

హోయసలులను నొకతెగవారు. ప్రస్తుతము సేలము. కోయంబుత్తూరు మండలములని పిలువబడుచున్న ప్రదేశమును మైసూరు రాష్ట్రములోని గొంతప్రదేశమును కొంతకాలము పరిపాలించుచు వచ్చిరి వీరిపరిపాలనకు బోలెడిన ప్రదేశములో విశేషభాగమున కర్ణాటభాషయే యుండుటచే వీరు కర్ణాటాధీశ్వరు లనియే పిలువబడుచుండిరి. ఈహోయసలులు యాదవరాజుల సంతతి వారనియు వీరి వంశకర్త హోయసల నామధేయుఁడగుటచే, నాతని వంశీయులు హోయసలు లై రనియు చరిత్రకారులనుచున్నారు వీరి వంశవృక్షము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను. వీరిరాజధానీనగరము ద్వారసముము.

వీరి పరిపాలనా కాలమును నిర్ణయించు శాసనములు కలవు కాని గ్రంథముల రీతిచే నిందుదాహరింపలేదు. ఇందు చూపబడిన సోమేశ్వరుడు కర్ణాటదేశమును శా. శ. ౧౧౫౬ మొదలు ౧౧౭౮ వఱకును పాలించినట్లు శాసనాధారములవలన గన్పించుచున్నది. బె.గుల్బారు నిర్గుండశాసనములు (A. R. 366 of 1919) (చోళరాజులపట్టిక నన్నెచోడని చారిత్రమున నిచ్చియున్నాడను) ఈ కాలములో చోళ రాజ్యమును బరిపాలించుచున్నవాడు మూడవరాజేంద్ర చోళుడు. ఇదియు బలహీనుడై రాజ్యసంరక్షణమునం దసమర్థుడై యుండెననియు, నీసమయమున నీవీరసోమేశ్వరుడు బలవంతుడై యాతనిని జయించి చోళసింహాసనము వాక్రమింపగా, మనత్కిరాజు వీరసోమేశ్వరు నెదుర్కొని పోరాడి చోళసింహాసనమున మూడవ రాజేంద్రుని నిలిపెననియుఁ జరిత్రకారులు తిలకించుచున్నారు. ఇది సత్యమనుటకు సంశయంపనక్కరలేదు. ఈమూడవ రాజేంద్రచోళుడు శా.శ. ౧౧౬౭ మొదలు ౧౧౮౯ వఱకును చోళసింహాసనము నందున్నవాడు. కావున తిక్కరాజు శా. శ. ౧౧౬౭ సంవత్సరమునకుఁ బిమ్మట ననగా శా. శ. ౧౧౭౦ ప్రాంతమున సోమేశ్వరుని జయించి యుండవచ్చునని తలంపవలసి యున్నది. ఈ సోమేశ్వరునిచే జయింపబడినవాడు మూడవ రాజేంద్రచోళుడు గాక మూడవరాజరాజుని తలంచితిమేని యాతని పరిపాలనాకాలము శా. శ. ౧౧౭౮ మొదలు ౧౧౭౦ వఱకును నై యున్నది. కావున తిక్కరాజు సోమేశ్వరుని జయించినది శా. శ. ౧౧౬౦ ప్రాంతమై యుండును. ఇదియే సత్యమని నా యభిప్రాయము.

ఈ తిక్కరాజును వర్ణించుచుఁ దిక్కనవ్రాసిన మూడవ పద్యమిది.

నీ, లకుమయ గుగుములూరికి నెత్తివచ్చిన,

గొనఁడె యాహవముఁ ఘోటకముల

నర్పదుర్జయలగు దాయానృపతుల

ననిలోనఁ జూడె యాగ్రహమున

శంభురాజాది ప్రశస్తారిమండలి

కముఁ జేర్చి యేలఁడె కంచిపురము

చేదిమండలముఁ గాసిగఁజేసి కాడవ

పతి నియ్యకొలుపఁడె పలచమునకు

రాయగండగోపాలు నరాతిధయద

రాయపెండ్తాల బిరుదాభి గాము నుధయ

రాయగండాంకు

ఈవశ్యమునలి దాయాది నృపతులీతని పినతండ్రులైన నల్లపిడ్డి తమ్మసిద్ధులో లేఁ వారికుమారులో యైయుండురు.

తిక్కరాజు జయించిన కాడవపతి యెవరు?

పైసీపవన్యములోని నల్లవ పాదమునఁ జెప్పిన కాడవపతి, యెవ్వరో తెలిసికొనవలసియున్నది. ఉత్తరార్కాడు, దక్షిణార్కాడు మండలములలోని కొంతప్రదేశమునకా కాలమునఁ జేడి దేశమనిపేరు. ఇది యాకాలమునఁ బల్లవరాజుల పాలనములో నుండెడిది. పల్లవుల లోని యొకశాఖకు “కాడవ” అని పేరు. పల్లవరాజుగు హిరిణ్యవశ్ర కాడవ కులమునకుఁ జెందినవాడని యొక శాసనమునఁ గలదు (డ. హి. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౩౫)

అప్పు కినుండియు, నీ చేడిదేశమును బాలించుచున్న రాజులకు కాడవశబ్ద ముపయోగింపఁబడుచున్నది. మనతిక్కరాజు కాలములో నీ చేడిదేశమును బలిపాలించిన కాడవరాజు లిరువురు, వీరిరువురుమతండ్రి కుమారులు. ఇరువురును “కొప్పెరుకజింగు” అనునామముతోపిలువఁ

దిక్కి. కొప్పెరుకజింగు అనగా ఏహోగాజిసింహ యని యర్థము మొఱటికొప్పెరుకజింగ శీర్షము శా. శ ౧౧౨౨ మొదలు ౧౧౬౫ వఱకును, రెండుకొప్పెరుకజింగు శా. శ ౧౧౬౫ మొదలు ౧౨౦౧ వఱకును రాజ్యము వేసిచ్చు కున్నామన్నది. చెంగల్బుట్టు మండలము లోని చెంగల్బుట్టుశాలూకా యందలి అత్తూరు గ్రామమున ముక్తేశ్వరాలయముయొక్క గోడపై గల యొకశాసనము (న హిం, శా. సం. ౧౨ సంఖ్య ౧౨౦) నందీ మొఱటి కొప్పెరుకజింగని బిరుదము ల్లున్నది. “పల్లవకులపారిజాత - కాడవకులచూడామణి - పవనీ పాల-జాత - గండపెండారలుంటాక - క్షీరాపగాదక్షిణనాయక - కావేరీకామక - పెన్ననదీనాథఖడ్గమల్ల - భారతీమల్ల - మల్లాపురీ వల్లభ - కాంచీపురకాంత - ఇత్యాది - ఈవిరుదావళిలోని ‘గండ పెండారలుంటాక’ అను బిరుదమువలన నీతఁడు గండపెండార బిరుదమును గలవానిని జయించి గండపెండారమును దోచుకొనినవాడని తెలియుచున్నది!

చోడతిక్కరాజును “గాయగండగోపాలు నరాతిభయదరాయ పెండారబిరుదాభిరాము నుభయరాయగండాంకు” అని పైనిజూపిన సీసపద్యములో దిక్కనసోమయాజి వర్ణించియున్నాఁడు. ఈశాసనము నందు తిక్కరాజును కొప్పెరుకజింగడు జయించినట్లున్నను, నితఁడు పూర్వముననో పరమందో తిక్కరా జాతనినిజయించి తన కాలఁడు కప్ప మొసంగుట కంగీకరింపజేసియుండును. ఈశాసనము శక సం. ౧౧౬౦ సంవత్సరమునాఁటిది. తిక్కనసోమయాజి వ్రాసినకాడవపతి యీతఁడే యైయుండును. కాదేని నీతనికుమారుఁ డైయుండును. కుమారుఁడే యైనచో కాడవపతినిజయించినకాలము శాలి. శకము ౧౧౬౫ వఱకు బిమ్మటను ౧౧౭౪ వ వూర్వముకయై యుండును.

ఈకొప్పెరుకానింగను పేరునగల శాసనములు చాలగలవు వాని నన్నిటిని సమవృత్తులప నలసియున్నది.

తిక్కరాజు జయించిన యతరరాజులు:

గురుమలూరియొద్ద లక్ష్మమయను తిక్కరాజు జయించినట్లు పై పద్యములో చున్నది ఈలక్ష్మమను యెవ్వడో తెలియదు. లక్ష్మణ దండనాయకుడను నొక్కడున్నాడు. కాని యాత డీతని కాలము వాడుకాడు. శంభునాయకంజీయు లాకాలమునక గంచిగో రాజ్యము చేయుచుండిరి. వీరు తెలుగు పల్లవరాజులకు సామంతులయినట్లు కన్పట్టుచున్నది. తిక్కరాజు కాలమున రామరాయ శరభరాయలు రాజ్యము సేయుచుండెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. బహుశః తిక్కరాజు జయించిన దీతని నే య్రాయుడును. ఈవిషయమునందింకను బరిశోధన మావశ్యకము.

తిక్కరాజు శాసనములు:

చోడతిక్కరాజు శాసనము లనేకములు చెంగల్పట్టు మండల ములోను, నెల్లూరు మండలములోను గానంబడుచున్న వనియు రావులు కందుకూరు తాలూకాలలోఁ బెక్కులు గలవనియు నితఁడు శాసనములలో చోడతిక్కనృపతియనియు, తిరుక్కాళత్రి, దేవచోడ మహారాజనియు, భుజబలవీరతిరుక్కాళత్రిదేవచోడ మహారాజనియు, వ్యవహరింపబడుచు వచ్చెననియుఁ జరిత్రకారులు వ్రాసియుండిరి. మనుమసిద్ధి మహారాజు వ్రాయించిన కొలూరు శాసనములో తనతండ్రి తిరుకాళత్రిదేవ మహారాజని యుదాహరించి యుండుటచే, నీచోడ తిక్కరాజునకు తిరుకాళత్రిదేవుడని పేరున్నమాట నిశ్చయము.

నెల్లూరు శాసనములలో, దిరుకాళత్తి దేవుడనియు, నల్లతిరుకాళత్తి దేవుడనియు నికవురు కనబడచున్నారు.

అల్లతిరుకాళత్తి దేవుడు నల్లపుడనియు. నాతనికిని, చోడతిరుకాళత్తి దేవునకు నెమియు సంబంధము లేదనియు, శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రాచార్యుగా రాంధ్రుల చరిత్రమున వాసియున్నారు అల్లతిరుకాళత్తిదేవుని యొక శాసనములో (నె. శా. సం.) నీతడు తనమామయైన తిరుకాళత్తిదేవునకు బుగ్యమునకుగాను ధర్మమిచ్చిపట్టు చెప్పబడియున్నది. ఈమామ తిరుకాళత్తిదేవుడు చోడతిక్కరాజుగనో లేక యానడు విఠయొక తిరుకాళత్తి దేవుడో తెలిసికొనవలసియున్నది.

నెల్లూరు శాసనములను బరికించి చూచినచో తిరుకాళత్తిదేవమహారాజులు పలువురున్నారని స్పష్టమగును. ఒకనిపేరు భుజబలచోడ తిరుకాళత్తిదేవచోడమహారాజు. ఇతనిప్రశస్తి "స్వస్తిచరణసరోరుహ విహితవిలాచన త్రిలోచన ప్రముఖిల పృథ్వీశ్వర కారితకావేరీతీర కరికాకులరత్న ప్రదీపక అవరిమితప్రతాప సతతమభ్యర్చిత శ్రీశైలశ్వర ఒరయూరిపురవరాధీశ్వర కాంచీపురవరాధీశ శ్రీమన్మహామండలేశ్వర భుజబలచోడతిరుకాళత్తి దేవమహారాజు" అనియున్నది. ఇతనిశాసనములలో కులోత్తుంగ చోడాది చోడచక్రవర్తుల నామము లుదాహరింపబడలేదు. ఇతనిశాసనములు నెల్లూరు మండలములోని ఉదయగిరి తాలూకాలో నున్నవి. (నె. శా. సంపుటలు ౧౨౪౬-౧౨౯౦) ఇవి వరుసగా శా. శ. ౧౧౩౮-౧౧౬౭ సంవత్సరములలోనివి ఇతడుగాక రావూరుతాలూకాలో (పుట ౧౨౬౪) భుజబలవీరతిక్కకాలతి దేవచోడమహారాజు శాసనమొకటి శా. శ. ౧౧౩౩లో నున్నది. ఇతని ప్రశస్తి పైనివ్రాసిన ప్రశస్తియేగాకండ దానికితోడుగా "కామినిజన జయంత తురగ రేవంత, వితరణవినోదవిక్రమాదిత్య తెంజనాదిత్య రిపు

విప్రులమూర్తాండ జగనొబ్బగండ గగ్గితారాతికుమారకులకుధాకువిశధర
 శాంతాత వజ్రంజరి తీర్తివాగాయణేశ్వారి" బిరుదులుకూడనున్నవి.
 కావున సీతిడు వైదికేష్విని భుజబలచోడ తీరుకాల్తిదేవుని కంటె
 బూర్గుడును నామములో వీరశబ్దముండటచే భిష్మవ్యక్తియునై
 యున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఇట్లే ఆల్లుతిరుకాళత్తి దేవులలోనూడ
 నిరువురు కనబడుచున్నారు ఒకడు ఆల్లుతిక్క నాహారాజు ఇతని
 శాసనములు శా.శ ౧౦౦౪లో నెల్లూరు, సూళ్లూరుపేట, గూడూరు
 తాలూకాలలో నున్నవి (పుట ౭౭౫-౪౩౨, ౭౭౬-౧౩౦౭)
 రెండవవాడు ఆల్లుతిరుకాళత్తిదేవ చోడమహారాజు, ఇతనిశాసనములు
 ఆత్మకూరు, రావూరు, కావలి తాలూకాలలో శా.శ. ౧౧౬౬-౧౧౬౯
 సంవత్సరములలో (పుటలు ౨౦౭-౧౨౩౨, ౭౧౯) నున్నవి. ఇందు
 ౨౦౭ వ పుటలోని శాసనములో తనమామ తిరుకాళత్తి దేవునకు
 పుగ్యమునఁని యున్నది. ఇతడు పైని మొదట చెప్పిన భుజబలచోడ
 తీరుకాళత్తిచోడ మహారాజున క్లృతడై యుండుని లోచను నున్నది.
 పైనికెప్పినతిరుకాళత్తి దేవులలో నెవ్వడును మన చోడతక్కరాజు
 కాడు.

వీరుగాక చోడతిక్కరాజు అని చెప్పదగినవాఁ డింకొకడు
 కలఁడు. ఇతనిపేరు శాసనములలో మధురాంతకపాత్రపిచోళుడనియు,
 గండగోపాలుడనియు బిరుదులు గలిగి తిరుకాళత్తిదేవచోడ మహా
 రాజనియు, మహామండలేశ్వర తిరుకలత్తిచ్చేవచోడమహారాజుననియు
 జెప్పబడినది ఇతని శాసనములు నెల్లూరు మండలములో రావూరు,
 కందుకూరు, కావలి, నెల్లూరు, గూడూరు తాలూకాలలోనున్నవి
 నై శా.సం. పుటలు ౧౨౯౦, ౧౨౧౬ ౫౪౧, ౭౪౮, ౪౩౧, ౮౫౪
 ౧౨౯౨) ఇవి శా.శ ౧౧౫౩, ౧౧౩౬, ౧౧౩౨, ౧౧౫౨ సంవత్సర
 ములలో నున్నవి. కొన్నిటిలో శకకాల మియలేదు. కొన్నిటిలో

కుచోత్తుంగచోళుని యొక్కయు గొన్నిటిలో రాజరాజదేవుని యొక్కయు రాజ్యసంపత్తులము లీయఁబడినవి. మూడవ కుచోత్తుంగుఁడు శా.శ. 1100 మొదలు 1137 వఱకును నాతనితరువాత మూడవ రాజరాజదేవుఁడు శా.శ. 1137 మొదలు 1170 వఱకును చోళ రాజ్యమును బరిపాలించియుండిరి మఱచోళ తిక్కరాజు వారికి సామంతుడై యున్నవాఁడు కనుకనే హయసల వంశీయుడగు సోమేశ్వరుఁడు చోళరాజును సింహాసన భ్రష్టున చేసినప్పుడే తిక్కరాజు తనని జయించి మరల చోళరాజును సింహాసనముపై నిలిపి చోళ సింహాసనాచార్య బిరుదుమును గైకొని యుండెను. ఈ చోడతిక్కరాజు శా.శ. 1100 ప్రాంతమున జన్మించి 1137 ప్రాంతమున వెలనాటి పృథ్వీశ్వరుని జంపి, శా.శ. 1170-1177 నడుమ చరించిన యుండును. పైనిచూపిన శాసనము లన్నియు నీరుద్యకాలములో నున్నవి. కావున నీశాసనములలో జెప్పినవాఁడే మన చోడతిక్కరాజునటకు సందియములేదు. ఈశాసనములలో గొన్నిటిని బట్టి, యీతఁడు వైష్ణవభక్తుడని తెలియుచున్నది ఆయినను నితఁడు పరమతద్వేషము కలవాఁడు కాఁడు.

తిక్కరాజు మంత్రులు:

ఈతిక్కరాజువొద్ద తిక్కనసోమయాజికి బెరతండ్రియైన సిద్ధన మంత్రిగానున్నట్లు కేతుకవి నళకు మారచరిత్రమున నీక్రింది పద్యములో జెప్పియున్నాఁడు.

ఈ స్థాపితసూర్యవంశ వసుదావతి నా బరతత్త్వధూత వా
జీవతి నా నుదాత్తవృషదీపి బృహస్పతి నాగృహస్థ గౌ
రీపతి నాఁ గృపాదీననరితృతి నా బాగడొందె సిద్ధిసే
నావతిప్రాడ తిక్కజననాథశిఖామణి కావ్యమంత్రియై.

ఇగఁ దాఁత్రవంత్రియే కాకుంక, సేనాపతిగా కూడ నున్నాఁడిని
వై పొన్నమునొందున్నది. తిక్కరాజునొద్ద సిద్ధయాయే కాక యాతని
కుమారుడైన తిక్కనకూడ మంత్రిగా నున్నట్టి క్రిందిశాసనమువలనఁ
బెలియుచున్నది. (నెల్లూరు శాసనములు ౧౩౯౪పుట) ఈ శాసనము
లో నెచ్చయము నరిగా కుదురుటలేదు. కాని ముఖ్యవిషయములు
స్పష్టముగా నే యున్నవి.

“స్వక్రమస్వప్రశస్తిహిత శ్రీమన్మహామండలేశ్వర (ప్ర)హ
హిణః) తిక్కయదేవమహారాజుఁ సమస్తప్రశస్తిహిత శ్రీమన్మహా
ప్రభానులైన సిద్ధుచివెగడ తిక్కయనాథుచివెగడయుంకమతొ, డినంతోడు
సింహట్టునం గూడియు వమోచ్చతప్రముఖులైన యశవర్థుంబుతోఁ దొల
గట్టునం దిష్టకళవిలోకంములంనున్న యవసరంబుని ధర్మార్థుల విచా
రించి తమతండ్రి తరుకాళేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు నంగభోగరంగభోగ
ములకు స్వస్తిశ్రీ సకవరుషంబులు ౧౧౭౪ నెండు శ్రీవీరాజేంద్రచోడ
చక్రవర్తి శ్రా. హి. పరీధావిసంవత్సర ఫాల్గుణబహుళ ౧౫ వడ
వారము నాంటి సూర్యగ్రహణమునాండు తరుకాళేశ్వరదేవర దివ్య
శ్రీపాదపద్మాధికులైన త్రిపురాంతక దేవునికిన్ని ఆతని తమ్ముడు
గేవారదేవలికిం బిలుకపాటికంపవలమునో బోగడపాడ నున్నది.
ఆచంద్రార్కముగా ధారాపూర్ణము సేసి ఇచ్చినవాండు, దీనిం నెవ్వండు
లేదన్నవానినోర తోంక ప్రువులు దొలుదీనికి విక్రితంచేస్తే వారు
గంగక్షణులం గడిలం పాడిచివారు తమచెడకొడ్కు కపాలానం స్వనర
మాంసబిక్షిణంబు సేసినవారు. స్వదత్తంపరదత్తంవ్యాటహరేతి వసుంధరా
పష్టివర్యసహస్రశి విష్ణ్వయాం జాయతే క్రిమి.”

ఈ శాసనమునుబట్టి తిక్కరాయులు క్రీ. శ. ౧౨౫౨వ సంవత్సరము
వఱకు జీవించియున్నాఁడనుట స్పష్టము. ఇతఁడు శా. శ. ౧౧౧౦
(అనఁగా క్రీ. శ. ౧౧౮౮) ప్రాంతమున జన్మించియుండునని వ్రాసి

మొదటిది. అది సత్యమయినచో శీశాసనకాలమునాడు కాతనికీర్తన
సంపత్సరములుండును. ఈతని కుమారుడైన మనుషునిద్ది శాసనము
శా. శ. ౧౧౭౯ లో కనబడుచున్నది శా. శ. ౧౧౭౪-౧౧౭౯
నడుమ దిక్కరాజు గాఢధర్మము నొందియుండును.

కృతిపతి మన మసిద్ధి :

మనఃకృతసోమయాజిః బ్రథమపును నిర్వచనోత్తరరామాయణ
కృతిపతియు నగు మనుషునిద్ది యీతిక్కరాజుకుమారుడే. ఇతనిగుణ
గణములను దిక్కసోమయాజి పెక్కుపద్యములలో వర్ణించి యున్నాడు
అందిలి రెండవద్యముల నీక్రింద సిచ్చుచున్నాడును.

సీ. కొండలునఱకు నాఖంబులు కైవడి

యెనయు నెనుంగులఁ దురుముపుడు

బెబ్బలి వడి వెళ్ళుచిండు హత్తిరయొప్పు

గలుగు రాహుతులకుఁ గడంగునప్పు

డడవులఁ గార్పించు లడరుచందము గాన

నగుఁ గాలుబలమున కలుగునపుడు

బలుగాలి మొగులులపై వీచు క్రియదోచుఁ

డఱు వైవసోడగులుఁ జిక్కునపుడు

తే. కసిమసంగిన వృత్తువుకరణి యంత

కాలద్రునికైవడి కాలదండ

ధరునిబలువిడి యలవడు దురములోన

నసవశౌర్యుడు మనుషధరాధిపునకు.

సీ. అనుషమబహురత్న హయవారణముల వి

ద్విషులు గప్పములు పుత్రైంచుచోట

నెల్లి కయ్యంబుచి యెక్కుయేఁయు నొక్క

తెలని శ్వావమాతి పలుకుచోటఁ

దలతలమని రెండుదడములచా రెటు

న కమానముగఁ జేర నకచుచోటఁ

బరసేన వచ్చియుం బాఱియుం బుట్టెన ।

యనిలోచ జయము సేకొనెడుచోట

ఆ. నొక్కరూప కాచి యెక్కుడు దిగ్గులు

గావరాదు ముఖవి కాసెనకు

నన్యరాజు లీడె యిఁరాయవేశ్యాభు

జంగుడైన మనుమజనవిభునకు.

ఈ పద్యములవలన నీమనుమసిద్ధి తండ్రివలెనే గొప్పపరాక్రమ వంతుడనియు శౌన్దర్యైశ్వరములు గలవాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. తండ్రివలె నీతఁడు విశేష దేశమును గలిగియుండకపోయినను, గణపతి దేవుని సాహాయ్యముతో నెల్లూరుమండలమున నొకప్రసిద్ధిగల మహారాజై యున్నాడనుటకు సఞ్చయములేదు.

మనుమసిద్ధిరాజ్యత్రస్టుఁడగుటః తిక్కనరాజ్యమునుతిరిగిసంపాదించుటః

ఈ మనుమసిద్ధిని నతని దాయాదులైన ఆక్కన- బయ్యనలను తాను పదభ్రష్టునిఁ జేసి రాజ్యము నపహరించిననియు, వారినిజయించుటకు సాధ్యముగాకపోగా దిక్కనసోమయాజి కాకతీయ గణపతి దేవునొద్దకు, ఓరుగల్లునకుఁ బోయి యాతని సాహాయ్యమును గోరి తీసికొనివచ్చి మనుమసిద్ధికి రాజ్యమిప్పించెననియు నొకకథ కలదు. ఈకథను గ్రంథస్థము చేసినవారు కాసె సర్వపుయును, కూచిమంచి జగ్గకవియును. సర్వపు గరంం సంవత్సరప్రాంతము వాఁడు. జగ్గకవి గరితం సంవత్సరప్రాంతమువాఁడు. సర్వపు తన సిద్ధేశ్వర చరిత్రమును ద్విపదకావ్యమున నెట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

(౧) సిద్ధేశ్వర చరిత్రమునఁబలికఁబ :

పారెపాదెకుఁ గేరి సన్నుతుల్ చేయ
సానిపాగావార సంగగభీర
సారుడై కీర్తిచిహ్నముడై యలగు
నారీతి గణపతి నటు చూచువేషకుఁ
దిక్కనసోమయా జక్కడకొకట.

దిక్కుదిక్కులనుండి తెరలి విద్యాధు
లక్కడక్కడను గావ్యముల శ్లోకార్థ
మొక్కొక్క విధమున నొగి విడిచింపఁ
ఁకొన వినిచుచు నొక్కయంశము
నెక్కి తిక్కనహోమం దక్క డేతెంచె
నారీతిగా సోమయాజులనాక
వారక చని ఘణిహోరులు దెల్పు

అట్టిచుహోత్సాహి నాసోమయాజి
నెట్టిన నెదు రేగి నేర్పుతో రాజు
తెచ్చి యహ్వానపిఠికునిగాఁజేసి
మెచ్చి తొంబూలాదు లెచ్చుగానిచ్చి

అగువారతాఖ్యాస మావీరవరులు
తగఁ జేసిపట్టి యుద్ధప్రళారములు
వినియు సంతోషించెఁ గనినట్లు చెప్ప

అంతః దిక్కుః సోమయాజికి మెచ్చి
 వింతవస్త్రంబులు వికథభూషణము
 లన్నింతభక్తితో నప్ప డిచ్చుడను
 సత్కేసంధుడను సభ్యవర్తనుడు
 నగు సోమయాజి తానాగాఁ జ కవియై
 దగుమాట విను మొక్కధర్మకార్యంబు
 మార్గవంశంబున సాబ గొందునట్టి
 యార్థపూరితకర్ముఁ డామన్మసిద్ధి
 రాజు దా నెల్లూరు రమణతో నెల

అక్కనబయ్యన లభికబల్మిగు
 లక్కట సిద్ధిగాయని బాటదోలి
 దక్కినరాష్ట్రంబు తామె యేలుచును
 నొక్క కాస్తైనను జక్కగ నీరు
 వారలదండించి వారి నెల్లూరు
 వారి కిప్పింపు మవారణ బ్రీతి
 ననిన గణపతిరా జట్లకాకనుచు
 పెడలి గణపతియు విజయంబునకును
 గుడియెడమలసేన కొలిచి యేలేక
 వెలనాడచేరియు వీడెల్లఁగాల్చి
 వెలనాటిరాజును వెనగెల్చి వాని
 యప్పనంబులు గొని యటఁజని రాజు
 గుప్పున నెల్లూరు కూడ నేతెంచి
 యక్కనబయ్యన నచటసాధించి

నెల్లొప్పజలకు నేర్పువాసిల్లఁ
జెల్లించె మన్నసిద్ధిగాజునకు
నెల్లూరు పట్టణు నెన్నుతోఁ గట్టి
సల్లఱితొద్దితి సమదుర్గములను
నలువదెఁబిదియు నగుపట్టణముల
నడదొంస సాధింది యామన్నసిద్ధి
రాజు కిచ్చియుఁ దనలేజంబు దిశలఁ
బూజు లెక్కఁ గుసరాజితగుళుడు
ఘనతటాకంబుఁ దాఁగట్టిచె నచలఁ
గొనకొని నెల్లూరఁ గొన్నలలుండి
మనుమసిద్ధికి రాజ్యనిహిమలు దెల్పు.

(౨) సోమదేవరాజీయ కథ :

కూచిమంచి జగ్గకవి తన సోమదేవరాజీయమునందిల్లు చెప్పి
యున్నాఁడు.

గీ. చేయఁ దక్కువ యైన దేవాయతనము
లపుడు పూర్తిగఁ గట్టించి యలరుచున్న
చోట నొకనాఁడు తిక్కన సోమయాజి
వచ్చె నెల్లూరినుండి భూవరునికడకు.

సీ. వచ్చిన యయ్యార్థవర్య నెమర్కొని
ఓనయసంభ్రమభక్తు లినుమడింప
నతథిపూజ లొసర్చి యతనిచే భారతా
ర్థమును ద్వైతాద్వైత తత్వములును
విస్తృత చిదచిద్వివేక లక్షణములుఁ
బ్రకట ధర్మాధర్మ పక్షతులును

రాజనీతి ప్రకారమును భాత

వీరుల మహిమంబు కనుచునుండి

యనమకొండ నివాసులైనట్టి బౌద్ధ

జనుల రావించి వారిఁ దిక్కుననుమి

లోడ వాదింప జేసినఁ దొంగిరి వారిఁ

జలకఁగా సోమయాజులు గెలుచుటయును.

వ. ఆస్పడు బౌద్ధదేవాలయములు గూలం ద్రోయించి గణపతిదేవ
రాజు సోమయాజుల పటుచాక్యశక్తికి మిచ్చి యతనిని బహుప్రకా
రములఁ బూజించి యెనిమిదిగ్రామము లొసంగి యతఁడు వచ్చిన
కాశ్యం బడిగిన నాభూవరమున గణపతి డిల్లవయె

గీ. ఇనకులొద్భవుఁ డైనట్టి మనుమసిద్ధి
రాజు నెల్లారు పాలించుచో జెరింగి
యతని దాయాదు లతనినుక్కఱఁగఁ బట్టి
యునిచి రాజ్యంబుఁ దమ రేలుచున్నవారు.

క. కావున మిరిపు డచటికి
వేవేఁగి దంలి వచ్చి విడకుండఁగ నా
భూవరుఁ బునరభిషిక్తునిఁ
గావించఁగవలయు ననిన గణపతి విభుఁడున్.

గీ. అట్లకాక యనుచు నావని కొడఁబడి
యత్యుదారగుగుసచుఁగుఁ డగుచుఁ
దవిలి యప్పు దొక్కునవలక్షణమును
యజ్ఞకుండలములు నతనికిచ్చె

క. పనుచునెడఁ దిక్కువఖి యా
జనవరుసంహాసనమున పచివాగ్రణియై

తనరెడు శివదేవహ్యం

గనుఁగొని యారాజుతోడఁ గడకం బలికెఁ.

గీ. వసుమతీనాథ యీశఁ డీశ్వరుఁడు గాని

మరుజమాత్రుండుగాఁడు పల్కాఁటు నితని

యనుమతంబున నీవు గాఙ్గలబు నెమ్మి

నెలు మని చెప్పి యా ననుఁ డెఁగుటయును.

సీ. గణపతిదేవుఁ డాఘనుననుమతిఁ గాంచి

యత సత్వరమునఁ బ్రయాణభేరి

వేయించి చతురంగపత్తనాపమేరుఁడై

తొలి ము న్వెలనాఁటి ధరశీతుల

గెలిచి వారలచేత విలసన్నముఁగొని

వారినింకఁ జనవశము చేసి

కొని చని నెల్లూరుఁ గొబ్బునఁ జొచ్చి య

క్కనయు బహ్యనయు ననఁఖలులఁ దఱిమి

మరుమసిద్ధిరాజుఁ బునరభిషిక్తుఁగా

వించి వించి రెండువేలునైదు

నూఱుగ్రామములు మనోహృత్తి కతఁకి

నిచ్చి కడమఁ దాను బుచ్చుకొనియె.

తిక్కన గణపతిదేవునికడ కేఁగునప్పటికి భారతమునే కాదు, రామాయణమునైనను రచింపలేదు. భారతమును గణపతికి జదివి విని పించినాఁడని వ్రాసిన వ్రాతలనుబట్టి పై గ్రంథములను విశ్వసింపరాదని కొందఱుచున్నారు. అప్పటికి భారతరచన మారంభింపలేదనుమాట నిశ్చయమే కాని యాతని కభిమానగ్రంథ మైన భారతమును సంస్కృత భాషలో నున్నదనివి జదివి వినిపించెనని తలంపవలసియున్నది. ఈ యూహకు సిద్ధేశ్వరిచరిత్ర సోమదేవరాజీయములలోని వాక్యములు

వృత్తి లేకయుగా లేవు సంస్కృతభారతమును జదివి వినిపించి దాయాదుల పూరించిన రాక్షసును పాంశుల కిప్పించుటకై శ్రీపుష్పండులోడు పడినట్లే మనుమసిద్ధికి దోడపడమరి సోమయాజి గణపతిదేవుల గోరియుండును.

గణపతిదేవుడు మన్మసిద్ధికి సాహాయ్యము సేయుట :

తీర్థవసోమయాజి గణపతిదేవునియొద్దకు వెళ్లియుండెనను సంగతి సంశయాస్పదమని శ్రీ వీరభద్రరావుగా రాంధ్రులచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. కాని యది సంశయింపఁదగిన విషయము కాదని నాయభిప్రాయము. చోడతీర్థరాజునకు దాయాదులు శత్రువులుగా చున్నారని తీర్థవసోత్తరరామాయణమునఁ జెప్పిన “దర్శ దుర్జయులగు దాయాదన్మపతుల ననినొనఁ బఱపఁడే యాగ్రహమున” ననుపద్యపాదమువలన స్పష్టమగుచున్నది. తీర్థరాజు తరువాత నా దాయాదులు మనుమసిద్ధిపై దాడిపెడలి పగఁదీర్చుకొనఁ బ్రయత్నించిరిని నమ్మట కవకాశమున్నది. నిర్వచనోత్తరరామాయణమునం దీ ప్రసక్తి యేమియుఁ గాన్పింపదు. ఆకొనబయ్యనల నామములు పైగ్రంథములలో దక్క శాసనప్రపంచములోఁ గాని వాఙ్మయప్రపంచములోఁ గాని యెచ్చటను గన్పడవు. నెల్లూరు మండలములోని వంగవోలుతాలూకా త్రోవగుంట యందున్న శిలాశాసనమున బయ్యన దేవమహారాజులు, చివబయ్యనదేవబహారాజుల పేర్లు గనవచ్చుచున్నవి. (సె.శా.సం. పుట ౧౧౨౫) ఆశాసనమునిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

“శ్రీమన్మహామండలేశ్వర బయ్యనదేవ మహారాజులు చిన బయ్యనదేవమహారాజులు తోగుంట మూలసాన శ్రీమన్మహాదేవరకుం పెటినక్షేత్రంకు ౧౦౦౦ కన్నేశ్వర శ్రీమనమహాదేవరకు న ౧౦ పది ఎఱ్ఱగుడిపాటి శ్రీమహాదేవరకు న ౧౦ పది పెట్టినలిగణె జుపేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు న ౧౦ పది పడూరి విరేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు న౫

కొండూరి దేవకకు న గం పది ఇచ్చెను." ఈ శాసనమున కాల
మీరాబుడనందున, కీరేవ్వరో పికాలమువారో, మరుమసిద్ధికిని వీరికిని
సంబంధమున్నదో లేదో చెప్పజాలము. వీరికి మహామండలేశ్వర
లింగమున్నది. వైదిజైవీర కెండుగ్రంథములనుబట్టి గణపతిదేవుడు,
వెలనాడును, నెల్లూరును ఒక్కసారియే కాల్పియించియు కన్నట్లు
చున్నది. గణపతిదేవుని కాలమున వెలనాడును బాలించుచున్న ప్రభు
పుత్రవ్వరో తెలిసికొనినయెడల, ఏమయమున గణపతిదేవుడు వెల
నాడును జయించినదియుఁ దెలియుట కవకాశము గలుగవచ్చును.
గణపతిదేవుని రాజ్యపరిపాలనాకాలము శా.శ. ౧౧౨౦ మొదలు ౧౧౨౨
వఱకు నై యున్నది (కీ. శ ౧౧౨౦-౧౧౨౦) వెలనాటి పృథ్వీ
శ్వరుని శాసనములు శా.శ. ౧౧౨౦ కిఁ దరువాత గన్పించుటలేదు.
ఈ వెలనాటి పృథ్వీశ్వరుని జంపినవాడు చోడలిక్కరాజు. పృథ్వీ
శ్వరుని యనంతరము వెలనాడును బరిపాలించిన రాజెవ్వడో తెలిసి
కొనవలసియున్నది పృథ్వీశ్వరుని సంహరించిన చోడలిక్కరాజు
మూడవకులోత్తుంగచోడుని ద్రావిడచోడుడు సామంతుడని పైని
వ్రాసియుంటిని. కావున ద్రావిడ మూడవ కులోత్తుంగుడు పృథ్వీశ్వ
రుని తరువాత వెలనాటిని స్వాధీనముచేసికొని పరిపాలనము చేసెనని
యూహించుట సమంజసము. ఈద్రావిడ మూడవ కులోత్తుంగ
చోడుడు శా.శ. ౧౧౦౦ సంవత్సరమున చోళసింహాసనము నధిష్టించి
౧౧౨౦ వఱకును రాజ్యముచేసినవాడు. ఈకాలమున వెలనాడి
చోడుని పరిపాలనమునకు లోబడియుండును కాకతి గణపతిదేవుని
శాసనములు శా.శ. ౧౧౨౦ మొదలు వెలనాటియందుఁ గన్పించు
చుండుటచే నీద్రావిడ మూడవ కులోత్తుంగచోడుని యనంతరమున
వెలనాడు కాకతిగణపతిదేవుని స్వాధీనములోనికి వచ్చియుండెననియు
జోడలిక్కరాజు శా.శ. ౧౧౨౨ వఱకు జీవించియున్నను నాతని యధి

కారము నెల్లూరి ప్రాంతముననే గాని వెలనాటిపైఠె జెల్లుటలేదనియు, పలంపవలసి యున్నది.

ఈసందర్భమున ౧౮౪౫ సం. ఫిబ్రవరి నెల భారతి పంచికలో శ్రీనేలబూరి వెంకటరమణయ్యగారిచే, ప్రకటింపబడిన గణపతిదేవుని శాసనమునుగూడ నిలునుదాహరించి, యది ముచ్చసీద్ది రాజ్యభ్రష్టుత్వ కథ కేమయిన నుపయోగించునోమో చూడవలసి యున్నది. ఆశాసన మిది. దీనిని నాయకపల్లి శాసనమందును,

“శస్త్రపహితం..... హామండలేశ్వరులైన కాకతి గణపతిదేవ మహాగాజులు దీర్ఘిజయము సేసి పరమండలములు సాధించి దక్షిణ దిగుభాగమున నెల్లూరుగాల్చి తద్విరోధులైన పడిహారి బయ్యనతికనల పెరిసిన శాత్రువశించులం గండుకక్రీడవిహారము సలిపి దవిశమండల మున కులోత్తుంగరాజేంద్రచోడ నిచ్చి నెల్లూరిరాజుచేత ఎమంగులం గన్కిగ గొనివచ్చి.....

గణపతిజయించిన మూడవకులోత్తుంగుడెవడు?

ఈశాసనములోని కథయును, కాసెనర్వపు రచించిన సిద్ధేశ్వర చరిత్రలోని కథయును, ఒకటిగా నే కన్పట్టుచున్నది. కాని యీశాసన మున సిద్ధేశ్వరచరిత్రయనజెప్పిన “వెలనాడుచేరియు పిడెల్లె గాల్చి వెలనాటిరాజును వెలగెల్చి వానియపునంబులుగొని” అను వెల నాటి కథలేదు. ఆయనను “పరమండలములు సాధించి యుచువాక్య ములో నీకథ యిమిడియున్నదని భావింపవచ్చును ఈశాసనమున జెప్పిన కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోళునికథ సిద్ధేశ్వర చరిత్రమున లేదు. నెల్లూరును గాల్చినకథ రెండింటియందును కలదు గణపతిదేవుడు నెల్లూరును రెండుపార్లు కాల్చి యుండడు. కావున నీశాసనము నందును సిద్ధేశ్వరచరిత్రమునందును జెప్పినకథ యొకటియే యనియు, నొకకాలమున జరిగినదేయనియు, నిశ్చయింపవలసియున్నది. శాస

మనఁ జెప్పఁబడిన కులొత్తంగరాజేంద్రచోడుఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొనఁ గలిగితి మేని మనచుప్పిత్తి శాన్తియనునకు కొంత సాహాయ్యమగును. ఈ శాసనమునఁ గాలవీరుఁబడిలేనో, కాలమున్నభాగ పోయినదో తెలియును. కాలము దెలియున్నచో నిందుఁ జెప్పఁబడిన కులొత్తంగరాజేంద్రచోడు డెవ్వఁడో తెలిసికొనవీలు కలిగియుండును. ఇఁకఁడు మూఁడు రాజేంద్ర (రావిడ) చోడుఁడని శ్రీ డాక్టరు మారేమంక రామాగావుగాని వ్రాసియున్నాడు. అది సరికాననియు. నీశాసనమునం దుదాహరింపఁబడిన యాశఁడు వెలనాటి చోడువ శముఁకుఁ జెందిన కులొత్తంగ రాజేంద్రచోడుఁడనియు శ్రీ నెలఁతూరి వెంకటరమణయ్య గారనుచున్నారు. సైశాసనములో “కులొత్తంగ రాజేంద్రచోడు” యని యుండుటచే నీతఁడు వెలనాటి వంశీయుఁడని వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము.

ఇకను వెంకటరమణయ్యగారివట్టితఁడు వెలనాటి వంశీయుఁడగునా యని చూడవలసియున్నది. వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకుఁ బురుష సంతతి యుండెనో లేదో తెలియఁదగిన యాధారములు లభింపలేదు. కాని వెంకటరమణయ్యగారు భారతిపత్రికలో మూఁడు శాసనముల నుదాహరించియున్నారు మొదటిది గణపతిదేవుని నాయకులలో నొకఁడైన మల్కాల హేమాద్రిద్దిది. (ద. హిం శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౩౩౩) ఇందు దాను కులొత్తంగ రాయరాజేంద్రచోడు గొంకది శాష్టాదనని చెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఇది శా. శ. ౧౧౫౯ నాటిది. ద్రాక్షరామ భీమేశ్వరస్వామి యాలయమునం దున్నది రెండవది శా. శ. ౧౧౭౧ నాటిది త్రిపుగాంతకమునం దున్నది. చోడభోయఁడను నొకఁడు వెలనాటి రాజేంద్రచోడుని భృత్యుఁడని చెప్పఁబడి యున్నది. (A. R. No. 249 of 1905) ఇది యాతని భార్య జయసాని వ్రాయించినది. ఇందు

“రాజేంద్రచోడ నృపకార్య విధానతంద్రః

శ్రీదోయచోడితవైభవ నిర్ణతేంద్రః”

అని యున్నది. మూడవది శా. శ. ౧౧౭౬ నాటిది. గుంటూరు మండలములోని యనుమెల్లలోనిది. (ద. హిం శా. సం. ౬ సంఖ్య ౬౦౨) కాకతీ గణపతిదేవుని యుచరుడగు కాలపనాయక ఓడు తాను “వెలంది పులోస్తుంగ రాజేంద్రచోడ నిస్తారకుడనని చెప్పకొని యున్నాడు. ఇందున్న ‘వెలంది’ శబ్దము వెలనాటి అను దానికి బదులుగా శాసన లేఖకుడు తప్పుచెక్కి యున్నాడని వెంకట రమణయ్యగారి యభిప్రాయము. ఈ కాలపనాయకునిదే (ద. హిం. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౬౦౩) సంఖ్యగలది గుఱగనొకటికలదు. అందీ శబ్దము ‘వెలాది’ అనియున్నది. అందు ‘రంద్రయదేవ అగ్నింగరికిపుణ్యముగాన’ అనియున్నది. కాని అందు శాసనకాలము “౧౦...” అని సగము మాత్రమే కన్పట్టుచున్నది. ఇందులోని ‘సున్న’ ౧ కి బదులుగా పొరపాటు పడియుండవచ్చును. మొత్తముమీద శీశాసనములన్నియు కాకతీ గణపతిదేవుని కాలమునను, అతనికుమార్తె కాలమునందును పుట్టినవి. వారిపేరుల నుదాహరించి యుండుటచే, నిందున్న వెలనాటి రాజులు కాకతీయులకు సామంతులుగా నుండిరనియు, వారిక్రిందనుండు నాయకులు, తమ సన్నిహిత ప్రభువులైన వెలనాటి వారియొక్కయు వారియొలికలగు కాకతీయుల యొక్కయు నామములను తమశాసనము లలో నుదాహరించి యున్నారనియు, దలంపవలసియున్నది. ఈ శాసనములలో జెప్పబడిన వెలనాటి రాజేంద్రచోడునకును వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకును ఏమయిన సంబంధమున్నదా? యని యోచింతము. వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకు పురుషసంతాన మున్నట్లాధారములుదొరకలేదు. అతని యనంతరమున వెలనాడు, వేగినాడు దేశములలోసామంతులు

పెళ్ళురు బసులుదేరి మహావక్రమవంశుడైన చోళ ముచ్చడి కులో
 త్తుంగరాజు యొక్క యధికారమునకు నోబడి యాదేశములలోనిభాగ
 ములనుబరివాళించినట్లును, ఈ రాజు గురి యనంతమున నీసామంతులు
 ప్రభువుపై స్వతంత్రముగా రాజ్యపరిపాలనను చేసియున్నట్లును గన్పట్టు
 చున్నది. అట్టివారిని కైశాసనములలో నుదాహృతులైన వెలనాటి
 రాజులుకూడఁ జేరియుండును కైశాసనములలోని రాజులకును బృధ్వీ
 శ్వరునకును, ఎట్టిసంబంధమైన నున్నదియో లేదో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁ
 బాలము. కాని వెలనాటి పూర్వపురాజుల నామములును
 నీ కైశాసనములలో రాజుల నామములు నొక్కరీతి
 గా నుండటచే వీ రాపృథ్వికిని సంతతివారిని యూహింపవలసి
 యున్నది. కైసిజెప్పినవిశాక శా శ ౧౧౫౧ నోనిక నొకకైశా
 సముఁనించుచున్నది. (A. R. 3౨౨ of 1936-37) (ఈకైశాసనపు
 ప్రతికొఱకు విశేషప్రయత్న మొనర్చినను నాక లభించినదికాదు.) ఇది
 వెలనాటి చోడురది ఇందు గొంతభాగము శిథిలమైపోయినదనియు,
 గాలము “సోమేషునద్ర గణితే” అనియుఁడుటచే శా శ. ౧౧౫౧ అనియు
 పృథ్విశ్వరునకును నీకైశాసనకాలమునకును నకము దాదాపు ౩0 సంవత్స
 రములుండటచే నీకాలమున కైశాసనకర్తయునాతని తండ్రియు రాజ్య
 పాలనను చేసి యుండురనియు, తండ్రిచేరున్న భాగము శిథిలమైన
 దనియు, దొరతనమువారి కైశాసనపరిశోధకశాఖవారు కైశాసనముపై
 వ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నారు. (A. R. 1936-37 Part II Para
 15Page 65) ఈకైశాసనము గుంటూరు మండలములోని రేపల్లె
 తాలూకా యందలి పెద్దపులివట్టు గ్రామమున నరేంద్రస్వామివారి
 యాలయమున నందిస్తంభముమీఁద నున్నది. అందు వెలనాటి
 చోడుఁడు యుద్ధములో శత్రువులనుండి కైకొనిన సంపదను ద్రాక్ష
 రామ భీమేశ్వరున కిచ్చినట్లు దనతండ్రి యేదిదిలకులుగల యాంధ్ర

దేశమును బరిపాలించినట్లును వ్రాసినట్లును యున్నదనియు శాసనము తుదిభాగమున “గణపతీతీర్థం సంసేవ్య” యని యుండెననియు శాసనపరిశోధకకావ్యవారు వ్రాసియున్నారు.

శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావు పంతులుగారు ‘పులివెందులైఠీయత్తు’ను భారతిలో (స్థలము-శాసనము, పుట ౧౨౭) లో ఒకటింటియిచ్చియున్నారు. దానిచివర నొకశాసనముకూడ (పైఠీయత్తు నుండిలి భాగమే) నున్నది. అదియును పైని చెప్పిన (A. R. 322 of 1936-37) శాసనము నొకటియే మొదలు కన్నుబుచ్చుచున్నది అందుపైని జెప్పిన యంశములన్నియు సంస్కృతభాషలో నున్నవి. అందున్న తెలనాటి చోడుని తండ్రి గొంకరాజుని స్పష్టముగా నున్నది.

“తనల్లంకజాలో గోంకిత శ్వరణ్య స్సేవ్యభూభృతాం..... పంచాశత్ లక్షసంయుక్త మంద్రదేశ మపాలయః..... తత్పుత్రో తెలనాటి (చోడయెయుండను) నృపతిః..... జిత్వా పై నృపాక సదశ్వరణగోగాణిశ్వరత్నాదికం దాతైరామ పురీశ్వరాయ తుధరో శ్రీ భీమనాథాయతై..... (కా)కత్నాదిశాస్వయవార్ధిచంద్ర ముపేతమూర్తిం గణపతీతీర్థం సేవ్యతే కత్నర్గుశే ద్విదిత్యరాజంతి... (గ)ంభవిస్తరభీతిచే పువ్వులుపెట్టిన భాగములను నేను విడిచిపెట్టితిని) శాసనకాలమును “మేఘుద్రగణితే” అనుమాటలలో దెలిపియున్నాడు కానియును గూర్చి వ్రాయుచు శ్రీ వెంకటకృష్ణారావుగారు ‘అన్నిటితో పాటు మిక్కిలి చిత్రమైన విషయము శకవర్షములు ౧౧౧౪ ఆనగా ౧౧౧౨ క్రీస్తుశకకాలమున (?) లిఖింపబడిన శిలాశాసనమునందు తెలనాటి రాజేంద్రచోడుడు (మొదటివాడు) ౫౦ లక్షలపరిమాణముగల ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించెనని తెలుపబడియున్నది. ఈ శాసన ప్రతి లిఖింపబడినది - లిఖించినచో - పరిశీలించవలసి యున్నది. ఇట్టి చరి

శాస్త్రము లశేషములు - విరుద్ధింపవగినవి ఈ క్షేత్రమునందు కలవు” అని వ్యాసీయున్నాడు. శా. శ. ౧౧౧౮ వ సంవత్సరమున చోడ నాయుధా యెవ్వఁడును వెలనాడైనందు లేడు. అది పృథ్వీశ్వరుని రాజ్య మధ్యకాలము. ఇందలి “మేల” శబ్దము హరిబాటు కాలము నకు ‘మేళు’ శబ్దమునెచ్చు సంప్రదాయము ఒహళముగా లేదు. “సామేషుడుద్రగణితే” యను వాతమే సరియైనది ఇందలి ప్రథమాక్షర వగు ‘సా’ హరిబాటున విడిచిపెట్టబడినది. ‘షు’ను ‘మ’గాఁ జదివి నారు. ఈశాసనము మొదటి రాజేంద్రచోడునిది కాదు పృథ్వీశ్వరు నకుఁ దరువాతది. గణపతిదేవుని శాసనములు శా. శ. ౧౧౧౮ మొదలు వెలనాటియందుఁ గన్పించుచుండుటచే, చిశాసన మాకాలమునకుఁ గూడఁ దరువాతది కావున నిందుదాహరింపబడిన వెలనాటిచోడుడు పృథ్వీశ్వరునకుఁ బూర్వుడు గాఁడనియు, గణపతిదేవుని కాలములోని వాఁడనియు, గొంకరాజునకుఁ గుమారుడనియు నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈశాసనము పూర్తిగాఁ బ్రకటితమై యేవేని మార్పులు కలిగిన నేతప్ప పృథి పీశ్వరునితో నాతనివంశ మంతయు పోలేదనియు, నాతనికిఁ బిమ్మట నీక్రిందివిధముగా నభివృద్ధిఁ జెందినదనియు నిశ్చ యింపవచ్చును.

పృథి పీశ్వరుడు శా. శ. ౧౧౨౮ రాజ్యాంతవత్సరము.

గొంకరాజు

రాయరాజేంద్రచోడుడు శా. శ. ౧౧౫౧ సంవత్సరము

గొంకరాజు హేమాద్రితెడ్డి ౧౧౫౯ శాసనము

అశోక్కుంగరాజేంద్ర (త్రిపురాంతక, ద్రాక్షరామశాసనములు.

చోడుడు శా. శ. ౧౧౭౧-౧౧౭౬)

పృథ్వీశ్వరుని మొదటిశాసనము శా. శ. ౧౧౭౮ లో కలదు.

అప్పటికాతనికి నలువది సంవత్సరముల వయసుండెనని తెలిచితమేని (ఈతని పూర్వుల కాలమును బరిశీలించగా నది పరిమైనదిగాఁ గన్పట్టినది.) యీతని తునిశాసనము ౧౧౨౨ లో నున్నది. కావున నప్పటి కాతని కిఱవదియేండ్లవయసును, ముప్పదియేదేండ్ల కుమారుఁడును, పదేండ్లు వయసు క్లి మనుమఁడును కలరని యూహింపవచ్చును. ఈ కుమారుఁడే గొంకరాజు. ఈమనుమఁడే రాయగజేంద్రచోడుఁడు. ఇతఁడు తన ముప్పదిమూఁడవయేట శా. శ. ౧౧౫౧లో ముప్పదిరెండు పుల్లభూమి న రేంద్రస్వామికి శాసనమువ్రాయించి దానిని చెప్పననుటలో విరుద్ధమండదు. అతని కిరువదియవయేట గొంకరాజు జన్మించెననినచో ౧౧౫౯ నాటి కాతనికి ౨౦ సంవత్సరముల వయసుండెననియు గణపతిదేవుని సేనాధిపతి యగు హేమాద్రిరెడ్డి యీతనిని దిశలకుఁ బరచెత్తించి దిశాపట్టఁడయ్యెననియుఁ దలంపవచ్చును. కాని కొంచె మిం దస్వాభావికము లేకపోలేదు. కొన్నితావుల నటులుండవచ్చునని యనుకొనినను నీ గొంకరాజునకుఁ గూడ నిరువదియవ సంవత్సరము ననే కులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడుఁడు కలిగెనని తలచినను, త్రిపురాంతక శాసనమునాటి కాలఁడు పండ్రెండేళ్లవాఁడును, ద్రాక్షారామ శాసనమునాటికి పదునెనిమి దేండ్లవాఁడు నైనట్లుగన్పట్టుచున్నాఁడు. కావున నిది కేవల మస్వాభావిక మనియు, నందుచే నీవంశవృక్షమునం దేదియో యొక పొరపాటుండి యుండవలయుననియు స్పష్టమగు చున్నది. కాని పులివరపు కైఫీయత్తునందు “కుళోత్తుంగచోళమహారాజు శాలివాహనం ౧౦౩౦ శకమందు (ఈసంఖ్య లేప్పుసంఖ్యలలో నిట్టితప్పులు కైఫీయత్తులయందుఁ దలచుగాఁ గనవచ్చుచుండును.) పదకొండోయేట పట్టాభిషిక్తుడై నిత్యశివలింగప్రతిష్ఠలుచేసి రాజ్యం చేస్తూవుండగా తూర్పు దేశమునుంచి గజపతిసింహాసనస్థుడై గణపతి మహారాజు సేనాసమేతముగా వచ్చి చోడరాజుతొలుకు ఆకాలానను

పలాయనంచేయించి దేశము స్వాధీనముచేసకొనిరి." అని వ్రాసియుండుటచే బైవివాసిన సంగతులు వాస్తవములేయనియు వంశవృక్షము సరిశ్చైవదేయనియు సంకల్పభావిక ముచ్చట్లు గన్పట్టినను నది సత్యమేయనియు ధృవపడుచున్నది.

పృథ్వీశ్వరుని యనంతర మాతని కుమారుడు, గొంకరాజు తన తండ్రి సింహాసనము నధిష్ఠించి చోడకులోత్తుంగుని సామంతుడై కొంతదేశమునైనను బరిపాలించియుండను. ఈతని శాసనములు గన్పట్టలేదు ఈతని యన తరము రాయరాజేంద్రచోడుడు, కాకతీయ గణపతిదేవునికి సామంతుడై వెలనాటిని బాలించినట్లు కనబడుచున్నది. ఆతనికుమారుడైన గొంకరాజేందువలననో గణపతికెదురు దిరిగినట్లును, నందుచే నాతని సేనాధిపతియైన హేమాద్రిరెడ్డి గొంకరాజు నడచివేసిన్నను ద్రాక్షరామ శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఆతనికిఁ బిదపఁ గులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు చిన్నతనముననే తన ౧౧ వ యేటనే సింహాసనము నెక్కిను. ఈతఁడు పసివాడైనను, కాలపనాయకుఁడు మొదలగు సేనాధిపతులు బలవంతులై యాతని రాజ్యమునుగాపాడుచు "కులోత్తుంగరాజేంద్ర చోడరాజ్య నిస్తారకులై" రని త్రిపురాంతక ద్రాక్షరామ శాసనములవలన నెఱుంగనగుచున్నది. కులోత్తుంగుఁడు బదునెనిమిదవయేట సీసేనాధిపతులతోఁగూడ మనుమ సిద్ధి దాయాదులగు నక్కన బియ్యనలకు సాహాయ్యమొకరి యుండును గణపతిదేవుఁడీ కులోత్తుంగునే పట్టుకొనెనట నిశ్చయము. నాయక పల్లి శాసనమునందలి "దవిళమండలము" కేవలము ద్రావిడమండలమని తలంపనక్కరలేదు. ఈకులోత్తుంగుని శాసనము త్రిపురాంతకమునఁ గన్పట్టుచున్నది. అంతవఱకు నాతని రాజ్యము వ్యాపించెనేమో! దానిని శాసన కావ్యకర్త దవిళమండలముగా భావించెనేమో! నెల్లూరును "దక్షిణదిగుభాగ" మని యాశాసనమునఁ బేర్కొన్నాఁడు.

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు పైనిజెప్పిన మూడు శాసనము లొక్కనివిగ నె బాసించి, యాతడు కులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు నిష్పయించి యాతనికి వెలనాటి మూడవ కులొత్తుంగ రాజేంద్ర చోడుడని పేరుపెట్టి యాతని పుట్టువూర్నొత్తరము లెవ్వయో తెలియ పనిచెప్పి, యాతనినే గణపతి కేవుడు ద్రవిడమండలమున బట్టునె నని లేల్పియున్నారు. వెలనాటివాడు ద్రవిడమండలమున కెట్లు పోయెను? పృథ్వీశ్వరుని యనంతరమున విశ్విష్ణు మైపోయిన వెలనాటి రాజ్యమునుండి ద్రవిడ మండలమునకుఁ బోయి యచ్చట రాజ్యమును బగిపాలించుట కీతనికెట్లు సమర్థతవచ్చిందో యను ప్రశ్నకడగూడ వారే సమాధాన మిచ్చియున్నారు. వానినన్నిటిని నిబంధించుటకుఁ దావుచాలదు. ఆవియన్నియు సత్యమలసియే భావించి, ప్రస్తుతాంశ మును గూర్చి యాలోచితము, కాకతిగణపతిదేవు డెప్పుడో వెల నాడు, నెల్లూరు ద్రవిడమండలములపై దండయాత్ర సాగించెను విషయము ముఖ్యమైనది. పైచర్చవలన నీవిషయము తేలలేదు నని వ్రాసిన విషయముల నన్నిటిని సమన్వయముచేసి యాకాలమును నిగ్రా రణ చేయవలసియున్నది. చోడతిక్కరాజు శాసనములు శా. శ. ౧౧౭౪ వఱకును గనుపించినవి. ఆకాలములో నీదండయాత్ర జరిగెనని తలంప రాదు. ఆతనికాలములో నక్కన బయ్యవల కథ లేదు. ఆకథ మనుమ సిద్ధి కాలములో జరిగినదని చెప్పుచున్నారు. శా. శ. ౧౧౭౫ లో తిక్కరాజు మరణించె ననుకొందము. ఆసమయమును గనిపెట్టి మనుమ సిద్ధి దాయాదులొత్తనిపై దండెత్తి పడభ్రష్టునిగావించి యుండవలయును. ఈయక్కన బయ్యవలకు, వెలనాటి వంశములోనివాడైన (పై వంశ వృక్షములోని తుదిపురుషుడు) కులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు సాహాయ్య మొనర్చియుండును. నెల్లూరు చోడులకును, వెలనాటి రాజులకును పూర్వవైర గున్నది. చోడతిక్కరాజు పృథ్వీశ్వరుని జంపి

యు డెనుచు" అనక తీర్పుకొనుటకై, శృంగేరికిఁ గూడ సంతతిలోని వాడైన యావెలనాటి కులొత్తుంగరాజేంద్ర చోడుడు, అక్కన బహునిలకు సాహాయ్యమొచ్చి యుండునని యాహించుటతో తప్పుండను. ఈ విషయములన్నిటినిఁ దిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవునకు నివేదించియుండను. గణపతిదేవుఁడు తిక్కనసోమయాజిహుటపై గొవ్వమంచి వెలనాటి మూడవకులొత్తుంగు డు తనకు సామంతుడై యున్నను, నాతనిని జయించినఁగాని మరుమసిద్ధికి నెల్లూరురాజ్యము దక్కనని విశ్వయించుకొని ముఁడుగా వెలనాడును స్వాధీనము చేసికొని, పిమ్మట నెల్లూరును దహించి మన్నసిద్ధికి శత్రువులయిన తిక్కన బహునఁ (శాసనముగో తిక్కనబహునలని యున్నది సిద్ధి శ్వేత చరిత్రమున అక్కనబహున లనియున్నది ఇంద్రేదియో యొకటి పొరపాటు అయియుండును, తిక్కన యనుసాతమే సరియైనదిగాఁ దోచుచున్నది.) శిరస్సులను ఖండించి మూడవకులొత్తుంగ రాజేంద్ర చోఢుని జయించి పట్టుకొని యాతనిచేఁ గవుమునుగ్రహించి నిడిచిపెట్టి మనమసిద్ధిఁ జోలికఁ జొవ్వని యాజ్ఞాపించి, మనుమసిద్ధియొద్ద యేనుగులను గానుకగాఁ ద్రైకొని, నెల్లూరురాజ్యమునఁ గొంత యాతని కిచ్చి తనసామ్రాజ్యమునఁ గొంత కలుపుకొని (౬౮ గ్రామములైన నేమి ౨౫౦౦ గ్రామములైన నేమి) స్వదేశమున కేగియుండను. ఈ దండయాత్ర శా. శ. ౧౧౭౫ (కీ. శ. ౧౨౫౩) లో జరిగియుండును. చిద్దవులివర్రు కైఫీయత్తులో "తిరిగి కులొత్తుంగచోళరాజు యీదేశానకు వచ్చి రాజ్యం అక్రమించి శా. ౧౦౯౩ (౧౧౯౩ అయియుండును) శకంవరకు ప్రభుత్వంచేసిరి. తదనంతరం కొట భీమరాజు గుతనికొడుకు కేతమహారాజు భైరవభూపాలుడు పర్యంతరం శా ౧౨౨౦ శకం వరకు ప్రభుత్వములు జరిగినవి" అనివ్రాసి యుండుటనుబట్టి వెలనాటి మూడవకులొత్తుంగ చోడుడు మఱికొంతకాలము రాజ్యముచేసినట్లు

కన్నులున్నది ఈ వినుకకములో మనకుఁబనిలేదు. గణపతిదేవుని సాహాయ్యమున మనమసిద్ధికి శత్రుబాధిబోయి బలవంతుఁడగు మిత్రుని ప్రాప్తకము లించుటచే నాతని హృదయమునకు విశ్రాంతి కలిగినది. తిక్కనసోమయాజిపై గౌరవము పెచ్చిపడి. మనుమసిద్ధి సోమయాజిని “మామయ్యా!” యని పిలిచెడివాఁడట! వహారాజులును మిత్రులను వానివరుసలతోఁ బ్రసరించుచుండెడివారనుట కనేక నిదర్శనములున్నవి శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తిమ్మనను ‘ఆప్పాజీ’ యని పిలుచుచుండెనట!

మనుమసిద్ధికి రాజ్యమిప్పించుటకొఱకయి తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవుని యొద్దకు వెళ్ళెనని యనుశ్రుతముగావచ్చెడి కథ సత్యమనియే నమ్మవచ్చును. ఈపండయాత్ర పూర్తియైన పిదపనే తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమును రచించియుండును.

తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవుని యాస్థానమున కేగినప్పుడు జైనపండితులతో వాదించి జైనమతమును ఖండించి కేద మతమును నిలువఁబెట్టెననియు నందలకుఁగణపతిదేవుఁడు మెచ్చి కొన్ని గ్రామములను దిక్కునకిచ్చెననియు సోమదేవరాజీయమునందున్నది. ఆకాలమున జైనమతము నిజానురాష్ట్రమున వ్యాపించియున్నదనుమాట వాస్తవము. కాని గణపతిదేవుఁడు జైనుఁడుకాదు. అదివఱకే విశ్వేశ్వరదేశికుని శిష్యుఁడై జైనమతమును స్వీకరించి పరమ మహేశ్వర బిరుదమును గైకొనియుండెను. అందుచేఁ దిక్కునామాత్యునిచే జైనమత ఖండనమును జేయించియుండెను.

రక్కెనగంగన గంగయసాహిణులు భిన్నులారా?

నిర్వచనోత్తరరామాయణమున మనుమసిద్ధి జయించిన శత్రురాజులను జెప్పనందర్భమునఁ దిక్కునామాత్యుఁడు మూఁడుపద్యములను రచించియున్నాఁడు. ఆందొక పద్యమిది.

చ. రంగదువారకీర్తి యగు రక్కెసగంగనఁ జెంజలంబు మై
 భంగమొనర్చి ముగ్ధనపాలఁడ బల్కిడి నాచికొన్న రా
 హ్యంగములెల్ల విచ్చి తఁయ్యాశివత్సలవృత్తి యేర్పడఁ
 గంగయసాహిణిం బరముఁ గైకొనిఁబం చెఁ బరాక్రమొన్నతికా.

శ్రీ చిలుకూరి పీఠభద్రాపు పంతులుగారు తమయాంధ్రుల
 చరిత్రము (మధ్యముగము ౨౫౭-౨౫౮) నందును, కాకతీయాంధ్ర
 రాజముగ చరిత్రము (పుట ౪౦౦-౪౦౧) నందును, వైషద్యములోఁ
 జెప్పఁబడిన రక్కెసగంగనము, గంగయసాహిణియు నొక్కవ్యక్తియే
 యనియు నితఁడు కాయస్తుఁడనియు, కాకతిగణపతిదేవుని సేనాధ్యక్షుఁ
 డనియు వాసియున్నారు రక్కెసగంగని గర్వమునడంచి, ఆతని
 యొద్దనుండి నాచికొన్నరాజ్యమును, నతఁడు తమ నాశ్రయింపఁగా
 మనుమసిద్ధిమహారాజు తిరిగి, యతనికి యిచ్చివేసెనని యీవద్యార్థ
 మని వారు భావించియున్నారు. మొట్టమొదట నీవద్యమును జదివి
 నప్పుడు రక్కెస గంగన వేఱనియు, గంగయసాహిణి వేఱనియు,
 రక్కెసగంగనను జయించి గైకొనిన రాహ్యంగములను తనకాశ్రతుఁ
 డైన గంగయసాహిణికి, మరుమసిద్ధి యిచ్చెనని యీవద్యార్థమనియు
 నేనభిప్రాయ పడితిని. నాయభిప్రాయమునకు బల మొసంగెడి శాసన
 మొకటి లభించినది. (A. R. 231 of 1905. ఈశాసనము నకలును
 నేనడుగగనే పంపిన ఇండియాగవర్నమెంటువారి ఎపిగ్రాఫిష్టుగారికిఁ
 గృతజ్ఞుఁడను,) ఈ శాసనము గంగయసాహిణిమంత్రి యైననామదేవ
 పండితులు కర్నూలుమండలములోని మార్కాపురముతాలూకా త్రిపు
 రాంతకమునందలి త్రిపురాంతకదేవునకు భూదానమొసంగి వ్రాయించి
 నది. దీనివలన రక్కెసగంగన, గంగయసాహిణిలు భిన్నవక్తులనియు
 వారిరువురు; ఇత్యువులనియుఁ దెలియును. వివాదవిషయము కావున
 నాశాసనము నిట నిచ్చుచున్నాఁడను.

‘స్వస్తిసమస్తప్రపంచస్థితిసహితం శ్రీమద్భూమిమండలేశ్వర కాకతియ్య
గణపతిదేవమహారాజులు ఒమగ్లు సజరాజధానిగాను సుఖస-ఖధా
విన్దంబుల రాజ్యంబు నేయుచుండగాను తత్పాదపద్మారాధకుం
డభిన స్వస్తి యశోనామాః శి విరాజమానమానోఽన్నత అతవిశ
మహాయారాధ ప్రాథరేఖా కేవలం విజయలక్ష్మీకాంత దశదిగుభగిత
శ్రీకామనీవల్లభ భయభద్రదుర్లభ ఎక్కినురాయచామోదర సైన్య
దిశాపట్టి వైరిఘృట్ట రక్కసగంగరస దిశాపట్టి మూర్ఖాయ జగద్దభ
గణపతిదేవదివ్య శ్రీరావపద్మారాధక పరబలిసాధక నామాది సమస్త
ప్రస్థస్థితిసహితం శ్రీమద్భూమిమండలికో ఆచార్యబ్రహ్మ రాత్రిసనానాన,
నారాయణగండపెడారు గంగయ్యసాహిణి సమస్తరాజ్య సమర్థకుం
డైన స్వస్తిసమస్తరాజ్యభారనిరూపిత వహామాత్య పవనీ విరాజమాన
మానోఽన్నత ప్రభుమంత్రతాహాశక్తిత్రయగుణసంపన్న ఆవయాస
నచైదిభావశాద్భూగుణోపేత పరంగితజ్ఞాన అష్టావధారణాధౌర్య
ఛరిత ఉత్పన్నమతిసంపన్న సురగురుసమాన సకలశాస్త్రపారావారక
మంత్రమాణిక్యనీతిచాణక్య సతీశాన్తిధురంధర పరివారకల్పలతాపూజ్య
దీనార్తిజనసువర్ణదారానటన గభీర...దీనాంధగాయకవై తాళక వైభా
సికదండిముండి శిఖండి నానాపేతుశోడశ ఆచార్యద్రుక్షు-డన నిత్య
సేమానుష్ఠాన వాళిష్టపురోగమను లైననామదేవపండితులు స్వస్తి
శ్రీసకవర్ణంబులు ౧౧౭౬ ఎండి ఆనందసంవత్సరమున చైత్రశు ౧౫ శు
నాడు దేవసప్తమిమిత్యమున శ్రీత్రపురాంతక శ్రీమనుమహాదేవరతు...
దువ్వ...ంపనలోని కెంకులకుంబ చతుష్ఠిమమూను ఆచంద్రార్కము
నిచ్చు...” రక్కసగంగన, గంగయనాహిణిలు భిన్నవ్యక్తులును
వైరులు నై యున్నారని తాళ్ళపొద్దులూరు శాసనమువలనగూడ
ధృ)వపడుచున్నది. దానిని శ్రీ పెంకటరమణయ్యగారు భారతి (సంగ్ర
భ ౧ పుట ౧౪౭) లో విమర్శనాపూర్వకముగఁ బ్రకటించియున్నారు.

ఈశానము, జగదాపుంగయదేవచోళ మహారాజు తనతృప్తియైన
అల్లగంగరాజునకును తల్లియైన గంగాదేవికిని పూజ్యోక్తావాత్తికొలుపు
గంగసముద్ర మను తలాకమును ద్రవ్యించి శా. శ. ౧౨౪౪ దుందుభి
సం॥ మౌఖ్యం॥ ౧ శనివాసునాడు వ్రాయించెను. ఈ శాసనమునా
నీగంగయదేవచోళ మహారాజుల ప్రశస్తిలో, ఒఱయూరి పురవరాధీ
శ్వర ఆజమయూరి సింధురప్పజ కాశ్యపగోత్ర దినకరకులకుశేళిరికా
సన ప్రభాకర, గండవె డార గంగయసాహిణీ సర్వస్వబుదికాఱు,
ఇత్యాది బిరుదములున్నవి. ఈబిరుదమును బట్టి గంగయసాహిణీ
యొక్క వ్యవస్థమును, ఈజగతాపుంగయదేవచోళ మహారాజు
లవహరించినట్లు, గర్భాచున్నది. ఇంద్రవలన గంగయసాహిణీ
రాజ్యమును గైకొనిన వాడినికాదున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది.
కాని యాతాడీ గంగయదేవచోళ మహారాజుమాత్రము కాఁజాలడు.
ఏమనిన నీగంగయదేవచోళుడు శా. శ. ౧౨౪౪ (క్రీ. శ. ౧౩౨౨)
కాలమునందున్నవాడు గంగయసాహిణీయు మమమసిద్ధియు క్రీ. శ.
౧౨౬౦ పాతమునందున్నవారు కావున గంగయసాహిణిని జయిం
చిన వాడీ జగతాపు గంగయదేవచోళుడుకాక యాతని పూర్వుడై
యుండుననియు, “గంగయసాహిణీ సర్వస్వబుదికాఱు” యనునది
వంశానుగతమైన బిరుదమునియు, శ్రీ వెంకటరమణయ్యగా రూపించి
నట్లు తలంచుటయే సమజసము. కాని యాపూర్వుడెవ్వఁడో తెలి
యదు నిర్వచనోత్తరరామాయణ పద్యమునట్టి “గంగయసాహిణీ
సర్వస్వబుదికాఱు” బిరుదము వహింపఁడినవాడు ‘రక్కెసగంగస’మై
యుండవలయును. అపేక్షములో, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగా రనినట్లు
రక్కెస గంగసయు. గంగయసాహిణీయు నొక్కరనుట బాసఁగదు.
ఇద్దరు నొక్కరే యగుదురేని యీబిరుదము మనుమసిద్ధికిఁ జెందవల
యును. వైని చెప్పిన శాసనకర్తయగు జగతాపు గంగయదేవ

చోడుడు మనుష్యుడైకొనియుండనుట కాధారములు లేవు. మనుష్యుడై
ప్రకృతి నట్టి బిరుదులులేవు. కావున నేరిధమున జూచినను,
రక్కెసగంగనకే యాబిరుదులు వర్తించుననుటయే సమంజసము.

రక్కెస గంగనకు, ప్రస్తుతశాసనకర్తయగు జగతాపుంగయ
దేవచోళునకు గల సంబంధము తెలియుటలేదు. జగతాపుంగుదేవచోళ
మహాదేవరాజును నాతని శాసనమొకటి క్రి. శ ౧౨౨౫ నాటిది
గన్నట్లుచున్నదియు “జగతాపు” శబ్దముబట్టి యాచు గంగయ
దేవచోళుని పూర్వుడై యుండుననియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు
ప్రసిద్ధియున్నారు. అది సత్యమనియే తలంపవలసి యున్నది.

‘రక్కెసగంగ’ నామములు పాశ్చాత్యగంగరాజులగోడలు
గా గానవచ్చుచున్నవనియు, నందుచే గంగయసాహిణి జయించిన
రక్కెసగంగు పాశ్చాత్యగాంగవంశములోని వాడై యుండుననియు
పాశ్చాత్యగాంగవంశములు సింధువక్షము కలవారినియు, దాక్షిణ్యపాద్మ
టూరు శాసనకర్తయగు గంగయదేవచోళమహారాజు ఆజమయూర
సింధురద్ధిజుడను బిరుదువహించిన వాడనియు, రక్కెసగంగన
సింధురద్ధిజు చింతికి సంక్రియించినవనియు, రక్కెసగంగన యీ
గంగయదేవచోళునకు మాతామహుల యుండుననియు, మాతా
మహుని సింధురద్ధిజును గంగయసాహిణి పర్వస్వబంధికాట బిరు
దును గంగయదేవచోళునకు వచ్చియుండుననియు శ్రీ వెంకటరమ
ణయ్యగారిభిప్రాయ పడియున్నారు.

ఈ రక్కెసగంగన పాశ్చాత్యగాంగవంశములోనివాడనుట
కాధారములు నాకు లభింపలేదు. ఇతడు మిగుల బ్రాక్రమవత్తు
డనియు గీర్తివంతుడనియు “రింగదుదారికి ర్తయగు రక్కెసగంగని”
యను వాక్యమువలన దెలియుచున్నది. పాశ్చాత్యగాంగవంశములోని

యేవని నైశను జయించి యాతని సింధుధ్వజమును లాగికొని దాని నీరక్కెసంగన వహించెనెమో! శత్రుపక్షమును ధరించుట సంప్రదాయవిరుద్ధ మందు కేచి, యారక్కెసంగన పాశ్చాత్యగాంగుని దౌహిత్రుడై యుండవచ్చును. పశ్చిమగాంగులగో రాక్షసగాంగుని శౌనమీకటి కనబడుచున్నది. కాచి యది యారక్కెసంగనవిది కాదు. (A. R. 235 of 1931) ఇది వింగనుగలవు. క్రీ. శ. పరిమళ శతాబ్దిలో నాగవర్మ యను కర్ణాటకకవిని బోషించిన రక్కెసంగన యొకడున్నాడు నామసామ్యమునుబట్టి పింగళు పశ్చిమగాంగులన లేము. మన రక్కెసంగన క్రీ. శ. ౧౨౧౫ సవస్థిరమునాటి శాసనకర్త యగు ఒగతాపునండిదేవచోళరాజునకుఁ బుత్రుడై యుండునని నాయూహ. రక్కెసంగనికి అల్లుగంగరాజుపుత్రుఁడను గంగయదేవచోళరాజు పుత్రుడనై యుండవని తెలంచుచున్నాడను. తొలిచేరునందలి గంగశబ్దమును, మత్తాశ్రమీరునంది “జగతాపు” “దేవచోళ” శబ్దములను గైకొని యీతఁడు ఒగతాపుగంగయదేవచోళ రాజయ్యనని తొలచుచున్నది. నాయూహ సత్యమయ్యెనేని వీరి పంశవృత్తి మీకీ) దివిదమున నుండను. ఇంగలి సత్యాసత్యములను గూర్చి యింకను బోశోధనము కావలసియున్నది, భావి ఎరిశోధనము వలన మార్పు వచ్చునంతివలకును దీని నంగీకరించిము.

షడ్గురంతిక దేవచోళుడు,

జగతాపునండిదేవచోళరాజు (క్రీ. శ. ౧౨౧౫)

రక్కెసంగన (క్రీ. శ. ౧౨౫౦)

అల్లుగంగరాజు = గంగా చిక. (క్రీ. శ. ౧౨౮౫)

జగతాపు గంగయదేవచోళరాజు (క్రీ. శ. ౧౩౨౨)

ఈవంశీయులు మధురాంతకపాత్రపిచోళులతో వియ్యక్తములు జెందినవారిని చెప్పవచ్చును. రక్కెసగంగన కలుకవ పురాధీశ్వరుడగు రామదేవమహారాజునకు సామంతుడగుండి సిద్ధవటపాత మను బరిపాలించుచుండెననియు, సిద్ధవట సమీపముననున్న జోళి గ్రామమున గవుటివ శాసన A. R. ౫౬౩ ౨ ౧౮౧౫) చూచినచో యదియు గంగయసాహిణి కడప సహిపముననున్న వల్లూరు రాజధాని గా రాజ్యమేలినవాడనియు సరిహద్దురాష్ట్రాధిపతులగుటచే పీఠపు రను శత్రువులై యుండుననియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసి యున్నారు ఈశోళిశాసనము గంగయసాహిణిని, వీరభద్రరావు గారు కాకతీయాంధ్రరాజయుగమున వ్రాసిరి. కాని నిజముకాదు. అది రక్కెసగంగనదే

పైనివాసిన నామదేవవంశీతుల బ్రతుకం లెకతాః నము (శాశ ౧౧౭౬) లో రక్కెసగంగనను, గంగయసాహిణి జయించినట్లున్నది. తాళ్ళపూర్వపురాణ శాసనములో గంగయసాహిణి సర్వస్వమును, రక్కెసగంగన హరించినట్లున్నది. ఈసర్వస్వబుది కాళకథ శా. శ. ౧౧౭౫ లో జరిగియుండును.

గంగయసాహిణి కాయస్తుడు. గణపతిదేవుని సేనాధ్యక్షుడు ఈ పదవి యీతనికి, మరుమసిద్ధి సాహాయ్యమునర్పిత యనంతము వచ్చియుండును. కావునచో రక్కెసగంగని జయించుటకై గణపతి దేవుని నైశ్యమలే యీతనికి దోడుపడి యుండును. లేదా, మనుచు సిద్ధికి గణపతిదేవునితో మైత్రీ సమకూరినవిమృత, గణపతికొలుపు నందున్న గంగయసాహిణికి రక్కెసగంగనవలన నరకము సంప్రాప్తము కాఁగాఁ దన్నాశ్రయించిన గంగయసాహిణికి మనుచుసిద్ధి సాహాయ్యము చేసియుండును. ఈ సందర్భమున చిలుకూరి వీరభద్ర రావుగారు గంగన, గంగయ లేక వ్యక్తి యని భావించుటచే వారి

వారి నలు మనకేరుముఁ దోడువకుటలేదు. గంగయసాహిజి, మనమి
సిద్ధియగుగాజు తండ్రియైన తిక్కరాజువొద్ద సేవాధిపతిగానుండెననియు
వాతొలతరువాతఁ గొంత ప్రదేశమునకుఁ బ్రభువై మమమసిద్ధిలో
స్నేహము గలిగియుండెననియు నందుచేతనే మమమసిద్ధి సాహాయ్య
మొనర్చెననియుఁ గొంతటనుచున్నార. అదిసత్యమై యుండును.
తీపుగాంగముః గంగయ సాహిజిశాసకమున శా. శ. ౧౧౭౭ —
౧౧౭౯ — ౧౧౮౦ సంవత్సరములలోఁ గార్పించుచున్నది ఇందు
గడపటిశాసకములో నీశక్ష రక్షెసగంగనను జయించిన ప్లదాహరింపఁ
బడినది. (A. R. 176, 231, 283 of 1905)

పైవంకవృక్షమునెవరి అల్లుగంగరాజును, యుద్ధములో నంబయ
దేవమహారాజును నశఁదోడించెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు.
ఈయంబయదేవుఁడు గంగయసాహిజికి గుమాను డో సోదరుఁడో
అయియుండునని చిలుమారి వీరభద్రరావుగా రాంధ్రుల చరిత్రమున
వ్రాసియుండిరి. కాని యవిరిజముకాదు. గంగయసాహిజికి 'చంద
లాంబ' యను సోదరికలదు. అంబయదేవమహారాజున కామెభార్య
(A. R. 211 of 1936) యని శాసనమునందున్నది ఇది శా. శ.
౧౧౮౦ నాటిది రక్షెసగంగన స్థావీయులును గంగయసాహిజి స్థావీ
యులునుగూడ పరస్పరము వైరములో నుండుచువచ్చిరి. పైనిజెప్పిన
రక్షెసగంగన, గంగయ సాహిజియల విజయపరాజయగాథ లొక్కమారు
మామిమేకగా, రెండుమాడుబారులు జరిగినను జరిగియుండునప్పుడు,
అవిషయమును బూర్తిగఁ జెప్పించి వ్రాయుట యప్రస్తుత క్రీశంస
యగును. తిక్కనసోమయాజి వద్వార్థ విచారిణమునకై యంతదూరము
వ్రాయవలసినవచ్చినది.

మనుమసిద్ధి జయించిన సారంగ రాజు.

మనుమసిద్ధి మహారాజు విజయమును వర్ణించుచుఁ దిక్కకల
చంద్రుఁడు వ్రాసిన రెండువంద్యములి.

శా. శృంగారంబు నలంగ దేమియును బ్రసవదాంకురశ్రేణి లే
దంగంబుల్ మెఱుంగేద నించుకయు మాహా రాష్ట్ర సామంతు సా
రంగుం దోలి తురంగముం గొనిన సంగ్రామంబునం దిప్తస్థ
ప్రాంగస్ఫూయశుడు మనమభిభవంపై చన్న సైన్యంబునశా.

ఇందలి "మాహా రాష్ట్ర సామంతు" అను వాక్యముచకు. మహా
రాష్ట్ర రాజుల సామంతుఁడని చెప్పబిలులేదు ఆకాలమున నెల్లూరు
వారిమునై నధికారమును గలిగియున్న మహా రాష్ట్ర రాజు లెవ్వరును
లేరు. కాకతీయగణపతి దేవుని యధికారముక్రింద సారంగధరుఁడను
పేరుగల సామంతుఁ డొకఁడాకాలమున నెల్లూరి మండలమునందలి
'అదంకి' సీమను బ్రాపించుచున్న క్షాత్రుఁడు వ్రాయించిన యొక
తామ్రశాసనము (నె శా సం. పుట ౧౩౭) వలనఁ దెలియుచున్నది.
ఈసారంగధరుని తండ్రి మాడవుఁడు. తాత శౌరి. సాలంకాయన
గోత్రుఁడు. ఇతఁడు మహారాష్ట్ర గ్రాహణుఁడని నాయభిప్రాయము.
తామ్రశాసనమునందలి యాక్రిందిశ్లోకములలోని ద్విజరాజశబ్దము కొంత
వఱకు నాయూహను బలపఱచుచున్నది.

'నరవతిగణపాలన తనూన మసౌ గణతః స్వయందేవః

తచ్చరణకవలసేవాపరాగ పత్రుష్టమానసధీమరః

శౌరమూరపతనూజః కరుణాధి నోస్తి మధవోన్మపతిః ||౮||

అదంకిపురేశాల్ సత్రనయాహ్యజనిప్రతే శాః

సాలంకాయనగోత్రా శ్చార్జ్యధరః శత్రుశాసనః సుయశాః ||౯||

అపిసర్వలోక పాలనప్రభావసంభావః పశ్చిమస్సర్పాః

తనందయ స్మజస్యం ద్విజరాజః కీర్త్యతే సదా తత్కః ||౧౦||

ఈతఁడు తనపేర సారంగపురమును నగ్రహారమును బ్రాప్తఁడగు
కొన్నాడు. ఈ సారంగపురమును చక్రవర్తి రాజులును దేవతలును విజృంభింప
జేసెను. సారంగపురమున వామనాచార్యుని శాసనములలో వ్రాసిరి.
ఈ గ్రామము మిప్పుడు నెల్లూరుమండలమున వంగవోలుతాలూకాలో
సారంగపుర మనిపిలువఁబడుచున్నదట.

ఈశాసనము శా. శ. ౧౦౭౬ ఆనందసంవత్సర ఫాల్గుణశుక్ల
పంచమి సోమవారము నాటిది. గణపతిదేవునకుఁ బూజ్యోత్సాహంతో
కొర కీరుగ్రహారము నిచ్చి న్నందుఁ జెప్పఁబడినది. చిలుకూరి వీర
భద్రరావుగా రాంధ్రుఁడరిత్రయ్యుఁగ నీసారంగపురము ముప్పది
జరుంపఁబడినవాఁడనియు, గణపతిదేవునకు సామంతుఁడగా నున్న
వాడనియు, గణపతిదేవునకు సామంతుఁడగా నున్నవాడనియు
నీతనితండ్రి మాధవనాయకుడనియు, సింగభవనాయకుఁడని
యన్నయనియు, కీరు మహారాష్ట్ర దేశమునుండువచ్చిన సేవణ
రాజులనియు, సేవణలు యాదవులగుటచే వీరినిగూడ యాదవులను
గానె భావించవలసియుండుననియు వ్రాసెను. రామాయణము
లోని పైనద్యమును జదువగా మనమర్హి సాంగునియొద్దకి యుద్దము
నకుఁ బోలేననియు, నాతఁడే ముప్పదిపైకిరాఁగా ముప్పదిపైకై
మాతనిని పాఠశ్రోత్రి యాతనియశ్వములను స్వాధీనముకొనె
ననియు స్ఫురించుచున్నది.

ఈసారంగపురము దేవమహారాజులొద్ద మాధవనాయకుడనియు
దల్లి చూడుబొయ్యనియు నొక శాసనము (నె శా. సం. ౧౦౯౪ వ్రుట,
శా. శ. ౧౦౭౫) లో నున్నది. ఇతని తండ్రియైన మాధవమహారాజు
నకు శాసనములలో శ్రీమన్మహామండిలేశ్వర ఆదిత్యమహాహయ
రూఢ పౌంధరేఖాదేవత, పరబ్రహ్మతాంత్రిక, శరణాగతజ్ఞప్రసంజర
మండిలేశ్వరవాదోభిషేకంక్ష చక్రవర్తి రాజునాది విరుదము లున్నవి.

(సె. శా. సం. ౧౦౩౪-౧౦౪౮ పుటలు శా. శ. ౧౧౩౦-౧౧౬౧) సారంగపాణియన్నయైన సింహదేవవహారాజు శాసనములు నిల్లురు మండలము నందున్నవి. అవి శా. శ. ౧౧౭౦-౧౧౭౪ వజ్రకుండలపు (సె. శా. సం. ౧౧౪౮ ౧౦౮౮, ౯౬౧, ౯౩౮, ౯౦౦, ౯౪౦ పుటలు) దొంతెనమువారి శాసనపరిశోధకశాఖవారు శాస్త్రదేవవహారాజును సారంగపాణిదేవుడు నొక్కరేయని ప్రాసియున్నారు (A.R.) కాని యది నిజము కాదు. వీరువురు భిన్నులని తండ్రిలపేరులనుబట్టి తెలియుచున్నది.

మనుమసిద్ధి జయించిన విజయత్యైధీశుడు:

తిక్కనసోమయాజి, మనుమసిద్ధిమహారాజు విజయమును గొని యాడుచు వ్రాసిన మూడువంద్యము ఓక్కిందెచ్చుచున్నాడను.

మ. ద్రక్షతోర్విపతిగర్వముం దనిమి శౌన్ద్ర్యా బాహుగర్జనాద

ర్భక్తిఘాతంబునొసర్చి వైరిమునుజేర శ్రేణికిఁ గొంగూ

నవసిం జేర్కొనియున్నయట్టి విజయత్యైధీశ్వరుం గాసిగా

నెవిచె జోలెఁమనస్కంద్రియని ప్రాయేటం బ్రగఢోద్ధతికా.

ఈవిజయత్యైధీశుఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొనవలసియున్నది. ఈ పద్యమందలి “ద్రక్షతోర్విపతిగర్వముందుఁబు” కర్ణాటదర్శ విఘాతంబు నొసర్చి” యను విశేషణములు మృసిద్ధికిఁగాక విజయభూపతికడయే యున్నదని చెప్పవలయును. ఈ విజయభూపతిని మనుమసిద్ధి బాహుము సనె జయించినట్లు చెప్పియున్నాడు. ఈకాల మెప్పుడై యుండదు? ఇతనితండ్రియైన తిక్కగాజు జననము శా. శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతమై యుండునని వైవి వ్రాసియుంటిమి. అతని ముప్పదియేండ్ల వయసున మనుమసిద్ధి జననమని తెలుచితిమేని. ఇతని జననము శా. శ. ౧౧౪౦ ప్రాంతమగును. ఇతని యగువదియేండ్ల వయసునందు విజయభూపతిని జయించెనన్నచో నాకాలము శా. శ. ౧౧౬౦ ప్రాంతమైయుండును.

అప్పటికి తిక్కరాజు జీవించియుండెను. అయిననాతఁడు మనుమమీఞ్
యుండటచేత నీమనుమసిద్ధి యవరాజుగానుండి యుద్ధమును జేసి
విజయరాజును శైలివియుండవచ్చును. ఆకాలమున, పైనిజెప్పిన లక్ష
ణములు గల విజయాధీశుఁ డెవ్వఁడని యాలోచింపవలసియున్నది.

విజయాధీశుఁ డనగా విజయగండ్లగోపాలుఁడనియుఁ బైని
జెప్పిన లక్షణములన్నియు నాతని యందున్నవనియు నితఁడు క్రీ. శ.
౧౨౫౦ మొదలు ౧౨౬౬ వఱకును బరిపాలనము చేసినటుగఁ
గానంబు చున్నవనియు, నితని శాసనములు శాంచీపురమునందు
మాత్రమేగాక నెల్లూరు మండలములోని గూడూరు, నెల్లూరు, సూళ్ళూ
రుపేట తొలూకాలగోఁ గానిపించుచున్నవనియు, శ్రీ శివకూరి వీర
భద్రరావుగా గాంధుల చరిత్రము మధ్యయుగమున వ్రాసియున్నది.
నెల్లూరు శాసన సంపుటములను బరికించి చూడఁగా విజయగండ్ల
గోపాలుని శాసనములు పదుమూఁడు గాన్పించుచున్నవి. (పుటలు
281, 430, 431/2, 432/2, 445, 462, 841, 861, 1308, 2314,
1325) వీనిలో రెండింటిలో మాత్రమే శకకాల ముదాహరింపఁబడినది.
తక్కిన వానిలో విజయగండ్లగోపాలునిరాజ్య సంవత్సరములే చెప్పబడి
యున్నవి. ౮౮౧ వ పేజీలోని శాసనమున నాతనిరాజ్య సంవత్సరములు
ఆఱనియు శకసంవత్సరములు ౧౨౧౮యనియు వ్రాసియుండుటచే నీ
విజయగండ్ల గోపాలుని రాజ్యప్రారంభ సంవత్సరము శా. శ. ౧౨౧౨
(అనగా క్రీ. శ. ౧౨౯౦) అయినది. అప్పటికి మనుమసిద్ధిరాజు లేఁడు.
కావున మనుమసిద్ధిజయించిన దీ విజయగండ్లగోపాలుఁడుకాఁడని తేలు
చున్నది.

మహామహిమహారాజ శాసనము :

ఇతఁడు కోల్కూరు గ్రామము న గహారముగా నిచ్చెనని పైని వ్యాసీయుఁడని. (A. R. 580-1907) ఈ శాసనమున శకసంవత్సరముల నీయలేదు కాని పీఠాజేంద్రచోడుని పదుమూడవ రాజ్యవత్సర మనియు, వింగళసంవత్సరమనియు జెప్పఁబడినది. చోళసింహానము నందు మూడవ రాజేంద్రచోడుడు శా. శ. ౧౧౬౭ మొదలు ౧౧౮౯ వఱకునున్నాఁడు. అతని పదుమూడవ రాజ్యవత్సరము శా. శ. ౧౧౭౯ అనునది. అది ౧౦౪౪ యే శావున నందుదాహరించిన పీఠరాజేంద్ర చోడుడు మూడవ రాజేంద్రచోడుడే యనుటకు సందియములేదు. ఈ శాసనమున “కోల్కూరు” గ్రామమును దనశక్తియైతఁ టిరకాలదేవ మహారాజునకుఁ బుణ్యముకొఱ కిచ్చినట్లుండుటచే నిక్కరాజునకుఁ దిరుకాలదేవుఁ డను నామాంతరమున్నట్లు స్పష్టమయినది.

ఈ శాసనమునందుఁ గాకతీయగణపతియొక్క స్నేహమును సంపాదించుటకై యీయమమసిద్ధిమహారాజు గోదావరీతీరప్రదేశమున విజయుఁడను రాజునోడించెనని వ్రాసియున్ననందురు. ఆ శాసనము నాకు లభింపకపోవుటచే నావివరముల నీయఁజాలనైతిని. ప్రేషస్యము లోని విజయత్యైధీశుఁడు నీతఁడు నొక్కఁడగునో కాదో చెప్పఁ జాలము. ఈ విజయభూపతి నెల్లారువాఁడో కాక దక్షిణమండలముల వాఁడో యెఱుఁగుదును. ఇతనిని మనుమసిద్ధి గోదావరీతీరమున జయించుటకు సంభవమయ్యెనో యూహించ ననువుగాకున్నది.

మనుమసిద్ధికాలమున విజయాదిత్యదేవచోడ మహారాజుశాసన ములు కొన్ని కనవడుచున్నవి. (నె. శా. సం. పుట 599-1231) మనుమసిద్ధి జయించిన దీతనినేమో! తెలుగువల్లపులలో క్రీ.శ. ౧౨౫౦ పొత్తమున రాజ్యమునకు వచ్చిన విజయగండగోపాలుఁ డొకఁ

ఉన్నాడు. (ప్రి. దే. శా. సం. ౧ పుట ౮౨-౮౩ A. R. 272 of 1905) మనుమసిద్ధి జయించిన దీతనినైని, గావచ్చును నిజామురాష్ట్రం తర్వాత గోదావరీతీర్థప్రదేశమున నీయద్దము జరిగియుండ వచ్చును. ఎట్లయిన నీవిషయమున నింకను బరిశోధన మావశ్యకమై యున్నది. మరియు నీకాలమునఁ బాశుకస్వకంశీయుడగు విజయమ్మైథీశుఁ డొకఁ డున్నాడు. ఆతఁడు కళింగదేశమునందలి యొకప్రదేశమునకుఁబ్రభుఁడు. ఆతఁడొకాసనము ద్రాక్షారామము నందున్నది. మనుమసిద్ధి యీతనిని జయించియుండిన నుండవచ్చును.

మనుమసిద్ధి వ్రాయించిన యీశాసన విషయముగూర్చి కూడ కొంతయు బ చెప్పవలసియున్నది. త్రిపురాంతక శివుని మూడవ శత్రువు నుండి జయించిన త్రిలోచనుని వంశములోని వాడైన ముక్కంటికాడు వెట్టియను పల్లవభూపతి శ్రీ వ్యతమునకు తూర్పుభాగమున 700 ఆగ్రహారముల నిచ్చెనట. ఈవిషయము మరికొన్ని శాసనములలోఁగూడ నున్నది. (సె. శా. సం. పుటలు 3౮౮-౬౭౦) అందులో పెరుంగడూరునునది యొక యగ్రహారము. అది రాజేంద్రచోళమండలము నందలి పశ్చిమపాకనాటిలోనిది. అది యేబదియిద్దఱు బ్రాహ్మణుల కీయఁబడినది. వాగా యగ్రహారమును జిరకాల మనుభవించిరి. ఇంతలో సాకలికోడూరుగ్రామ వాస్తవ్యులు కొందరేదియో కలహము కారణముగా నాగ్రామమును విడిచి యీపెరుగండూరునకు వచ్చి, యాయూరి చెఱువున కుత్తరభాగమున నిండ్లుకట్టుకొనిరి. మఱికొంత కాలమున కాగ్రామ సమీపమందున్న “ఇనుంబోలు” నందలి వెలములు కొందఱు వారిగ్రామమున మూఁజ్వరము (Plague) రాగా నందుండ లేక పెరుగండూరునకువచ్చి పాకలను వేసికొని కాపురముండిరి. (ప్లేగువ్యాధి వచ్చినపుడు గ్రామమును విడిచివేసి, దూరముగాఁబోయి కాపురముండు నాచార మికాలముననేకాదు. పదివందల సంవత్స

రములకిందటఁగూడనుండియున్నట్టి శాసనమువలనఁ (దెలియుచున్నది) కాని వారు తామాక్రమించుకొనిన భూమికి, బ్రాహ్మణులకు, ప్రతిఫలము చెప్పిమని వారితో నేర్పాటుగామించుకొని యల్లుచ్చుచు వచ్చిరి. కొంతకాలమునకు, శనిగ్రహము మీనరాశికి వచ్చుటచే నాగ్రామమున గజపు సంభవించెను. అందుచే జీవనాధారము లభింపక యాబ్రాహ్మణుల లాగ్రామమును విడచి మఱియొకచోటకు బోయిరి. దేశము సుభిక్షముగా నుండఁగ నే యాబ్రాహ్మణులు మరలనాగ్రామముఁకువచ్చిరి. ఈలోపుగా నాజెలములు తమరాకొంచుకొనిన ప్రదేశమువకుఁ గోడూరుని పేరిడి వ్యవహరించుకొనుచు బ్రాహ్మణులకిచ్చెడి ప్రతిఫలము నీయ నిరాకరించిరి. ముక్కుంటి కాడుపెట్టి యిచ్చిన యగ్రహారమునందు బ్రాహ్మణులకు స్వత్వము లేదనియు, నాయగ్రహార మిప్పటి రాజనకుఁ జెందిపోయినదనియు, వాదింప మొదలిడిరి. బ్రాహ్మణులు చెయునదిలేక మధురాంతకపొత్తపిచోళుఁడగు మనమసిద్ధిమహారాజు కడకేగి తమకుఁజరిగిన యపకృతినిఁగూర్చి విన్నవించుకొనిరి. మనుమసిద్ధి మహారాజు, ఇనుంటోలున వ్యవసాయము చేయువారలను, పాకనాటియందలి మఱికొంతఁజిని బిలిపించి విచారణచేసి నిజముఁ గనుఁగొని యాప్రదేశము బ్రాహ్మణులదే యని నిశ్చయించి, యాకోడూరు నా బ్రాహ్మణుల కగ్రహారముగా నిచ్చి యీశాసనము వ్రాయించెను. ఈకోడూరు కడపమండలమున పుల్లంపేటతాలూకాలో నున్నది. చోళులకు రాజధానియైన పొత్తపిహూడ నీపుల్లంపేట తాలూకాలోనిదే. కాలనిర్ణయముకొఱకు, రాజేంద్రచోళుని పదుమూడవ సంవత్సరమని చెప్పినను శాసనాంతమున రాజేంద్రుని పేరుదాహరింపకపోవుటచే నీ పొత్తపిచోళరాజులు స్వతంత్రులని యూహింపఁదగి యున్నది.

ఖడ్గ తిక్కన వృత్తాంతము:

మరుమసిద్ధి తండ్రి మైన తిక్కరాజునుగూర్చి వ్రాయునందఱు
మున శా. శ. ౧౧౭౪ వ సంవత్సరపు శాసన మొకటి పైని నిచ్చి
యుంటిని. దానినిబట్టి సిద్ధయ్యయ, వాతనికుమారుడైన తిక్కనయ్య
దిక్కరాజుకడ మంత్రులుగా నున్నారని తెలియుచున్నది ఈతిక్కన
మనకవితిక్కన కాఁడు. మనతిక్కన కీతఁడు పెదతండ్రికూమారుడు
సిద్ధనకుమారుడైన యీతిక్కన మిక్కిలి పాకరివంతుడగు రణ
శూరుడనై ఖడ్గతిక్కన యనియు, రణతిక్కనయనియు, గంధవార
ణుడనియు పేరుగాంచినవాడు ఈశఁడు తిక్కరాజుకడగగన నే కాకుండ
మన్మసిద్ధిమహా రాజుకడ కూడ దండనాథుడై యుండి పెక్కుయుద్ధముల
లో బాగాని తుదకు రణరంగమున వీరమరణమువొంది శాశ్వతకీర్తిని
బడసియుండెను. తిక్కనసోమయాజి కుటుంబములోనివాడై యఖండ
యశస్సు నాజ్ఞించిన యీతనిని గురించి కొంచెమేనియు వ్రాయుటన్న
చో దిక్కనసోమయాజి చరిత్రము లోపయు క్తమగునను భయమున
గ్రంథవిస్తరమైనను సరియేయని యీతనినిగూర్చి యొక్కించుక వ్రాయు
చున్నాఁడను.

ఈఖడ్గతిక్కనను గేతనకవి దశకుమారచరిత్రమునం దిట్లు వర్ణించి
యున్నాఁడు.

సీ. వేడిన వధూర్ధి వృధపుచ్చనేరని

దానంబు తనకు బాంధవుఁడుగాఁగ

నెదిరిన జమునైన బ్రదికి పోవఁగనీని

కౌర్యంబు తనకీష్టసఖుఁడుగాఁగ

శరణుచొచ్చిన శత్రువురునైన రక్షించు

కడుగయె తనకు సంగడముగాఁగఁ

బలికివఁ బాండవప్రభునైన మెచ్చని

సత్యంబు తనకు నతుకుడుగాఁగ

జగతి నుతికెక్కె రాయవేశ్యాభుజంగ

రాజ్యరత్నాకరస్ఫూర్తి రాజమూర్తి

గంధవారః బిరుద విఖ్యాతశీ

దినపలేజుండు సిద్ధయతిక్కశౌరి.

ఈతిక్కనఁ మన్మసిద్ధికడ సేనానిగా నున్నకాలములో “పశుల
మేపుబీళ్లనిమిదమై కాటమరాజునకును మనుమసిద్ధిరాజునకును వివా
హము పొసఁగి మహాయుద్ధము జరిగినటులఁ గాటమరాజు కథవలనఁ
దెలియుచున్నది. ఈయుద్ధకథనము ద్విపదలో రామరావణయుద్ధముగ
వర్ణింపఁబడినది కాటమరాజుతండ్రి పెద్దిరాజు, పెద్దిరాజుతండ్రి వల్లు
రాజు, ఇతఁ డాత్రేయ గోత్రోద్భవు లయిన యాదవుల సంతతి
లోనివాఁడుగఁ జెప్పఁబడియెను. ఇతఁడు కనిగిరిసీమలోని ఆలవల
పాడున కధిపతిగ నుండెను. కాటమరాజు కనిగిరిసీమలోని యెఱ్ఱగడ
పాడున కధిపతిగ నుండెను. దేశమున నూవృష్టి సంతవంస యాదవు
లనంబడు గొల్లవాండ్రెల్లను దమతమ పశులమందలను దోలుకొని
దక్షిణమునకు వచ్చి మనుమసిద్ధిరాజుయొక్క పశుబీళ్లను గొన్నిటిని
పుల్లరికిఁగైకొని పశులను మేపుకొని పుల్లరిచెల్లింపకయే వెడలిపోయిరి
అందుపై సిద్ధిరాజునకుఁ గోపమువచ్చి అన్నంభట్టను బ్రాహ్మణుని
రాయబారిగా కాటమరాజుకడకు పంపించెను. కాటమరాజు పుల్లరి
చెల్లింపక తగవుపెట్టెను. అంతట మనుమసిద్ధిరాజు కాటమరాజును
శిక్షించుటకై బహుసైన్యములం గూర్చుకొని దండెత్తినప్పుడు
కాటమరాజుకూడ బంధుజనులను మిత్రులనుగూర్చుకొని యుద్ధసన్నద్ధు
డయ్యెను.

అప్పుడు తిరునామాల తిప్పరాజు, శ్రీకంఠరాజు పెనవేగి చొక్కరాజు, పెదవరదరాజు, అద్లకొండ అచ్చిరాజు, అదివన్నె మారిరాజు, గయికొండ గంగరాజు, ఉల్లకొండ సోమన్న, ఉడయాద్రి అమ్మయ్య, చెన్నపట్టణము చంద్రశేఖరుడు, దేవయని వెంగళయ్య, పట్టుకోట బసవరాజు, కాళహస్తిపాపతిమ్మరాజు, వెలకంది వెంగళ పతిరాజు, ప్రభగిరిపట్టణము పద్మశేఖరుడు మొదలగు యోధులు మనుచున్నదికి దోడ్పడవచ్చిరి. ఈయోధులకందఱకు నాయకుడై ఖిల్ల తిక్కవ సిద్ధిరాజు సేనల నడిపించుకొని వచ్చెను.

వల్నాటి ప్రభువయిన పద్మనాయకును, పల్లికొండ ప్రభువయిన చల్లపిన్నమనాయకుడు, దొనకొండ అయితమరాజు, ఎఱ్ఱయ్య, భట్టా వులరాజు, కరియావులరాజు, వల్లభన్న. నాళకూల్లనాయకుడు, నేతి ముద్దయ్యనాయకుడు, పాచయ్యనాయకుడు, ముమ్మయ్యనాయకుడు, పుత్రమరాజు మొదలగు యాదవవీరులును, కాటమరాజునకు దోడ్పడవచ్చిరి. ఈ సైన్యముల కంతకు చిన్నమనాయని మంత్రియు, నారాధ్య బ్రాహ్మణుడు నగు బ్రహ్మరుద్రయ్య నాయకుడై నడిపించె నట! ఉభయ సైన్యములును పాలేటియొడువనున్న పంచలింగాలకడ నెదుర్కొన్నవి.

అప్పుడు భయసైన్యములకును ఘోరమైన యుద్ధముజరిగెను. తుడకు తిక్కన సైన్యమంతయు హతమయ్యెను. తిక్కన యుద్ధభూమిని నొక్కఁడు మిగిలియుండుటను ప్రశ్నిత్తుకొన్నప్పుడు పిన్నమనాయకు చూచి:

“పోరునిటపు మోయి భూసురోత్తముడ
సరిగాడుమాతోడ సమగంబుజేయ
అగ్రజులొమిరు యాదవులమామేము
ఉగ్రము మామీద నుంపంగరాదు”

అని పలికెనట. అందుపైని టక్కన సైన్యమంతయు హతమగు
ఐదు దింతింది మఱల సైన్యమును గొలిపవచ్చి తలపడియెడంగాకయని
గుఱ్ఱమును ద్విప్పకొని తిరిగివచ్చెనట!

అందుపై వృద్ధుడైన యాతనితండ్రి 'యద్ధమున నైవం జావక
యిటులేల పాఱివచ్చితివి! డువు చెఱుపఁబుట్టికవని నిందించెనట!
ఈరణతిక్కన స్నానమునకు వచ్చిరడు భార్య స్త్రీలకుంచిన్లుగా
రహస్యస్థలంబున నీశబ్దమిందెనుంది దానిమీఁద బసపుముద్ద యుంది
దానికి నులకమంచము చాలు వెట్టెనట! అవినూచి యాతఁడు
సిగ్గుపడి భేదపడచుండఁగా భార్య

క పగఱకు వెన్నిచ్చినచో

నగరే నిను మగతనంపు నాయకు లందుకా

మగురాడువారైతిమి

వగచేటికి జలకమాడవచ్చిన చోటకా.

అని యెకసక్కము లాడెనట. అన్నములో పాలు విడిగి
పోగా తల్లిసైతము పరిహాసముగా

క. అసద్భక్తముగ నరిపిరులఁ

బసమీఁదగ గెలువలేక పందక్రియ న్ని

వసి వైచి విడిగివచ్చినఁ

బనులు నివ్వడిగినవి తిక్క! పాలు నివ్వడిగెన్.

అని పలికెనట! ఇంకఁ జెప్పకప్పువలసినదేమున్నది! ఇట్టిపలుకు
రెల్లను శూలములై నాట మానాభిమానియైన యమ్మహాయోధుడు
చేసినపనికిఁ బశ్చాత్తాపపుడై "ఈసారి మఱలఁజోయి శాత్రువులను

మార్కొని జయంబుగొందు. అయ్యది సంపాప్రాజుగాదేని ప్రాజంబుండుదనకఁ బోగాడి పీఠస్థలంబు నైన జూఱఁగొందు. మూనాభి మానములుగల శూరుఁ డిట్టిరోతబ్రదుకు బ్రతుకఁడు" అని తలపోసి యెవ్వరై పునిధము, వానివిషయ వివర, సిద్ధిగాజు నొకంబుతోడి, మఱిల సైన్యముం గొనిపోయి శత్రువును మార్కొని భీమసంగ్రామంబు గావించెను. చక్రతకారుఁడు యుద్ధభూమిని నాతిఁడు చేయుచున్న యుద్ధక్రమము నిట్లభివర్ణించు చున్నాఁడు.

చ. పదలున వాజి రాహుతులై దుమికించుచుఁ దిక్కఁడాల్పింపన్
బెదిరి పోధోమిని కడుఁ బిక్కుట పీఠులు భీతచిస్తులై
యదె యదె డాలు వాల్కెఱఁగు లల్లవె యాతఁ డం చనకా
గొడుకక యాజిఁ జేసె రిప్రకోటుల కంగఱ కన్నిరూపులై

ఇట్లు పోచండవికృతమార్కుడై ఘోరసంగ్రామముంబున శత్రు సేనను మార్కొని పీఠంబుపెట్టుట గావించుచు రణకేళి నల్పుచుండ యూరవవీరులును వెనడియక మహోదగ్రులై తిక్కన సైన్యముపైఁబడి కత్తులఁ గఠానుల నీఁలెలంబొడిచి చిక్కాడచుఁ బెద్దకాలంబుపోరాడ నుధయ సైన్యంబులఁ బెక్కండ్రు పీఠభటులు నేలంగూలిరి. అంతటఁ చిన్నమనాయఁడు ఖడ్గతిక్కనను సమీపించి విప్రోత్తమా! యుద్ధము చేయుట బాహ్మణునకుఁ బొడిగాదు. మిమ్ముం జంపిన మాకు బ్రహ్మ హత్యాదోషంబు వాటిల్లునని మనంబు తల్లడిల్లుచున్నది. తొలంగుట నీకును మాకునుగూడ శ్రేయస్కరింబని యూహింతునని గొంతెత్తి గంభీరవాక్యంబులు పలుకఁ దిక్కనయు "ఓనాయఁడా! రణశూరుఁడవై యుద్ధము సేయఁజాలక పండ్కియ ధర్మవంశంబులేల చదివెదపు? వానింగొన్ని నే నెఱుంగుదును గాని పీఠంబువోదువేని కదలక నిలుచుండి యుద్ధంబుచేసి చేతనయ్యెనేని నాప్రాణంబులుగొని విజయ పతాకమెత్తుము కాదేని శరణుచొచ్చి మావుల్లరిమాఁకఁబెట్టుము." అని

హెచ్చరింపఁ బిన్నమనాయఁడు బ్రహ్మహత్యాదోషమునకు వెఱచి యేమి చేయఁటకున జేతులును గాఢ్మనాడక నిశ్చేష్టితుడై చూచుచుండ, వాసియంత్రి బ్రహ్మరుద్రియ యచటికి నేతెంచి “తిక్కన నేఁ జలంపడి పోకారెప్పద నీవటుండు” మని తన ప్రతిపరునివై హయంబును బఱపి యుద్దముచేయఁగా సిరువుర గుఱ్ఱంబులు నీలైపోటుల నేలంగూరి సిరువురును గత్తులుదూసి “హర హరా” యని యభిమన్యులత్మణాక్షమారులవలె ద్వంద్వ యుద్ధంబునకుఁ గలియంబడి యుభయ నైన్యంబులవారును నివ్వెఱపడి చూచుచుండఁ బెద్దయుంబొద్దుపోరాడి యరువురును నేలకొఱంగిరి. ఆపాటుంగని తిక్కన నైనికులలో హత శేషులయినవార లీక్రిందివిధముగాఁ జెప్పుకొని యాక్రందించిరని యొక కవి చెప్పియున్నాఁడు.

సీ. దైర్యంబు నీమేనఁ దగిలియుండుటఁ జేసి

చలియించి మందఁజలము తిరిగె,

గాఁభీర్యమెల్ల నీకడన యుండుటఁ జేసి

కాకుత్స్థుచే వాని కట్టువడియె,

జయలక్ష్మి నీయురకింధిలినె యుండుటఁ జేసి

హరి పోయి బలిదాన మడుగుకొనియె,

నాకారమెల్ల నీయందె యుండుటఁ జేసి

మరఁడు చిచ్చునఁబడి మడిసిచనియె

గీ. దిక్కండనాథ దేవేంద్రపురికి నీ

వరుగు లెఱిగి సగముతరుగు టుడుగు

నల్లి కట్టు విడుచు నచ్యుతుకొద మాను

మరుఁడు మరలఁ గలుగు మగలరాజు.

అని తన నైనికులెల్ల హోహో కారంబులు నేయుచుండఁ బ్రాణంబులు దేహంబును విడిచినవిధం బాకవివర్ణుడే మరలనిట్లు చెప్పి యున్నాఁడు.

సీ. నందినిబుత్తెంచె చిందు శేఖరుడు ని

నన్న యేలెప్పు తారాద్రికడకు,
గరుడుని బుత్తెంచె నరహరి రావయ్య
వడిస్థితక్క నైవల్యమునకు,
హంసను బుత్తెంచె నబుడు సేకడకు ను
భయకులమత్తై రా బ్రహ్మసభకు
నైరావతము బంచె నమరేంద్రుఁ డిష్టడు
దివమున కేతెమ్మ తిక్కయోధ

గీ యనుచు వేటువేటు నర్థితోఁ బిలువంగ
వారు వీరు గూడ వచ్చివచ్చి
దివ్యయోగి యైన తిక్కనామాత్యుఁడు
సూర్యమండలంబుఁ జొచ్చిపోయె

—ఆంధ్రుల చరిత్రము మధ్యయుగము.

రణతిక్కనభాగ్య భర్తృమరణమును విని సహగమనము సేయుటకై పాలికలని కేతెంచెనట! కాని యాశవసమూహములో భర్త శిరము కన బడ లేనట. నేను ప్రతివ్రత నైతి నేని నాభర్తశిరము పైకెగిరి నాకగుపడుగాక యని యాపీరపత్ని పలుక నాతనిశిర ముట్లే యెగిరెనట. సమస్తబంధుజన సమక్షమున నాశిరముతోఁ గూడ నామె సహగమన మొనర్చెనట. ఈ యంక మీక్రిందిచాలు ధారలో సూచింపఁ బడినది.

ఉ. శ్రీలలరార శత్రువులఁ జెందితి వార్యలు మంత్రివద్య లా
ర్వేణునుల్ నడించి రలవేల్చుదొంల్ మదమంది మెచ్చి రో
లాలితకౌర్య ద్రౌణిజయలక్ష్మిపీయంబున ని న్వరించె నీ
లీలలు హెచ్చుఁ దిక్కనికళేబరమా! యింక నిల్చియాడుమా!

ఈరణతిక్కనవైని చాటుధార లనేకములున్నవి రెండవద్యము
లను మాత్రం మిక్కిలిండఁ జొందుపఱచుచున్నాఁడను

ఉ. ఏమి తపంబు చేసి పరమేశ్వరు నెమిటఁ బూజ చేసిరో

రామనితల్లియుం బరశురామనితల్లియు ధీమతల్లియుకా
గాముని కన్నతల్లియును గంజనభాక్షు ననుంగుఁడల్లియుకా
శ్రీమహితప్రతాపుఁ డగు నిర్దనతిక్కన కన్నతల్లియున్.

పీ. వీరవివాదంబు వేదనినాదంబు

పాయక యేహిద్దు మోయుచుండ

భూసురప్రకరంబు నెసఁచల్లంగఁ

బాయ కెచ్చియొ కుటుంబములు బ్రరుకు

బ్రాహ్మణావళికి ధారులుపోసిన జంబు

సతతంబు ముంగిట జాలువాలు

రివుల కొసఁగిన పత్రికలపుత్రికలను

బాయక కరణముల్ వ్రాయుచుండ

గీ. మానమముఁ దైన తిక్కనమంత్రీ యింట

మదనసముఁ దైనతిక్కనమంత్రీ యింట

మహిత యశుఁ దైన తిక్కనమంత్రీ యింట

మంత్రీమణి యైనతిక్కనమంత్రీ యింట.

కాటంరాజు పశువులను మేపుకొని పుల్లరియేల యివ్వననియెనో
ఆంధ్రుల చరిత్రమునఁ జెప్పలేదు. ఆకారణమును గొందఁ జేట్లు చెప్పు
చున్నారు మనుమసిద్ధిమహారాజయొక్క యుంపుడుకత్తె పెంచు
చున్న చిలుక పంజరమునుండి తప్పించుకొని పోయి యూదపురి పశు
వులు మేయుచున్న యడవికేగి మనుష్యభాషణములఁ బలుకుచుండ
నాపశువులు చెదరిపోయి మేతను మానివేసినవఁట, అందుపై నా
పసుల కాపరులా చిలుకను జంపివేసినవఁట, అందుమీఁద సిద్ధిరాజు మను.

ఘోలా కాపరులను వారి పశువులను గొంతయల్లరికేసిరలు' అది కారణముగాఁ గాటంరాజు వుల్లరి నిరుక రణమునకు దిగెనని చెప్పుదురు.

మనుమసిద్ధి నిర్మాణము:

ఈయుద్ధము శా. శ. ౧౧౭౦ కాళయుక్తి సంవత్సర శార్దూక శుద్ధ పంచమి గురువారమునాఁడు జరిగినదని యొక శిలాశాసనము నందున్నది. (సె. శా. సం. ౫౨౭ పుట) కాని యది నమ్మనర్హమైనది కాదు. దీని నెవ్వరో కొండయ్యకొడుకు గామయ్య వ్రాయించినది. ఎప్పుడు వ్రాయించినో తెలియదు. ఇంద్రసంస్థాపన విషయములు చెక్కుబున్నవి చోడతిక్కరాజు శాసనములట్టి శా. శ. ౧౧౭౪ జతకు సిద్ధము తిక్కన జీవించుచున్నట్లు కనబడుచున్నది కావున నీశాసనము సరియైనదని తలంపరాదు కాళయుక్తి శా. శ. ౧౧౭౦ కాదు ౧౧౮౦ అయినది. ఈయుద్ధము జరిగిన కొలఁది దినములకే మనుమసిద్ధి చనిపోయెనందున. శతసంవత్సరములు సరిగా లేకున్నను, ఈశాసనమును బట్టియు, తిక్కనవిర్యాగామును దెలుపు "అంబరశశిరవి" అను పద్యము ననుసరించియుఁ గాళయుక్తికిని ఖడ్గతిక్కన మనుమ సిద్ధుల నిర్మాణమునకును సంబంధ మున్నదని తోచుచున్నది. ఆపద్య మందలి తిక్కయజ్ఞ "తిక్కయోధ" యేమో! కొల్లూరు శాసనమునకు (శా. శ. ౧౧౭౯) దరువాత మనుమసిద్ధి శాసనములు గనుపట్టుటలేదు. ఇతఁడు కాళయుక్తి సంవత్సరముననే చనిపోయెనేమో! అట్లయినచో దండ్రీచనిపోయిన యుదురు సంవత్సరములలోనే యితఁడు కాలధర్మ మునొందెనని తలంపవలసి యున్నది. ఆపక్షములోఁ దిక్కనామాత్యుఁడు నిర్విచనోత్తర రామాయణమును, శా. శ. ౧౧౭౫-౧౧౮౦ నడుమ రచియించి యుండునని నిశ్చయింపవలసి యున్నది.

మనమసిద్ధికిఁ దరువాత నాతనివంశమును దెలుపుశాసన మొకటి కలదు (ఆం. సా. ప. సం. ౧౭ వుట ౨౨౩) ఆశాసన మిది.

“శుభమస్తు శ్రీవద్మోసుభలాఁఁఁఁఁ విజయతే దేవః పుణ్యో హరి స్తన్నాభే స్ఫురిస్తీరవహోఽరణ్య ర్విశ్వం విధాతా సృజత్ । తస్మై న్సూర్యసుదాంశువంశజననా భూపా శ్శశాసు ర్భిషం । తేషు ఖ్యాతి కథావశేషమయితాం యాతేషు మన్వాఽఽషు ॥౧॥ జాతౌ విక్రమసింహ పట్టణపతి స్సిక్కిషీతీశ స్త్రో భాస్వన్వంశపయోఽస్తీతకీరణోఽశ్వంధరా మర్మభూత్ । తిత్తుత్ర స్తదనంతరం మనఃభో మన్మథమావల్లభః పౌంధ్రాదార్యవిరాజితామర మహీజాతోసిష ద్భూతః ॥౨॥ తస్యై స్తనయా శ్రుతః ప్రిథమజ స్సిక్కితూమానాయకః పశ్చా దావరభూ త్పురార్ద్రాక్షరణ శ్రీనల్లపిద్ధో నృపః । గోపీనాథ... పతి స్తనమనంజాత స్తితిర్భూభ... విశ్వాతకృపాణఖండితపుష్కై పాలదోగ్ధస్తకః ॥౩॥ నల్లపిద్ధికిమానాథో తేషా మ్మృగ్యమజననః । వంశమండనమాణిక్యః ప్రామాతం సుతపంచకం ॥౪॥ యేన దానగుణాధ్యేని శౌర్యోత్త్యేక శాలినా । న్యకృత్యం సురభూజానాం పాండవానాం చ పంచకం ॥౫॥ తత్రాగ్రిజస్సుతో మన్మగండగోపాశ్రమాపతిః ప్రతాపరుద్రభూపస్య ప్రసాదార్జితవైభవః ॥౬॥ స్వస్తిచర ససరోరుహవిహితవిలోచన త్రిలోచన ప్రామాఖాభలపృథివీశ్వర కారితకావేరీతీర కరికాలకులరత్నప్రదీప ఆవరి మితప్రేతావ సతతపమభ్యర్చిత లక్ష్మీశ్వర ఒజయూరిపురవరాధీశ్వర కాంచీపుర త్రిపురత్రినేత్ర కాశ్యపగోత్ర ఆతివిషయహయారూఢ పౌంధ్ర రేఖారేవంత విజయలక్ష్మీకాంత అతిచతురకామినీజనజయంత ఖత రణ వినోద విక్రమాదిత్య తేంకణాదిత్య అరిబలతిమిరమూర్తాండ జగ దొబ్బగండ గర్వతారాత్మధరకులిశధర శరణాగతవజ్రపంజర దాయాది మంఃలికుధీశుపట్టపరిభురట్ట కీర్తినారాయణ పృథివీశ్వరశిరః కందుకక్రీడా వినోద నిత్యసత్యప్రదాత సేవణకలక వేణుకబళనదాసపావకోపమాన

గంభీరాంబోవిధాన ద్రివికబలవార్ధివశోషణ బడబాసల రాయగండ
గోపాల విహితా హితమానభంగ రాజవేశ్యాభుజంగ నామాదిసమస్త
ప్రకృతీసహితం శ్రీమత్సహాయంండలేశ్వర బుజబళవీరమనుమగండగోపాల
దేవచోడమహారాజులు స్పృష్టిశ్రీ శకవరుషంబులు ౧౨౧౯ అగు నేంటి
హేమలంబిసంవత్సర చైత్రశు ౧౫ సో । నాంటిసోమగ్రహణకాలము
సంప్రమత్తల్లిసండుల కసంతభోగ్యర్థముగానుకొట్టదొన శ్రీచెన్నకేశవ
దేవర తిరునాళ్ళకై పదుమూవరగండసిద్ధపురములోన పెట్టిన ఇరవయి
పున్న వెలిసేను లెఖాను.....

ఈశాసనమునందలి బిరుదులు, తిక్కనసోమయాజికిఁ బ్రభువైన
మనుమసిద్ధికిఁ దండ్రియగు చోడతిక్కరాజు వనుటకు సంశయింపనక్క-
రలేదు. పృథివీశ్వరశిరిః కందుకాక్రీడబిరుదము తిక్కరాజునకుఁ దక్క-
వఱియెవరికి నన్వయింపదు.

“పృథ్వీశన రేంద్రమస్తకము నేదైఱఁ గందుకకేళి సల్పఁడే.”
“రాయగండగోపాలు”

“దర్పదుర్జయులగు దాయాదవృషతుల ననిలోనబజవఁడే యాగ్రహ-
మున”

—నిర్వచనోత్తరరామాయణము.

“జలిమిచే బృథ్వీశులెందుగ్గించి సేవణ । కటకసామంతులగర్వ
మడచి, దృవిడమండలికులందఱఁ దక్కనేరె”

—దశకుమారచరిత్రము

చోడతిక్కరాజును వర్ణించుసందర్భమున రచించిన యీపద్య
ములలోని భావములనే యీశాసనమునందు “దాయాదమండలిక...
పరిపురట్ట పృథ్వీశ్వరశిరిః కందుకాక్రీడావినోద, సేవణకటకవేణుక
బలనదావసావకోపమాన ద్రివికబలవార్ధి పరిశోషణబడబాసల రాయ

గండగోపాల" అనువాక్యములలో నుదాహరించియున్నాడు. కావున నీశాసనముగాని తిక్కరాజు, వైది చెప్పబడిన చోడతిక్కరాజునియు నాతని తనయుడైన మనుమసిద్ధి నిర్వచనోత్తరరామాయణ కృతిపతి యనియు సిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. మనుమసిద్ధికిఁ దిక్కరాజు నల్లసిద్ధి, యిఁకనొకఁడు (పేరున్నభాగము శిథిలమైనది.) అనుచువురు కుమారులు. ఈ తిక్కరాజును ఇమ్మడి తిక్కరాజునియు, ఇమ్మడి తరు కాట్ర దేవుడనియు బిల్చెదరు. ఈతని శాసనమొకటి శా. శ. ౧౨౦౧ (శా. శా. సం. పుట ౪౧౭) లో గచ్చడుచున్నది మనుమ సిద్ధి రెండవ కుమారుడైన నల్లసిద్ధి కైదుగురు కుమారులు ఇమ్మడి బెద్ద వాడైన మనుమగండగోపాలుఁడీ శాసనదాత. మరుచుగండ గోపాలనామధారులు పెక్కురున్నాఁడు (నెల్లూరుశాసన సంఘటకులకు జూడుడు.) కాని వారికిని నీతనికిని సంబంధములేదు. ఈమనుమగండ గోపాలుఁడు కాకతీయ ద్వితీయ ప్రతాపగురువకు సానుతుఁడై కొట్టదొన (కొణిదెన) ప్రాంతమునకుఁ బరిపాలకుఁడైనట్టి శాసనము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ శాసనము నందలి బిరుదములు వంశాను గతముగా వచ్చినవి.

భుజబల మనుమసిద్ధుని పేరునఁ గొన్ని శాసనములు శా. శ. ౧౧౬౧-౧౧౭౧ సంవత్సరములలో నున్నవి కాని యాతఁడు, తిక్కరాజుకొడుకగు మనుమసిద్ధి కాఁడు. మొత్తముమీద నీనెల్లూరుచోడల చరిత్రమును, శాసనవాఙ్మయములను సమన్వయముచేయుచు వ్రాయవలసిన యావశ్యకత మొంతయేని కలదు. అందులకిది స్థానముకాదు. ఇదివఱకే ప్రసక్తాను ప్రసక్తముగఁ గొంత గ్రంథమును వ్రాసి తిక్కన చారిత్రమును బెంచవలసివచ్చినది. ఇంతకంటె సధికముగ వ్రాయుట యప్రస్తుతమగునని యెంచి తిక్కనసోమయాజి చరిత్రమును ముగించుచున్నాఁడను.

ఆంధ్రకవి తరంగిణి

(1300 మంది తెలుగు కవుల చరిత్ర)

రచయిత శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు.

నన్నయభట్టు మొదలు నేటివరకు గల,
తెలుగు కవుల చరిత్ర పూర్తిగ పరిశోధించి
సులభ శైలిలో 20 సంపుటములలో
వ్రాసిరి. వైబ్రేటకు టెక్స్టు బుక్ కమిటీ
వారిచే అప్రూకాబడినవి. 10 భాగములు
గ్లేజు కాగితముపై అచ్చు పడినవి.

ఒక్కొక్క భాగము

సుమారు 280 పేజీలు

వెల
3-0-0

వలయువారు :-

హిందూ ధర్మ శాస్త్ర గ్రంథ నిలయము

కపిలేశ్వరపురం (మద్యుగోదావరిజిల్లా)

విక్రయకర్త యొక్క కవి | విక్రయ ముద్రాణం |

రచయిత:— శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ఇంచులిరంగములును, బాత్రములును నాం ద్రచేతమునకు సంబంధించినవి. కథాకల్పనము పాత్రగుణపోషణము, మొదలగునవి యిందు జక్కగాఁ బ్రదర్శింపబడినవి ఇది సాంఘిక నవలయైనను, నపరాధ క్షోభక నవలాలక్షణములచేసరి మనోహరముగ నలరారుచున్నది. మరీగ్లేజు కాగితము, చక్కని అచ్చు! 366 పేజీలు రు 3—0—0

రచయిత:— శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ఇందు ఏడాదులకును రసపుత్రులకును జరిగిన కలహమత్యాశ్చర్య కరముగ వర్ణింపబడినది. కటుల్ ఖానుని దౌష్ట్యము, త్రాగుబోతు తనము-దుర్గాధీశ్వరుడగు వీరేంద్ర సింహుని ఆత్మగౌరవము, సహజప్రతాపము - రాజా మాకాసింహుని పుత్రుడగు జిత్సినహుని మహావీరత్వము - అభిరామ ప్రియ నిరంతర విచారము-విద్యాదిగ్గజుని మాధ్యము ప్రపంచజ్ఞానహీనత - విమల చాకచక్యము, మనోధైర్యము, సమయానుకూల వ్యాపారమును - కథానాయికియగు తిలోత్తమ నిష్కల్మష నిశ్చలధర్మప్రేమయు - అయేషాయందలి ఆకాంక్షిత ప్రేమయు పరోపకార పారిణతయు - ఆయావ్యక్తులందుమూర్తిభవించెను. వృధుచుడు రమగు చక్కని శైలితో తెనుగు భాషలో మేటిసవలారత్నమనుటకు సందియములేదు. ఇది ఆరవ ముద్రణము. (మదరాసు టెక్స్టుబుక్ కమిటీవారిచే లైబ్రరీలు ఉపయోగించుటకు అపూర్వకాబడినది.)

మదరాసు: విజయవాడ: మద్రాసు: మద్రాసు: 1950

రచయిత:— శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

దుర్గేశనందిని యందలి మిగిలిన కథావిశేషములన్నియు “నవాబు నందని” యందు చదువవలయును.

రాధారాణి: శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

11-8-0

రచయిత:— చాగంటి శేషయ్యగారు

నిరుపేదబాలిక “రాధారాణి” - గొప్పధనవంతుడు దేవేంద్ర నారాయణరాయ, దైవికసమావేశము— వీరిరువురి ప్రణయగాధ.

నూతన గ్రామపంచాయితీల చట్టము

(1950 సం॥ నె 10 య ఆక్టు, రు 8—0—0)

1950 సంవత్సరములో నూతనముగా మద్రాసు గవర్నమెంటు వారిచే చేయబడిన గ్రామపంచాయితీల చట్టము అంతయు చక్కని శీలుగు భాషలోనికి తర్జుమాచేయబడి ప్రతిశక్తమును విప్రులమగు వ్యాఖానము వ్రాయబడెను.

హిందూ ధర్మ శాస్త్రము ప్రకారము

హిందూ ధర్మ శాస్త్రము ప్రకారము (తూర్పుగోదావరిజిల్లా)

